Psikanaliz Defterleri 5
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Eksiklik, Ayrılık ve Ötesi

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

3 baskı

Psikanaliz Defterleri 5
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Eksiklik, Ayrılık ve Ötesi

Yapı Kredi Yayınları - 5700
Cogito - 252

Psikanaliz Defterleri 5 • Çocuk ve Ergen Çalışmaları
Eksiklik, Ayrılık ve Ötesi
Yayına hazırlayan: Neslihan Zabcı
Yayın kurulu: Tijen Demirörs, Sezai Halifeoğlu,
Talat Parman, Şeyda Postacı, Alper Şahin, Neslihan Zabcı

Redaktör: Dürrin Tunç
Düzelti: Filiz Özkan

Tasarım: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Arzu Yaraş

Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. 2. Matbaacılar Sitesi B Blok
Kat: 6 No: 4NB 7-9-11 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Telefon: (0 212) 613 38 46
Sertifika No: 45030

1. baskı: İstanbul, Kasım 2020
3. baskı: İstanbul, Haziran 2023
ISBN 978-975-08-4868-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2020
Sertifika No: 44719

Bu kitapta yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
https://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
psikanalizdefterleri@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Psikanaliz Defterleri 5
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Eksiklik, Ayrılık ve Ötesi

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

7 • **Gerekçe** Yayın Kurulu

9 • **Önsöz** Neslihan Zabcı

13 • **Ayrılık, ayrılık aman ayrılık!** Talat Parman

29 • **Ayrılmak: Uzun Bir Yol, Özne İçin Bir Gereklilik** Isée Bernateau

47 • **Arzuların Karşılaşma Alanı Olarak Sınır** Sezai Halifeoğlu

57 • **Depresif Konumdan Birincil Depresyona** Didier Houzel

73 • **Birincil Depresyon: Ruhsallığın Kara Deliğinden Varoluşun Soluğuna** Bianca Lechevalier

91 • **Bitmeyecek Öykü ve Ötesi** Şeyda Postacı

105 • **Freud'dan Francis Bacon'a** Antonino Ferro

121 • **Oidipus'un Ötesinde Çocuksu ve Eksiklik** Ceylin Özcan

133 • **Çocukluk Çağı Depresyonu: Psikanalitik Yaklaşım** Neslihan Zabcı

149 • **Ergende Ayrılık Çabasının Aynası: Deri** Filiz Torun

159 • **Ergenlikte Annebaba Ayrılığının İlerideki Etkileri: Bir Genç Yetişkin Kadının Vaka Çalışması** Marjorie Roques

173 • **En Uzak Sahile Gitmek: Eksiklik ve Ergenin Öznelliği** Alper Şahin

185 • **Kırbaç ve İp "Başka Seçenek Yok"!: Öğretmenin Ruhsallığında Ayrılık** Göver Kazancıoğlu

203 • **Kuyucaklı Yusuf: Ayrılık, Ölüm, Yaşam Benlik İdeali Kavramının İzinde Psikanalitik Bir Bakış** Halide Erten Şahan

221 • **Katkıda Bulunanlar**

Gerekçe

Değerli okurlar,

Yirmi beş yıl önce başladığımız Türkiye'de psikanalizi ve psikanalitik uygulamayı kurumlaştırma çabamızda başarıya ulaştık. Hem ulusal hem de uluslararası düzlemlerde tanındık ve hayli önemli bir yer edindik. Çeyrek yüzyıl bireysel yaşamlar için uzun görünebilir. Ama insanı anlamakta devrim yaratmış bir kuramın uygulamasının Türkiye gibi büyük bir ülkede hızla yaygınlaşmasının başarılmış olması açısından da göreceli olarak kısa bir süredir. Bu süre zarfında psikanaliz dernekleri kurduk, onların ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınmasını sağladık. Aynı zamanda psikanalizi tanıtmayı ve geliştirmeyi hedefleyen çok sayıda etkinlik düzenledik ve onlarca yayın yaptık. Yirmi beş yıl önce ülkemizdeki psikanalist sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, bugün Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı olan İstanbul Psikanaliz Derneği ve Psike-İstanbul dernekleri bünyesinde yüzden çok üye ve aday psikanalist, alanda çalışmalarını sürdürmektedir.

Bugün bir önemli adım daha atıyor ve şimdiye kadar nispeten eksik bıraktığımız çocuk ve ergen psikanalizi alanında yayın ve etkinliklerden oluşacak bir çalışmayı başlatıyoruz. Elinizde tuttuğunuz ve düzenli olarak yayımlanacak olan *Psikanaliz Defterleri Çocuk ve Ergen Çalışmaları* bu çabanın ilk ürünü olarak, psikanalizin ayrılmaz bir parçası olan çocuk ve ergen psikanalizi alanında özgün yazılara ve çevirilere yer verecek. *Psikanaliz Defterleri*'ne yine aynı alanda özgün ve çeviri yapıtların yayımlanacağı ve Cogito Dizisi'nde yer alacak bir kitap dizisi de eşlik edecektir. Türkiye'de bir çocuk ve ergen psikanalizi kitaplığı oluşturmayı hedefleyen bu yayın çabamızı, çeşitli toplantı ve etkinlikler düzenleyerek de desteklemeyi planlıyoruz. 2018 sonbaharından bu yana, Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde her ay düzenlediğimiz toplantılarda çocuk ve ergenlerin sorunlarını psikanaliz kuramından ve uygulamasından yola çıkarak tartışıyoruz.

Mesleki yaşamlarında çok uzun süredir çocuk ve ergen analizanlarla çalışan bizler, psikanalizin bir "bütün" olduğuna inanıyoruz. Evet, psikanalizin ilk uygulamaları erişkin bireylerle yapılmıştır ve psikanalitik çerçeve ve düzenek de bu yaş grubuna göre düzenlenmiştir. Ve şüphesiz çocuk ve ergenlerle çalışırken analitik çerçeve ve düzenekte bazı değişiklikler yapmak

gerekmektedir. Ancak psikanalitik kuram ve süreç analizanın yaşına göre değişmez. Sigmund Freud'dan başlayarak hemen tüm psikanalistler, insan ruhsallığını doğumdan ölüme kadar bir süreklilik içinde gelişen dinamik bir yapı olarak ele almışlardır. Bugünün sorunlarının kaynağının geçmişte yattığını öngören psikanalitik yaklaşıma göre, bir erişkinin psikanalizinde yalnızca günceli değil geçmişi yani çocukluk ve ergenlik dönemleri de zorunlu olarak ele alınır. O nedenle erişkinle yapılan psikanalitik çalışma bile bir anlamda bir çocuk ve ergen psikanalizi uygulamasıdır. Öte yandan çocuklarla, ergenlerle dahası bebeklerle yapılan psikanalitik çalışmalar, psikanalitik kuramın gelişimine çok önemli katkılar sağlamıştır.

Bugün ortaya çıkışının üzerinden yüzyıl geçtikten sonra, psikanalizin erişkin-çocuk-ergen-yaşlı bireylerle olan özgün uygulamalarının tek bir bütünü yani "psikanalizi" oluşturduğunu söyleyebiliriz.

O nedenle "tek bir psikanaliz var" diyor ve analizanın yaşı ne olursa olsun onunla çalışanın da –seansta bilinçdışını, aktarım/karşı-aktarım ilişkisini ve çerçeveyi dikkate aldıkça– "hep aynı psikanalist" olduğunu söylüyoruz.

Tijen Demirörs, Sezai Halifeoğlu, Talat Parman,
Şeyda Postacı, Alper Şahin, Neslihan Zabcı

Önsöz

Geçtiğimiz yıl, *Psikanaliz Defterleri* Çocuk ve Ergen Çalışmaları'nın beşinci kitabının konusunu "Eksiklik, Ayrılık ve Ötesi" olarak belirlerken, bu "ötesi"nin pandemi ve karantina sürecine de gönderme yapacağını bilmiyorduk. Eksikliğin, kayıpların ve ayrılığın ruhsal süreçlerdeki sarsıcı etkilerini derinden hissettiğimiz bir dönemde bu kitabın yayımlanacak olmasını önemsiyor, çocuk ve ergenlerin bu süreçteki duygulanımlarını daha iyi anlama yönünde hem ruh sağlığı uzmanlarına hem de annebabalara ışık tutacağını ümit ediyoruz.

Kitapta yer alan ilk yazı Talat Parman'a ait; ayrılık sorunsalının kuramsal ve tarihsel gelişimini kapsamlı bir şekilde ele alan ve adeta referans niteliği taşıyan çok zengin bir çalışma. İlk ayrılıktan başlayarak, ergenlikte ayrılığın etkilerine uzanan yazı, ayrılığın öznenin varoluşunu sağlayan bir süreç olduğunun altını çizerken, ruhsal dünyada zorluk yaratan yönlerini de ele alıyor.

Isée Bernateau, "Ayrılmak: Uzun Bir Yol, Özne için Bir Gereklilik" yazısında, "Ruhsal yatırım yaptığımız nesnelerden ayrılmayı nasıl başarırız, özellikle bu nesnelerden ayrılmış olma durumunu nasıl deneyimleyebiliriz?" "Ayrılmanın erken dönem ilişkilerinde, yenidoğan ile anne arasındaki rolü nedir?" sorularına yanıt arıyor. Yazı, Erdişi efsanesini ve ikili bütünlük düşlemini derinlemesine ele alırken, bu düşlemin zaten hep kayıp olan, daima nostaljisini duyduğumuz bir yanılsama olduğunun altını çiziyor.

Sezai Halifeoğlu, "Arzuların Karşılaşma Alanı Olarak Sınır" başlıklı yazısında ergen öznenin, annebabası, terapisti ve eğitim kurumu ile ilişkilerinde sınırların önemine değiniyor; *Eksik* ve *arzu* kavramlarının temel dayanakları oluşturduğu noktasından hareketle, Lacan'ın *arzu, özne* ve *Öteki* kavramlarının yanı sıra, Dolto'nun *anal ve fallik kastrasyon* kavramlarını ayrıntılı bir şekilde ele alıyor. Annebabanın arzusu, kültürün arzusu, arzuların karşılaşması ve çağdaş psikanalizin amacı gibi çok önemli konuları özgün ve yaratıcı bir düşünce sistemi içinde irdeliyor.

Didier Houzel ve Bianca Lechevalier, "Depresif Konumdan Birincil Depresyona" ve "Birincil Depresyon: Ruhsallığın Kara Deliğinden Varoluşun Soluğuna" adlı yazılarında, en erken dönemde Benliğin inşasından önceye dayanan bir depresyon türünü –birincil depresyonu– tanımlamaya yönelen psikanalistlerin kuramsal bakış açılarını oldukça kapsamlı bir biçimde ve tarihsel gelişimi içinde bize sunuyorlar. Winnicott'tan Tustin'e, Klein ve

Bion'dan Meltzer'e dek birçok yazarın önemli kavramlarını ele alan bu iki yazıda da, birincil depresyonun panzehiri olarak kendilik ile nesne arasında kurulan derinlemesine iletişimin altı çiziliyor. Houzel, otizmli bir çocuğun analitik sürecinden hareketle, bu kapsayıcı işlev arayışını bir olgu sunumu üzerinden bizlerle paylaşıyor. Bianca Lechevalier ise, metninde farklı depresyon düzeylerini ele alarak (birincil, narsisistik, nevrotik vb.) depresyona karşı kullanılan savunma düzeneklerine geniş bir yer veriyor.

Şeyda Sunar Postacı, çok katmanlı bir tema olan eksiklik ve ayrılığı, bir çocuk kitabı olan Michael Ende'nin *Bitmeyecek Öykü*'sü üzerinden ele alıyor ve çok zengin çağrışımlarla dolu olan, şiirsel ve ufuk açıcı bir metinle baş başa bırakıyor bizi. Yaşamı pek çok eksik ve kayıpla çevrelenmiş olan Bastian'ın, acı dolu dış dünyadan kaçarak sığındığı Fantazya'daki "Hiçlik"e karşı mücadelesini ve nihayetinde gerçek dünyaya geri dönüş yolculuğunu psikanaliz kuramları üzerinden inceliyor: "Yokluk, daima bir varoluş olasılığıdır..."

Psikanaliz dünyasında özgünlüğü ve yaratıcı düşüncesiyle Antonino Ferro, özel ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu metinde analist-analizan arasındaki ilişki kavramını sunmaktan başlayarak, alan kavramına, sonra da psikanalitik süreç içinde, rüyada ve oyunda dönüşüm kavramlarına doğru bizi bir yolculuğa çıkarıyor. Piktogram oluşturma, analitik alan içerisinde canlanan veya canlanmayı bekleyen duyusallıklar, anlatıların yönelimleri üzerinde ilerliyor ve verdiği çeşitli klinik örneklerle bu kavramların önemini anlaşılır kılıyor. "Bir bağın içinde ne kadar coşku varsa, o bağ o kadar doğurgan hale gelir": Dönüşüm ancak bir ilişki içinde ve anlatı akışı sayesinde oluşur ve önceden hazmedilemez olan deneyimlerin sindirilmesini mümkün kılar. Ferro her zaman olduğu gibi bu metninde de çok fazla Bionyen kavrama, çeşitli filmlere, kahramanlara değiniyor. Tüm bu kavramları dipnotlarda ayrıntılı bir biçimde okuyucuya açıklayan ve metnin zenginliğinin ortaya çıkmasını sağlayan yayın kurulu üyemiz Şeyda Sunar Postacı'ya özel bir teşekkür borçluyum.

Ceylin Özcan, "Oidipus'un ötesinde Çocuksu ve Eksiklik" başlıklı yazısında karşı karşıya kaldığımız salgın dönemi ve teknoloji çağının etkilerine değiniyor. Günümüzde çocukluk çağı kaygılarının daha çok aşırılığa işaret ettiğini ve bu yanıyla, çocuklarla yapılan analitik çalışmaların, eksikliğin simgesel yerini yeniden konumlamayı gerektirdiğini belirtiyor. Bu hipotezden yola çıkarak Freud'un, analizin dayandığı sınır olarak ele aldığı "kastrasyon kayasının", Lacancı bir yaklaşımla yeniden okunmasını öneriyor ve metninde Lacancı kuram ışığında, gerçek, imgesel ve simgesel düzenlerin düğümlenişinin, Oidipus'un ötesinde insan gerçekliğini yapılandırdığını savunan güncel psikanalitik yaklaşımı tartışıyor.

Bir sonraki yazı bana ait; bu metni kaleme almadaki temel çıkış noktam, çağımızın en büyük sorunsalı ve aslında bir eksiklik, kayıp sorunsalı olan depresyonun çocukluk çağı görünümlerine ışık tutmak oldu. Psikanalitik yaklaşımda depresyonun kökenlerini ele alan çeşitli kuramcıların –bazı okuyucu için anlaşılması oldukça zor– kavramlarını mümkün olduğunca sade bir dille açıklamaya ve çocukluk çağı depresyonunun yetişkinden farklı, kendine özgü farklı görününümlerini, klinik değerlendirmelerde oldukça önem teşkil ettiği noktasından hareketle, ele almaya çalıştım.

Filiz Torun, ergenlikte bedene, özellikle deriye yapılan saldırıları ve bu saldırıların ergen için işlevini "ayrılık" kavramı bağlamında ele alan "Ergende Ayrılık Çabasının Aynası: Deri" başlıklı yazısında; derinin ergenlik döneminde ayrılığa, kimlik edinmeye, cinselliğe dair değişimlerin-farklılaşmaların ilk izlerinin belirdiği yer olarak öneminin altını çiziyor. Bu dönemdeki zorlukların, bedene zarar verme, intihar teşebbüsleri, yeme bozuklukları (anoreksi) ve madde kullanımının yanı sıra, deriyi kesme, deride yaralar açma biçiminde de ortaya çıkabileceğine değinen bu metnin, özellikle kendine zarar verme eğilimi olan ergenlerin ruhsal süreçlerini anlamaya katkı sağlayacağına inanıyorum.

Marjorie Roques, "Ergenlikte Annebaba Ayrılığının İlerideki Etkileri: Bir Genç Yetişkin Kadının Olgu Çalışması" adlı yazısına ergenlik süreci ve bu dönemdeki özdeşleşimsel hareketleri kuramsal olarak açıklayarak başlıyor. Sonrasında, annebaba ayrılığı üzerine bazı kuramsal değerlendirmelere gönderme yaparak, bu dönemdeki dışlanmışlık ve/veya özdeşleşimsel istikrarsızlığın olumsuz etkilerini, bir genç yetişkin kadın olgusu üzerinden tartışıyor. Ergenlikte ayrılığın olumsuz/yıkıcı etkilerini ortaya koyan ve bunu klinik bağlamda ele alan bir metin.

Alper Şahin, psikanalizde yerleşmiş bir geleneği izliyor ve iki önemli sanat eserinden, Ursula LeGuin'in *En Uzak Sahil* adlı fantastik romanı ile Goro Miyazaki'nin *Yerdeniz Öyküleri* adlı anime filminden hareketle, ergenin gelişimindeki temel bazı soruları sorarak, annebabalar, ergenlerle ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlar ve öğretmenler için oldukça zihin açıcı bir yazıya imza atıyor: "En Uzak Sahile Gitmek". Yazar, ergenin öznelleşme sürecini yetişkinlerle ilişkisi bağlamında ele alarak, eksikliğin kabul edilebilmesinin dinamiklerini ve sonuçlarını irdeliyor. Etkinlik ve edilgenliğin yapılandırıcı salınımlarının ergenin öznelleşme sürecine katkılarını ve ergenin yaşamındaki yetişkinlerin (annebaba, öğretmen, terapist) bu önemli süreçteki etkilerini, kuramsal bağlamın yanı sıra, klinik çalışmasından ve iki eserin analizinden hareketle ele alıyor. Ergenlik sürecinde öznelleşmeyi özgün bir biçimde ele alan metin, bazı temel sorulara yanıt arıyor:

Neden bir ergen bir yetişkinle birlikte macera peşine düşer? Bir yetişkinle maceraya çıkan ergen için edilgenliğin (eksikliği kabul etmenin) anlamı nedir?

Göver Kazancıoğlu, "Kırbaç ve 'İp Başka Seçenek Yok'"! Öğretmenin Ruhsallığında Ayrılık" yazısına kendi klinik çalışmalarından kesitlerle başlıyor. Gölgesini arayan Nazlı'nın, seansta burnu kanayan Eylül'ün büyüme sürecindeki sancılarının, zihinlerinin en ilkel yanlarını aktarabilecekleri ruhsal bir alan bulmalarıyla nasıl dönüştüklerine tanıklık ediyoruz. Analist-analizan ilişkisinden öğretmen-öğrenci ilişkilerine uzanan metinde, *Whiplash* filmi önemli bir yer tutuyor ve öğretmenin büyüme ve ayrılma sürecindeki etkileri çok zengin bir anlatımla ifade buluyor. Öğretmenin kendi ruhsal süreçlerini ve sistemde yaşadığı zorlukları da ele alan yazı, oldukça çarpıcı olan bir tablo ve şu cümleyle son buluyor: "O ışıktır ki çocukların yüzlerini aydınlatmış, böylece onların merakı ve öğrenme isteği resmin merkezinde konumlanmıştır..."

Son olarak Halide Erten Şahan, bir ergenlik öyküsü olarak tanımladığı Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanı üzerinden ayrılık, ölüm ve yaşam kavramlarını ele alıyor. "Benlik İdeali" kavramının, öyküden hareketle ve psikanalitik bir bakış açısıyla izini süren yazar, Kuyucaklı Yusuf'un ruhsal süreçlerini S. Freud, M. Laufer ve J. Chasseguet-Smirgel'in görüşleri doğrultusunda ayrıntılı bir biçimde irdeliyor. Metinde Yusuf'un kayıplarına, anneselbabasal boşluğuna, işlenemeyen yasına ve tüm bunların ergenlikteki etkilerine, kuramların ışığında, bu etkileyici öyküden alıntılar yoluyla eşlik ediyoruz.

Psikanaliz Defterleri'nin bu beşinci sayısının çocuk ve ergen ruhsallığı ile ilgilenen herkese katkı sağlaması dileğiyle...

Neslihan Zabcı

Talat Parman

Ayrılık, Ayrılık Aman Ayrılık!

Giriş

Çağdaş Fransız psikanalistlerinden Michel Gribinski "Eksik Ayrılıklar" adlı kitabının önsözünde şöyle yazar: "Ayrılıklardan nefret ederim, kim sever ki? Kendilerinden çok bağlarına önem veren hastalar, Kaptan Ahab gibi onları beyaz balinaya bağlayan halatı kesmek yerine onunla batar giderler. Sonunda, nesnenin yıkıcılığı eşliğinde batmanın, belki de nefes almaya, soluğunu ayarlamaya çalışarak yüzeyde kalmaktan daha iyi olduğunu düşünürler, bu bir düşünce midir? Demek ki onlara düşüncelerinden ve ölçüsüzlüklerinden ayrılmaları gerektiği öğretilmelidir."[1] Sözünü ettiği Kaptan Ahab, Herman Melville'in 1851 tarihli ünlü romanı *Moby Dick*'in baş kahramanıdır. Kaptan Ahab bir önceki deniz seferinde bacağını koparan ve onu balina kemiğinden bir takma bacakla yaşamaya mahkûm eden beyaz balina Moby Dick'in peşindedir. İncil, Hamlet ve Oidipus söylencesi gibi Batı kültürünün önemli kaynaklarına gönderme yapan bu roman, Kaptan Ahab'ın gemi mürettebatının tüm uyarılarına karşın balinanın peşinden okyanusun derinliklerinde kaybolmasıyla sonlanır.

Gribinski şüphesiz bu örnekle nesneyle bağın zamanında koparılamamasının ruhsallığın ölümüne neden olduğuna işaret etmektedir. Yaşamın kendisi gibi içerdiği her unsurun da bir başı ve sonu olduğunu kabul etmek gerekir. Döllenme bir başlangıçsa, doğum rahimiçi yaşamın sonudur. Anne karnından çıkış yani doğum da bir başka sonu, ölümü er ya da geç gündeme getirecektir. Öte yandan bir analize başlamak da sonunu gündeme getirmek demektir. Bir başka önemli Fransız psikanalist Catherine Chabert ayrılık sorunsalını işte bu bağlamında ele alır ve psikanalistlerin her ne kadar çalışmalarında tedaviye yönelik bir amaçları olmadıklarını söyleseler de yine de bazı yararlar umduklarını vurgular "Şimdi, birbirimizi terk etmeliyiz" adlı kitabında. Ona göre psikanalistlerin, analizanları için en azından Freud'un

1 Michel Gribinski, *Les Séparations Imparfaites*, Gallimard, Paris, 2002, s. 8.

mutluluk için ölçüt olarak belirlediği ve yaşamın iki büyük meselesi olan "sevmek ve çalışmak" (ya da üremek ve üretmek) alanında beklentileri vardır. Ancak Chabert buna bir de "ayrılabilmeyi", dahası kendi seçtiği terimle "terk edebilmeyi" ekler. Ayrılmak yerine terk etmek sözcüğünü yeğlemesini şöyle açıklar: "Burada vurgu dürtünün eylemine ve düşleme ve aynı zamanda çatışmanın içerdiği... zorunluluğa, gerekliliğe ve baskıya yapılmaktadır."[2] Öyleyse onu izlersek ayrılıkta söz konusu olanlar elbette önce Freudcu üçlü kaygı, yas ve acı, sonra kliniğin getirdikleri yani depresyonlar ve ölüm dürtüsü ve en nihayet yokluk ve unutmaya karşı delice bir savaşım olan manik aşktır.

Bu iki gönderme ayrılık sorunsalını, hem özne nesne ilişkisi hem de psikanalitik uğraşta analist analizan ilişkisi bağlamında ele almamıza olanak sağlayacak temelleri vermektedir bize. Öte yandan insan yaşamının tüm dönemlerinde, örneğin orta yaş ve yaşlılık dönemlerinde de ayrılıklar elbette söz konusudur ve ruhsallıkta önemli yansımaları vardır. Ancak yayınımız "Çocuk ve Ergen Çalışmaları"nı kapsadığı için yalnızca bu dönemler üzerinde durulacaktır.

İlk Ayrılık: Doğum

İlk ayrılığın doğum olduğunu kabul edersek psikanalizin bu konuda söylediklerine de yer vermeliyiz. Psikanaliz tarihinde doğumla ilgili tartışmaların ilk ayrılıklardan birine neden olduğunu, Sigmund Freud'un yakın çalışma arkadaşı Otto Rank ile tam da bu konu nedeniyle aralarının açıldığını ve daha sonra Rank'ın psikanaliz hareketinden uzaklaştığını belirtmek gerekir. Aslında ilk ayrılık olarak kabul edebileceğimiz doğumdan bir travma olarak söz eden kişi Sigmund Freud'dur. Freud *Düşlerin Yorumu* adlı öncü yapıtında doğum düşlerinden söz ederken 1909'da eklediği bir dipnotta şöyle der: "Doğum zaten ilk kaygı olayıdır ve bunun sonucu olarak da tüm kaygıların kaynağı ve örneğidir."[3] Otto Rank 1924 tarihinde "Doğum Travması" adlı kitabını yayımladığında, oluşturduğu "gizli komitenin"[4] içinde bu kitaba karşı

2 Catherine Chabert, *Maintenant, Il Faut se Quitter...*, PUF, Paris, 2017, s. 9.

3 Sigmund Freud, (1900) *Interprétations des Rêves*, Fr. çev. D. Berger, PUF, Paris, 1987, s. 344.

4 Gizli Komite (1912-1927): Sigmund Freud'un 1912'de en yakın çalışma arkadaşları Abraham, Ferenczi, Rank, Sachs, Jones, Eitingon'dan oluşan "gizli" çalışma grubu. Bu komitenin 1910'da kurulan Uluslararası Psikanaliz Birliği içinde Freud ile veliahttı Jung arasında var olan gerilimin sonucu olarak oluşturulduğu düşünülmektedir. Elisabeth Roudinesco, Michel Plon, *Dictionnaire de la Psychanalyse*, Fayard, Paris, s. 184-185.

Bu komitenin varlığından ilk kez söz eden Hanns Sachs'tır. Sachs "Freud, Hocam ve Dostum" adlı kitabının "yedi yüzük" bölümünde, Freud'un antika koleksiyonundan çok değerli oyulmuş taşları en yakınlarına vererek bir grup kurduğundan söz eder. Bkz Hanns Sachs (1944), *Freud, mon Maitre et mon Ami*, Fr. çev. Cl. Davenet, Denöel, Paris, 1977 s. 135-153.

oluşan şiddetli saldırıları göğüslemek için önce arabulucu bir rol üstlenir. 1915-1917 tarihlerinde kaleme aldığı *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin "Kaygı"ya ayrılmış olan yirmi beşincisinde ilk kaygının doğumla yani anneden ayrılmakla ortaya çıktığını belirtir: "... çocuksu kaygının örneği anneyle ayrılık olan doğum eylemindeki ilk kaygı durumunun koşulunun yinelenmesidir."[5] Freud'un bu bağlamda verdiği örnek ünlüdür. Karanlıktan korkan bir çocuk yan odadaki teyzesine şöyle seslenir: "... 'Teyze, konuş benimle korkuyorum.' 'Peki bu sana nasıl yardımcı olacak ki, beni göremiyorsun?' O zaman çocuk şöyle der: 'Biri konuşunca aydınlık oluveriyor.'"[6]

Belki önce Otto Rank'tan ve onun söz konusu kitabından söz etmek uygun olacaktır. Otto Rank 1920'de La Haye'de yapılan psikanaliz kongresinde Sandor Ferenzci ile tanışır ve aralarında yakın bir işbirliği gelişir. Bu tarihte Rank psikanalist olarak çalışmaya başlamış ve gizli komitenin sekreteri olmuştur. Rank'ın Ferenczi ile çalışmasının en önemli ürünü, 1924 tarihli ve Türkçeye Almancasına uygun olarak "Psikanalizin Gelişim Hedefleri"[7] olarak çevirebileceğimiz kitaptır. O dönemde Rank ve Ferenczi, psikanaliz tekniği ile ilgili çalışmalarının yanı sıra nevrozun biyolojik kökenlerini araştırmaktadırlar. Bu araştırmaların sonunda iki yazar iki ayrı kitap yayımlarlar. Bunlar, Sandor Ferenczi'nin "Thalassa, Cinsel Yaşamın Kökenlerinin Psikanalizi" kitabı ve Otto Rank'ın "Doğum Travması" kitabıdır. Ferenczi Darwinci evrimci görüşlerin etkisiyle insan oluşun kökenleriyle birey oluş arasında bir koşutluk kurmaya çalışırken, Otto Rank doğum travmasına simgesel bir anlam vererek onu Oidipus karmaşasından da önemli ve evrensel bir konuma yerleştirir. Şöyle der: "Çocuğa özgü kaygıya eğilim, ki doğum travmasından kaynaklanır, olası tüm nesnelere yönelebilir ve uygarlığın gelişiminde de çocuğun özelliklerindeki gibi doğrudan bir biçimde, buna biyolojik de denebilir, ölüme karşı kendini gösterebilir."[8] Onun görüşlerine yukarıda da değinildiği gibi önce hayli anlayışlı yaklaşan Freud'un, daha sonra Rank'ın yaklaşımını eleştirdiğini biliyoruz. Freud, 1926 tarihli "Ketlenme, Semptom ve Kaygı" metninde rahimiçi yaşamla ve fetüsün algı düzeyiyle ilgili elde yeterince veri olmaması nedeniyle, Rank'ın görüşlerinin kanıttan yoksun olduğunu belirtir. Asıl önemli olanın yenidoğanın içinde bulunduğu temel çaresizlik durumu olduğunu söyler: "Eğer yenidoğan anne algısı peşinde koşuyorsa, bu elbette

5 Sigmund Freud, (1915-1917) "L'Angoisse", OC, XIV, Fr. çev J. Laplanche vd. PUF, Paris, 2000, s. 422.

6 S. Freud, (1915-1917) *agy*, s. 422.

7 Sandor Ferenczi, Otto Rank, (1924), *Perspectives de la Psychanalyse*, Fr. çev. M. Pollak-Cornillot vd. Payot, Paris, 1994. Yazarlar önsözde kitabın Sigmund Freud tarafından 1922 Berlin kongresinde psikanaliz uygulaması ve kuramı arasındaki ilişkinin incelenmesini önerdiğini ve bunun da kitabın hareket noktası olduğunu belirtirler.

8 Otto Rank, (1924) *Traumatisme de la Naissance*, Fr. çev. S. Jankélévitch, Payot, 1990, s. 33.

annenin onun tüm gereksinimlerini anında karşıladığı deneyimine sahip olduğu içindir. Yenidoğanın 'tehlike' olarak gördüğü ve önlem almak istediği durum, doyumsuz kalması ve karşısında çaresiz olduğu gereksinim geriliminin artmasıdır. Bana göre her şey bu noktadan başlayarak düzenlenir."[9] Ve daha sonra şunu ekler: "Çocuğun tehlikenin bu niteliğini doğumundan beri saklamış olmasına gerek yoktur."[10] Çünkü Freud'a göre çocuk ilk nesne ilişkisiyle birlikte, kendini tehlike karşısında korumayı bu nesne algısıyla bağlantılandırmış ve kaygıyı nesneyi yitirmeyle ilişkilendirmiştir. Freud şöyle der "... anne daha önce fetüsün tüm gereksinimlerini karnındaki düzenlemelerle yatıştırmıştır, doğumdan sonra da başka yöntemlerle aynı işlevi kısmen görür. Rahimiçi yaşamla ilk çocukluk döneminin bir kopmadan[11] çok bir süreklilik olduğunu düşünüyoruz. Ruhsal annesel nesne, çocuk için biyolojik fetüs durumun yerine geçer. Unutmamak gerekir ki rahimiçi yaşamda anne bir nesne değildi ve o zaman başka nesneler de yoktu."[12] Burada Freud'un, benliğin bir duygusal unsuru olan kaygının algılanmasını nesne ilişkilerinin oluşumunun ön koşulu olarak gördüğünü, dolayısıyla doğumun yarattığı kaygının nesneden ayrılma kaygısının bir biçimi olduğunu ve hepsinin de gelişimin en önemli evrelerinden olan Oidipal evredeki kastrasyon kaygısının öncülleri olduğunu belirttiğini de vurgulamalıyız. Böylece Freud Oidipal sorunsalın psikanalizin temel kavramı olduğunun bir kez daha altını çizmiş olmaktadır. Freud söz konusu metninin sonunda, ayrılık konusunu bir üçlü bağlamında ele aldığını da söyler: Yas, acı ve kaygı. Freud'a göre acıya neden olan ayrılık yani nesne kaybıdır, kaygı da zaten bu kaybın yinelenmesi tehlikesi nedeniyle ortaya çıkar. Sigmund Freud, "bu ayrılığın acı veren niteliği arzu nesnesine olan yatırımla ilgilidir..."[13] der. Yas uğraşı da bu yatırımın geri çekilmesi sürecinde gerçekleşecektir.

Ancak Otto Rank'ın görüşlerinin tümüyle değersiz olduğunu öne sürmek yanlış olur. Rank'ın söz konusu kitabının Fransızca çevirisine "Sonsöz"[14] yazan Claude Girard, S. Freud ve ona sadık olanların Oidipal çatışmayı nevrotik sorunsalın düğüm noktasına koymalarının ve kastrasyon kaygısını da tüm

9 Sigmund Freud, (1926) "Inhibition, Symptôme et Angoisse", Fr. çev. J. Laplanche vd. PUF, Paris, 2005, s. 50-51.

10 S. Freud, (1926), *agy*, s. 51.

11 Sigmund Freud burada "Caesur" (kopma) sözcüğünü kullanmış ancak yazının ilk basımında bu sözcük yanlışlıkla "Censur" (sansür) olarak basılmıştır. Ayrıca düzeltilmiş biçimiyle W. R. Bion'un bir yazısına çıkış kaynağı olacaktır.

12 S. Freud, (1926), *agy*, s. 51-52.

13 S. Freud, (1926), *agy*, s. 84.

14 Claude Girard, Postface *içinde* Otto Rank (1924) *Traumatisme de la Naissance*, Fr. çev. S. Jankélévitch, Payot, 1990, s. 225-238.

kaygıların örneği olarak kabul etmelerinin, nevrotik olmayan patolojilerin ve aynı zamanda anne-çocuk ilişkisinin en erken dönemlerinin ele alınmasının dışlanmasına yol açtığını belirtir. Bu bağlamda ilk ayrılık olarak doğum konusu, Wilfred Bion tarafından tam da yukarıda alıntıladığım Freud'un "rahimiçi yaşamla ilk çocukluk döneminin bir kopmadan çok bir süreklilik olduğunu düşünüyoruz" cümlesindeki kopma (*caesura*) sözcüğünden yola çıkarak, doğumun örneğini oluşturduğu nesne ilişkisindeki süreksizlik (*discontinuity*) olarak kavramlaştırılır.[15] Bion için Caesura hem bağlayan hem de ayırandır. Kişiliğin gelişimini soğan zarına benzeten Bion, herhangi bir ruhsal olay karşısında önemli olanın "... örneğin bir doğum, bir başarı olasılığı veya bir depresyon... Bir dizi zarla karşı karşıyayız, üstderi veya bilinçli oluşun, ancak şimdi serbest çağrışım olarak karşımızda..."[16] olduğunu fark etmektir der. Süreklilikle süreksizliğin diğer bir deyişle birlikteliğin ve ayrılığın birbirini içeren ve oluşturan unsurlar olduğunu, ilk birliktelik ilk ayrılık ve yeniden birliktelik yani döllenme-doğum-anne/yenidoğan ilişkisinin psikanalitik çalışmada temel bir gönderme olması gerektiğini vurgular. Bunun da analitik uygulamanın en önemli unsuru olduğunun altını çizer. Bu arada Otto Rank'ın analiste karşı oluşan annesel aktarımı özellikle ele aldığını ve biraz da Ferenczi'den etkilenerek etkin bir çalışma yöntemi önerdiğini anımsatmak isterim.

İlk ayrılık olarak ele alınan doğum üzerine geliştirilen birçok görüş arasında, hayli ilginç olduğu için yer vermek istediğim bir başka yaklaşım "ilk çığlık" kuramıdır. Amerikalı psikolog Arthur Janov, 1970 yılında, ABD'de çok satan kitaplar arasına giren "İlk çığlık" kitabını yayımlar. Aslında psikanalitik kurama hayli yaslanan bir yaklaşımı olan Janov'a göre, yaşamın ilk anlarındaki ıstıraplar bilinçdışına gömülüdür yani bastırılmıştır ve onların yüzeye çıkarılması ilk çığlığın benzerinin seans sırasında dile getirilmesiyle gerçekleşebilir. Psikanalizin ilk dönemlerindeki, hipnozun dışa vurma (*abreaction*) yöntemini andırır bir biçimde, doğumdaki ilk çığlığı yani ilk ayrılığın çığlığını grup terapisi bağlamında çıkarttırmak ve böylece nevrotik sorunların tedavisini gerçekleştirmek amaçlanır.[17] Elbette Amerikan kültürünün yüzeyselliğinin ve kolaycılığının bir örneği olan bu yaklaşımın bugün unutulup gitmiş olduğunu da vurgulamak isterim. Bu örneği vermemin nedeni, psikanalizin insan ruhsallığının karmaşıklığına uygun olarak hayli karışık, kimi kez çelişkileri ve zorlukları olan ve dahası sürekli gelişim içinde bir kuram sunduğu ve onun yalnızca bir yönünü veya insan yaşamının örneğin doğum gibi yalnızca bir unsurunu ön plana

15 Wilfred R. Bion, (1977) *Two Papers: The Grid and Caesura*, Karnak Books, Londra, 1989.

16 W. R. Bion, (1977) *agy*, s. 47.

17 Arthur Janov (1970), *Le Cri Primal*, Fr. çev. J. Etoré, F. Daunic, Flammarion, Paris, 1975.

almanın, tüm ruhsallığı açıklayacak kapsayıcı kuramları ve kalıcı uygulamaları olası kılmadığıdır.

Öyleyse psikanalitik kuramın gelişiminde ilk ayrılığın yani doğumun taşıdığı ağırlık konusunda görüşlerin farklı olmasını bir yere not ederek, yaşamın bir sonraki evresini ele alabiliriz. Bu görüşlerin klinikte yansımaları yani psikanalistlerin analizanlarıyla çalışmasına da yansıması olmuştur şüphesiz.

Anne Çocuk İlişkisi ve Ayrılık

Ayrılık konusunu insan yaşamının evrelerini izleyerek tartışıyorsak, ikinci olarak çocukluk dönemine ve bu dönemdeki anne çocuk ilişkisine değinmek gerekir. Anne çocuk ilişkisi elbette birçok açıdan ele alınabilir ama Donald W. Winnicott'ın yaklaşımıyla başlamak, her zaman olduğu gibi soruyu tam da sorulması gereken yerden sorduğu için önemli olacaktır.

Bir çocuk hastalıkları hekimi olarak anne-çocuk ilişkisini tüm canlılığı ve dinamiğiyle izlemek olanağına sahip olan Donald W. Winnicott, 1958 tarihli "Yalnız kalabilme yeteneği" başlıklı yazısında, bu yetiyi duygusal gelişimin olgunluğunun en önemli işaretlerinden biri olarak değerlendirir. Winnicott psikanaliz literatüründe yalnızlık korkusuna hayli yer verilmişken, yalnız kalabilmenin olumlu bir yönü olduğuna çok da değinilmediğini söyler. İnsan ilişkilerinin ikili veya üçlü olarak ele alındığını ancak tekil yani insanın kendisiyle ilişkisinin de ele alınabileceğini vurgular. Ancak Winnicott'ın söz ettiği yalnızlık, başkasının yanında yalnız olabilmektir. Şöyle der: "Söz konusu olan yenidoğanın veya küçük çocuğun annenin yanındaki yalnızlık deneyimidir."[18] Burada altbenlikten kaynaklanan dürtüsel ilişkiden farklı bir benlikle ilişkisellik (*ego relatedness*) tanımlar. Winnicott, doyurucu bir cinsel ilişkiden sonra her bireyin mutlu yalnızlığını da bir başka örnek olarak sunar. Dürtüsel gerilim boşalmış ve ötekinin yalnızlığı kendi yalnızlığı ile yaşanmaktadır ki bunu Winnicott çok sağlıklı bulur ve öngörülebileceği gibi konuyu ilk sahneye getirir:

> **"Bir bireyin yalnız kalabilme yetisinin ilk sahnenin onda yarattığı duygularla yüzleşebilme becerisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. İlk sahnede annebaba arasındaki cinsel ilişki algılanmış ya da imgelenmiştir."[19]**

Ona göre üçlü bir ilişkinin üçüncüsü olabilmek, saldırgan ve erotik dürtülerin bir arada olabilmesine, çiftedeğerliliğe tahammüle ve annebabanın her ikisiyle de özdeşleşme kurabilmeye bağlıdır. Bunun ön koşulunu da

18 Donald W. Winnicott, (1958) "La Capacité d'Etre Seul", *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Fr. çev. J. Kalmanovitch, Payot, Paris, 1990, s. 327.

19 D.W. Winnicott, (1958) *agy*, s. 328.

ancak içselleştirilmiş iyi nesnenin varlığına bağlayan Winnicott, bu alanda M. Klein'ın katkısına işaret eder.

"Yalnız kalabilme yetisi bireyin ruhsal gerçekliğinde bir iyi nesnenin var olmasına dayanır. İçselleştirilmiş iyi meme veya iyi penisin veya içselleştirilmiş iyi ilişkilerin kurulmuş ve korunabilmiş olabilmesi, bireyin şimdiye ve geleceğe güven duyabilmesini (en azından bir an için) sağlar."

İç nesneler, dış nesneler veya uyarılımlar olmadığında da mutlu olunabilmesini sağlar. Bunun bir olgunluk gerektirdiğine ve bunun da elbette "yeterince iyi" (good enough) bir annesel bakıma bağlı olduğuna işaret eden Donald Winnicott, Klein'cı yaklaşımın benliğin erken geliştiğini ve birliğini sağladığını öngördüğünü belirtir. Oysa onun yaklaşımı farklıdır, şöyle der:

"Birinin varlığında yalnız kalabilme yetisi çok erken bir evrede söz konusu olabilir, bu da benliğin gelişmemişliği annenin sunduğu doğal destek ile telafi edildiğinde ortaya çıkar. Daha sonra birey benliğe olan bu anne-desteğini içselleştirir ve her an anneye veya annesel simgeye başvurmadan yalnız kalabilir hale gelir."[20]

Böylece annenin yanında yalnız kalabilmek, diğer bir deyişle annesel nesneden ayrılabilmek, Winnicott'a göre benliğin duygusal olgunlaşmasının temelini oluşturacaktır. Donald Winnicott için ayrılık gerekli ve hatta yararlıdır, önemli olan ruhsallığın bunu olgunlaştırıcı bir unsur olarak kullanabilmesidir.

Winnicott'ın da gönderme yaptığı Melanie Klein, ayrılık ve ona bağlı ayrılık kaygısından nesne ilişkileri bağlamında söz eder.[21] Anneden ayrılmak çocuk tarafından yalnızca mutlak bağımlılık nedeniyle gereksinimleri karşılanamayacak olması yüzünden değil, aynı zamanda içsel yıkıcılığa karşı ilk savunma hattını yitirmek anlamıyla da dayanılmazdır. O nedenle her ayrılık, bebek şizo-paranoid konumdaysa yok oluş kaygıları gibi paranoid kaygılara, depresif konumdaysa iyi içsel nesnenin yıkılması gibi depresif kaygılara yol açar. Klein için doğum kadar sütten kesilme de ilk ayrılık örnekleri arasında sayılabilir. Elbette çocuklarla çalışan başka psikanalistler de ayrılık konusunu ele almışlardır. Çünkü ayrılık kaygısı çocukluk döneminin en önemli sorunları arasındadır.[22] Örneğin Anna Freud yenidoğanla annenin bir biyolojik birlik oluşturduğunu, bunun ayrımlaşmamış bir narsisistik durum olduğunu ve

20 D.W. Winnicott, (1958) *agy*, s. 329.

21 Melanie Klein, (1947) *Essais de Psychanalyse*, Fr. çev. M. Derrida, Payot, Paris, 2005.

22 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bernard Golse, *Le Développement Affectif et Intellectuel de l'Enfant*, Masson, Paris, 2001.

anneden ayrılığın bu nedenle bir kaygıya yol açtığını belirtir. René Spitz ise sekizinci ayda ortaya çıkan "yabancı korkusunun" bebeğin annenin orda olmadığını fark etmesiyle yani ondan ayrılmış olduğunu anlamasıyla ortaya çıktığını belirtir. Spitz anneden ayrılığın yarattığı anaklitik[23] depresyonu tanımlarken, bu ayrılığın çok erken dönemde ve keskin bir biçimde olmasının yarattığı patolojiyi tanımlar. Bu bölümü, ayrılık konusunu gelişimin bir dönemini adlandırmak için kullanan Margaret Mahler'e de değinerek bitirmek istiyorum.

Magaret Mahler ayrılık kaygısını çocuğun gelişiminin doğal bir parçası olarak görmüştür. Ona göre gelişimde üç temel evre vardır: İlk evre normal otistik evredir ve ilk dört haftayı kapsar. Bu dönem uyanıklıktan çok uykuda geçer ve Mahler'e göre burada uyku kendini koruma sisteminin libidinal düzenlemede dengeleşim sağlaması için gerekli bir unsurdur. Bu dönem S. Freud'un kuramındaki birincil narsisistik döneme karşılık gelir ki, Mahler için bu dönemde yenidoğanın annesel nesneden haberi yoktur. İkinci aydan itibaren normal sembiyotik evre başlar ve anne-bebek bir ortak sınırın içinde tümgüçlü bir ikili birliktelik oluştururlar. Bu evre de dokuzuncu, onuncu aya kadar sürer. Margaret Mahler ayrılık kaygısının işte bu dönemin sonunda başladığını, insanın psikolojik doğumuna karşılık geldiğini ve ayrılma-bireyselleşme sürecinin otuz, otuz altı aya kadar süreceğini belirtir. Mahler'in yaklaşımının en önemli yanı, çocuğun ruhsal/duygusal gelişimini birçok kuramın etkisiyle zenginleştirmiş olması ve ayrılmanın bireyselleşmeyi sağlayan en temel unsurlardan biri olduğunu vurgulamasıdır.[24]

Ergenlikte Ayrılık

Doğum ve ilk çocukluktan sonra ayrılığın temel bir olgu olduğu diğer yaşam dönemi ergenliktir. Bu çocukluktan erişkinliğe geçiş döneminde, ayrılık çeşitli düzlemlerde ele alınabilir. Öncelikle, erinliğin bedende oluşturduğu değişikliklerle ve özellikle ikincil cinsel özelliklerin ortaya çıkışı ve genital cinselliğin başlamasıyla çocuksu bedenden ayrılmak gerekecektir. Öte yandan çocuksu ruhsal nesnelerden de vazgeçmek zorunludur. Buna bir de ergenin eğitim veya çalışmak gibi nedenlerle annebabasıyla birlikte olduğu evden ayrılması

23 Anaklitik: Anaclisis, Yunanca "yaslanmak, dayanmak" demektir. S. Freud nesne seçiminin narsisistik veya dayanaksal olduğunu söyler. Narsisistik nesne seçiminde birey kendine benzeyeni, anaklitik nesne seçiminde ise çocukluğunda ona dayanak oluşturan annebabasının benzerlerini kendine eş olarak seçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. J. Laplanche, J.-B. Pontalis, (1967) "Anaclitique", *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 1973 içinde, s. 23. Anaklitik depresyon bireyin ona dayanak olan kişiyi yitirilmesiyle ortaya çıkan ruhsal duruma işaret etmektedir. René Spitz, (1965) *De la Naissance à la Parole*, Fr. çev. L. Flournoy, PUF, Paris, 1979.

24 Margaret S. Mahler, Pine F., Bergman A., (1975) *La Naissance Psychologique de l'Etre Humain*, Payot, Paris, 1980.

gerektiğini eklediğimizde, yaşamın bu döneminde bireyin hemen hemen tüm cephelerde ayrılıkla hesaplaşması gerekeceği ortaya çıkacaktır.

"Çocukta ve Ergende Ayrılık Kaygısı" adlı konunun tüm boyutlarını ele alan kapsamlı bir kitap yayımlayan Daniel Bailly,[25] ergenlik dönemi üzerine yapılmış psikanalitik çalışmaları ve önerilen kuramsal modelleri iki grupta ele almayı önerir. İlk grupta ergenliği "... bir yanda S. Freud, A. Freud ve D.W. Winnicott gibi bir kriz ve iç dengeyi tehlikeye sokan bir geçici dengesizlik dönemi, çocuklukla olan sürekliliğin kırılması: narsisistik ve kimliksel kriz..."[26] olarak görenler ve "... öte yanda P. Blos, J.F. Masterson, F. Ladame ve Ph. Jeammet gibi M. Mahler'in ayrılma-bireyselleşme kavramını ergenliğe uygulayan ve ergenliği içselleştirilmiş nesnelerden yatırımı çeken bir süreç olarak görenler."[27] Şüphesiz bu konuda başka kuramcıların da önemli katkıları vardır[28] ancak Bailly'nin yaklaşımını kabul ederek ergenlikte ayrılık sorunsalını bu iki eksen üzerinden tartışmayı yeğliyorum.

İlk eksende vurgu dürtüsel itme ve Oidipal çatışmanın canlanmasına yapılmaktadır. Sigmund Freud "Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme"[29] adlı kitabının bir bölümünü erinliğe ayırır. Freud'a göre, erinlikle birlikte genitallik başat bir rolle bürünerek çocuksu cinselliği yeniden düzenlemekte ve ensestüel annebaba nesnelerinden ayrılmak, nesne seçimini değiştirmek zorunluluğu bireyin karşısına çıkmaktadır. Öte yandan Freud, çocukluktan beri var olan şefkat akımına erinlikle birlikte şehvetin de eklendiğini belirtmiştir. Oidipal nesnelerin kaybı onlardan vazgeçiş yeni erişkin cinsel nesnelerin bulunmasıyla giderilmeye çalışılacaktır.

Anna Freud ise ergenliği bir yas dönemi olarak tanımlar. Annebabadan ayrılmak ve yeni nesnelere bağlanmak bu yasın nedenidir. 1957'de Worcester Ergenlik Rehberlik Merkezi'nin 35. Yıl kutlama töreninde yaptığı ve bir yıl sonra yayımlanan ünlü konuşmasında "... ergenin libidosu annebabadan ayrılmak ve yeni nesnelere bağlanmak noktasındadır. Geçmişin nesnelerinin bir ölçüde de olsa yasını tutmak kaçınılmazdır; yıldırım aşkları, aile dışındaki erişkinlerle veya kendi cinsinden veya öteki cinsten ergenlerle duygusal ilişkiler ortaya çıkıverir..."[30] der. Hem Sigmund Freud'un hem de Anna Freud'un ergenliğin temel sorunu olarak libidinal yatırım yapılan nesneleri ön plana

25 Daniel Bailly, *L'Angoisse de Séparation, Chez l'Enfant et l'Adolescent*, Masson, Paris, 2004.

26 D. Bailly, *agy*, s. 78.

27 D. Bailly, *agy*, s. 78.

28 P. Blos, R. Cahn, B. Penot, Ph. Gutton gibi diğer önemli kuramcıların görüşleri için Paris Üniversitesi Profesörü psikanalist Isée Bernateau'nun bu sayıda yer alan yazısına bakınız.

29 Sigmund Freud, (1905) *Trois Essais sur la Théorie Sexuelle*, Fr. çev. Ph. Koeppel, Gallimard, Paris, 1987.

30 Anna Freud, (1958) "L'Adolescence" *L'Enfant dans la Psychanalyse*, Fr. çev. D. Widlöcher et al. Gallimard, Paris, 1997, s. 252.

almaları ve ensest ve öldürme yasakları nedeniyle zorunlu olan değişikliğe vurgu yapmaları bu dönemi bir kriz olarak gördüklerinin kanıtlarıdır. Ayrılık kaygısıyla annebabasal aşk nesnelerine takılmak ve çocuksu konumu korumakta ısrar bu dönemin ruhsal sorunlarının kökenindedir.

Freud'lar gibi ergenliği bir kriz dönemi olarak gören Donald Winnicott ise anne-bebek ve annebaba çocuk ilişkilerinde çevrenin rolünü ön plana çıkarır ve ergenlikteki özellikle şiddet bağlamını bu çerçevede değerlendirir. 1968 tarihli "Ergenin Olgunlaşmamışlığı" başlıklı yazısında şöyle der: "Ergenin düşüncelerini çocuğunkilerle karşılaştırmak ilginç olacaktır. Eğer çocuğun düşleminde *ölüm* varsa ergeninkinde *öldürme* vardır. ... çünkü büyümek annebabanın yerini almaktır. Bu gerçekten böyledir. Bilinçdışı düşlemde büyümek, doğası gereği bir saldırgan eylemdir."[31] Ve ekler: "Çocuğun erişkin olmak için ilerlemesi, bir erişkinin cesedinin üstünden geçmeden oluşamaz."[32] Winnicott ergenin fiziksel gelişimi ile birlikte, böylesi bir düşlemin bilince ulaşmasının bireyde yaratacağı kaygının altını çizer. Bu durumda ayrılık, yalnızca çocuksu Oidipal arzu nesnelerinden vazgeçmek değil, onların yerine geçmek yani simgesel olarak onları öldürmek anlamına da gelecektir. Winnicott'ın tam da gençliğin başkaldırdığı yıllarda yazdığı bu yazı, ergenlikte Oidipal ensestüel düşlemlerin yanı sıra öldürme düşlemlerinin de önemini vurgulaması açısından değerlidir. Diğer bir deyişle ergen annebabadan yalnızca bilinçdışı ensestüel düşlemleri yüzünden değil, aynı zamanda bilinçdışı öldürme düşlemleri yüzünden de ayrılmalıdır. Çünkü ona göre "bilinçdışı düşlemde, bu bir ölüm kalım meselesidir."[33] Öyleyse başkaldıran ergenin karşısında bunu göğüsleyebilecek bir erişkin de olmalı, bir diğer deyişle annebabalar ergenin bu ayrışma çabası karşısında hayatta kalabilmelidirler.

Gençlik hareketlerinin yoğun olduğu aynı dönemde ergenlerin sorunlarıyla ilgilenmiş olan Hélène Deutsch da, 1967 tarihli "Ergenliğin Sorunları" adlı kitabında, ergenin kimlik sorunsalının altını çizerken özellikle ergenlerin grup ilişkisini ele almıştır. Annebaba gerçek nesnelerinden ayrılış, akranlarla ve arkadaşlarla telafi edilmektedir. Ancak Deutsch burada hem narsisistik hem de kimlikle ilgili bir sorgulama tanımlar. Şöyle der:

> **"Ergenin gelişim sürecinde, yeni nesneler henüz duygusal dünyaya girmeden eski nesnelerin kaybı söz konusudur. Bağımlı ve zayıf çocukluğun haz ilkesiyle uyumlu doyumları olgunlaşma sürecindeki gencin şimdiki ketlenme ve hayal**

31 Donald W. Winnicott, (1968) "L'Immaturité de l'Adolescent", *Conversations Ordinaires*, Fr. çev. B. Bost, Gallimard, Paris, 2008, s. 228.

32 D. W. Winnicott, (1968) *agy*, s. 229.

33 D. W. Winnicott, (1968) *agy*, s. 241.

kırıklığı tepkilerine damgasını vurur. 'Şimdi beni kim seviyor?' sorusuna 'Ben, kendim!' şeklinde yanıt verir."[34]

Deutsch'a göre ergen, genital cinselliğin ortaya çıkışı, mastürbasyonun yarattığı suçluluk duygusu ve üstbenliğin sertliğinin artışıyla sarsılan narsisizmini onarmak zorundadır: "Kimlik imgesini onarma gereksinimi, kendini değersizleştirme ve üstbenlik karşısında mazoşistik tepkilere karşı savaşan ergenin narsisizmini bir karşı güç olarak destekler."[35] Bu sorgulamaların ergeni bir kimlik sorunsalıyla karşı karşıya bırakması kaçınılmazdır. Şöyle der Deutsch:

Genel kimlik karmaşası ve benlik tutarlılığını yitirme duygusu, ergenin kendi kendine sorduğu 'ben kimim?' sorusuyla doruğa çıkar. Kimliği sorgulayan bu çabanın yanı sıra toplumsallaşma sürecinde de bazı dışsal güçlükler ortaya çıkabilir. Sonuçta ergenin yaşamı iki dünya arasında gerçekleşir: Onun isteklerini şimdiye kadar doyurmuş olan ve şimdi doyum isteyen. Ergen geçmiş nesnelerle bağlarını yitirirken aynı zamanda ona konfor sağladığını düşündüğü her şeyi ve tüm eski toplumsal çevresini de terk eder. Çocuksu düşlemler kaybolmakta olan bu dünyayı sürdürürken, düşlemler bu yeni toplumsal gerçekliğin daha gerçekçi algılanmasına ancak yavaş yavaş kapıyı açarlar.[36]

Hélène Deutsch ergen gruplarıyla yaptığı araştırmalardan yola çıkarak, ergenlerin kimlik sorgulamasını yaşıtlarının desteğiyle yapmayı yeğlemelerinin önemine dikkatimizi çeker. "Eşitlerle özdeşleşme"[37] aynı zamanda bir toplumsal kimlik duygusunun gelişimine ve dolayısıyla annebabanın sağlamış olduğundan ayrılabilmeye olanak tanıyacaktır. "*Tek başına* kaybolurum. *Birlikte* hepimiz güçlüyüz"[38] sloganı ayrılık kaygısının yatıştırılması için haykırılır.

Philippe Jeammet ise ergenin bağımsız ve sorumlu bir erişkin olabilmek için annebabasından ayrılması gerektiğini, bunun ancak yeterince sağlam narsisistik temellerin varlığı ve içsel nesnenin sürekliliğinden emin olunmasıyla gerçekleşebileceğini belirtir. Sigmund Freud'un erinliği ön plana alması gibi Jeammet de bedeni ergenliğin temel öğesi olarak görür. Erinlikle birlikte bedenin ergene birçok açıdan ihanet ettiğini söyler. "Beden erinlikteki dönüşümlerin temel yeri olarak benliğin iktidarından ... kaçabilmektedir, bunlar fizyolojinin sonuçlarıdır, benliğin gücünün değil. Benlik kendini

34 Hélène Deutsch, (1967) *Problèmes de l'Adolescence*, Payot, Paris, 1991, s. 26-27.

35 H. Deutsch, *agy*, s. 27.

36 H. Deutsch, *agy*, s. 34-35.

37 H. Deutsch, *agy*, s. 77.

38 H. Deutsch, *agy*, s. 74.

düşüncelerinin ve öğretilerinin hâkimi olarak görebilir ama bedene boyun eğer. Beden artık çocuğun arzu ve düşüncelerini arkasına saklayabileceği bir perde değil, yüz kızarmalarıyla, sakarlıklarıyla, sıkıntısıyla en mahrem arzularının ve coşkularının sahnesi haline gelir. Beden, annebabanın mirasının sergilenmesinin ve somutlaşmasının ayrıcalıklı yeridir ve onlarla olan fiziksel benzerlik apaçık ortaya çıkarak ergeni kendisine ait olanın ne olduğu sorusuyla karşı karşıya bırakır."[39] Ergen için bedeni artık bir yabancıdır, onu yeniden sevmesi ve kendilik imgesine uydurması gerekir. Ama aynı zamanda "... bir ensestüel bedendir, annebabanın birlikteliğinin meyvesidir, ilk sahnenin ve annebabanın birlikte oluşunun ayrıcalıklı tasarımlanmasıdır."[40] Jeammet, böylece bedeni annebabadan ayrılığın merkezine koyar ve buna bağlı olarak ergenlikte ilişkisel mesafenin yeniden düzenlendiğini belirtir. Ergen daha önce yatırım yaptığı kişilerle ve elbette öncelikle annebabasıyla, belli bir uzaklık içinde olmayı ve kendine ait bir alanla yeni sınırlar belirlemeyi ister. Jeammet şöyle der: "İlişkileri düzenleyebilmek için mesafeye bu denli sıklıkla başvuru, ergenlik olgusunun temel bir unsurunu yansıtmaktadır. Uzamı kullanmak, ergenin ruhsal içeriklerini biçimlendirebilmek ve onlar üzerinde güç gösterebilmek için bulduğu, dışlaştırma hareketlerinden biridir. Dış nesnelerle olan mesafeyi ayarlamak, içsel nesnelere duyulan arzuya oranla, daha denetlenebilir olandır." Mesafenin denetlenebilirliği benliğe yitirdiği iktidarı geri verecektir. Çünkü "uzam dış gerçekliğin bir parçasıdır; algı-hareket yani bilinçli(?) benliğin ve istemli eylemin alanındadır."[41] Ergen, çocukluğunda yatırım yaptığı kişilerle mesafenin denetimini bir çiftedeğerlilik içinde, ergen annebabalarının çok bildiği ergensel bir olgu olan ve Türkçeye sırnaşma-itekleme olarak çevirebileceğimiz Jeammet'nin "attraction-répulsion",[42] davranışıyla ortaya koyar. Jeammet, Sigmund Freud'un ergenliğin bir sonradan etki olduğu görüşüne katılır ve ergenliğin çocuklukta olanın bir yinelenmesi olduğunu kabul eder. Öte yandan Anna Freud'un libidinal yatırımların değiştirilmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yas sürecinin önemine yaptığı vurguya da katılır. Ancak bunlara üçüncü bir değişikliğin, kişilik yapısındaki ortaya çıkan degişimin eklendiğini de belirtir.

Ergenliğin temel değişikliğinin genital olarak olgunlaşmış bedeni içselleştirebilmek ve erişkinliğe özgü bir özerkliğe geçebilmek olduğunu düşünen Jeammet şöyle der:

---

39 Philippe Jeammet, "Adolescence et Processus de Changement", Daniel Widlöcher, *Traité de Psychopatologie*, PUF, Paris, s. 690.

40 Ph. Jeammet, *agy*, s. 690-691.

41 Ph. Jeammet, *agy*, s. 695.

42 Ph. Jeammet, *agy*, s. 694.

Ergenliğe özgü olan durum, kişiliğin iki büyük gelişim çizgisinin bir araya gelmesidir: Bunlardan biri çevreyle karşılıklı etkileşim içinde, erojen bölgelerle değiş tokuş yoluyla kurulan, nesne ilişkilerinden beslenen, düşlemsel bir dünya ve içsel nesneler oluşturmayla sonuçlanan içselleştirmedir; ikincisi farklılaşma ve öznelleşmedir ki bu yolla özne, kendi süreklilik duygusunu geliştirerek ve kendi sahip olduklarıyla onu ötekilerden ayıranları tanımlayarak kendini doğrular.[43]

Başarılı bir içselleştirme ve özerkleşme için bireyin sağlam narsisistik temellere ve sağlam bir iç dünyaya gereksinimi olduğunu belirten Philippe Jeammet, şimdiye kadar annebabanın üzerlerine aldıklarını veya onların taşıdıklarını üstlenebilecek bir benlik gücünün ancak bu şekilde ortaya çıkabileceğini belirtir. Jeammet'nin yaklaşımında altını önemle vurguladığı narsisistik temeller "... öznenin sürekliliğini sağlar ve ergenin kendine yatırımını güvenceye alır."[44] Jeammet narsisistik temellerin ancak nesne ilişkisiyle sağlanabildiği diyalektik çelişkiye dikkatimizi çeker. Özne/nesne, iç/dış, kadın/erkek ayrımları bireyin kendi alanını belirlemesi, buna yatırım yapması ve buradan yola çıkarak süreklilik duygusunu yaşayabilmesi için gereklidir. "Narsisistik temellerin sağlamlığı, nesnenin çekiciliğine karşı bir uyarılım kalkanı unsuru olması açısından önemlidir"[45] diyen Jeammet, ergenlik dönemindeki özellikle fırtınalı aşk ilişkilerine vurgu yapar.

Sonuç Olarak

Christine Bouchard ve Françoise Coblence, Fransız Psikanaliz Dergisinin 2001 yılı ikinci sayısının "Ayrılık" başlıklı dosyasına yazdıkları sunuş yazısında şöyle derler:

Ayrılık sözcüğü güncel dile aittir; psikanalizin temel kavramları arasında yer almaz. Temel olarak özne ile yatırım yaptığı kişiler arasında oluşan mesafeye gönderme yapar ve belli yaşlarda gerçekleşenler kadar –örneğin çocuğun veya ergenin normal ayrılıkları– sürgünlük, aşk ve duygusal kopmalar için de kullanılır. Analist/hasta ayrılığı –seans sonunda, tatillerde veya analiz sonunda– sıklıkla şiddetli analitik anların kaynağında yer alır.[46]

Onlar Fransızcada ayrılık (séparation) sözcüğünün hem ayrılmak eylemine ve hem de ayrılmış olma durumuna gönderme yaptığını belirtirler. Oysa

43 Ph. Jeammet, *agy*, s. 703-704.

44 Ph. Jeammet, *agy*, s. 706.

45 Ph. Jeammet, *agy*, s.711.

46 Christine Bouchard, Françoise Coblence, *Argument*, RFP, LXV, 2, PUF, Paris, s. 349.

Türkçe bu anlamda daha çok seçenek sunar. Ayrılmak eylemi, "ayrılış" veya "ayrılma" olarak dile getirilir. Ayrı olmak durumu ise "ayrılık"tır. Ayrılık, ayrı olma durumu, birinden uzak düşme gibi daha çok edilgen bir duruma gönderme yaparken, ayrılış veya ayrılmanın daha etkin bir anlamı vardır. Öte yandan, tüm bu sözcüklerin kökenindeki öztürkçe "ayrı" sözcüğünün "başkalık, değişiklik, ayrılık belirten" bir kökten geldiğini bilmemiz, ayrılık sorunsalının aslında bir değişimi hedeflemesi anlamında çoğu kez olumlu ve hatta zorunlu olduğunu düşünmemize yol açıyor.[47]

Tüm ilişkilerin başlangıcının aslında onun sonunu da içerdiğini düşünmek gerekir. Dahası sonu olduğu düşünülemeyen bir ilişkiye girmek nasıl olası olur? İlişki kuramamakta bir gün ayrılığın olduğunu kabul etmemek de yok mudur? Çünkü anneler bir gün doğurmak yani ilk ayrılığın yinelenmesini yaşamak için gebe kalırlar. Her ayrılık bir yinelenmedir çünkü. Çiftler, bir gün evden ayrılsınlar, kendi yollarını çizsinler diye çocuk sahibi olurlar. Tıpkı yıllar önce kendilerinin de yaptıkları gibi. Okula bir gün mezun olmak yani ayrılmak için başlanır. Evliliklere de "bir yastıkta kocamak" umuduyla başlanır. Bu umut gerçekleşse bile sonunda ölüm ayıracaktır eşleri.

Analistler de kendileri hakkında aradıklarını bulsunlar ve bir gün analizleri sonlansın diye analizanlarıyla analitik uğraşa başlamayı kabul ederler. Sigmund Freud'un dünyadan ayrılmadan önce yazdığı son yazılardan birinin başlığının "Sonlanan analiz ve sonlanmayan analiz" olduğunu anımsarsak, bu konunun çok da kolay olmadığı açıktır. Sigmund Freud bu metninde Rank ve Ferenczi'den söz ederek kendi ayrılıklarını savunmuş ama aynı zamanda analizini sonlandıramayanların neden sonlandıramadıklarını da sorgulamıştır. Bu hayli uzun vasiyet metni sonradan çok ünlü olmuş şu satırlarla biter:

> **"Kadınsılığın yadsınması biyolojik bir olgudan başka bir şey olamaz, cinselleşmenin o büyük muamması. Bizim bu analitik uğraşta bu unsurun üstesinden gelip gelemediğimizi veya ne zaman geldiğimizi söylemek zordur. Kendimizi ancak analizana bu unsur karşısındaki konumunu gözden geçirmek ve değiştirmek için olası tüm teşvikleri sağlamış olmakla avutabiliriz."[48]**

S. Freud'un burada kadınsılığın yadsınması olarak tanımladığı, aynı metnin dipnotunda da vurguladığı gibi, edilgenliğin reddidir ve bu da şüphesiz kastrasyon kaygısından yani Freud'a göre en temel ayrılık kaygısından başka bir şey değildir.

---

47 Sözlükler: *Türkçe Sözlük*, TDK yay. Ankara, 1983; İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Sosyal yay, İstanbul, 1988.

48 Sigmund Freud, (1937) *L'Analyse Finie et l'Analyse Infinie*, Fr. çev. J. Laplanche vd. PUF, 2019, Paris, s.43.

Analizin sonlanması konusunu İsviçreli psikanalist Jean-Michel Quinodoz "Uysallaştırılmış Yalnızlık" başlıklı kitabında ele alır. O da yalnızlık sorunsalını ayrılık kaygısı bağlamında ele alır ve analitik uğraşın amaçlarından birinin de bu olduğunu belirtir. Şöyle der: "Analizin hedeflerinden biri analizanın aşırı ayrılık ya da nesne kaybı kaygısının, sahip olmasına engel olduğu ya da yitirmesine neden olduğu duygularını kendinde keşfetmesini ya da yeniden keşfetmesini sağlamaktır: Özerklik ve ruhsal özgürlük duygusu, içsel güç ve süreklilik duygusu, kendine ve ötekilere güven, sevmek ve sevilmek yetisi, kısaca ruhsal olgunluğu niteleyen duygular bütünü, ki bunu D. W. Winnicott 'başkasının yanında yalnız kalabilmek yetisi'ne erişmek olarak çok güzel özetlemiştir."[49] Çünkü Quinodoz'a göre yalnızlık ötekilerle ilişkiden vazgeçmek demek değildir. Şöyle der: "Yalnızlık tersine her bireyin kendisini tanımlamasına ve herkesin tek başına sahip olduğu değerli ve eşi bulunmaz niteliğini ortaya çıkarmasını sağlayan ötekinin özgünlüğüyle karşılaşmasına izin verir. Nesnenin ve öznenin en değerli niteliği biricik olmasından kaynaklanır: Bu da yalnızlıktan doğar."[50]

Öyleyse ayrılık, öznenin varoluşunu sağlayan, yaşamı boyunca birçok kez yaşamak zorunda olduğu çok da zor bir süreçtir. Ayrılığın ne denli zor ve tüm dertlerden bile beter olduğunu Ferhad Ebrahimi'nin dizelerinden Ali Salimi'nin bestelediği ve bu yazının başlığı olarak da seçtiğim ünlü Azeri türküsünden biliyoruz: "Ayrılık ayrılık aman ayrılık; Her bir dertten âlâ yaman ayrılık!"

Peki ayrılamayanlar ne yaparlar? Psikanaliz bize ilk nesneden ayrılamayışın onunla simbiyotik bir ilişki kurulmasına yol açtığını ve bunun da hayli önemli ruhsal patolojilerin ortaya çıkmasına neden olduğunu söylüyor. Ama bir de ayrılamayıp terk edenler var. Yeniden yazının başında alıntı yaptığım Catherine Chabert'in kitabına döneceğim. Chabert kitabının sonunda, daha önceki iki analistini, ilkini çok yaşlı olup analiz bitmeden öleceğini, ötekini ise 'artık emekliye ayrılıyorum yurtdışına taşınıyorum' sözünün bir yalan olduğunu düşündüğü için apar topar terk eden ve kendisine üçüncü kere bir analiz için başvuran hastasından söz eder. Hastası ona şöyle demiştir:

> **Elbette onları terk ettikten sonra her ikisi için de bulduğum mazeretler üzerinde hayli düşündüm. Birincisi hâlâ ölmedi. İkincisi ise onun adresini bana veren arkadaşımdan öğrendim ki, gerçekten çocuklarının yanına yurtdışına taşınmış. Size gelmemin nedeni bu, analistimden ayrılabilmek istiyorum, ayrılabilmek, terk etmek değil.**[51]

49 Jean-Michel Quinodoz, *La Solitude Apprivoisée*, PUF, Paris, 2001, s. 189.

50 J-M. Quinodoz, *agy*, s. 219.

51 C. Chabert, *agy*, s. 144.

Isée Bernateau
Çeviren: Özgecan Atabay

Ayrılmak: Uzun Bir Yol, Özne İçin Bir Gereklilik

Ruhsal yatırım yaptığımız nesnelerden ayrılmayı nasıl başarırız, özellikle bu nesnelerden ayrılmış olma durumunu nasıl deneyimleyebiliriz? Peki ayrılmanın erken dönem ilişkilerinde, yenidoğan ile anne arasındaki rolü nedir? Hegel, sağduyuya bir ayrılma işlevi atfeder: "Ayrılma etkinliği, sağduyunun çalışması ve gücüdür, bu, en şaşırtan ve en büyük güç, ya da daha ziyade mutlak güçtür."[1] Yaratılış bize dünyanın belirli bir düzenini organize eden, karmaşık ve yığışmış bir toplamdan, düzeni olan bir dünyaya geçmeyi olası kılan bir dizi farklılaştırıcı ayrılığın öyküsünü sunar. Fakat böylesi bir ayrılık tanımı ile bilinçdışı ruhsal dünyayı nasıl bağdaştırabiliriz? Bu tür bir ayrılma işlevselliği, Romain Rolland için değerli olan ve Freud tarafından tekrar ele alınmış okyanus hissi ile "sınırların yokluğu" ve "her şey ile bağ"ı[2] kökten bir biçimde çeliştirmekte değil midir? Freud, gerçekten de bu okyanus duygusunun, tıpkı Modern Roma'nın altında gizli ve bozulmamış bir biçimde varlığını sürdüren Antik Roma gibi, birçok insanın ruhsal yaşamında *bir köşede*, dışarıyla olan ayrılığın farkına varılışıyla *aynı ana* da denk gelerek, her şeye karşın varlığını sürdürdüğünü kaydeder. İnsan, bir olmanın baş döndürücülüğünden asla bütünüyle vazgeçmeyecek midir?

Ortak imgeselde, özneyi çocukluğa özgü bütünleşmeden, yetişkinlik döneminin özelliği olan ayrılmaya uzun bir yürüyüş götürür. Ancak ne kadar yaygın olursa olsun bu imgeleme, ayrılığı bir sürece dönüştürmekte yeterli olmayacaktır; oysa bu süreç ergenlik döneminde gerçekleşebilmek için yaşamsal bir fırsat bulacaktır. Ayrılıkların kendi gerçekliklerinde gözlemlenmesinden ve ruhsallıkta yaşamdan ölüme kadar işleyen bir ayrılık sürecinin metapsikolojik tanımlanmasından uzağız, dahası ayrılık Freudcu bir kavram

1 Hegel G. W. F. (1807), *La Phénoménologie de l'Esprit*, Fr. çev. J.P. Lefebvre, Paris, Gallimard, 1993, s. 46.

2 Freud S. (1929), *Le Malaise dans la Culture*, Œuvres complètes, XVIII, Fr. çev. J. Laplanche vd., Paris, PUF, 1994, s. 253.

da değildir. Ayrılma sürecini metapsikolojik bakış açısıyla düşünmek, erken dönem ilişkilerinden başlayarak ayrılma sürecinin var olduğu gerçeğini sorgulamaktan vazgeçilmesine neden olamaz.

Yeniden Düşünülecek Bir Kavram: "Ayrılma-Bireyselleşme Süreci"

Kimi yazarlar için ayrılma sürecinin gerçekliği soru işareti oluşturmaz. M. Mahler ve P. Blos, "ayrılma-bireyselleşme" (*séparation-individuation*) kavramı ile doğumdan ölüme değin sürecek ama yoğun olarak erken çocukluk ve ergenlik döneminde güncelleşen bir süreci tanımlamayı önerirler. M. Mahler'e göre, "ayrılma-bireyselleşme süreci"[3] yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkar. Bu psikogenetik bakış açısı P. Blos[4] tarafından ergenlik dönemiyle ilgili olarak yeniden ele alınmıştır. Her ikisi de ayrılmış olma duygusunun, "ayrılma-bireyselleşme süreci"nde yavaş ilerleyen bir biçimde edinildiğinden söz ederler. M. Mahler tarafından ortaya atılmış, erken çocukluk dönemindeki "birinci ayrılma-bireyselleşme süreci"nin tersine P. Blos, ergenlikte bir "ikinci ayrılma-bireyselleşme süreci" meydana geldiğini varsayar. Bu gelişimsel ve psikogenetik yaklaşım, evrelerin birbirini izlediğini varsayarak, doğumdan ölüme kadar uzanan ve bireyi başlangıçtaki birincil nesneyle kaynaşmadan hep daha fazla özerkliğe, ayrılmaya, bireyselleşmeye doğru yönlendiren uzun bir yol çizen insan ruhunun öyküsünü anlatır. Ayrılık, M. Mahler ve P. Blos için elbette bir sürecin apaçık derinliğine sahiptir, ancak sundukları tanımı koşulsuz bir şekilde kabul etmek olası mıdır? Bu süreç, gerçekten erken dönem ilişkilerindeki ayrılmanın rolünün anlaşılmasını sağlayıp, aynı zamanda ergenlik döneminde meydana gelen, bağların yeniden düzenlenmesini de açıklayabilir mi?

M. Mahler'in Modeli Sınanıyor

"Ayrılma-bireyselleşme" kavramını M. Mahler'e borçluyuz.[5] Bu kavram ruhsallığın daha geniş bir anlayışını onun temel özelliklerini kısaca anımsatarak ortaya koymaktadır. M. Mahler çocukluk psikozundaki bireyselleşmenin zorlukları üzerine olan çalışmadan yola çıkarak ortakyaşamdan özerkliğe

3 Mahler M. (1967), "La Symbiose Humaine et les Vicissitudes de l'Individuation", *Dix Ans de psychanalyse en Amérique*, PUF, Paris, 1981.

4 Blos P. (1967), "Le Second processus d'individuation", Perret-Catipovic M., Ladame F. vd., *Adolescence et psychanalyse*, Delachaux et Nestlé, 1997, Lausanne, s. 113-150.

5 Mahler M. (1967), *agy*, s. 27-50.

kadar bir yenidoğanın gelişim modelini geliştirir.[6] Ortakyaşam evresini bir normal otistik evre izler, burada yenidoğan, dış dünyanın uyaranlarına kapalı bir birlik (*monade*) içindedir. Freud'un birincil narsisizmi kapalı ve özerk bir sistem olarak tanımlamaya çalışırken kullandığı kabuğun içindeki yumurta imgesini[7] M. Mahler devralır. Öte yandan, ortakyaşamsal evre, anne-çocuk "ikili birlik" düşüncesine dayanır çünkü bebek kendi dengeleşimini (*homéostasie*) tek başına sağlayamaz.

Bu ortakyaşamsal evreyi altıncı ayda başlayan "ayrılma-bireyselleşme" süreci izler. Bu aşama, bireyin ruhsal olarak doğumuna denk gelir, çünkü o zaman çocuğun annesi yanındayken özerk bir işlev kazanabileceği varsayılır. Nitekim, M. Mahler için ayrılma öncelikle "bir anneden ve bununla birlikte evrenden ayrı olma duygusunun içruhsal (*intrapsychique*) gerçekleşmesine gönderme olan 'ayrılmış olma' duygusudur"[8] ve kesinlikle birinden fiziksel olarak ayrılmış olmak değildir. Bu tanımlama, ayrılıktaki özgün ruhsal değere vurgu yaptığı için değerlidir. Bazı gerçek ayrılıklar, ayrılan öznede aslında bir ayrılma deneyimine yol açmaz, ancak bir yoksunluk, sahipsizlik ve koparılma deneyimine yol açarlar ve bu da ruhsal yaşam için gerçek ayrılıkların çok göreceli bir değeri olduğunu kanıtlar. Bununla birlikte, ruhsal yaşam yalnızca ayrılmış olma "duygusu"na indirgenemez, çünkü bu kavram yalnızca bilinç boyutuna gönderme yapar. Bunu belirtmenin nedeni, M. Mahler'in evrimsel ayrılma-bireyleşme süreci kuramının içruhsal çatışmadan değil, yenidoğanın annesinin yanında doğrudan gözlenmesinden yola çıkarak geliştirilmiş olmasıdır. Ayrılma ve bireyselleşmeyi, bir arada bulunan ve birbirini tamamlayan, her ikisi de çocuğun davranışlarının deneysel bir şekilde tanımlanabilen verilerle gözlemlenebilen süreçler olarak, birbirinden ayırır. Böyle anlaşıldığında, ayrılık öncelikle anneden ayrılmaktır ve ayrılma sürecinin meselesi öncelikle kendilikten ayrışmış bir tasarımın oluşturulmasıdır.

M. Mahler'in annesel figürün güvenilebilirliğinin önemi üzerine olan önerileri J. Bowlby'nin[9] çalışmalarını mutlaka etkilemiştir. J. Bowlby'nin hayvan davranışbilimcisi Lorenz ve Tinbergen'in incelemelerinden ve hastanede yatan çocuklarda görülen eksiklikler –"yoksunluklar"– üzerine yapılan bir çalışmadan hareketle geliştirdiği "bağlanma kuramı", aslında yeni doğmuş

6 Mahler M. (1968), "Symbiose humaine et individuation", I, *Psychose infantile*, Fr. çev. J. Léonard, Payot, Paris, 1973.

7 Freud S. (1911), "Formulations sur les deux principes de l'advenir psychique", *Œuvres complètes*, XI, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 1998, s. 11-23.

8 Mahler M. (1975), *La Naissance Psychologique de l'Etre Humain*, Payot, Paris, 1980, s. 20.

9 Bowlby J. (1969), "Attachement et Perte", I. *L'Attachement*, Fr. çev. D.E. Weil, PUF, Paris, 1978.

bebeğin *Hilflosigkeit*'ından[10] bağımsız bir birincil bağlanma dürtüsü olduğunu varsaymaktadır. I. Hermann'ın[11] büyük maymunlardaki yapışma davranışı üzerine çalışmalarını yeniden ele alan J. Bowlby, çocuğun annesine olan bağının fizyolojik gereksinimlerinden bağımsız olduğunu ve büyük memelilerde olduğu gibi insanda da "yırtıcılardan koruma" işlevi yani "çocuğa hayatta kalmak için gerekli olan çeşitli etkinlikleri annesinden öğrenme olanağı verdiği"[12] düşüncesini geliştirir. Aslında J. Bowlby için söz konusu olan, güvenlik arayışı uğruna Freudcu dürtünün hâkimiyetini reddetmektir; yani anal, fallik ya da genital olsun, nesnesel ve dürtüsel yatırımı değil güveni, bağımlılığı ayrıcalıklı kılmaktır. Sonuç olarak, J. Bowlby'e göre insan yavrusu, kendi kendisinin annesi olmaya dönüşene kadar, annesini içselleştirebilmelidir.

M. Mahler, titiz klinik çalışmalarında, annesel figürün güvenilebilirliğinin öneminin altını çizmiştir. Çünkü çocuk annesinden yavaş yavaş ayrılabilmek için annesine güvenebilmeli ve onda yeniden güvenceyi bulabilmelidir. M. Mahler ve onun yolundan gidecek olan J. Bowlby de, ayrılma-bireyselleşme sürecinde ortaya çıkan zorlukları, çevresel noksanlıkların sonucu olarak çocuğun olgunlaşmasında bir çocuktan diğerine olan gelişimsel farklılıkları, olası gerileme, takılma ya da gecikmeleri betimlemeye önem verirler. B. Bowlby gibi M. Mahler'in kuramında da, gizli tuzak ve tehlikelerin mutlaka var olduğu ve ancak iyi bir şekilde eşlik edilmiş bir çocuğun risk olmadan yolculuk edebileceği, kaynaşmadan bireyselleşmeye dek sürecek bir yol tanımlanır.

Ergenlik ve "İkinci Ayrılma-Bireyselleşme Süreci"

P. Blos ergenlik dönemini ve M. Mahler'in kuramsallaştırmalarının başlıca öğelerini, ikinci bir zaman önerisinde bulunmak için yeniden ele alır: Ergenlikte "kaynaşımsal zarın parçalanması" yinelenir[13] fakat bu parçalanma çocuğun belli bir bireysellik edinmesine izin verir. Ergenlik ve erken çocukluk, nesneyle olan bağın yeniden yapılandırılma ve yeniden pazarlık edilme dönemi oluşuyla, ters olarak da olsa benzerlik gösterir. Erken çocukluk çocuğu anneden, gerçek annenin içselleştirilmesiyle ayırır, ergenlik ise tam tersi bir şekilde, çocuğu içselleştirilmiş nesnelerinden, yeni nesnelerle tanışmaya götürmek için ayırır. Fakat, eğer birincil nesnenin başka bir nesneye doğru

10 Yenidoğanın hissettiği temel çaresizlik durumu. (ç. n.)

11 Hermann I. (1943), *L'Instinct Filial*, Fr. çev. G. Kassai, Denoël, Paris, 1972.

12 Hermann, *a.g.y.*, s. 6.

13 Blos P. (1967), "Le Second Processus d'Individuation", Perret-Catipovic M., Ladame F. vd., *Adolescence et Psychanalyse: une histoire*, Delachaux et Nestlé, Lausanne, 1997, s. 115.

yer değiştirmesi ergenlikte tamamlanan en büyük görev ise, özellikle nesne bağlantılarının narsisistik nitelikte olması nedeniyle, ergen için yine de zor bir görev olduğunu belirtmek gerekir. P. Blos, Oidipal nesnelere olan bağın kaçınılmaz narsisistik boyutunu kabul eder. Çünkü bu bağ için M. Mahler'in anne-çocuk ikililiğini[14] (*dyade mère-enfant*) model olarak almıştır. Öylesine ki sonuçta ikinci ayrılma-bireyselleşme sürecinin, ilkinin basit bir yeniden düzenlenmesi olup olmadığını kendimize sorabiliriz. Nitekim ergen, eskil olanın yeniden canlanışının etkisi altında mıdır yoksa Oidipus karmaşasının tasfiyesinden dolayı mı acı çekmektedir? İkinci ayrılma-bireyselleşmeyi ilkinin uzantısı olarak konumlayan fakat çözümlemelerinde daima Oidipal göndermelere öncelik tanıyan P. Blos için bu iki düzey, gerçekte birbirini kapsıyormuş gibi görünmektedir.

Nitekim P. Blos için, Oidipus öncesi ikililiğe (*dyade pré-oedipienne*) olan gönderme, ancak ergenlikteki gerileme ve ergeni bir evreden diğerine geçirecek olan gelişimi arasında bağlantı kurulduğunda anlam kazanır. Ona göre ergen, benliksel terk edilmişlik durumlarını yeniden deneyimlemek zorundadır ama bu gerileme geçicidir ve sonucunda daha vurgulanmış bir öznelliğin ortaya konmasıyla son bulur. Çünkü ergenin geçici ve yineleyen gerilemesi, P. Blos'un gizil dönem ya da hazırlayıcı dönem, ön ergenlik, ilk ergenlik, tam anlamıyla bahsettiğimiz ergenlik ve geç ergenlik olarak tanımladığı alt evrelerin her birinden sırasıyla geçmesine engel olmaz. Bu sıralama P. Blos tarafından bir soyutlama olarak kabul edilse bile, M. Mahler'in evrelerini ve alt-evrelerini hatırlatır. Gerileyici boyut gerçekten de böyle bir yolculuğun çizgiselliğini, en azından kısmen de olsa yadsır. Fakat P. Blos her şeye karşın insan ruhunu erekbilimsel olarak ele alan görüşe sadık kalmaya devam eder. Onun için ilk aşk nesnelerinin terk edilmesi, ayrılma sürecinin ergenlikteki nihai amacıdır ve bu amaç ergenliği belli bir hedefe yönelmiş bir süreç haline getirir.

Ancak böylesi bir görüş, sürecin nihai amacı olan genital aşkın farklı zorunlu geçişleri geriye dönük olarak belirlediği noktada, yönlendirilmiş bir erekbiliminin zorluklarıyla karşılaşır. Freud, ergenlik kuramında "posthume[15] birincil süreçler"e özellikle önem verir: "Erinliğin geç gelişi posthume birincil süreçleri olası kılar."[16] F. Richard, Freud'un gelişimi birbirini izleyen evreler olarak değil, bir "üst üste binme", yeniden basım gibi tasarımladığı

14 Blos P. (1962), *Les Adolescents*, Fr. çev. P. Truffert-Fr. Gantheret, Stock, Paris, 1967.

15 Posthume, öldükten sonra gerçekleşen demektir. Burada ortaya çıkması gereken zamandan çok sonra, geç bir şekilde kendini gösteren birincil süreçlerden söz edilmektedir. (ç. n.)

16 Freud S. (1895), *Projet d'une Psychologie, Lettres à Wilhelm Fliess*, Fr. çev. Fr. Kahn-Fr. Robert, PUF, Paris, 2006, s. 663.

sonucunu çıkarır.[17] Bu nedenle çocukluk yolculuğunun bir benzerini yeniden inşa eden ve onu değerli kılan ergenliği, tam da onun niteliği olan destansı istence kurban etmek dışında, ruhsal olayların oluşum sırasını çizmeye çalışmak hem olanaksız hem de boşunadır.

Sonradan etkinin en kökten sonuçlarının dikkate alınması, "üstesinden gelme"nin hâkim olduğu evrimsel bakış açısıyla çelişir ve insan gelişimini fazla çizgisel bir görüşe feda etmeye izin vermez. Nitekim, narsisistik ve Oidipal tutarlılıkların birbirini kapsadığını ve yeniden yorumladığını belirtmek doğru olacaktır. Öyleyse özellikle ergenlikte ne yaslanıcı (*anaclitique*) boyutu Oidipal boyuttan ayırmak, ne de bir boyuta, bir diğer boyut pahasına ayrıcalık tanımak olanaksızdır. Gelişimsel kuram ergenliğe uygulandığında, aslında merkezi olan içruhsal bir çatışmayı sessizlikle geçiştirme sınırlılığıyla karşı karşıya kalır. Buna karşın M. Mahler ve P. Blos'un kuramsallaştırmalarının tümünü reddedebilir miyiz? Saptanabilir bir ayrılma-bireyselleşme sürecinin gerçekten var olduğu kesin değilse de, ayrılmanın ergenlikte merkezi bir rol oynadığı ve öznelleşme (*subjectivation*) sürecindeki kadar farklılaşma sürecinde de önemli olduğu kabul edilebilir.

Ayrılma, Ayrışma Sürecinin Mihenk Taşı

Öyleyse ayrılma, ergenlikteki farklılaşma sürecinde nasıl bir rol oynar? Bu soruyu yanıtlamak, ayrışma sürecinin ilk efsanevi zamanlarına, yani özne-nesne farkının bütünlük (*union*) temelinde ortaya çıktığı zamana dönmeyi gerekli kılar. Fakat burada hangi birlikten söz edilmektedir? Anne ve çocuksu (infans)[18] arasındaki birlik bir gerçeklik midir, yoksa bu kökensel zamanlarda da baskın olan bir ayrılma mıdır? Ergenlik, özne ve nesne arasındaki ilişkileri hangi ölçüde yeniden düzenler? Dölselliği de içeren bir yenilik, bir bilinmezlik mi taşır yoksa çocuklukta zaten var olan bir sürecin basit bir şekilde yeniden düzenlenmiş hali midir?

Ergenlikte Kaynaşma ya da Ayrılma?

Ergenlik süreci ayrılığa kesinlikle daha önce sahip olmadığı bir gerçeklik ve yoğunluk sağlar. Cinselleşmiş (*sexué*) bedene uyum sağlanması, yeni bir aşk nesnesine yönelik yatırım, böylesi bir yatırımın neden olduğu annebaba imagolarına olan bağların yeniden tasarlanması, üstbenliğin adsızlaşması gibi birçok unsur ergen özne için ayrılığı eşi görülmemiş bir yere koyar.

17 Richard F., "Freud, un Processus Primaire Posthume", Givre Ph., Tassel A., *Le Tourment Adolescent*, PUF, Paris, 2007, s. 83-109.

18 Çocuksu (infans) yaşamın dilöncesi dönemini tanımlayan bir psikanalitik kavramdır. (ç. n.)

Fakat bu yenilik bir ruhsal gerçeklik midir? Gutton tarafından geliştirilmiş olan "erinsel" (*pubertaire*)[19] kavramı, erinliğin (*puberté*) oluşturduğu yeni fizyolojik gerçekliğin ruhsal açıdan işlenmesine bir açıklama getirmektedir. Ona göre ergenliği çocukluk nevrozunun yeniden oluşumu gibi ya da onun karmaşık bir yeniden tasarlanması gibi düşünmek artık söz konusu değildir, ancak tersine daha önce hiç olmamış bir boyut değişimi olarak düşünmek olasıdır. Erinlik gerçekten de erojen bölge ve kısmi nesne arasında tamamlayıcılık oluşturan genital yaşantılamanın kökten bir yeni boyutunu içerir.

Oysa, ergeni "erinsel deliliğin" içine sokan bu yeni tamamlayıcılık, onu fazlasıyla ensestüel hale gelmiş figürlerden ayrılmaya zorlar. Ensestüel düşlemlerin gerçekleşmesi olasılığı, özneyi çocuksu Oidipus'un "üstesinden gelmek" zorunda bırakır. Nitekim, ergenlikteki annebaba imagolarının erinsel olarak yeniden cinselleşmesiyle şüphesiz bağlantılı olan narsisistik geri çekilme, yakıcı bir temastan kaçınma fobisi olarak anlaşılabilir. Fakat ergenin annebaba imagolarıyla olan ensestüel bağlarından ayrılması gerçekten önemliyse de, bu görevin yerine getirilmesi –özellikle ergenlik döneminde birleşen narsisistik ve nesnesel düzlemlerin iç içe geçmiş olmaları nedeniyle– ve bu iki hareketi birbirinden ayrıştırmak olanaksızdır, zordur. Bu kaynaşmaya aynı zamanda, farklılaşmanın kendisinde bir bulanıklığa yol açan ve ergeni yaşamın en erken zamanlarına götüren kimlik ve özdeşleşme arasındaki karmaşıklık da eşlik eder.

Bu anlamda ergenlik, ergenlik deneyiminin kökten yeniliğine karşın, yaşamın ilk dönemlerini yeniden kateder. Öte yandan, P. Gutton, bir "kökensel erinsel narsisistik bütünlük" (*unité narcissique originaire pubertaire*) kuramlaştırması için P. Aulagnier'ye[20] özgü, birincil anne-bebek bütünlüğü kavramından esinlenir. Eskilin yeniden canlanması ergenliğin özelliklerinden biridir ve bu canlanmanın aynının yinelemesi olmadığı, daha çok değiştirilmesine yönelik olası bir açılım olduğu anlaşılmaktadır. Böylece ergenlik, doğumun başlattığı ve seyri kronolojik olarak belirlenebilen çizgisel bir ayrılma-bireyselleşme sürecini tamamlamak için değil, fakat daha önceden bilinen notaların yeni bir çerçevede yeniden çalınması içindir; böylece şimdiye kadar duyulmamış olan uyumlar ve uyumsuzluklar işitilir hale gelir.

Ergenlik özneyi, yaşamın ilk zamanlarındakine benzer bir ayrışmamışlığın içine yeniden sokabilir. Fakat bu ayrışmamışlık, Oidipal yeniden canlanmadan ötürü bambaşka bir tonda gerçekleşebilir. Hatta kökensel yatırım nesnelerinden somut bir ayrılmanın, ergenin ayrışma deneyimlerinin zorlukla

19 Gutton P., *Le Pubertaire*, PUF, Paris, 1991.

20 Aulagnier P., *La Violence de l'Interprétation*, PUF, Paris, 1981.

katlanılabilir ensestüel yaşantıların doğmasına yol açmasından, daha acil ve gerekli olduğunu düşünebiliriz. Ergenlerde, Oidipus ve eskil, paradoksal bir yalnızlaşma ve nüfuz edilme deneyiminde ayırt edilemez bir halde birlikte var oluyormuş gibi görünür. Eğer ergenin annebabası, özellikle babası her zaman fazla "mevcut" olursa, ergen kendini "kimsenin kimseyi umursamadığı" bir ailede, her zaman yalnız ve terk edilmiş olarak tanımlar. Winnicott, yenidoğanda olduğu gibi ergende de küçük çocuğunkine benzeyen bir yalnızlaşma saptamıştır,[21] fakat bu yalnızlaşma, zıt bir şekilde nesne ile olan bir ayrışamama haline bağlıdır. Ergen, nesneden çok fazla ayrı olmaktan dolayı değil, tam tersine o nesne ile bir bağ kurmasına engel olan, nesne ile karışmış olma halinden dolayı acı çeker.

Peki, nesne ile bu ayrışamama deneyiminde yaşamın ilk dönemlerine ait ne yaşanır? Ergenlikteki kaynaşımsal yaşantıyı nasıl anlar ve yorumlarız? Erken çocukluk dönemindeki ayrışma sürecine geri dönmek ve burada ayrılmanın oynadığı role yoğunlaşmak ergenlik sorunsalına yeni bir ışık getirebilir.

Birincil Narsisizm, Birlik mi İkililik mi?

Doğumdan nesnenin keşfine kadar ayrışma süreci, ayrılma sürecinden önce geliyormuş gibi görünür, çünkü ilk aşamada dilöncesi çocuk kendini ayrılmış olarak deneyimlemez fakat kendini, kesinlikle gereksinim duyduğu nesneden ayrık ve farklı olarak yaşar. Fakat buna karşın, Freud "Dürtü ve Dürtülerin Akıbeti"nde yeni doğmuş bebeğin, otoerotizminden ötürü, yalnızca ayrılmış değil aynı zamanda çevreleyen dünyaya kayıtsız olduğundan söz eder.[22] Dünyaya kapanma anlamına gelen bu birincil narsisizm kuramı, Freud'un benliğe birincil narsisizm bağlamında haz kaynağı nesneleri içine kabul eden ve diğerlerini reddeden temel bir rol vermesiyle birlikte yeniden sorgulanmıştır. Yeni doğanın sahip olduğu varsayılan otoerotizmi, onu net bir şekilde dünyaya kayıtsız hale getirir, fakat onun *Hilflosigkeit*'ı, çaresizliği, nesnelere kendini koruma dürtülerinin sürdürülmesinde belirleyici bir rol verir.

Bu apaçık zıtlıktan, birincil narsisizmi dünyaya kapanmış bir birlik olarak kabul etmenin yenidoğana özgü bir düşlem olduğu ve bir ontogenetik gerçeklik olarak sonradan oluşturulduğu sonucuna varılabilir. F. Pasche bundan "Doğal bütünlük *Ben* değildir fakat başka hiçbir şekilde doğrulanamayan,

21 Winnicott D. W. (1958), *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, J. Kalmanovitch, Payot, Paris, 1969.

22 Freud S. (1915), "Pulsions et Destins des Pulsions", *Métapsychologie*, Œuvres complètes, XIII, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 1988, s. 163-189.

kayıp nesne nostaljisi kavramını haklı çıkaran, *Öteki* ile birlikte *Ben* olur"[23] sonucunu çıkarır. Yine de birincil narsisizm kavramı, S. Lebovici'nin altını çizdiği gibi "yenidoğanda varolan, annesel bakıma bütünüyle bağımlı olduğu halde yardıma gereksinimi olma duygusunun eksikliği"ni[24] belirtmek açısından belli bir doğruluk payı taşır. Bu açıdan bakıldığında kendi kendine yeten bir birlik yanılsaması, aslında ilk ve su götürmez gerçeklik olan anne-çocuk ikililiğini, birini ötekinden ayırt edilemez ve uyumlu bir bütünlükte ayrıştırılamaz kılan nesneyle özne kaynaşmasını gizlemeyi, tersine çevirmeyi hedefler. Aslında birincil narsisizmin yeni doğan bebekte farklılaşmamış ve nesnesiz bir durum yaratabilmesi için, annenin Winnicott'ın artık ünlenmiş olan "yeterince iyi annelik" formülü ile özetlemeye çalıştığı, çok özel bir narsisistik yatırımı gereklidir. Freud bunu "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı" metninde, özne içsel veya dışsal uyarılmanın etkisine maruz kaldığında ona "doyum yaşantısı deneyimi"ni yaşantılatabilecek "yakın insan"[25] kavramıyla ifade eder. Freud çalışmalarının en başından beri, nesnenin yenidoğan için temel ve tartışmasız bir rolü olduğuna kanaat getirmiştir. Yenidoğanın dürtüsel devresi, doyuma ulaşılması için bu "yakın insan"ın müdahalesine gereksinim duyar. Yani anne-çocuk ikilisi tüm ayrılmalardan çok önce var olmaktadır.

Öyleyse, ayrılma sürecinin meydana gelmesi için farklılaşma sürecinin oluşmuş olmasının kaçınılmaz olduğunu M. Mahler ve P. Blos'un kuramıyla birlikte nasıl düşünebiliriz? Bu saptamayı, bazı nesnelerin, özellikle annesel nesnenin narsisistik konumunun tanınması ile nasıl bağdaştırabiliriz? Ya da tam tersine, ayrılığın farklılaşma sürecinin tam da içinde bir rolü olduğunu ileri süremez miyiz; hem zaten her zaman orada değil miydi?

Ayrılma "Her Zaman-Zaten Orada" mı?

Doğumda aslında anne ve çocuğu arasında gerçekleşen bir ayrılmanın gerçekliğini saptamış olsak bile, Freud sayesinde bunun çocuk tarafından gerçek bir ayrılma gibi yaşanmadığını belirtebiliriz. Anne ve çocuk arasındaki bu fiili ayrılma tartışmasız, hatta belki de aşılamaz bir gerçek gibi görünür. Aslında çocuğun ıstırabı, yani *Hilflosigkeit*'ı, bu ayrılma gerçeğine dayanır. Hatta bu "fiili" ayrılma, ayrılmanın bu gerçeği, çocuk tarafından kaygıyla karşılanır ve ortakyaşamsal yanılsama böyle ortaya çıkar. Freud *Olumsuzlama* metninde, annenin benlikten ayrılmış bir nesne olarak tanınmasının,

23 Pasche F., "L'Anti-narcissisme", *Revue Française de Psychanalyse*, XXIV, 5, 6, PUF, Paris, 1965, s. 512.

24 Lebovici S., "Défense et Illustration du Concept de Narcissisme Primaire. Les Avatars du Narcissisme Primaire et le Processus de Subjectivation", *La Psychiatrie de l'Enfant*, 40, 2, PUF, Paris, 1997, s. 440.

25 Freud S. (1895), *Projet d'une Psychologie, Lettres à Wilhelm Fliess*, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 2006.

çocuğun anneden mahrum kaldığı anda meydana geldiğini söyler.[26] Kökensel ayrılmanın bu kuramsal-efsanevi anında, nesnenin geçici süreyle kaybı, öznede simgesel tasarım yetisinin ortaya çıkmasına yol açar. Fakat öncelikle simgesel tasarımın, nesnenin onu kendisine yeniden sergileyerek yokluğuna *karşı* savaştığından söz etmek gerekir: Simgesel tasarım öncelikle bir "nesneyi yeniden bulma, nesnenin hâlâ orada olduğuna kendini ikna etme"[27] biçimidir. Nitekim, simgesel tasarım ayrılığa *karşı* fakat aynı zamanda da onun *sayesinde* oluşturulur. Sonuç olarak farklılaşma süreci, her ne kadar bu ayrılığı tanıyarak, ona karşı hemen savaş açacak olsa bile, aslında gerçeklikten çıkıp gelen bir ayrılmayla bağlantılıdır.

Dilöncesi çocuk annesi ile ayrılmayı deneyimler ve bu ayrılma, onu haz ilkesine baskın gelen gerçeklik ilkesini dikkate almaya iten bir öğrenmeyle dışarıyı içeriden farklılaştırmaya götürür. Yani ayrılma, benliği dünyadan farklılaştırmaya izin veren mantıksal bir operatör gibi işler. Simgesel etkinlik tarafından gerçekleştirilen ilk farklılaşma, ruhsal etkinliğe nesneyle ilişkisinde bir özerklik başlangıcı sağlar. Böylesi bir farklılaşmanın aslında dilöncesi çocukta kendini farklılaştırma arzusu uyandırdığı varsayılır. Nesnenin simgesel tasarımı da ancak nesnenin yokluğu gerçekleşirse oluşabilir. Bu andan itibaren, annenin yokluğu yapılandırıcı bir rol oynar çünkü tasarımlama olasılığını sağlayan annenin gidiş gelişleridir. Freud ayrıca doğumun yenidoğanda kaygı yaratmadığını söyler çünkü "eksikliğini deneyimleyebileceği bir nesne bulunmamaktadır".[28] Yoklukla olan en özel bağından ayrılma, dilöncesi çocuğa farklılaşma olanağı veren şeydir. Yani, ayrılarak doğduğumuz için ayrılmamız gerekir.

Oysa M. Klein için, ilk nesne örneği olan meme, eksik olan değil tam tersi her zaman var olandır. Nesne bir yandan, ortaya çıkışından bu yana ruhsal yaşantıyı kontrol eden yansıtma ve içe alma düzenekleri nedeniyle, dışarıda olduğu kadar içeride de iyidir. Diğer taraftan, farklılaşma özneyle nesne arasında değil, özel bir yarılma çizgisini izleyerek nesnenin bizzat içinde yapılır: Nesne iyiyse içeri alınabilir ve reddettiğinde ise kötü olur, çünkü çocuk kendi saldırganlığını onun üzerine yansıtır. M. Klein'ın kuramında ayırmak, öncelikle iyi nesneleri kötü nesnelerden ayırmaktır ve bu sağladıkları doyuma göre yapılır. Annenin yokluğu böylece bambaşka bir anlam kazanır; bu çocukta anne "ölümüyle ya da *kötü anne* olarak dönüşüyle, dışsal ya da

26 Freud S. (1925a), *La Négation, Œuvres complètes*, XVII, Fr. çev. J. Laplance vd., PUF, Paris, 1992, s. 165-173.

27 Freud. S. (1925a), *agy*, s. 170.

28 Freud S. (1925b), "Inhibition, Symptôme et Angoisse", *Œuvres complètes*, XVII, Fr. çev. J. Laplance vd., PUF, Paris, 1992, s. 285.

içselleştirilmiş kötü nesnelere teslim edilmiş olma korkusunu canlandırır."[29] Nitekim nesne, yokluğunda bile her zaman var olmaktadır çünkü kendini kötü nesne şeklinde gösterir; annenin ölümü düşüncesi kötü bir nesnenin onun yerini alması korkusunu ortaya çıkarır.

Fakat, eğer annenin ortadan kayboluşu, onun yarılmış ve kötü bir biçimde yeniden ortaya çıkmasına neden olursa, çocuk annesinin ölümünü zihninde nasıl tasarlayabilir? Ölüm, gerçekten de yokluktan bağımsız bir şekilde düşünülebilir mi? M. Klein'ın, bir düş tarafından doldurulmadan önce de var olan yokluğa bağlı tasarımsal boşluk üzerine olan analizi burada başarısız olur. Ruhsal gerçeklik üzerine olan fazlasıyla tek yönlü düşlemsel okuması, sonuç olarak böylesi bir gerçeklik olasılığının ve çıkagelivermiş olmasının koşullarını düşünmeye izin vermez.[30] Bu anlamda onun tanımlaması, daha çok uyanık düşe (*rêve éveillé*) yani arzunun varsanısal doyumuna yakındır.

Oysa tasarım, kendini kurmak için varoluşun olumsuzlanmasını gerektirir. A. Green'e göre, memenin kaybı benlikte kapsayan bir yapı olan annesel çerçevenin oluşumunu sağlar. Annenin olumsuz varsanısı[31], tasarımlamanın yokluğunun tasarımı, tasarımların gelip yazılabilecekleri beyaz bir ekrandır: "Anne olumsuz varsanının boş çerçevesine alınır ve öznenin kendisi için de kapsayan bir çerçeve haline gelir. Özne, nesneye olan yatırım yerine onun tayininin yapıldığı yerde kendini oluşturur."[32] Hatta, nesne oradan gitse dahi, ayrılma ancak durum değiştirir. Ayrılma çocuk tarafından ona yalnızca arzunun varsanısal doyumu ile, yani olumlu varsanıyla tepki gösterdiği bir maruz kalma olarak yaşanmaz; çocuğun bir olgusu olur ve çocuk da nesneyi "olumsuzlayarak" varlığını yadsır ve tasarımsal sürecin gelişmesine olanak tanır.

Nesneden Ayrılabilmek İçin Nesneyi Yok Etmek

Fakat Winnicott, böylesi bir ayrılmanın ancak özne ile nesne arasında paylaşılan bir alanın toprağında olası olabileceğini belirtir. Özne ile nesne arasındaki üçüncü terim olan geçiş alanı, ayrılma sorunsalının artık söz konusu olmadığı, kültürel gerçekleşmelerin alanına dönüşecek "potansiyel

29 Klein M. (1934), "Contribution à l'Etude de la Psychogénèse des Etats Maniaco-dépressifs", *Essais de Psychanalyse*, Fr. çev. M. Derrida, Payot, Paris, 1968, s. 316.

30 Bununla birlikte kaybedilmiş annenin bir "kötü anne biçiminde" geri dönüşü çok güçlü bir görüştür ve yaslı insanların düşlemlerinde ortaya çıkar.

31 Olumsuz varsanı (*Hallucination Négative*) var olan bir algının özne tarafından silinmesi demektir. Burada söz konusu olan psikiyatri kliniğinin nesnesiz algı olarak tanımladığı varsanının (bu bağlamda buna olumlu varsanı *hallucination positive* diyebiliriz) tersine var olan algı yok sayılmaktadır. Freud'un da kullandığı bu kavram André Green tarafından geliştirilmiştir. (ç. n.)

32 Green A., *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris, 1983, s. 126.

alan" olan "ara deneyim alanı"nın[33] hesaba katılmasını önererek, bu ikililiğin, hatta sahip olmak ve kaybetmek arasındaki karşıtlığın üstesinden gelmeyi sağlar. Ayrılma sürecinin gerçekleşebilmesi için nesne ile birleşme veya ayrılma meselesinin askıya alınması gerekir ki, Winncott'un dehası bu zıtlığa tahammül için gerekli olan bir geçiş alanını önermesi olmuştur. Bu alanda yokluk, potansiyel olarak var olmadır ve nesnenin var oluşu, yani "bulunmuş-yaratılmış" oluşu, tasarımsal yaratımı ile birlikte oluşur.

Winnicott, "kendilik" kavramıyla birlikte, tüm özne-nesne farklılaşmasından da önce gelmekte olan "olma duygusu" kavramını önermektedir. Saf kadınsı unsur, çocuğa meme olma olanağını sunar, yani nesneyle kaynaşma halinde olma deneyimini. Winnicott'ın öne sürdükleri, bağlanma kuramcılarının, özellikle de tüm dürtüsel doyumlardan önce gelen anne çocuk temel bağını fark eden J. Bolwby'nin katkılarına dayanmaktadır. Daha önce gördüğümüz gibi, Freud'dan kopma bu temel nokta üzerinden gerçekleşmiştir. Winnicott, dürtüsel nesnesel bağını yalnızca içgüdüye bağlı fakat saf kadınsı bir ilke olan var olma duygusundan –*sense of being*– önce gelen "erkeksi saf ilke"ye bağlar. Oysa Freud'da dürtüsel doyumdan ötesi mevcut değildir.

Ama ayrılma, Freud'da olduğu gibi Winnicott'ta da içgüdüsel deneyime bağlıdır. Erkeksi unsurun yoksun bırakılmayı kendisinde eksik olan bir nesne olarak tanımladığı durumu, kadınsı unsur var olma duygusunun sakatlanmışlığı olarak tanımlar. Yani temelde birbirinden farklı deneyimlerdir. Olma duygusu aslında bir kaynaşma deneyimidir: "*Biriyle-bir-olma*'dan öncesinde var olan bir şeydir, çünkü henüz kimlikten başka hiçbir şey var olmamıştır. Ayrılmış iki insan, bir olma *duygusuna sahip olabilir* fakat benim sözünü ettiğim zamanda, bebek ve nesne *birdirler*."[34] Nitekim, ayrılma aniden gerçekleşmez, fakat ancak kendisinden önce var olan bir ayrılmamış olma durumu üzerinden oluşabilir.

Bununla birlikte, Winnicott'a göre, nesnenin öznel bir kısmıyla var olmayı sürdürdüğü "nesne ilişkisi" zamanını, nesnenin ortaya çıkışını özneden ayrılmış ve farklı olan bir gerçeklik olarak gören "nesnenin kullanımı" izler. "Nesnenin kullanımı" çocuğun annesini kendisi dışında bir nesne olarak oluşturmasına izin verir. Aslında farklılaşma ayrılmadan önce gelir. Dahası Winnicott, nesne ilişkisinden nesnenin kullanımına "geçiş"in, "insan gelişiminin hayatta kaldığı nesneyi tahrip etmesini gerektiren belki de en zor şeyi" olduğunu düşünür.[35] Fakat Winnicott bu sürecin "uygun koşullar"a

33 Winnicott D. W. (1971), *Jeu et Réalité*. L'Espace Potentiel, Fr. çev. C. Monod-J.B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1975. *Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, Metis, İstanbul, 1998.

34 Winnicott D. W., *agy*, s. 125.

35 Winnicott D. W., *agy*, s. 112.

gereksinim duyduğunu da belirtir. Aslında, nesne eş zamanlı olarak hem özne tarafından tahrip edilmeye katlanmalı hem de aynı zamanda ve hepsinden önemlisi böylesi bir yıkımda sağ kalmalıdır; nesne intikamdan vazgeçmelidir, kendini yıkıma bırakmalı ve bu yıkımdan sağ çıkmalıdır, bu düşlemsel saldırı sırasında yok olmamalıdır.

Winnicott'ın çözümlemesi nesneyle ayrılmada nefretin temel rolünün altını çizer. Freud, nesnenin nefrette keşfedildiğini saptamıştır: "dışarıdaki, nesne, nefret edilen, başlangıçta hepsi özdeştir."[36] Nefret, öznenin nesneyle karışmış olduğu kaynaşma durumunu sonlandırır. Fakat nesneye nefret her zaman olası değildir. Farklılaşma ve sonra öznelleşme için gerekli olan öznel sahip çıkış, bu soruyu öznenin düşsel yıkımından sağ kurtulan nesne açısından sorar. Aslında, eğer nesne bir şekilde yoksunluk içinde ise, ayrılma, tasarımın yaratımına değil de yıkımına götüren bir deneyim halini alır. A. Green'den[37] beri olumsuz iki değerliliğe sahiptir: İlk ve yaratıcı boşluk bir tasarımın kaydına izin verir; ölümcül boşluk, yıkıcılığa ve olumsuzluğa kapı açar.

Sonuç olarak ayrılma, farklılaşma sürecinde temel bir rol oynar. Anne ve çocuk arasında, zaten hep orada, fakat ulaşılamaz çünkü simgeleştirilemeyen bir gerçek olan ayrılma ilk olarak anne-çocuk ikiliği tarafından reddedilir; daha sonra çocuğun bir yaratımı olarak yavaş yavaş ortaya çıkar. Winnicott'ın bize gösterdiği gibi, nefreti harekete geçiren bir işlemle, yavaş yavaş anneden farklılaşmak için anneyi yıkıma uğratarak, onu düşleminde kendinden ayıran aslında çocuktur. Yalnız, ret boyutunda hatta ötekinden nefret olarak olumsuzla, kendini özne olarak sözleri ve eylemleriyle de kabul etme arasında bir bağlantı var mıdır? "Hayır" deme yeteneği, farklılaşma sürecinden ayrılma sürecine geçmeye izin veren bir dayanak olacak mıdır? Eğer durum buysa, ayrılmanın ergenliğin öznelleşme sürecindeki işleyiş ve işlevini belirlememiz gerekir.

Öznelleşme ve Ayrılma

C. Chabert, öznelleşmeyi ele alan yaklaşımında, Emilie adında bir güçlükten çok etkilenen genç bir kadından söz eder: "Emilie şunu ya da bunu sevmiyorum, düşünmüyorum, istemiyorum... demez. Hayır demez, öznel bir duruş almaz, hiç reddetmeden ve ben kullanmadan konuşur."[38] Özne-olmak

36 Freud S. (1915), "Pulsions et Destins des Pulsions, Métapsychologie", *Œuvres complètes*, XIII, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 1988, s. 183.

37 Green A., *Le Travail du Négatif*, Les Editions de Minuit, Paris, 1993.

38 Chabert C., "Le Moi, le Soi et le Sujet", Richard, F., Wainrib, S., *La Subjectivation*, Dunod, Paris, 2006, s. 130.

ve "hayır" deme yeteneği arasında bir bağlantı var mıdır? Kendini kabul ettirmek arayışında olan bir öznellikte, boyun eğme ve itaat yerini karşı koymaya ve isyana bırakır; Ph. Jeammet bunu, nesneye hiçbir şey borçlu olmayan bir olumsuz kimlik olarak tanımlar.[39] Ergen, daha önce çocuğun da gelişiminin belirli bir anında, dediği gibi bazen şiddet ile "hayır" der. Burada ergenlik ve küçük çocukluk arasındaki bağlar göze çarpar.

Boyun Eğmezlik Arayışındaki Bir Özne?

C. Chabert, yine Emilie hakkında, "ben"in ortaya çıkışının yalnızca nesneye saldırı düzleminde yapılabildiğini fark etmiştir. Nesnenin yıkımına yönelik Winnicott'çı katkıların en önemlilerini yeniden ele alan çözümlemesi, öznellik varsayımında saldırganlığın oynadığı temel rolün altını çizer. Saldırganlığın nesne üzerinde uygulanabilmesi için, ona yönelik çiftedeğerliliğin kabul edilir olması gerekir. Emilie'nin durumunda, zayıf nokta buradadır çünkü aşkı yitirme riski ıstıraba kapı aralamaktadır. Çünkü, eğer çiftedeğerliliğin ve nefretin tanınması özne ve nesnenin ayrışmasını ve öznelleşme sürecinin oluşmasını olası kılıyorsa, bu tanınma yalnızca benliğin doğrudan doğruya bu tanınma tarafından tehdit edilmesi halinde gerçekleşebilir. C. Chabert, çiftedeğerliliğe ulaşımın nefrete olası bir erişimi öngördüğünü fark etmiştir:

> **Böylesi bir yer değiştirme hareketini destekleyen çiftedeğerlilik, gerekli bir iki çiftedeğerliliktir, çünkü nefretin ifade edilmesi ile, trofik[40] değeri henüz kanıtlanmamış olan etkin bir ayrılığa izin verir. Fakat nesneye yönelik bu nefret ancak onu katlanılabilir kılan yeterli ve elverişli miktarda bir libidinal enerji varsa deneyimlenebilir.[41]**

Dünyadan Ayrılmış Bir Özne?

Oysa ergenlik özneyi, yaşamın ilk aylarındakine benzer kaygılarla yüz yüze getirdiği için, ergenlikteki öznelleşme, nesnenin ruhsallık dışına fırlatılışında bu dönemdekine eş bir saldırganlıkla hareket eder. R. Cahn'a göre, öznelleşme süreci, ergenlikte "ötekinin iktidarına, ötekinin doyumuna yönelik yabancılaşmadan kurtulma"[42] ile uyumlu gelişir. R. Cahn için bu tanımlama, öznelleşme sürecinin bir özelliği olan "hayır" demeyi bilmenin

39 Jeammet Ph., "Les Destins de la Dépendance à l'Adolescence", *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, 38, Elsevier, Paris, 1990, s. 195.

40 Trofik, beslenmeyle ilgili olan anlamına gelir. Burada ruhsal açıdan yararlılıktan söz edilmektedir. (ç. n.)

41 Chabert C., *Figures de la Dépression*, Paris, Dunod, Paris, 2005, s. 17.

42 Cahn R., *Colloque avec A. Green. Subjectivation, Adolescence*, 17,1, 1999, s. 36.

ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Aslında, B. Penot'ya göre öznelleşme süreci demek, ondan daha iyi bir şekilde kurtulmak için tanımanın gerektiği ötekine boyun eğicilik[43] demektir. F. Richard, "ergenlik öznelleşmesi, dünyadan bir Öteki olarak ayrılmanın farkındalığı olarak ifade edilebilir, yani Hegelci anlamda, Benlik kayıp duygusu eşliğinde kendini arzulama düşüncesi üzerine kurulur"[44] der. Ayrılma, kendi ve dünya arasındaki boşanmadır; ergen aslında dünya ve kendisi ile ötekiler ve kendisi arasında kökten bir kopmanın öznel deneyimini yaşar. Fakat bir adım ileri gidip, öznel bir deneyimden yola çıkarak ve P. Jeammet'nin "nesnenin somurtkan reddi", "varoluşunun obur bekleyişi"[45] diyerek ifade ettiği gibi, F. Richard'ın belirttiği özne ve dünya arasında yapısal bir karşıtlık olduğu sonucuna varabilir miyiz? Şüphesiz, eğer özneleşme sürecinin bir kendini doğrulama, ötekinin reddi olmadan gerçekleşemeyecek olan bir söz alma olduğunun varsayıldığını göz önünde bulundurursak, öznel olumlamada, ötekine, dünyaya yönelik bir şiddet bulunur.

Gördüğümüz gibi, öznelleşme süreci nesneyle ayrılmanın katlanılır olduğunu ve yıkılmayla eşanlamlı olmadığını öngörür, çünkü kişisel bir ruhsal alanın ortaya çıkışına şahitlik eden bir "Ben...im"'in ortaya çıkışı, ancak özne-nesne arasındaki belirsizliği zemininde gerçekleşebilir. Fakat, eğer öznelleşme bir ayrılma ise, ergenlerde ısrarla görülen ikili kaynaşmanın nostaljisi olan "okyanus duygusu" nasıl açıklanabilir?

Erdişilik, Ayrılma Sürecinin Miti

Erdişilik (Androginos) efsanesine geri dönüş, şüphesiz bu soruyu yanıtlamamıza izin verecektir. Erdişilik efsanesi, Platon'un *Şölen*'de anlattığı şekliyle bana, ayrılma sürecinin olası efsanevi öyküsü olabilirmiş gibi görünüyor. Anımsatmak gerekirse, *Şölen*'in başrol oyuncularının her biri sırasıyla aşk üzerine bir konuşma yapmakla yükümlüydüler. Davetliler insanlar arasındaki aşkın kaynağı üzerine konuşmak için teker teker söz alır. Burada Aristophanes'in anlatısından alıntılar yapacağız.

Aristophanes'e göre, ilkel insanlık üç cinsiyeti kapsar; erkek, kadın ve hem erkek hem kadın olan çift cinsiyetli. Oysa, bu ilkel insanlar doğuştan eşsiz bir görünüme sahiptir: Dört bacak ve dört el ile donatılmış, yuvarlak bir görünüme ve biri diğerine karşıt olan iki yüze sahiptirler. Oysa bunlar soylu kimselerdir. Yıldızların torunları, ünlü atalarına benzemektedirler. *Hyb-*

43 Penot B., *La Passion du Sujet Freudien. Entre pulsionnalité et signifiance*, Paris, Erès, 2001. *Freudyen Özne Tutkusu*, çev. Perge Akgün, Bağlam, İstanbul, 2018.

44 Richard F., *Colloque avec A. Green. Subjectivation, Adolescence*, 17,1, GREUPP, Paris, 1999, s. 49.

45 Jeammet Ph., "La Dépression chez l'Adolescent", Diatkine R., Lebovici S., Soulé M., *Nouveau Traité de Psychiatrie de l'Enfant et de l'Adolescent*, PUF, Paris, 1985, s. 1490.

risleri[46] onları tanrılara saldırmaya götürmüştür. Zeus, onları ikiye keserek cezalandırmıştır. Fakat bu kesilme evrensel bir terk edilmişliğin başlangıcını oluşturur:

> **Oysa, insanın doğası bu şekilde bölündüğünde, her yarı, kendi yarısına acıyarak, onunla çiftleşiyordu; kollarını birbirlerine sarıyorlardı, tek bir varlıkta birbirine karışmak arzusuyla karşılıklı olarak birbirlerine dolanıyorlar, sonunda birbirleri olmadan herhangi bir şey yapmayı reddetmelerinin neden olduğu eylemsizlikten dolayı açıklıktan ölüyorlardı. Ayrıca, bu yarılardan biri öldüğü ve diğeri hayatta kaldığında, hayatta kalan bir başkasını arıyordu ve bütün bir kadının kadın yarısıyla (yarım denen, bugün tam olarak kadın şeklinde adlandırdığımız) tanıştığında da, aynı zamanda bu yarı, bir erkeğin yarısı olduğunda da, hayatta kalan, bu yarıyı da sarıyordu. Bu şekilde insan ırkı ortadan kayboldu.**[47]

Zeus, bu iki yarının birini bir ötekine sıkıca bağlanmaya iten aşkı yaratarak, aynı zamanda üremeye özgü cinsel kucaklamayı da olası kılarak, genital organları tersine çevirir. Erdişi efsanesi, kopmayı ve kayıp yarıyı sarmak için kendi hayatta kalışıyla ilgilenmeyecek kadar bir yarının diğerine duyduğu özlemi anlatır. Ama bizi kendimizden söken bu kopma, ayrılmadan başka ne olabilir?

Kayıp Bütünlüğün Arayışında

Erdişi efsanesi gücünü aslında kökensel ayrılmanın yadsınamaz şiddetini bize anlatmasından alır. Kesilme burada kesit, kendi kendinden bir parçasının koparılmasıdır. Kendini teşhir eden, davet ettiği tehlikenin farkında olmayan bir tümgüçlülüğe yönelik cezalandırmadır. İlkel varlık, yuvarlanarak hareket eden yuvarlak top, kendi kendine kapanan bir bütünlüktür. Oysa bu, M. Mahler'in yeni doğanın annesi ile ortakyaşam halindeyken içinde bulunduğu, kendine sonsuz bir tümgüçlülük duygusu veren o mükemmel "ikili bütünlük" tanımlaması değil midir? P.C. Racamier, anne çocuk arasında her şeyden daha çok farklılıktan ödü kopan bir "narsisistik baştan çıkarma"dan söz eder.[48] Ancak ayrılma her şeye karşın gerçekleşecektir çünkü "kökensel yas" "Benliğin erken çocukluk döneminden başlayarak, hatta onun ortaya çıkışından önce ve ölüme kadar nesnenin tamamına sahip olmaktan vazgeçtiği ve mutlak narsisistik bir tekliğin ve sonsuz olmanın sabitliğine yönelik

46 Hybris, Antik Yunan düşüncesinde aşırı kibir, ölçüsüzlük, hırs ve kendine aşırı güven anlamında kullanılan soyut kavramın simgesidir. (ç. n.)

47 Platon, *Le Banquet*, *Œuvres complètes*, I, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1959, s. 717.

48 Racamier P. C., *Le Génie des Origines*, Payot, Paris, 1992.

yasını yaşadığı temel ruhsal bir süreçtir ve kendi kökenlerine dayanan bu yas yoluyla, nesneyi, kendisini keşfeder ve içselliği bulur."[49] P.C. Racamier'nin tanımlamaları da kaynaklarını efsaneden alır: Sahip olma, bütünlük, mutlak narsisizm, sonsuz varoluşun devamlılığı... Erdişi efsanesi, insan ruhsallığının köklerinin bu metaforik tanımlamasında canlı olarak bulunmaktadır. Bu tamamlanmamış insan efsanesi, birçok dinde tanrıların ortadan kayboluşuyla karşı karşıya olan terk edilmiş trajik insan figürü olarak yer alır. Hristiyan dininde, Eyüp'ün "Tanrım, beni neden terk ettin?" yakarışı, bu mutlak yalnızlığın simgesidir. Çünkü Erdişi efsanesi, ayrılığın ölçülemez acısını anlatmaktadır.

Nitekim, Erdişi efsanesi tüm saldırılara, kesilmelere, sınırlara karşı bir itiraz sunar. İkicinsellik (Bisexualité) burada, tüm ayrılıklar alanına ve özellikle en korkunç olanı, ölümün alanına açılacak olan kesitin –sexion[50]– reddi olarak meydana gelir. Oysa yenidoğanı tüm saldırılardan ve hazzına konan sınırlardan düşsel olarak koruyan, bu anne-çocuk ikili bütünlüğü değil midir? Efsane aslında anneyle simgesel bütünlüğün bölünmesine gönderme yapar ve gerekli bir bölünmedir çünkü bu, yasanın taşıyıcısıdır ve aşkı, arzuyu olası kılar; fakat düşsel olarak sonsuz bir nostalji duyacağımız bir bütünden koparılma olarak kayda geçtiği için acılı bir ayrılmadır.

İkili Bütünlük

Erdişi figürü, bu bir-olma özlemine mitik bir temsil kazandırır. N. Abraham, "İkili Bütünlük ve Hayalet Üzerine Seminer Notları"nda, kökensel ikili bütünlükten[51], yalnızca efsaneden doğmayan, fakat "païdo-métér"[52] de vücut bulan, I. Hermann'ın büyük memelilerde gözlemlediği anne çocuk çifti olarak söz eder. Bu kökensel çift, sağ kolunu kaybetmiş insan imgesine yapılan göndermenin kanıtladığı gibi bireyi koparak doğurur. Bu tek kollu insan ya bir organını yitirdiğini reddeder ve yeni bir hayalet-organ yaratır ya da travmayı bedenselleştirir. Yani kayıp sırasında deneyimlediği acıyı yeniden oluşturur ya da başka tek kollu insanlarla "Benim sağ kolum" adında bir "tarikat" kurar. N. Abraham bu metafor ile, hepimizin bir kolunu kaybetmiş insanlar olduğumuzu göstermeye çalışır çünkü "hepimiz annemizden koparılmışızdır"[53]. Efsane öylesine güçlüdür ki, N. Abraham da - M. Mahler, I. Hermann, J. Bowlby ve

49 Racamier P. C., *agy*,. s. 29.

50 Fransızca Sex: Cinsiyet. -ion: Durum veya eylem belirtmek için kullanılan son ek. Yazar "section" kelimesinin ardından kullanarak bir sözcük oyunu gerçekleştirmiştir. (ç. n.)

51 Abraham N., Törok M., *L'Ecorce et le Noyau*, Paris, Flammarion, Paris, 1987.

52 Fransızca. Païdo: Önek. Çocukla ilgili olan. Sanskrit. Métér : Anne. (ç. n.)

53 Abraham N., Törok M. *agy*, s. 399.

diğeriyle aynı çizgide olarak ikili bütünlükten çıkışı bir koparılma, geleceğin tüm yazgısına yön veren, bir organın nihai şekilde çıkarılması olarak düşünür: "Her şeyin annesi, kayıp annedir. Hepimizin içinde, annenin bıraktığı bir oyuk vardır. Annenin oyuğuyla birlikte çocuğun oyuğu. Oyuk kendi oyuğuyla birlikte bir bütünlük oluşturur: Ben bunu ikili bütünlük olarak adlandırıyorum."[54] Fakat N. Abraham, her alanı, her bölünmeyi, bu nedenle her düşünceyi yasaklayan böylesi mükemmel bir eksiksizliğin tehlikelerine karşı uyarır. Burada P.C. Racamier'ye ait olan narsisistik baştan çıkarma olgusuna yakınız, o da zaten bunun bitmez tükenmez bir "antoidipus"[55] olarak sürmesinin ne kadar tehlikeli olduğunu göstermiştir.

Çünkü ikili bütünlük nesnel bir gerçeklik değil, bir düşlemdir. N. Abraham, ikili bütünlüğü, zaten hep kayıp olan, daima nostaljisini duyduğumuz bir yanılsama olarak tanımlar. Erdişi efsanesi her şeye ve hiçbir şeye özlemin yarattığı baş dönmesinden söz etmektedir ve A. Green'in ortaya koyduğu gibi[56] narsisizmimiz, kaybolmuş tamlık haline dönüş olarak gözümüzü kamaştırmayı sürdürmektedir. Bu baş dönmesi ergende çok sık görülür, çocukluğa özgü bütünlüğün ergenlikteki nostaljisinin belirtisidir. Freud'a gelince, o Platon'un Erdişi efsanesini, kendi dürtüsel ikililiği kuramsallaştırma girişiminde kullanır: "Filozof-şairin önermesiyle, canlı maddenin hayata geldiği andan başlayarak, cinsel dürtülerle yeniden birleşmeyi amaçlayan küçük parçacıklara ayrıldığı varsayımını ortaya atamaz mıyız? (...) Buna ne ölçüde inandığımı bilmiyorum."[57] Buna inanabilir miyiz? Aslında, Erdişi efsanesini sürdüren, akıldan çıkmayan bu sorudur, fakat daha kendimizin bir parçasından ayrılmamışken, yeniden birleşme özleminde olmamız nasıl açıklanabilir?

54 Abraham N., Törok M. *agy*, s. 344.

55 Antoidipus (Antœdipe), P.C. Racamier'nin geliştirdiği bu kavram narsisistik baştan çıkarmanın ensestle birleşmesiyle, cinsler ve elbette kuşaklar arasındaki farkın reddedilmesi, yani Oidipus karmaşasının zıddı anlamına gelmektedir. (ç. n.)

56 Green A., *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris, 1983.

57 Freud S. (1920), "Au-delà du Principe de Plaisir", *Œuvres complètes*, *XV*, Paris, PUF, 1996, s. 332.

Sezai Halifeoğlu

Arzuların Karşılaşma Alanı Olarak Sınır*

İnsan ilişkilerinde sınır meselesi, bireylerin her birinin özgürlüğü –en azından kuramsal düzeyde– hesaba katılarak ele alınır. Ancak söz konusu olan çocuk ya da ergense, onların çevreleriyle ilişkilerindeki sınır meselesinde tarafların özgürlüğü dikkate alınmaz. Yetişkin olmayan bireyin eğitim hayatı boyunca anne babaların ve diğer yetişkinlerin, onun adına aldıkları kararlar ve yaptıkları birçok şey aslında özgürlüğün ihlali anlamına gelse de bunlar doğal ve olumlu çabalar olarak değerlendirilir. Diğer yandan çocuk ve ergenlerin de yetişkinler dahil olmak üzere yakın çevrelerine yönelik, onların özgürlüklerini dikkate almayan sınır aşımlarına oldukça sık rastlanır.

Bu nedenle, çocuk ve ergenlerin yetişkin yakın çevreleriyle ilişkilerinde sınır konusunu ele alabilmek için farklı ölçütlere ve kaynaklara ihtiyacımız vardır. Lacan'ın *arzu, özne* ve *Öteki* kavramlarının yanı sıra, Dolto'nun *anal ve fallik kastrasyon* kavramları sınır konusu üzerine düşünürken çağrışımlarımızı zenginleştirir. Çocuk ile çevresi arasındaki ilişkilerde sınırları belirlemede özellikle arzu deviniminin temel bir önemi olduğu söylenebilir. Böylece arzunun öncülü olarak kaygı, kaygının öncülü olarak *eksik* konusu da gündeme gelir.

Öznenin Ortaya Çıkışı: Yabancılaşma ve Ayrılma

Lacan "Öznenin arzusu Ötekinin arzusudur"[1] der. Bilinçdışını bu koşul oluşturur. Bu koşulun patolojik bir boyut kazanmasına –Ötekinin arzusuna tabi kalan bireyin semptom geliştirmesine– klinikten aşinayızdır. Başarılı sayılabilecek bir analizin, bireyin Ötekinin arzusundan ayrılmasıyla ve kendi arzusunun keşfini içeren özneleşmeyle sonuçlandığı söylenebilir. Peki, anne babalar, eğitim sistemleri ve eğitimciler gelişimine destek verdikleri çocukta neyin ortaya çıkmasını, hangi sonucu arzularlar?

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 1-2 Haziran 2018 tarihlerinde düzenlenen 19. Gençlik Üzerine Tartışmalar'da sunulmuş konuşma metninin yeniden düzenlenmiş halidir.

1 Fink, Bruce. (1997) *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*, çev. Özgür Öğütcen, Encore Yayınları, İstanbul, 2016.

Bir eğitim kurumunda düzenlenen sempozyumda eğitimcilerden biri, amacın birey yetiştirmek mi özne yetiştirmek mi olduğu sorusunu gündeme getirmişti. Bu soru çok önemliydi çünkü dikkatimizi kritik bir noktaya çekiyordu. Özneyi psikanalitik dille şu şekilde tanımlayabiliriz: Bireyden farklı olarak özne; Ötekinin ve kendisinin eksikliğini az çok saptayarak Öteki'den ayrışmış ve eksikliği inkâr etmek için patolojik mekanizmalara olan ihtiyacı azalmış bir varlıktır.

Özne'nin oluşumu konusunu biraz daha açmak için Lacan'ın psikanaliz terminolojisine diğer bir katkısına, *yabancılaşma* ve *ayrılma* kavramlarına başvurmak gerekir. Lacan'a göre bilinçdışını Ötekinin (ilk büyük Öteki olarak annenin) söylemi ve arzusu biçimlendirir. Yaşamın başlangıcından itibaren kendi ruhsal bilgisayarına yüklenen ötekilere ait bu söylemler, bireyin yabancı kaldığı ama bütün işleyişini etkileyen hatta belirleyen bir güçtedir. Bilincin bilinçdışını tanıyamamasının bir izahı *yabancılaşma* denen bu olgu olabilir; yani bilinçdışının kişiye ait olmayan dışsal bir kaynaktan köken alması.

Bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye bölünmüş olmak insanlaşma (dolayısıyla nevrotik bir varlık olma) olgusu için temeldir. Psikoz, bu bölünmenin –yabancılaşmanın– yeterince kesin olmamasının, bilinç ile bilinçdışı arasındaki sınır eksikliğinin sonucudur. Ergenlik ise ruhsallıktaki bu bölünmenin doğal olarak krize yol açtığı bir yaşam evresidir. Kendilik algısının yalnızca bilincin verilerine dayandığı ama bilincin ruhsallığın tümünü temsil etmediği gerçeği, ergenlikte yaşanan kimlik krizinin bir başka izahıdır. Güçlenen dürtülerin sonucu canlanan çocukluğa ait düşlemler, ergeni kaçınılmaz bir yabancı ile buluşturur, kendisi (bilinçdışının öznesi) ile karşı karşıya bırakır.

Öznenin bilinç ile bilinçdışı arasındaki bölünmesi –*yabancılaşma*– insanlaşma süreci için zorunludur. Ancak özne ve öteki ayrımının oluşabilmesi için başka bir aşamanın; bilinçdışının ilk kaydı olan Ötekinin arzusuyla, dürtüsel kaynaklardan gelişen kendi bilinçdışı arzusu arasında bir ayrılmanın gerçekleşmesi gerekir. Özneleşme sürecinin ikinci aşaması olarak yabancılaşmanın ardından gelen ayrılmada; birey bu kez, kendisine ait olarak duyumsadığı bilinçdışının ilk sürümü olan Ötekinin söylem ve arzusuna bir ölçüde yabancılaşırken, bir yabancı olarak özellikle ergenlik döneminde karşılaştığı dürtü temelli kendi öznel arzularıyla giderek tanışık hale gelir. *Yabancılaşma* bilinç ile bilinçdışı arasında iken, *ayrılma* bilinçdışını oluşturan Ötekine ait söylem ve arzu ile bireyin öznel arzuları arasındadır.

Bu ikinci aşama, hem bireyin kendi öznel arzularını Ötekinin arzusundan ayırmasını sağlar hem de Ötekinden gelenle özdeşleşebilmesinin (ayrılma öncesindeki aynılıktan farklı olarak, özdeşleşme iki ayrı varlık gerektirir) yolunu açar. Ayrılma gerçekleşmediği durumda ise bireyin arzusu ile Ötekinin

arzusu ya birbirine karışır ya da öznenin birinden diğerine çatışma içinde salınıp durduğu ve sonuçta ketlendiği bir duruma yol açar. Ayrılma aşaması da çocuğun kendi başına gerçekleştirebileceği bir süreç değildir. Hayatının başından beri ona eşlik eden yetişkinlerin onun bağımsız bir varlık olarak, özne olarak varoluşunu tanıyabilmesi ile orantılıdır. Dış tanınma, içteki yabancılaşmanın ve ayrılmanın koşuludur diyebiliriz.

Çocuğu özne olarak tanımak, onun arzusunun yetişkinden farklı olduğunu kabul etmektir. Bu da onun eksiğinin bizim eksiğimizden farklı olduğunu kabul etmeyi gerektirir. İleride özellikle ergenlik döneminde, anne babasının ideallerinin ve arzusunun yerine yeni idealleri ve kendi arzusunu yerleştirmeye çalışırken yaşayacağı çatışmanın travmatik düzeyde olmaması için, anne babanın başlangıçtan itibaren bu farklılıkları tanımayı üstlenmiş olması gerekir. Böylece çocuğun payına düşen, ihtiyacı olan her ikisini de sentezleyebilmesi için, arzularının ve ideallerinin kendisine mi yoksa anne babasına mı ait olduğu konusunda bir yabancılaşma içinde kalmaktır. Yani kendi öznel arzuları anne babası tarafından tanınıp kabul edildiğinde, çocuğun kendisininkileri anne babasınınkinden ayırmanın peşine o denli şiddetli düşmesine gerek kalmayacaktır. Çocuğu ve sonrasında ergeni farklı arzuları olan bir özne olarak tanımak, onun özneleşme sürecine dışarıdan verilebilecek kritik bir destektir.

O halde başta sorduğum soruyu şu şekilde yeniden sorabiliriz: Anne babaların, eğitimcilerin ve terapistlerin çocuğun kendi arzusunu keşfetmesini arzuladıklarını ve bunun koşullarını oluşturmaya çalıştıklarını ne ölçüde söyleyebiliriz?

Arzuların Karşılaşması

Yanıt aramaya ilk olarak anne babalar ile başlayalım. Anne babalar çocukları için elbette iyi şeyler isterler ve çocuklarının iyiliği için küçük yaşlarından itibaren onun hayatını planlar ve düzenlerler. Çocuklar da çatışmalarının izin verdiği ölçüde anne babanın arzusuna karşılık vermeye çalışır; bunda başarılı olamadıklarında ise kaygı duyarlar. Anne baba-çocuk ilişkisinde bu bağlamda genellikle göz ardı edilen önemli bir ayrıntı vardır: Anne babalar kendi arzularının başlattığı her türlü girişimin sonrasında, çocuklarının bu projeleri üstlenmesini bekler ki bu doğaldır. Doğal olmayan, bu projeleri çocuğun kendi arzusuymuş gibi konumlandırmış ya da en azından kendi arzularının çocuklarının yaşamı üzerinde bu denli belirleyici olduğunu unutmuş olmalarıdır. Anne babanın arzusunu çocuğun arzusunun yerine yerleştirmesi değilse de bu gerçeği inkâr etmesi, ergenlik döneminde şiddetle patlak verebilecek olan çatışmaların da bu projelerin çoğunlukla hüsranla sonuçlanmasının da bir sebebini oluşturur.

Eğitimciler kendi rollerinin onlara biçtiği amaca uygun olarak çocukların akademik başarılarını artırmak için çaba sarf ederler. Onlar açısından ise yanılgı, öğrencilerin başarılı olmayı istedikleri hatta buna mecbur olduklarına dair inançlarıdır. Evet, öğrenciler eğitim hayatlarında başarılı olmayı arzularlar ama ne bu arzuladıkları tek şeydir, ne de bu arzu çatışmadan muaftır. Bu bakımdan eğitimcinin payına düşen de öğrencilerin arzularının çatışmalı olduğunu hesaba katmak ve onların arzularının tüm boyutlarıyla eğitim hayatlarında var olacağını peşinen kabul etmektir.

Terapistlerin durumuna bakacak olursak, çocuklarla yürüttükleri çalışmaların başlaması da, çoğu durumda erken sonlanması da hemen her zaman anne babanın arzusu ve iradesiyle gerçekleşir. Anne babaların çocuklarını bir çalışmaya başlatma arzusu duymalarına yol açan neden ne olursa olsun, analistin arzusu onlarınki ile aynı değildir. Anne babalar çoğunlukla çocuklarının semptomunun ortadan kalkmasını arzularken, analistler semptomun nedeninin keşfedilmesini ve anlam bulmasını arzular. Eğer çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar yeterince sürerse ve başarılı olunursa, ortaya çıkan sonuç her iki arzu sahibini de tatmin eder. Böylesi bir sonuç için esas önemli koşul, analistin özneyi analiz etme arzusunun, anne babanın arzusundan bağımsız olarak, çocuk veya ergende bir karşılık bulmasıdır.

Şu ana dek sözünü ettiğimiz muhatapların arzularını belirleyen, kendisi de onların arzuları tarafından belirlenen, başka bir arzu sahibi daha vardır: İçinde yaşanılan toplumun, daha doğru bir ifadeyle kültürün arzusu; belirleyici olduğu kadar, öznenin arzusunun karşısına dikilen ve aynı zamanda bireylerin arzularına karşı direnen bir güç olarak kültürün arzusu. Şimdi öznenin arzusunun üstünü kendi arzularıyla örtenler ile kültürün arzusunun ilişkisine biraz daha yakından bakalım.

Kültürün Arzusu ve Anal Kastrasyon

İlk olarak terapistin arzusu ile kültürün arzusu arasındaki ilişkiyi ele alalım: Terapist kendisinden yardım isteyen kişi için neyi arzular? Eğer onun için arzuladığı sağlıklılık ise ruhsal açıdan sağlıklılık nedir? Sağlıklılığın tanımı kültür tarafından yapıldığından, bu soru terapistin arzusunu kültürün arzusuyla ilişkili hale getirir. Semptomları ile gelen kişinin –çocuk da olabilir– toplumun, kültürün ya da eğitimin beklentileriyle uyumlu hale gelmesi midir sağlıklılık? Alternatif olarak, kendi eksiğini ve arzusunu keşfetmiş ve sahiplenmiş bir özne olması sürecine eşlik edilmesi mi onu daha sağlıklı yapar? Diğer terapi ekolleri bir yana, analistin arzusu, birlikte çalıştığı özne için bu sonuncusudur ve çoğu durumda kültürün arzusuyla bire bir örtüşmez.

Soru şu şekilde de sorulabilirdi: Psikanaliz bireye hangisi için yardım etmelidir? İç gerçekliğiyle uyumlanması için mi, dış gerçeklikle uyumlanması için mi? Yanıtımız, her ikisi için de olacaktır. Ancak yine de psikanaliz, öznesine yardım ederken iç gerçeklikle uyumlanma seçeneğine öncelik vermelidir. Peki ama iç gerçeklik nedir?

Freud, dış gerçekliğin ve kültürün taleplerinin içsel temsilcisine üstbenlik adını vermişti. Üstbenlik, bireyin dürtüsel taleplerini kültürün taleplerine göre kontrol altında tutup düzenleyen ilk benliktir. Lacan'ın terminolojisinde ise bilinçdışı benliğin ilk kaydının Ötekinin söylemi ve arzusuyla oluştuğu ve Lacan'ın arzu kavramının, Freud'un dürtü kavramına denk düştüğü söylenebilir. Freud ve Lacan karışımı bir cümle ile ifade edersek, kişiyi nevrotik yapan, dış gerçeklikle uyum sağlamak adına kendi arzularına yabancılaşması veya ilkel bir benlik formu olan üstbenliği vasıtasıyla arzularını bastırmaya çalışarak onları kaderlerine terk etmesidir.

Çağdaş psikanalizin bir amacı; öznenin yalnızca çatışmalarını değil, öznel arzularını da keşfedeceği ve onun, arzularının ne ölçüde doyumla sonuçlanacağına çocukluğa ait üstbenliğiyle değil, yetişkin benliğiyle karar vereceği bir dönüşüm geçirmesine eşlik etmektir. Freud'un, "altbenliğin (id) olduğu yerde benliği tesis etmek" sözü[2], aslında, kültürün etkisiyle altbenlikten dönüşerek ortaya çıkan üstbenliğin yerine, yetişkin benliğini tesis etmek olarak da duyulmalıdır.

Bireyin topluma ve kültüre uyumu, sağlık ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Psikiyatrinin DSM (Amerikan Psikiyatri Derneği'nin *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*) kriterleri de bu durumu tesciller. İlk anda, söz konusu uyum kulağa gayet doğal gelir; çünkü bireyi toplumdan, toplumu kültürden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Ancak insan özneyi en iyi ihtimalle nevrotik kılanın da psikotik için çıtayı yüksek tutanın da kültür olduğunu biliyoruz. Psikanaliz, psikiyatri ve psikolojik bilimler kültürün talebinin mi, yoksa suskun öznenin mi hizmetinde olacaktır? En azından psikanalistlerin, bu ikilemi gelecekte daha fazla sorgulamak zorunda kalacaklarını söyleyebiliriz.

Kültürün arzusu ve talebi aslında dönemseldir yani içinde bulunulan zamana göre değişir. Bizler içinde yaşadığımız dönemin kültürüne öylesine uyumlanmışızdır ki kültürel ve toplumsal normların gelecekte nasıl bir değişim geçireceği konusunda tahminde bile bulunmakta zorlanırız. Örneğin, bugünün dünyasında bir ideal gibi görülen çok çalışmak, belki de gelecekte semptom olarak değerlendirilecek. Kendilerini hayatta tutacak miktardan

2 Freud, S., "New Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *SE:22*, 1933, s. 80.

daha fazlasını kazanmak ve birçok metaya sahip olmak için insanların kendilerini yıpratırcasına çalışarak ömürlerini tükettiği bir gerçek değil mi?

Bugün medeniyetin yaşama hazırlanmak için gerekli gördüğü eğitim de pekâlâ bir semptom olarak görülebilir. Örneğin bin yıl öncesine dek çok az sayıda insanı ilgilendiren eğitimin birkaç bin yıl sonra gözden düşmeyeceğinden, yaşama hazırlanmak için şu anda hiç düşünemediğimiz başka bir şeyin onun yerini almasıyla insan topluluğunun uyumu açısından artık en önemli unsur olarak görülmeyeceğinden kim kesinlikle emin olabilir ki?.. Üstelik bizim ülkemiz gibi bazı ülkelerde eğitimin içeriği ve amacı, çocukları hayata hazırlamaya yönelik olmaktan çok, neredeyse onları yalnızca önlerindeki büyük sınavlara hazırlamaya indirgenmiştir. Toplum büyümekte olan bireylerden öncelikle rekabete hazırlanmalarını talep etmektedir adeta. Bu son sözlerle eğitimcinin arzusuyla kültürün arzusu arasındaki ilişkiye girmiş olduk.

Eğitimcilerin öğrenciler için ne arzuladığına, eğitimci olmayı neden arzuladıkları hesaba katılarak bir yanıt verilmelidir. Terapi mesleğini seçenlerin bilinçdışı motivasyonlarının kendilerini, ailelerini özellikle de annelerini iyileştirmek olduğu dile getirilir. Eğitimcinin arzusu da terapistin arzusuna, daha doğrusu terapist olma arzusuna benzer. Şu farkla; eğitimci Öteki *için* bir şey yapmayı değil, Öteki *adına* bir şey yapmayı isteyendir. Eğitimci, büyük Öteki olarak anne babanın yerini almış olan kültürün talebini büyümekte olan bireye aktarandır. Terapist ötekini iyileştirmeyi kendine meslek olarak seçense, eğitimci Ötekinin talebini aktarmayı, aktarıcı işlevini meslek olarak seçendir.

Bilginin aktarılması sırasında eğitim ve eğitimci, öğrenci olan özneden edilgenliği talep eder. Bu talebi oluşturup uygulaması, kültürün eğitim alanına yüklediği misyondur. Verilen bilgiyi almak, çizilen çerçeveye uymak ise büyümekte olan insana benimsemesi için sunulan esas roldür. Görünürde etkin olduğu faaliyetleri desteklense de aslında çocuk özneden talep edilen kendi arzusunu değil, Ötekilerin arzusunu, en başta da kültürün arzusunu-talebini tanıması, toplumsal yaşam için edilgen konumu kabullenmesidir. Dolto'nun anal kastrasyon[3] diye tarif ettiği durum tam da budur. Dolayısıyla eğitimci, toplum adına küçük insanın kastrasyonunu üstlenen, ona bir şey verirken aynı zamanda eksilten kişidir.

Bu tür bir kastrasyona çocukluğun anal döneminden sonra ikincil olarak en çok maruz kalanlar, ergenlik dönemindeki bireylerdir. Çünkü bu dönemde ivme kazanan özneleşme sürecinde ergen, büyük Ötekileri olan anne babalarının arzularından ayrışmaya çalışarak, etkin bir şekilde onların taleplerine de karşı koymaya çabalar. Aynı anda toplumsal yapının, kültürün talebinin iletilmesinin aracısı olan eğitim ile etken-edilgenlik çatışması içinde

3 Nasio, J.D. (1994) *Psikanalizin Yedi Büyüğü*, çev. Kenan Sarıalioğlu, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.

kendilerini bulmaları, ergenlik döneminin diğer ruhsal uğraşlarıyla bir araya geldiğinde bazen tahammül edilmez olur.

Laçan'ın "Öznenin arzusu, Ötekinin arzusudur" sözünün yalnızca birey bazında değil mesleklerin, toplulukların işleyişinde de geçerli olduğunu görüyoruz. Terapistin ve eğitimcinin arzusunun, büyük Öteki olarak kendi anne ve babaları ve kültürün arzusuna tabi oluşundan söz ettik. Eğitim ve eğitimcinin tabi olduğu diğer bir öteki ise öğrencilerin anne babalarıdır.

Anne Babanın Arzusu ve Fallik Kastrasyon

Anne babalar çocukları için ne arzulamaktadır? Bu soruya yanıt aramadan önce anne baba ile çocuğun, arzu aracılığıyla nasıl ilişkilendiğine kısaca değinmek gerekir. Kadın ve erkeğin çocuk sahibi olma arzuları onların biyolojik açıdan anne baba olmalarıyla sonuçlanabilir. Sonrasında, dünyaya gelen çocuk onların anne baba rolünde işlev görme arzularının nedeni olur. Çocuk, uzun süre anne babanın arzusunun nedeni olan nesne olur ve sıklıkla bir ömür boyu öyle kalır.

Günümüzde uzayan ergenliğin yanı sıra kronikleşen anne babalık işlevlerinden de söz etmek gerekir. Çocuklar, kadın ve erkeğin onları yetişkinlikte sabitleyen anne babalık rolünün nedeni yani arzu nesnesi olur. Anne babasının yetişkinliğinin garantörü olduğu ölçüde, yetişkin bir özne olarak görülmeyen genç birey için semptomlar kaçınılmaz olur. Dolto'nun fallik kastrasyon olarak tarif ettiği durum budur. Çocukları da artık genç bir yetişkin olduğu halde, çocukluk döneminin hak kısıtlamalarıyla kuşak farkının sürdürülmesi, fallik kastrasyonun devam etmesidir.

Görünen o ki günümüzde anne babalar, en çok eğitim başta olmak üzere, değişik alanlarda çocuklarının ortaya koyacağı başarıları arzulamaktadır. Şüphesiz ki anne babalar çocuklarının başarılarını arzularken onların iyi ve huzurlu olmalarını da arzularlar. Ancak anne babanın öncelikli arzusu, çocuğun ruhsal açıdan huzurlu olması değil de başarılı olması olduğunda ya da başarının huzuru da beraberinde getireceği varsayıldığında sonuç beklenilen gibi olmakta mıdır?

Gözlemlediğim kadarıyla, çocuğun huzuru açısından yanıt şüpheli ama çocuklarının başarıları, anne babanın ebeveynlik rolünde kendilerini başarılı hissetmesine yetiyor. Serge Lesourd, Türkçede basılan *Özne Nasıl Susturulur?*[4] adlı kitabında, anne babaların çocuklarının eğitimlerine dair aşkın talep ve arzularını *prestijli okullar sendromu* diye tanımlıyor. Sanırım Serge Lesourd bu sendromun bizim ülkemizdeki yaygınlığını ve şiddetini gözlemleseydi şaşırırdı.

4 Lesourd, Serge. (2006) *Özne Nasıl Susturulur?*, çev. Özge Soysal, Ümit Edeş, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.

Rekabet

Bu noktada anne baba, terapist ve eğitimcinin üçünü de ilgilendiren rekabet meselesine değinmek gerekir. Rekabet, yalnızca haset ve kıskançlıkla veya Oidipal çatışma ile bağlantılı ruhsal bir öğe değildir. Kökeni, bütün canlı türlerini ilgilendiren yaşam içgüdüsüne dayanır; çoğunlukla yiyecek ve üreme hakkını barındıran yaşam alanı için aynı türden ve diğer bütün canlılarla ilişkide kendini ortaya koyar. Bu niteliği ile sosyalleşmenin tersi yönde bir eğilimdir. Ehlileşmesi ve sosyalleşmiş olması insanın biyolojik eğiliminin ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Kültür, öznenin kendi arzusundan vazgeçmesini, Ötekinin arzu ve talebini tanımasını, üstlenmesini, payına düşenle yetinmesini talep ederken, yaşam içgüdüsü ise bencilce rekabet etmeyi dayatır.

Psikanalitik kuramları temel alarak çalışan terapistler, acıları nedeniyle yardım için başvurmuş olan her yaştan öznenin, bilinçdışıyla tanıştırılma girişimlerine, edilgen konumu reddederek ve rekabet ederek karşılık vereceğini bilir. Eğitimci, onu daha donanımlı kılacağına inanılan bilgileri verdiği öğrencinin şevkle karşılık vermediğini deneyimler. Anne babalar, onların iyiliği ve onları korumak için söyledikleri ve yaptıkları birçok şeyin çocukları tarafından reddedilişine öfke ve şaşkınlıkla tanık olurlar. İnsanın uygarlaşma sürecinin mirası ona edilgenliği dayatırken, içgüdüleri her zaman ve her yerde etkin olup mücadele ve rekabet etmesini söyler. İnsan ilişkilerinde sınır konusu üzerine düşünürken, birbirine zıt bu iki gücü birlikte hesaba katmak gerekir. Çocuğunun girdiği sınavlarda, spor, sanat gibi uğraşlarda diğer çocuklarla rekabet etmesini isteyen anne baba, onun, anne babasının arzu ve talepleriyle de rekabet etme gereksinimi olduğunu unuttuğunda, hayal kırıklıkları ve mutsuzluklar kaçınılmazdır.

Arzu ve Eksik

Lacancı arzu, eksikten kaynaklanan kaygı durumuna karşı bir savunmadır; Biraz evvel bahsettiğim çocuğun hayatındaki arzu sahiplerinin arzularının gerisinde yatan kaygının, dolayısıyla eksiklerinin ne olduğuna dair de fikir yürütebiliriz.

Anne babanın eksiği, rolünde mükemmel olamamaktır. Eksiğinin telafisine yönelik arzusu da bu doğrultuda oluşur. Çocuğu onun anlayamayacağı bir yapıda olmamalı bilakis, onu anne babalık rolünde başarılı kılan bir varlık olmalıdır. Anne baba bu arzusuyla çocuğunu kolayca, eksiğini tamamlayacak bir nesne yerine koyabilir. Buna zıt olarak ergen bireyin eksiği de yeterince öznel bir kimliğinin olmamasıdır.

Eğitim ise vizyonunda ve misyonunda her zaman eksik kalır. Ülkemizdeki eğitim sisteminde olduğu gibi bazen belirgin bir biçimde hissedilen eksiklik, sık sık yapılan düzenlemelerle giderilmeye çalışılsa da sonuç hiçbir zaman tatminkâr olmaz. Çünkü insanın optimal (uygun) eğitimi imkânsız bir uğraştır. Uğraştığı alanın kaderi olan eksiğini üstlenen eğitimci, öğrenciden adeta bunu yansıtmamasını talep eder.

Terapist ise çalıştığı öznede karşılaştığı her şeyi anlayamaz ama bu onun eksiği değil artısıdır. Onun eksiği, *bildiği varsayılan özne* olmak zorunda olduğunu sanması olabilir. Kendi analizinde bu konuda bir düzeltme yapamamış yani eksikli olmayı benimsememiş bir terapist gerçekten eksiktir. Ergen hastası için bazen anlamaya çalışan, bazen de her şeyi anlıyormuş gibi gözüken ebeveynine benzer yeni bir Öteki olmamak için, anlayamayan olmaya dayanmalıdır. Ergenlerle çalışmada ne zaman bildiği varsayılan özne, ne zaman tersi olması gerektiğini kestirmenin güçlüğü, onu, anlamadığı zaman anlayışlı, anladığı zaman ise analitik yorumlar yerine destekleyici bir terapist olmaya itebilir.

Ergenin merkezde olduğu arzuların karşılaşma alanında durum, şöyle de tanımlanabilir: Ergenlik, yetişkinler dünyasının eksikliklerinin ve yaşam hakikatinin örtüsünün kaldırıldığı bir dönemdir. Bu nedenle ergen ve çevresinin karşılaşması, aynı zamanda eksiklerin karşılaşmasıdır. Ergenin yetişkinliği eksiktir, çevresinin ise ergen öznede de bulmayı istediği çocuksu edilgenlik ve masumiyeti eksiktir. Her bir tarafın diğerinden kendi eksiğini tamamlamasını talep etmesi, aralarındaki sınırın aşılmasına yol açar.

Çocuk ve bir ölçüde ergen, fallik açıdan kastredir. Fallus, güce sahip ve hazza ulaşmaya hakkı olan yetişkinlere aittir. Bu açıdan ergen, fallik olarak kastre bir çocuktan, fallusa (yetişkinlik haklarına) sahip bir yetişkin olmaya geçişin sınırındadır. Fallusa sahip oluş meselesi cinsiyetten bağımsızdır, hem kız hem erkek ergenleri ilgilendirir.

Ergen özne ile anne babasının, terapistin, eğitim kurumunun ilişkisinde sınırlar üzerine düşünürken *eksik* ve *arzu* kavramları temel dayanaklarımızı oluşturur; *anal* ve *fallik kastrasyon* kavramları ise bu sınırlarda ortaya çıkan sorunların gerisindeki dinamiklere işaret eder. *Anal* ve *fallik kastrasyon* bireyin sosyal bir varlığa dönüşmesi için zorunludur. Bununla birlikte çocuğu buna maruz bırakacak yetişkinlerin, onu aynı zamanda bir özne olarak tanımaları ve müdahalelerini anlamlı kılan sözlerinin de eşlik etmesi gerekir. Ancak söylemesi gerçekleştirmekten kolay olan bu koşul sayesinde, kastrasyon simgeselleştirici bir işleve sahip olabilir.

Didier Houzel
Çeviren: Defne Satgan Gouban

Depresif Konumdan Birincil Depresyona

Karl Abraham 1912'de yayımlanan manik-depresif psikoz konulu metninde, kaygı üzerine yürütülmüş olan çalışmalarla karşılaştırıldığında, nevrotik ya da psikotik düzeyde depresif ıstırabı anlamaya çalışan pek az psikanalitik çalışma olduğuna dikkat çeker:

> **Nevrotik kaygı durumlarına dair çalışmalar psikanalitik literatürde oldukça geniş bir alan kaplıyor olmasına karşın aynı dikkat depresyonun farklı biçimleri için gösterilmemiştir. Oysa depresyon, nevroz ve psikozun türlü biçimlerinde en az kaygı kadar yaygın olarak görülmektedir.**[1]

Depresif ıstırabın, özellikle de başlangıçta, psikanalizin çalışma alanının dışında tutulmasının bir nedeni olduğunu düşünüyorum. Ben bu nedeni, Freud'un kuramsal modelini kendi klinik bulgularından oluşturmayı seçmesine bağlıyorum. Bu tercih, dönemin fizik bilimine, özellikle de Freud'un büyük bir hayranlık duyduğu Hermann von Helmholtz tarafından geliştirilmiş olan kurama dayanmaktadır. Freud, Helmholtz Okulu olarak adlandırılan okulun önde gelen temsilcilerinden biri olan fizyolog Ernst Brücke'nin öğrencisiydi. *Histeri Üzerine İncelemeler*[2] adlı yapıtının eş yazarı olup onunla aynı okuldan gelen Joseph Breuer ile olan arkadaşlıkları ve ikisinin ortak çalışmaları da oldukça tanınmıştır. Bu okulun kurucu ilkesine göre, biyolojik kökenli olanlar da dahil tüm doğa olayları fiziksel ya da kimyasal düzenekler aracılığıyla açıklanabilir. Öte yandan, Helmholtz'un düşüncesinin temelinde, 1847 yılında yayımlanan tezinin de başlığı olan "Kuvvetin Korunumu" ilkesi yatmaktadır. Buna göre, bir kuvvet veya enerji, bütünüyle ya da kısmi olarak dönüştürülebilir. Örneğin mekanik bir kuvvet sürtünme yoluyla sıcaklık üre-

1 Abraham K. (1912), "Préliminaires à l'Investigation et au Traitement Psychanalytique de la Folie Maniaco-Dépressive et des Etats Voisins", OC 1, Fr. çev. I. Barande, Payot, Paris, 1965, s. 9.

2 Breuer J., Freud S. 1895, *Études sur l'Hystérie*, Sigmund Freud, OC II, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 2009, s. 9-332.

tebilir ancak sözü edilen sistem içindeki toplam mekanik enerji ve ısı enerjisi miktarı sabit kalmalıdır. Breuer'in "Değişmezlik İlkesi" olarak tanımladığı bu ilke, Freud tarafından geliştirilmiş olan modelde karşımıza çıkar: Enerji libidodur; çeşitli biçimlerde kimi zaman bir nesneye, kimi zaman başka bir nesneye veya Benliğe yatırım yapılır. Ancak her defasında libidonun toplam miktarı sabit kalmaktadır.

Freud'un dayanak aldığı fizik kuramındaki gelişmelerin sıcaklık üzerine yürütülen çalışmalarla ilintili olduğunu hatırlatmamızda yarar var. On dokuzuncu yüzyılın başlarında fizikçiler bu yeni alana giriş yapmak için mekanik enerji ile ısı enerjisi arasında bir denklik olduğu düşüncesinden hareket ettiler. Böylece ısı enerjisi araştırmalarını, üzerinde yaptıkları birkaç değişiklik ile, klasik çağda fizik bilimine dair el yordamıyla elde edilen ilk verilerden beri çalışmaya alışkın oldukları mekanik enerji incelemelerine yakınlaştırmış oldular. Kuvvet kavramı mekanikten gelmektedir. Metapsikolojide bu kavramın karşılığı dürtü olarak adlandırılır. Mekanik, farklı şiddet ve yönlerdeki kuvvetler tarafından harekete geçen sistemlerle ilgilenir. İki kuvvet birbirinin tersi yönde ise orada çatışma oluşur, öyle ki, ya kuvvetlerden biri ötekine baskın gelir ve kendi yönünü tüm sisteme dayatır ya da iki kuvvet birbirini eşitleyerek sistemi durağan bir konumda tutar. Freud'un ruhsallık üzerine etki eden kuvvetleri, dürtüleri tanımlamak için örnek aldığı da bu tip bir modeldir. Sonuç olarak ya denge sağlanmakta ya da enerjinin bir bölümü dönüşüme uğrayarak kaygı halini almaktadır. Başka bir deyişle çatışma modeli, mekanik bir biçimde kaygının ortaya çıkışını anlamayı sağlamaktadır. O halde ruhsal ıstırabın bir başka büyük kategorisini oluşturan depresyon için durum nedir?

Freud'un depresyon konusunu ele aldığı tanınmış metni "Yas ve Melankoli"yi[3] yayımlaması 1917 yılını bulur. Freud'un bu metni 1915 yılında kaleme aldığını ancak bundan iki yıl sonra yayımlamış olduğunu da ayrıca belirtelim. Acaba bu gecikme Freud'un depresif ıstırabı o güne kadar geliştirmiş olduğu modele katma konusundaki çekincesini mi ifade etmektedir? Böyle olduğunu düşünebiliriz çünkü bu metin Freud'un düşüncesinde radikal bir dönüm noktasına işaret eder. Sonraları nesne ilişkileri kuramı olarak anılacak ve 1920'li yıllardan itibaren Freudcu metinlerde gitgide önem kazanarak Melanie Klein ile öğrencilerinin eserlerinde en gelişmiş şekliyle yer alacak olan kuramın ilk habercisi bu metindir. Artık nesne yalnızca dürtüsel gerilimi boşaltmaya yarayan bir araç olmaktan çıkacaktır. Nesneye yapılan yatırımın sebebi, onun sadece libidinal ekonomideki bu olası rolü üstlenmesinden

3 Freud S. (1917), "Deuil et Mélancolie", Sigmund Freud, OC. XIII, Fr. çev. J. Laplanche vd., Paris, PUF, Paris, 1994.

ibaret değildir.[4] Nesne yatırımı sayesinde dürtüsel gereksinimler doyurulur ancak bunun da ötesinde nesne, özdeşleşme süreci yoluyla Benliğin kurucusu haline gelir:

> **Nesne yatırımı yeterince dirençli değildir ve bütünüyle ortadan kalkmıştır ancak serbest kalan libido başka bir nesneye yönelmemiş, benliğe doğru geri çekilmiştir. Burada libidonun alelade bir kullanımı yoktur, benliğin terk edilmiş olan nesne ile özdeşleşme kurmasına hizmet etmiştir. Böylece nesnenin gölgesi benliğin üzerine düşmüş ve bundan böyle benliğin terk edilmiş nesne gibi muamele görmesi olanaklı olmuştur.[5]**

Elbette Freud, yasta ve melankolide kayıp nesneye dönüşen sevgi nesnesine yapılan veya bu nesneden çekilen yatırımın çeşitli biçimlerini tanımlayarak libido kuramını olabildiğince kullanmaya devam eder. Ancak bu kez buna yepyeni bir süreci de eklemek zorundadır: Özdeşleşme süreci. Daha önce Freud tarafından kullanılmış olan bu kavram, burada yepyeni bir anlam kazanır. Artık histerik özdeşleşmede olduğu gibi bir dış nesnenin tamamen ya da kısmen taklit edilmesinden değil, Laplanche ve Pontalis'in de belirtmiş olduğu gibi ruhsallığı meydana getiren bilinçdışı bir süreçten söz edilmektedir.

> **Freud'un yapıtında özdeşleşme kavramı zamanla merkezi bir değer kazanarak tıpkı diğerleri gibi psikolojik bir düzenek olmaktan çıkar ve insan özneyi meydana getiren işlemlerden biri haline gelir. Bu dönüşüm öncelikli olarak, Oidipal karmaşanın yapısal etkilerinin birinci plana alınmasıyla, sonrasındaysa altbenlikten hareketle birbirinden ayrılan yapıların her birinin, kaynağını aldığı özdeşleşmeler ile nitelendirildiği, ruhsal aygıtın ikinci kuramının getirdiği değişikliklerle bağlantılıdır.[6]**

Nesneye atfedilen bu yeni konum, Freud'un kuramsal düşüncesinde o döneme kadar sırtını yaslamış olduğu neredeyse mekanik modele artık yanıt vermemektedir. Aslında nesne artık yalnızca dürtüsel gereksinimlerin karşılanmasına ve libido yatırımına hizmet eden bir ikame aracı değil, ruhsal yapıları oluşturan öğelerden biridir. Ruhsallığın tutarlı bir sistem etrafında düzenlenmesine ya da bunu yaparken başarısız olmasına aracı olur. Böylece nesne ilişkisi, halen tartışmalı olsa da, psikanalitik araştırmanın temel ekseni haline gelir.

---

4 Freud S. (1915), "Pulsions et Destins des Pulsions", *Sigmund Freud OC.* XIII, Fr. çev. J. Laplanche vd. PUF, Paris, 1994.

5 Freud S. (1917) *agy,* s. 269-270.

6 Laplanche J., Pontalis J.-B. (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF. Paris, s. 188.

Depresif Konum

Hiç şüphesiz ki Melanie Klein ikinci kuşak psikanalistler arasında nesne ilişkileri kuramını bütünüyle sahiplenen ilk analist olmuştur. Hatta bu nedenle kimileri tarafından sanki bu kurama atıfta bulunmak, metapsikolojik düşüncenin zorunlu başvuru kaynağı olarak görülen libido kuramını terk etmek anlamına geliyormuşçasına eleştirilmiştir. Aslına bakılırsa bu yeni kuram gerçekten de 1921 yılında yayımlanan "Kitleler Psikolojisi ve Benliğin Analizi"[7] veya 1923 yılında yayımlanan "Benlik ve Altbenlik"[8] gibi temel metinlerin damga vurduğu, 1920'li yılların dönüm noktası olarak adlandırılan dönemde Freud'un kendisi tarafından ortaya atılmıştı. Freud bu yeni modelleri libido kuramına dayanan diğerlerini dışarıda bırakan değil, onların tamamlayıcısı modeller olarak görmekteydi. Yukarıda da belirtildiği gibi nesnenin statüsü değişmekteydi ancak nesne niteliğini koruyabilmesi için libido yatırımı hâlâ gerekliydi.

Melanie Klein, en başından itibaren nesneye dürtü doyumu ve libidinal boşaltım rollerinin yanı sıra, yapıcı bir değer atfeder. Dış doyum nesnesi bir iç nesneye dönüşecek şekilde içselleştirilir. Ayrıca nesnenin yalnızca bir dış doyum nesnesi değil, aynı zamanda dürtüsel gereksinimlerinin karşılanması sırasında hüsrana uğrayan çocuğun saldırgan yansıtmalarının da hedefi olduğunu ekleyelim. Demek oluyor ki sözü edilen nesne Benlik tarafından içselleştirilen bir kopya değil, derinlemesine değişikliğe uğramış bir nesnedir. Bu önermeler doğrultusunda Melanie Klein 1934 yılında, depresif konumu çocuğun libidinal nesnesine yöneltmekten kendini alıkoyamadığı saldırgan hatta sadistik yansıtmalarının bir sonucu olarak tanımlayacaktır.[9] Klein, libido kuramına çok da uzak olmayan bir kavrayışla, sadizmin doruk noktasından söz etmiştir. Bu varsayıma göre çocuk libidinal evrelerden geçerken, oral, anal, üretral ve kassal (*musculaire*) kaynaklardan ardı ardına yüklenen sadizm birikir ve nesne, bu sadizmler toplamı tarafından derinlemesine tahribe uğrama tehdidiyle karşı karşıya kalır. Depresif konumu betimlerken Klein, nesnenin içe atımından (*introjection*) söz eder. Nesne yalnızca bir dış nesne olmaktan çıkar ve tüm bu sadistçe saldırıların taşıyıcısı bir iç nesneye dönüşür ve bunun sonucu olarak zaten yıpranmış olan Benliğin inşasına içten gelen bir tehdit oluşturur.

Melanie Klein'a göre, depresif konumun ruhsallığın düzenlenmesinde merkezi bir yeri vardır. Klein depresif konumun ortaya çıkışını 1946 yılından

7 Freud S. (1921), "Psychologie des Masses et Analyse du Moi", *Sigmund Freud, OC.* XVI, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 1994.

8 Freud S. (1923), "Le Moi et le Ça", *Sigmund Freud OC.* XVI, Fr. çev. J. Laplanche vd., PUF, Paris, 1991.

9 Klein M. (1934), "Contribution à l'Etude de la Psychogénèse des Etats Maniaco-Dépressifs", *Essais de Psychanalyse*, Fr. çev. M. Derrida, Payot, Paris, 2005, s. 311-340.

itibaren, daha arkaik bir yerde konumlanan ve nesnenin yarılması sonucu idealize edilen iyi nesnenin zulmedici kötü nesneden tamamen ayrılarak ondan korunduğu paranoid-şizoid konumun ardına yerleştirmiştir. Çocuk dört veya beş aylıkken, başka deyişle çocuğun Benliği artık kendisini kısmi nesnelerle özdeşleştirmeyi bırakıp, içselleştirdiği annebabası sayesinde bütün nesnelerle özdeşleşme kurabilmeye başladığında, bu yarılma azalarak nesnenin iyi ve kötü yönleri iç içe geçer ve çocuğun nesneye zarar vermiş olmanın kaygısını taşıdığı dönem olan çiftedeğerlilik evresi başlar. Bu ani geçiş, o ana denk Benliğin başvurduğu, zarar veren nesnelerin Benliğin dışına itilmesini sağlayan paranoid-şizoid konuma ait düzenekleri geçersiz kılar çünkü nesnelerin kötü yönleriyle birlikte iyi yönlerinin de dışarı atılma riski vardır. Bütün bunlar çocuğu bir çiftedeğerlilik çatışmasıyla karşı karşıya bırakır: Bundan böyle çocuğun aynı nesneye yönelen sevgi ve nefret duygularının birlikte varoluşuna tahammül edebilmesi gerekecektir. Sevilen ve içselleştirilen bütün nesne, bir yandan da "sadizmin doruğu" evresinde bir araya gelen sadik, oral, üretral, anal ve kassal tüm saldırıların hedefidir. Depresif kaygı, iç nesnenin bu sadist saldırılar nedeniyle ölmesi ya da hasar görmesine ve tamirinin olanaksızlığına dair duyulan korkudan doğar. Melanie Klein depresif kaygının farklı biçimlerini kendi düşüncesine özgü somutluk ve gerçekçilik ile bize şöyle açıklar:

> **Bu durumda benlik kendini şu ruhsal gerçeklikle karşı karşıya bulur: sevgi nesneleri tam anlamıyla dağılmış, parçalara ayrılmışlardır ve bundan kaynaklanan karamsarlık, vicdan azabı ve endişe, pek çok kaygı yaratan durumun temelini oluşturur. Bunlardan birkaçına değinmek gerekirse, karşımıza çıkabilecek durumlardan bazıları şunlardır: parçaları doğru bir şekilde ve zamanında birleştiremeyeceğine dair korku; aralarından iyi olan parçaları ayıklayıp kötüleri atamayacağına, yeniden bir bütün haline geldikten sonra nesneyi canlandıramayacağına ve bunu yaparken kötü nesnelerin ve nefretin kendisine engel olacağına dair korkular vs.**[10]

Bu depresif kaygı hallerinden çıkmanın yolu *onarım*dır. Melanie Klein'ın düşüncesinin temel kavramlarından olan onarım, anlam kazandığı tek gerçeklik olan ruhsal gerçeklik düzeyinde ele alınmadığından çoğunlukla yanlış anlaşılmıştır. Burada sözü edilen, iç nesnelerin tümüyle ve sahip oldukları tüm ruhsal niteliklerle *yenilenmesidir* (Melanie Klein önce onarım yerine yenilenme *restauration* sözcüğünü kullanmıştır). Elbette burada sözü edilen yaşanılan travmaları silmeyi ve bir şekilde kişinin öyküsünü yeniden yazmayı vaat eden dışsal bir eylem değildir. Gerçek anlamıyla onarım, düşünme yetisinin gelişimiyle iç içe geçer ve simgenin oluşumunu da kapsar. Ancak epeyce

10 Klein M. (1934), *agy*, s. 319.

uzun bir süre, hatta bazen bütünüyle onarımın yerini alabilen patolojik onarım biçimleri de vardır: Obsesyonel, manik onarımlar gibi. Bunlar kimi zaman, depresif ıstırabın Benliğin katlanma eşiğini aştığı durumlarda rahatlamaya yol açarak, çocuğun ruhsal gelişimini geçici olarak renklendirmeye yararlar.

Depresif konum, aynı nesneye yönelen çiftedeğerlilik çatışmasını çözme yolunda, ruhsal işleyişin kısmi nesnelerle özdeşleşimden bütün nesnelerle özdeşleşime geçişindeki bu karmaşık durum olarak tanımlanır. Bu geçiş için onarım düzeneklerine başvurulur; bunlar kimi zaman çocukluk çağı nevrozunun üçgensel düzeni sayesinde çatışmaların gerçek anlamda işlenmesini içerirken kimi zaman da içselleştirilmiş nesnelerin denetimini ya da obsesyonel veya manik onarım durumlarında bu iç nesnelerin gördüğü zararın inkârını sağlayan düzeneklerdir. O halde depresif konum, çıkış kapısının ruhsal gelişimin gidişatını belirlediği merkezi bir noktada yer almaktadır. Kişi ruh sağlığı yerinde bir özneye dönüşecek veya ruhsallık psikopatolojik bir yöne doğru evrilecektir.

Melanie Klein 1940 yılında yayımlanan bir sonraki metninde, yasta ve depresif konumda söz konusu olan içsel kaosa karşı yürütülen mücadele üzerinde durmuştur:

> **... bebek her şeyden önce, karşılaştığı birkaç sevilen kişi üzerinden nesneler dünyasında kendine güvenmeyi öğrenir. Kuşkusuz ki nesne ilişkilerinin kademeli gelişimini bir miktar açıklayan entelektüel hamlık gibi başka etkenler de (depresif ıstırap dışında) vardır; ancak bunun aynı zamanda çocuğun iç dünyasının kaotik halinden de kaynaklanıyor olduğu kanısındayım.**[11]

Depresif konumdan çıkış için gerekli ruhsal çalışma, bu "kaotik hale" bir son vermek amacıyla yürütülen iç dünyayı sağlamlaştırma çalışması değil midir? Melanie Klein'ın bize tarif ettiği parçalara bölünmüş sevgi nesneleri ve onları yeniden bir araya getirememe, yeniden canlandıramama korkusuna dair düşlemler, bana her an kaosa dönüşebilecek gibi duran, değişken yapıdaki iç dünyayı düzenleme ve sağlamlaştırma konusundaki yetersizlik hissinin imgesel bir dışavurumu gibi görünmektedir. Çocuğun, kaynağını Freud'un da sözünü ettiği *Hilflosigkeit*, yani temel yetersizlikten alan bu durumdan çıkması için dış nesneleri dayanak alması kaçınılmazdır. Dış nesneler her şeyden önce çocuğun annebabasıdır. W. R. Bion'un düşlemleme (*rêverie*) yetisi[12] olarak tanımladığı bu işlev sayesinde annebaba çocuğun yeniden ruhsal dengeye kavuşmasına ve bu kaostan sıyrılmasına yardım etmek amacıyla ona kendi ruhsal alanlarını

11 Klein M. (1940), "Le Deuil et ses Rapports avec les Etats Maniaco-Dépressifs", *Essais de Psychanalyse*, Fr. çev. M. Derrida, Payot, Paris, 2005, s. 360.

12 Bion W. R. (1962), *Aux Sources de l'Expérience*, Fr. çev. F. Robert, PUF, Paris, 1979. *Yaşayarak Öğrenmek*, çev. Taner Güvenir, Lalecan İşcanlı Ekin, Bağlam Yay., İstanbul, 2014.

ödünç verirler. Annebaba eksikliğinde veya çocuk onlardan gelen yardımdan faydalanamadığında, onarım yolları çocuk için ulaşılmaz hale gelebilir. Bu durumda çocuk bir tür bitkinlik haline girer, yerine getirilmesi gerekeni sezmekte olsa da bunu yapacak gerekli içsel ve dışsal dayanaktan yoksundur. Sonuç olarak çocuk bu görevi taşınması güç, ağır bir yük olarak deneyimler ve görevin tamamlanması onun için olanaksız görünür.

Melanie Klein'ın öğrencisi James Gammill[13], depresif konumun önemi üzerinde durmuş, yalnızca çocukluk çağında değil, yaşantının her aşamasında kişinin bir ayrılık, yas ya da ruhsallığının sınandığı bir durumla karşı karşıya kalması halinde depresif konumun yeniden işlenmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Gammill ayrıca, sütten kesilme deneyiminden yaşamın sonuna kadar içinden geçilen her türlü varoluşsal evrede bu merkezi konumu ve onarımı olası kılan süreçlerin karmaşıklığının ve zenginliğinin altını çizmiştir. Bu süreçlerin hepsi depresif konumun farklı basımlarıdır ve herhangi bir gelişimsel evreye indirgenmemeli, patolojik bir durumla karıştırılmamalıdırlar. Jean Racine'in vaktinden çok önce "Athalie'nin Düşü"nde göstermiş olduğu üzere patoloji, onarım çalışması olanaksız olduğunda ortaya çıkar:

Annem Jésabel karşımda göründü,
Öldüğü günkü gibi gösterişli, süslü.
Kıramamış gururunu hüzünleri,
Hatta duruyordu hala yüzünde,
Özenle boyadığı ve süslediği o ödünç parlak ışık
Tamiri olmayan yılların hasarını silsin diye...[14]

Birincil Depresyon

Psikanalizin oldukça arkaik psikopatolojik olgular üzerine yaptığı incelemeler, pek çok yazarı Benliğin inşasından önceye dayanan bir depresyon türünü tanımlamaya yöneltmiştir. Bunlardan ilki Winnicott, 1958'den başlayarak psikotik depresyon olarak adlandırdığı depresif ıstırap durumlarına dikkat çeker.[15] Nesnenin kaybına, bedensel deneyim ile somut bir şekilde ifade bulan Kendiliğin bir bölümünün kaybı eşlik eder. Bu nedenle, der yazar, çocuğun henüz nesneyi kendi bedeninden ayırt edecek araçlardan yoksun olduğu ve ayrılığı yalnızca bedensel olarak deneyimlemeyip ruhsal

13 Gammill J., *La Position Dépressive au Service de la Vie*, In Press, Paris, 2011.

14 Racine J. (1691), *Théâtre Poésies*, Gallimard, coll. "La Pléiade", Paris, 1950.

15 Winnicott D.W. (1960), "La Théorie de la Relation Parent-Nourrisson", *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Fr. çev. J. Kalmanovitch, Payot, Paris, 1969.

bir deneyime dönüştürecek şekilde kaybı işlemesini sağlayacak olanaklarının olmadığı gelişim döneminde, memenin kaybı çocuğun ağzının bir kısmının kaybedilmesi gibi hissedilir.

Frances Tustin bu kavramı alarak çocukluk dönemi otizmine uyarlamış ve anne memesinin kaybına eşlik eden, çocukta zulmeden öğelerle dolu siyah bir çukur izlenimi bırakan, ağzının bir parçasının koparılıp alındığı şeklinde deneyimlediği durumu gözler önüne sermiştir.

Kleinci düşünce akımında ilkel Benlik kuramı sorgulanarak, yerini gelişimin ilk evrelerinde, çocuğun kendi kendine üstesinden gelemediği benlik işlevlerini dış nesnenin üstlendiği bir modele bırakmıştır. W. R. Bion (1979) tarafından tarif edilen kapsayan/kapsanan ilişkisi bu yeni paradigmaya karşılık gelen en kapsamlı modeldir: Bebeğin bedensel deneyimleri (β-beta unsurları) yetişkin partnerinin ruhsallığına yansıtılır. Bunları ruhsallığının içine almak ve düşünülebilir, işlenebilir elemanlara (α-alfa unsurları) dönüştürmek yetişkinin işidir. Bebek bu dönüştürülmüş elemanları alır ve ruhsallığında benimseyebilir çünkü bu dönüştürülmüş şekliyle, çocuğun başından geçen deneyimler kendi aralarında ilişkilendirilebilir hale gelir, gittikçe daha karmaşıklaşan temsil ve düşünceler olarak düzenlenirler. Böylece çocuk ruhsal dünyayı maddeler dünyasından ayırt ederek kendi iç dünyası ile dışarıdaki dünya arasına bir sınır koyabilir; bu ruhsal alanın içinde geçmiş deneyimlerinin izlerini saklar ve onları kimliğinin ve tekilliğinin inşasına hizmet eden süreğen bir kumaşa dönüştürecekmişçesine dokur.

Deri deneyimini tanımlarken Esther Bick[16], doğum-sonrası dönemde bebeğin kendi kaynaklarını kullanarak, dış dünyada onları bir araya getirecek bir nesne bulamamaları halinde, etrafa saçılma eğiliminde olan kişiliğinin farklı parçalarını birleştiremeyeceği varsayımında bulunur. Ona göre bebek için ideal kapsayan nesne, ağzında meme ucunu tuttuğunda, annenin tanıdık kokusunu duyduğunda deneyimlediği, onun tarafından bedensel ve ruhsal anlamda tutulduğunda (*holding*) hissettiği güvenlik duygusu ve anneyle ten tene yakınlığın getirdiği iyi olma halidir. Esther Bick'in tanımında deri, bebeğin kişiliğinin parçalarının saçılmasını önlemek için mutlak surette gereksinim duyduğu birleştirme işlevini temsil eder. Bu ruhsal derinin olmadığı durumlarda çocuk, bir bütün olduğuna dair kendinde bir yanılsama yaratmak için sıkı sıkı tutunacağı bir duyum arayışına girer. Aynı yazarın tutunma veya ikinci deri olgusu olarak söz ettiği bu durumda, çocuk kendi kaslarına veya yeterince hâkim olduğu bilişsel işlevlerinden birine tutunarak bu ikinci deriyi elde eder.

16 Bick E. (1989), "L'Expérience de la Peau dans les Relations d'Objet Précoces", *Les Ecrits de Martha Harris et d'Esther Bick*, Fr. çev. J. Pourrinet, Éditons du Hublot, Larmor Plage, 1998.

Donald Meltzer, nesne ve kapsayıcı işlev kuramını iki aşamada geliştirmiştir. Öncelikle 1967 tarihli yapıtı "Psikanalitik Süreç"te[17] psikanalistin sığınak/kap (*réceptacle*) işlevi üzerinde durur. Bu işlev, özellikle analitik çalışmanın başında, hastanın tercihen yansıtmalı özdeşleşme düzeneğini yoğun bir şekilde kullandığı bir evrede onun için rahatlatıcı olmaktadır. Meltzer analistin bu öncelikli işlevini, bebeğin bedensel ve ruhsal gerilimlerini alıp onu sıkıntıdan kurtaran annelik işlevine gönderme yaparak "tuvalet-meme" şeklinde adlandırır.

Meltzer'in bir diğer önemli katkısı ise 1984'ten itibaren geliştirmiş olduğu estetik nesne ve estetik çatışma kuramıdır.[18] Yazar, Bion'un, gebeliğin sonunda fetüsün bir nevi doğum dürtüsü ile hareketlendiğini savunan varsayımından yola çıkar. Gebeliğin sonunda bebeğin duyuları olgunlaşmıştır. Meltzer'e göre, bebek anne rahminin içinde sınırlandırılmış olduğu için duyularını tam anlamıyla kullanamıyor olmaktan dolayı bir çeşit yoksunluk hissetmektedir. Doğum onun için hayret uyandırıcı bir deneyimdir. Çocuk birdenbire kendini dış dünyadan, özellikle de Meltzer'in "estetik nesne" olarak adlandırdığı birincil yatırım nesnesi olan anne memesinden gelen yoğun uyaranların saldırısı altında bulur. Nesne yalnızca çeşitli duyusal uyaranların kaynağı değil, aynı zamanda duyumları tek bir nesne üzerinde yoğunlaşan bebeğin yatırımlarının toplanma yeridir. Peki bütün bunlar arasında çatışma nerededir? Meltzer bize yine bir paradigma değişimi önerir. Burada sorun, libido ve saldırganlık, sevgi ve nefret, yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü, sadistçe saldırılar ve onarım ihtiyacı gibi birbirinin zıttı iki dürtünün karşıtlığından doğmaz. Bu kez söz konusu olan çatışma değil bir basınç eğilimidir (*gradient*): Nesnesinden gelen duyumsal deneyimlerle aşırı uyarılan çocuk, nesnenin içsel özelliklerinin bilinmezliğiyle karşı karşıya kalır. İçsel özellikler, ruhsal özelliklerdir. Bu güzel dış görünüşün ardında ne saklıdır? Çocuğun çözmesi gereken bilmece budur. Estetik nesne bu çekici ve baştan çıkaran görüntüsünün ardında tehditler mi gizlemektedir? Nesnenin yüzeysel niteliklerini fazlasıyla tanımak ile onun en derin özelliklerinin bilinmezliği arasında bir basınç eğilimi vardır.[19]

Bu yaklaşım Meltzer'i, Melanie Klein tarafından tanımlanmış konumların sırasını tersine çevirmeyi önermeye iter. Melanie Klein'ın modelinde depresif ıstırap, paranoid-şizoid konumun özellikleri olan zulüm görme ve idealizasyon deneyimlerinden sonra gelmektedir. Estetik çatışma kuramında ise

17 Meltzer D. (1967), *Le Processus Psychanalytique*, Fr. çev. J. Bégoin, Payot, Paris, 1971.

18 Meltzer D. (1988), *L'Appréhension de la Beauté: le Rôle du Conflit Esthétique dans le Développement Psychique, la Violence, l'Art*, Fr. çev. D. Alcorn, Éditions du Hublot, Larmor Plage, 2000.

19 Houzel D. (1999), "Séduction et Conflit Esthétique", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, S. 25, Bayard, Paris, s. 109-130.

bunun tam tersi geçerlidir. Meltzer konumları tersine sıralamayı önerir: Birinci sırada birincil depresyon olarak nitelendirebileceğimiz konum, çocuğun yukarıda sözünü ettiğim bilmeceyle karşılaşması durumudur. Depresyon her zaman, kişinin üstesinden gelemeyeceğini düşündüğü, yerine getirmek için donanımsız ya da yetersiz olduğu bir görevle karşılaştığında hissettikleriyle bağlantılıdır. Yeni doğan bebeğin de ilk halleri böyle olmalıdır: Bilmeceyi kendi araçlarıyla çözmesi onun için olanaksızdır. O halde görevin zorluğunu azaltmak için paranoid-şizoid düzeneklere, bölmeye (*clivage*), yansıtmaya, idealizasyona başvurmaya yeltenecektir. Daha sonraki evrede ise nesnesinin ve Kendiliğin bölünmüş parçalarını tek ve tutarlı bir bütün haline gelecek şekilde bir araya getirir.

Aslına bakılırsa Meltzer'in öne sürdüğü bu yeni paradigma, Kleincı model gibi iki evreli değil üç evreli bir modeldir. Burada iki değil üç konumdan söz edilmektedir: Bir birincil depresif konum, bir ikincil paranoid-şizoid konum ve Melanie Klein'ın depresif konumuna karşılık gelebilecek olan, bölünmüş parçaların yeniden birleştirildiği üçüncü bir konum. Bu demek oluyor ki Kleincı ve Meltzerci bu iki model aslında birbirine aykırı modeller değildir. Bir modelden ötekine doğru kavramların gelişmesi ve karmaşıklaşması söz konusudur; elbette Meltzer'in "birincil depresif konumu" ile Melani Klein'ın "ikincil depresif konumunun" birbirine karıştırılmaması şartıyla. James Gammill bu nokta üzerinde özellikle durmuş ve Melanie Klein'ın "depresif konumunun" ardı ardına gelen farklı biçimlerinin karmaşıklığına ve burada ele aldığım anlamıyla felakete yol açan birincil depresyon ile aralarındaki farklara vurgu yapmıştır.

Bu üç evreli modelin iyi taraflarından biri, bir konumdan ötekine geçişin daha anlaşılır olmasıdır. Bu geçiş Melanie Klein'da bir miktar karanlıkta kalmaktadır çünkü Klein anlaşılabilmek için metapsikolojinin dışında kalan kavramlara başvurmak zorunda kalmıştır. Bu yeni modelin dayanak noktası, duyumsal, duygusal ve bilişsel deneyimlerinin tümünü, dış dünyada bulunacak kapsayıcı bir nesne aracılığıyla tutarlı bir bütüne dönüştürmeye dair doğuştan gelen bir gereksinimdir. Kapsayan nesne tüm bu deneyimleri birleştirir, anlam kazanmalarını sağlayacak şekilde onları birbirine bağlar. Böylelikle çocuk bu temel üzerinde "varoluşunun sürekliliği duygusunu" ve kimliğini inşa edebilir. Bütün bunlar kapsayıcı nesnenin evrildiği uzun bir süreçte gerçekleşir: Öncelikle anne memesi bebeğin farklı duyum türlerinin bir noktada birleşmesini sağlar – sonrasında ise anne, bütün bir nesne olarak çocuğu üçlülük (*tiercéité*) evrenine dahil ederek, onu engellenme deneyimini yaşamaya ve dolaylı olarak üçüncünün varlığını keşfetmeye iter – son olarak da çift olarak annebabalar, çocuğa Oidipal sorunsalın etrafında, cinsel

kimliğinin inşası için gerekli olan homoseksüel ve heteroseksüel özdeşleşme imgelerini sunarlar.

Az önce sözünü ettiğim dayanak noktası, beni nesneye ve kapsayıcı işleve dair önceden oluşmuş bir ön-kavrayışın (*préconception*) varlığını öne sürmeye iter. İnsan ruhsallığı, rahim dışındaki yaşantısının en başından itibaren, tüm deneyimlerinin birliğini, tutarlılığını, sürekliliğini ve sağlamlığını destekleyecek nesne veya nesnelerin arayışındadır. Bu nesneyle karşılaşmadaki yetersizliği bir birincil depresyonun sebebi olabilir. Böyle bir durumda söz konusu olan, ikincil depresyonlarda gözlemlediğimiz gibi gerçek veya düşlemsel bir kayıp değil, bu ön kavrayış ile ona karşılık gelen nesnenin hiçbir zaman karşılaşmamasıdır. Bion'un tanımıyla bu kavrayışın eksikliği kısmi ve geçici olabilir, kuşkusuz ki şu ya da bu derecede bu kaçınılmazdır. Ancak bu eksikliğin sürmesi, gereksinim duyulan kapsayıcı işlevi karşılayabilecek olan nesnelere yönelik saldırılara neden olan yıkıcı bir düzeneğin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu durumu Bion "α işlevinin tersine dönüşü" olarak adlandırmıştır. Patolojik durumlarda gözlemlediğimiz tam da budur. Bu durumda artık özneye, o ana dek eksik kalmış olan kapsayıcı işlevi sunmak yeterli olmayacaktır. Ona gereksinimi olan kapsayıcı dış nesnelere başvurma yetisi kazandırabilmek için, eğer hala olanaklıysa, bütün bunları ayrıntılı olarak işlemeyi içeren uzun ve zorlu bir çalışmaya gereksinim vardır.

Şimdi otizmli bir çocuğun analitik sağaltım sürecinden hareketle bu kapsayıcı işlev arayışını biraz daha ayrıntılı olarak açıklamak istiyorum. Bu, çocuğun kendini dile getirmekte oldukça yetersiz olduğu ve dil becerilerinin henüz neredeyse hiç gelişmemiş olduğu, sağaltımın ilk aylarından bir örnek olacak.

Klinik Olgu

İleri düzey otistik bozukluk ile gelen ve psikanalitik sağaltım sürecine haftada üç görüşme ile başladığımız Cyril üç yaşındaydı. İki yıllık çalışmanın sonunda annebabası seans sayısını haftada dörde çıkarmamızı kabullendi. Cyril, normal bir gebelik sürecinin sonunda, tahmin edilen doğum tarihinde dünyaya gelmişti. Ancak gebelik aile için oldukça kaygılı bir süreçti çünkü annesi, rahim şekil bozukluğu nedeniyle daha önce üç kez düşük geçirmişti. Bebek anne rahminde oldukça az hareket ediyordu ve anneye göre bu görece hareketsizlik sayesinde bebek kendini fazlaca küçük rahmin baskısından koruyordu. Doğum sorunsuz gerçekleşti.

Küçük Cyril doğduğunda çok ağlıyordu ve onu sakinleştirmek epeyce zordu. Çocuğun yirmi aylıkken etrafıyla iletişim kurmayı kesmiş gibi görün-

meye başlamasıyla, anne ve babası gerçek anlamda endişelenmeye başladılar. Cyril söylemeye başladığı birkaç sözcüğü bile kullanmayı durdurmuştu. Annebabasının deyişiyle kendi dünyasına sığınmış gibiydi. Çocuğun stereotipik hareketler sergilemeye başladığını fark ettiler. Bu sırada anne yeniden gebe kalmıştı ve gelişimi oldukça normal, Cyril'den iki yaş küçük bir erkek çocuk daha dünyaya getirecekti.

Psikanalitik çalışmanın başından itibaren elde edilen veriler şu şekildeydi:

Seans odasında eline geçen her şeyi, kalemleri, kâğıtları, oyuncakları vs. kullanarak ilk birkaç seans boyunca ortalığı dağıtma oyunu oynayan Cyril, kısa bir süre sonra bu dağılan nesneleri toplama ve onları içine koyabileceği kapsayanları kontrol etme derdine düştü. Özellikle de oyun hamuru kutuları ve hamurları oraya tıkamaya yarayan kapaklar, epeyce ilgisini çekmişti. "Kapak" sözcüğünü dillendirmesi oldukça hızlı oldu. İki ay sonra Cyril suya ilgi duymaya başladı. Sıcak suyu akıtma oyunu oynuyor ve eliyle suya dokunurken "sıcak" diyordu. Ona, birlikte olduğumuzda ortalığın ısınıyor olduğu şeklinde bir yorum yaptım. Sonraki seanslarda odayı suyla ıslatma oyunu oynadı. Çeşmenin musluğunu emmeyi denedi ancak ağzı yetişmediği için başaramadı. Bu denemeler sırasında birkaç kez "Anne" dedi.

Bir gün suyla oynadıktan ve fışkıran suyu eliyle yakalamaya çalıştıktan sonra, yanıma gelip kafasını karnıma yasladı. Bunu yorumlarken, ona karnımın içine girmek istediğini, tıpkı annesinin karnındaki bir bebek gibi olmak istediğini söyledim. Bu yorumun ardından arkaya doğru eğildi ve düşmemesi için onu tutmam gerekti. Bu bende bir doğum düşlemini çağrıştırdı. Eğer güvenli bir tutma eşliğinde gerçekleşmeseydi bir felakete dönüşebilecek bir doğumdu. Ardından Cyril arkasını döndü ve sağlam bir arka desteği bulmak istercesine sırtını bana yasladı. Oyun hamuru kutularının içindeki hamurları boşalttı ve odadan çıkmak istedi. Ona, içimdeki her şeyi, özellikle de bana yaslandığında hissettiği gücü benden alarak beni bu kutular gibi boşalttığı izlenimine kapılmış olabileceğini, bu nedenle gitmek istediğini çünkü bu boşluğun onun için korkutucu olduğunu söyledim.

Bu ilk seanslarda Cyril'in, aktarım ilişkisi içerisinde kendisine bir kapsayıcı nesne inşa ettiğini görüyoruz. Elbette bu kapsayıcılık analistin dikkati, düzenliliği, erişilebilirliği ve empatisi sayesinde gerçekleşir. Cyril bunu oldukça somut bir biçimde, anne rahmine dönüşü çağrıştıran fiziksel yakınlaşmalarıyla ve oyun hamuru kutularıyla oynayarak anlatıyordu. Öte yandan, çocuğun kapsayanı kullanarak içinde bulunduğu kısırdöngüden çıkabilmesi için, bu malzemenin analist tarafından işlenmesi ve yorumlanması gerekliydi çünkü ne zaman nesnenin kapsayıcı işlevine başvurulsa buna yıkıcı bir düşlem eşlik etmekteydi.

Cyril'in analizinden alıntılarla örneklemek istediğim son nokta ise benim kapsayıcı nesnenin biseksüel nitelikleri olarak adlandırdığım, nesnenin annesel ve babasal kutupları eşit şekilde dengelemesi durumudur. Burada belirtmeliyim ki, annesel veya babasal sözcükleri kullanılırken sözü edilen annebabanın cinsiyeti değildir. Annede bir miktar babasal ve babada da bir miktar annesel yön bulunmaktadır. İkinci olarak çocuğun, Oidipal durumun kıyılarına yanaştığında, annesinin ve babasının hangi cinsiyete ait olduğunu açık bir şekilde tanımlayabiliyor olması gerekmektedir. Burada gelişimin ilk evrelerinde söz konusu olan, çocuğun bütün olarak kişileri ve cinsel kimliklerini tanımlaması değil, kapsayıcı nesne rolünü oynayan annebabada bu iki ucun uygun bir şekilde bir arada oluşunu deneyimlemesidir.

Cyril kalemlere ilgi duymaya başladı. Onları seansların çerçevesinin dışına çıkartmak istercesine odanın kapısının altından geçirme oyunu oynadı. Bunu yaparken, dışarıdan gelen gürültüleri duyduğumuz bir anda endişeli bir ifadeyle ilk kez "Baba" dedi. Kalemlerle oynadığı oyuna dair, onları da babasının çok sert ve tehlikeli tarafları gibi kovuşturmak istediği yorumunu yaptım. Çocuk aktarım ilişkisinin tehlikeli yönlerini, dışarıda bırakmak istediği bu sert babasal öğelerin üzerine yansıtıyor gibi görünmekteydi. Kısa bir süre sonra beni "Zel!" diye çağırmaya başladı. Bunun üzerine yeni bir korku türedi: analitik ilişkinin iyi anne özelliği sınırsızca akıyor görünmekteydi ve onu ele geçirme riski taşıyordu. Cyril bir bardağa su doldurma oyunu oynuyordu, sonra heyecanla o suyu yere döküyordu. Fakat sonrasında dökülen suya bakarken gözlerinde korkulu bir bakış beliriyordu ve bunu yatıştırmak için bana yaklaşıyordu. Ona yerde akan su gibi hissetmekten korktuğunu ve benim yanıma gelerek ikimizin de birer sıvıya dönüşmediğimizden, akan suyun altında kalıp boğulmadığımızdan emin olmaya gereksinim duyduğunu söyledim.

Bu malzeme benim nesne ilişkisinin kurulmasında temel olduğunu düşündüğüm önemli bir noktaya işaret etmektedir: Annesel nesne çekici ve baştan çıkarıcıdır ancak çekiciliği babasal bileşenler tarafından dengelenmezse, aynı zamanda ötekini yutma ve yok etme tehdidiyle karşı karşıya bırakır.

Cyril suyla oynamaya devam etti, bu sırada ben de su basmalarını engellemek için musluğun debisini düşürdüm ve ondan suyu yere değil lavaboya boşaltmasını istedim. Burada babasal bir role bürünmüştüm. Kimi zaman suyla dolu bardağını yere boşaltmaması için ona fiziksel olarak engel olmam gerekiyordu, o zaman elimin üzerine hafifçe vuruyordu. Ancak her şeye karşın suyu yere dökmeyi başardığında, o korkulu hali geri geliyor ve suyun akışından kaçmak istercesine benim yanıma saklanıyordu. Tıpkı bir baba gibi, akarak onu korkutan bu su-anneden onu korumama

gereksinim duyduğunu söyledim. Ardından üzerlerine vurarak zeminin ve eşyaların sağlamlığını test etmeye koyuldu. Ona, üzerlerine yaslanarak büyüyebileceği sağlam-baba şeyleri hissetmeye ihtiyacı olabileceğinden bahsettim. Bu kez de dolabın içindekileri keşfetme arzusuyla benden kapılarını açmamı istedi.

Bunlardan hareketle, Melanie Klein'ın belirttiği gibi çocuğun anne bedeninin içindekilere yönelik ilgisinin, gerekli nitelikleri taşıyan, özellikle de benim babasal dayanaklarla sınırlanan ve desteklenen annesel kapsayan olarak tarif ettiğim biseksüel niteliklere sahip, kapsayıcı bir nesnenin arayışından kaynaklandığı şeklinde bir varsayıma ulaştım. Şöyle ki, ruhsal büyüme macerasında biraz daha ileri doğru bir adım atarken, önce bu niteliklerin varlığı sorgulanmalıdır. Aksi takdirde kişi yok olma riskiyle karşı karşıya kalır.

Sonraki seanslarda Cyril zamanının büyük çoğunluğunu kalemleri yere atarak, sonrasında onları toplayıp kapsayan olarak kullandığı benim ellerimin içine koyarak geçirdi. Onları yeniden yere atmak için alıyor ve tekrar benim ellerime bırakmak için yerden topluyordu. Pek çok kez bana yerdeki kalemleri göstererek "bak!" dedi ve gözlerimden bahsetti. Ona Houzel'in gözlerinin onun tüm düşüncelerini toplamaya ve saklamaya yaradığını söyledim.

Kapsayan nesneye ve onun biseksüel özelliklerine duyduğu güven gittikçe artmaktaydı. Cyril günden güne ilişkide, etkileşimde, paylaşımda daha da görünür hale gelen bu kapsayana, kendisinde kapsanacak değerli ne varsa emanet edebiliyordu. Kapsayan, birleştiren ama bunları yaparken ötekini yutmayan bakışa yaptığı göndermeyi bu şekilde yorumladım.

Sonuç

Çevresini kuşatan dünya ile ilk kez buluşan bebek bu karşılaşmalar sırasında hissettiklerini açıkça ifade edemediğinden, birincil depresyon konusu bir soru işareti olarak kalır. Simgeleştirmenin hiçbir türünün henüz oluşmadığı döneme denk gelen depresif bir deneyime dair varsayım, sonradan etkiyle (*après-coup*) yürütülen bir yeniden inşa çalışmasını zorunlu kılar. Bu depresif yaşantı Winnicott tarafından "ilkel can çekişmeler" (*agonies primitives*) –sürekli düşme, yönünü bulamama, kendi bedenine yerleşememe– olarak adlandırılan biçimlere bürünür veya Didier Anzieu'nün tanımıyla "biçimsel gösterenlere" (*signifiants formels*) benzer.

Ben kişisel olarak bu simgeleştirme öncesi eksiklik, başarısızlık, yetersizlik deneyimlerini "çökme kaygıları" (*angoisses de précipitation*) olarak adlandırıyorum. Nesnenin çekimi öylesine kuvvetli ki, bebeğin yeni doğmakta

olan Kendiliğinin bu çekimsel gücün etkisinde kendisini dağılma tehlikesi altında hissettiğini düşünüyorum. Tabii eğer nesnede, ilişkinin eşduyumsal bir iletişim biçimi üzerinde kurulması sayesinde oluşan, her iki tarafın paylaştığı denge alanları ile karşılaşmıyorsa. O halde birincil depresyonun panzehri, Kendilik ile nesne arasında kurulan derinlemesine iletişimdir. Bu iletişim sayesinde, çocuğun önceden oluşmuş yargılarının, ona şekil ve anlam kazandıracak kapsayıcı bir nesneyle karşılaşmadığı için uçurumun dibini boyladığı baş döndürücü düşüş engellenebilir.

Bianca Lechevalier
Çeviren: Sanem Tayman

Birincil Depresyon: Ruhsallığın Kara Deliğinden Varoluşun Soluğuna*

"Ölü zamanlardan gelmiş ağız taşı, 'tuz denizi', kuru nehir... Yapraktan düşmüş taş... Yalnızca dehşet verici bu sessizlik açıldığında, öteden gelmiş yüz bizi yanıtla dolduracak..."[1]
"Kibirli ve açgözlü bir kartal bir gün mavi göklere doğru uçtu. Kanatlarının görkemine hayranlık duyarak kendi kendine şöyle dedi: *'Tüm yeryüzü bugün kanatlarımın altında. Işığın merkezine ulaşacağım.'* Aynı anda bir avcı kanatlarına bir ok attı. Kartal tüm varlığının şimşek gibi bir acıyla kaplandığını hissetti. 'Düşüşü sırasında (...) oku bulduğunda, onun kendi kanatlarının en sert kısmından yapıldığını fark etti.'"[2]

Analist ve analizan, kartal gibi, manik bir hareketle yükselip psikanalitik tedavinin manzarasını keşfederken, düşme riskinin de olduğu bir işe girişirler. Yeni bir renk paletinin duygulanımlarıyla örülmüş bir kimliğe ulaşmalarını sağlayacak olan şey, beden-ruhsallıklarının katı olduğu kadar yumuşak bölgelerinin de acısının tanınması ve bütünleşmesidir.

Yahudi Soykırımından hayatta kalanların soyundan gelen Cham[3], görüşme sırasında algıladığı "fizikteki kara delik gibi yok eden, içine çeken delikten" kaçınmak için verdiği mücadeleden söz ediyordu. Siyah gözlükleri ve göz hareketleri onu, baş döndürücü "kara deliğin" içine çekilişini tetikleyecek her türlü duygusal karşılaşmadan koruyordu. Ağır düşünce bozukluklarının yanı sıra zengin bir entelektüel dünyası da vardı. Düşünce zenginliği, anlam çokluğunun çeşitliliği içinde, onun duygularını sözcüklere bağlama yetisine sahip

* B. Lechevalier, "La Dépression Primaire du Trou Noir de la Psyché au Souffle de l'Existence", *La Dépression*, Monographies et Débats de Psychanalyse, PUF, Paris, 2012, s. 107-127.

1 C. Nicoïdski (1978), *Lus Ojus las Manus la Boca* (Fr. çev.) Braad ed. 1978.

2 Khosrow'un bir masalı. Aktaran F. Brélian-Djanhanshabib (2001), *Histoire Légendaire des Rois de Perse*, Paris, Imago.

3 B. Lechevalier (1993), "Les Enfants de Noé: de la Culpabilité à la Beauté d'un Sens Retrouvé", *L'Ange Exterminateur*, Bruxelles et Cerisy, J. Gillibert et P. Wilgowicz, s. 153-170.

olan metaforik dışavurumunun devingenliği sayesindeydi. Bunun tam tersine, somut, duygudan mahrum olgusal bir tasarıma bağlanıyor, sıklıkla aynı temaya tutunuyordu. Anlatı, değişmez bir şimdiki zamanda gerçekleşmekteydi. Şimdiyi anılarla zenginleştiren ve kendini geleceğe yansıtabilen belleğin bağlantılarının devingenliği ise gerçekleşmemekteydi. Zamansallık donmuş gibiydi. C.'nin bütün bu düşünce bozuklukları depresyona karşı bir savunmaya tanıklık ediyordu.

Depresyona karşı savunma, varoluşun can çekişmesindeki öznenin, hamlelerini kapsayabilme yetisine sahip bir nesneden kendisini ayıran, aşılamaz boşluk duygusunun yarattığı umutsuzluğa ve yaşamın başlangıcındaki çaresizliğe karşı bir mücadele olabilir. Yüzeye tutunma, depresif düşüşe karşı bir mücadeledir. Manik savunma da semptomatolojinin bir parçası olabilir. Kimi zaman bu savunmaya, yansıtmalı özdeşleşme nedeniyle karşı aktarımda analist de ortak olabilir ve eyleme dökülen bazı bilinçdışı tepkilere yol açabilir. Depresyona karşı savunma otistik kuşatmalarda farklıdır, tanınması daha güçtür. Kimi zaman, olumsuz terapötik tepkiler ve bazı hasetkâr saldırılar sırasında istilacı olabilir. Bu yansıtma nedeniyle analist düşünemediğini de hisseder.

Depresyon Düzeyleri

Gammill nitelikleri, tonları açısından farklı depresyon düzeylerini ayırt etmek gerektiği üzerinde durur. Oidipal sorunsaldaki nevrotik depresyon, genital üçgenleşme, birincil sahneden dışlanma duygusuyla ve özdeşleşme çatışmalarıyla kışkırtılmıştır. Özne kendini, aşk nesnelerine saldırmış olması nedeniyle üstbenliğin eleştirileri karşısında kötü hissedebilir. Bu depresyondan kaçınmak amacıyla, manik/fallik/narsisistik veya anal ya da oral tümgüçlülük bileşenlerinin görüldüğü gerileyici hareketler sergileyebilir. ***Narsisistik depresyon,*** psikanalitik tedavi sürecinde olduğu gibi, yaşam krizleri sırasında da kendiliğin veya nesnenin idealize edilmiş bir imgesini kaybetmek ile ilgili olabilir. Özne, büyüklenmeciliği ile karşılaştırıldığında kendini değersiz hissedebilir. Ergenlik sırasında yaşanan bedensel gerçekliğin, aynı anda her iki cinsiyetten olma projesinin kaybına neden olduğunu da vurgulamak gerekir. Biseksüalitenin gerçek bir yüceltilmesi ancak depresyon ve özdeşleşmelere yönelik uğraşın sonuçlanmasıyla gerçekleşebilir.

Bu iki biçim sıklıkla birbirine karıştırılır. Bir aşk nesnesinin gerçek veya simgesel kaybı karşısında *depresif konumu işleme başarısızlığının* bir sonucu olarak ortaya çıkabilirler. Burada nesneye zarar vermiş olma duygusunun bir sonucu olarak suçluluk duygusu hüküm sürer. Depresyonun patolojik biçimleriyle, yaşam krizlerinin birbirini izleyen örneklerindeki depresif konumla işlenebilen (*élaborative*) ve ilerlemeci (*progrédient*) depresyonu birbirine karıştırmamak ge-

rekir. Bu iki depresyon biçimi kadar melankolik depresyon veya diğer *zulmedici yansıtmacı içerikli* psikotik depresyonlar da yansıtma ve içe atma (*introjection*) hareketlerinin gelgitlerine izin veren kişisel bir *alanda* oluşurlar.

Oysa birincil depresyon, tersine *kişisel alanın yassılaşması ve somutluğa tutunma* özelliklerine sahiptir. Burada gerçek içe atmalar oluşturulamaz. Yatırım yapılan nesneye veya nesne için ayrıcalıklı bir ize tutunmayla sahte özdeşleşmeler gerçekleşir. Bu depresyona, kaynaşmanın (*fusion*) çok hoyratça yaşanan kaybı, bir travma sonucu uyanan yaşamın başlangıcına dair yok olma kaygıları ve bunların "sonradan etki" eden sonuçları neden olur. Psikanalitik tedavide bu depresyon, yalnızca ayrılıklar veya tedaviyi bitirme planlanırken değil, aynı zamanda boşluğa düşmekten kaçınma amacıyla yapışarak (*adhésivité*) kurulan sahte özdeşleşmelerden sökülmeye yönelik ruhsallık içi çalışma nedeniyle de ortaya çıkabilir. Gammill'e göre psikosomatisyenler[4] tarafından tanımlanan temel depresyon şizoid öğeleri ve duygulanımların soğukluğu ile birincil depresyondan ayrılır. Kreisler bebeğin donuk bakışı ile bu soğukluğu çarpıcı şekilde betimlemiştir. Bu durum, işlemsel (*opératoire*) ya da olmayan bir anneyle beyaz ilişkiye (*relation blanche*) tanıklık eder. Smadja temel depresyon kavramının yetişkin psikosomatik patolojilerinden yola çıkarak ortaya konulduğunu vurgular, oysa ilk birincil depresyon tanımları çocuklarla ilgili olarak yapılmıştır. De M'Uzan'ın *Kimliksel*'i (Identital) genital ve pregenital cinsellik sorunsalını, narsisistik aşamayı ve yaşamın en başında var olma duygusunu, kimlikten ayırt etmeyi amaçlar. Onun klinikten yola çıkarak işaret ettiği varoluşsal kaygılar (bedensel çeperlerin kaybı, çözülme, buharlaşma, vb.) Tustin tarafından betimlenenlere çok yakındır. De M'Uzan'a göre sıkıntı ve acı, doğum travmasının şiddeti "fetüsün tabiatın ona öngördüğü hoşgörü eşiğini aştığı zaman" ortaya çıkar.

Birincil Depresyon: Kuramsal, Klinik ve Tarihsel Yaklaşım

Frances Tustin, M. Mahler'in[5] "keder" ve "yas" terimlerini ve ayrıca Winnicott'ın "psikotik depresyon"[6] tanımlamasını yeniden ele alır. Bu son tanımlama

4 Paris Psikanaliz Enstitüsü (IPSO) Fransız psikanalizinin önemli bir okulu olarak psikanalitik kurama zengin katkılar sağlamıştır. Temel depresyon, işlemsel düşünce (*pensée opératoire*), beyaz ilişki bu okulun katkılarındandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Psikanaliz Yazıları*, 11, Psikosomatik, Bağlam Yay. İstanbul, 2005; *Psikanaliz Buluşmaları*, 3, Psikosomatik, Bağlam Yay. İstanbul, 2008. (ed. n.)

5 Onun patolojik ortak yaşam üzerine olan çalışmaları için bkz. "Autisme and Symbiosis - Two Extreme Disturbances of Identity", *Int. J. Psycho-Analysis*, 1958, 39, s. 77-81.; "On Sadness and Grief in Infancy and Chlidhood; Loss and Restoration of the Symbiotic Love Object", *Psychoanalytical Study of Child*, 1961, 16, s. 332-351.

6 Winnicott, D. W. (1958), *Collected Papers: Through Pediatrics to Psychoanalysis*, Londra, Tavistock; Fr. çev. J. Kalmanovitch, *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Payot, Paris, 1971.

melankoli ile karıştırılabilmektedir. Tustin, "en ilkel evrelerde (...) ayırt etme yetisinin kısıtlı olması nedeniyle öznenin, bedeninin bölümlerini, başkalarının bedenlerinin bölümlerinden veya çevredeki nesnelerden ayırt edemediğini"[7] düşünür. Depresyon ve nesnenin yokluğuna bağlı kayıp, gerisinde bıraktığı "kara delik" ile tanımlanır. Bu delik özellikle ayrılık anlarında, bedende, düşüncede, çocuk için oyunundaki, yetişkin için düşüncesindeki düzensizlikte, aktarımsal yaşantılarda, eyleme dökmelerde (*actings*) ortaya çıkıverir. Kimi kâbusların tasarımları bunun metaforik ifadeleridir: Falezlerden düşüş veya falezin çöküşü, baş döndürücü boşluğuyla uçurumlar, uzamın daralması. F. seansta sıvılaşma, çözülme ve çeper yitimi duygularını hissedebilmektedir. Fakat nesnenin yatırımının olmayışına veya nesnenin yokluğuna bağlı depresyona, genel bir prensip olarak, mevcut olmayan, hasarlı ve bedene zarar gördüğü yerden misilleme ile saldıran nesne tarafından zulmedilme duygusu (*persecution*) da eklenir. Söz konusu olan kayıp bir kısmi nesnedir, kendisiyle birlikte kaynaşmış olan bedenin bir parçasını da götürmüştür. Kayıp meme ile ağız da budanmıştır. Ancak imha edilen meme ucu, saldıran bir dişe dönüşebilir. Tustin'in alıntıladığı John, kendi içindeki "mahrum bırakan bir kötü"den söz eder. Ardından Tustin, yetişkin veya çocuk, fobik veya obsesyonel kimi nevrotik hastaların, kendileriyle yapılan analitik çalışmanın sonuca ulaşmasını engelleyen otistik bir kişilik parçasının olduğu varsayımını öne sürer ve otistik kuşatmadan, kapsülden veya kabuktan söz eder. Ayrıca manik depresif sorunsalı, klostrofobiyi, kimi psikosomatik bozuklukları, hatta bazı sapkın öğeleri de buna ekler ve bir anoreksiya nevroza olgusunu ele alır.

Tustin'den önce S. Klein[8], bu kavramsallaştırmayı Bion'un, Winnicott'ın ve H. Rosenfeld'in çalışmalarına gönderme yaparak önermiştir. H. Rosenfeld, psikosomatik semptomların içindeki "gömülü psikotik adacıklar"dan söz eder.[9] S. Klein, sosyal ve profesyonel yaşamlarında başarılı olmuş, öte yandan analizleri sırasında "otistik çocuklarda gözlemlenenlere şaşırtıcı derecede benzer durumlar" sergileyen hastalardan bahseder. "Kişiliğin bir parçasının neredeyse içine girilemez bir kapsül oluşturması" imgesini tanımlar ve "hem kendileriyle hem de analistle gerçek duygusal temas eksikliği"ini özellikle vurgular. "Biricik yaşam ve canlılık kaynağı" olarak yaşanan analiste yönelik umutsuz bir yapışmayı tanımlar. Winnicott varlığın sürekliliği duygusu terimini kullanmıştır. Tersine, Tustin'in hastaları, *varlığın kaybı* karşısında kaygılıdırlar. Söz konusu olan bedenin içinde algılanan varoluşsal bir kayıptır. Bu

7 Tustin F. (1972), *Autism and Childhood Psychosis*, Londra, Hogarth.

8 S. Klein (1980), "Autistic Phenomena in Neurotic Patients", *Int. J. of Psychoan.* 61, s. 395-401.

9 H. Rosenfeld (1978), "De la Relation des Symptômes Psychosomatiques aux Etats Psychotiques Latents", Paris Psikanaliz Kurumunda verilen konferans, yayımlanmamış metin.

analizanlar kendilerini boş hissederler ve kişisel kimlik duygularını kurmaya çalışırlar. Otistik çocuklar (analitik tedavilerin dışında), nevrotik yetişkinlerin veya şairlerin dışa vurabildikleri bu yok olma kaygılarını dile getiremezler. Onlar çevreye saçılma, bir patlamada yok olma, çözülme, dipsiz kara deliklere düşme korkuları betimlerler. Derilerini yüzülmüş, beden sınırlarını yokmuş gibi hissederler. Baş döndürücü bir alanda yüzmektedirler. Tustin, sağlam bir yapı tarafından kapsanamayan özdeğin (*substance*) sonu olmayan bir biçimde akması kaygılarını tanımlamıştır. Otistik kişiler bedenlerinin deliklerini otistik nesnelerle tıkayarak bu durumla mücadele ederler. Erinlikte, aybaşı hali bu kaygıları yeniden canlandırabilir. Kimi depresif yetişkinlerde, ruhsal özdeğin akışkanlığı duygusu, kapsanmamış ve kontrol edilemez dürtüsel hareketlenmeyle yeniden canlanmış olan bu kaygılara bağlı olabilir. Patlama kaygıları ise sınırların kaybı kaygılarını ve anal bir tona bürünmüş birincil sahne ile karşılaşma düşlemlerine bağlı kaygıları yoğunlaştırabilir. Öte yandan, ağız bölgesinin değişimi, yassılaşması, alçalan bir tavan tarafından ezilme izlenimlerinin olduğu depersonalizasyon deneyimleri, yaşamın başlangıcına dair kaygıları anımsatır. Tustin bunların bedendeki algıları üzerinde durur. Ferenczi'nin seans sonundaki baş dönmelerine dair tanımı bu düşme duyumlarını anımsatır. Tustin *somut algı* üzerinde ısrarla duruyorsa da, ruhsal kapsayanın eksikliğine bağlı *kaygının ruhsal boyutunu*, ayrılık anında artan kaygıyı da ele alır. Bebekle çevresi arasında kurulan ve bir "güvenlik ritmi" olarak adlandırdığı şeye ulaşmasını sağlayan ritimlerin niteliğini vurgular.[10] Anne duyumsal (*sensuel*) gerilimin itkisel taşkınlıklarını taşıyamadığında ve dönüştüremediğinde, bunu duyumsal ve motor akışlarda algılanan bir depresyon izler. Bion'un deyimiyle, uygun ve dönüştürücü bir yanıt çocuğa, bu deneyimlerin içselleştirilmesi sayesinde, daha sonradan kendi başına gerilim fazlalıklarını kapsama ve bunları simgesel biçimde ifade etme olanağı verir. Kişisel kimlik duygusu bu durumda daha sabit olur. Tustin tarafından alıntılanan İngiliz şair Louis Mac Niece, bu varoluşsal kaygılarını sözcüklere dökebilmiştir:

> **Henüz doğmuş değilim; ah bana kuvvet verin, benim insanlığımı donduracak olanlara karşı. Beni bir ölüm makinesi olmaya zorlayanlara, beni nesneye çevirmek, bütünlüğümü bozmak, devedikeninin tüyleri gibi beni buradan oraya, oradan buraya savurmak ve avuçlardaki su gibi beni saçıp dökmek isteyenlere karşı. Beni taşa döndürmelerine ve beni dağıtıp saçmalarına izin vermeyin...**

Otistik kuşatmaları olan yetişkin hastalarımın düş imgeleri (buz tutmuş su ısıtıcısı veya kurulurken ufalanma riski olan kumdan duvar) şiirsel bir

10 Tustin F. (1986) *Autistic Barriers in Neurotic Patients*, Karnac, Londra; Fr. çev. P. Chelma, *Le trou Noir de la Psyché*, Seuil, Paris, 1989.

metaforik düşünce gayretinin sonucu olarak ortaya çıkmış gibi görünür. Dağ yolları boyunca uzanan uçurumlardan düşmeler, destek alınan kayaların ayakların altında çökmesi, yok olma kaygılarını hayli anımsatır. Kimi dışa vurumlar düşüncenin boşluğu duygusunu sözcüklere dökme çabasıdır. Cham, "gelmeyen düşüncemin elde tutulamazlığı" der. F. genzinin ardında kaybolan sesinden söz eder. Çocuk analizlerinde, oyun odasında düşme duyumlarının sahnelenmesi ve lavabonun musluğundan akan suyu ellerle tutmanın olanaksızlığının yorulmaksızın denenmesi örneklerinde çok somut biçimde, benzer durumlar söz konusudur.

Tustin'e göre yetişkin hastalarda bu dışavurumlar "sonradan etkinin" marifetidir. Analist eğer yeterince almaya açık ise, bu bilgi kendini bir şekilde gösterir. "Gizli otizm kapsülü"ne sahip yetişkinler kaygının etkisiyle algı alanlarını daraltarak bunu inşa etmişlerdir. Erken çocukluk döneminin travmatik durumu Winnicott tarafından "önceden yaşanmış felaket" olarak dile getirilir. Tustin ayrıca Freud'u şöyle alıntılamıştır: "Duygulanım halleri, bellek simgeleri halinde benzer durumlarda anımsanan, çok eski travmatik tortular olarak ruhsal yaşama dahil edilmişlerdir."[11] Tustin'e göre travma, besleyen anneyle bedensel ayrılığın vakitsiz bir şekilde bilincine varılmasıdır. Dil ve meme ucu arasındaki süreksizlik, ağzın bir parçasını kaybetme duygusu ile birlikte, hoyrat biçimde ağızda yaşanır. Duyumların süreksizliğine, nesnenin alıcılığına karşın yanıtsızlığı sonucu ortaya çıkan aşırı korku da eklenir. Bu da bir girdabın ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Bedende algılanan dipsiz bir kara deliğe baş döndürücü biçimde düşme dehşeti, bebekten gelen duygusal bir atılımın süreksizliğe düşüşüne veya geçmiş bir deneyimle uyumlu olması beklenirken, çelişkili olarak, nesneden zıt bir yanıt alma ile ilintili olarak ortaya çıkar.

Böyle bir durumda bebek, yok olma kaygılarına karşı, kendi duyumsallığına odaklanarak mücadele edebilir. Zira üçboyutlu bir alanda düzenleme yoktur. Yaşamın başlangıcında gözlenen içerisi ve dışarısı arasındaki salınım hareketleri ve nihayet bireyselleşmiş bir alanın kuruluşu gerçekleşmez. Akışkanlık yerini duygulanımlarla ilgili bir buz kütlesine bırakır. Düşmemek ve sürekliliğin kaybının umutsuzluğunda, dağınık ve mekanik bir uyarılım (*excitation*) içinde parçalanmamak için tutunma (*accrochage*) duyumsal bir bilgi üzerinden gerçekleşir veya ikiboyutlu düz bir yüzeye yapışılır. Bu yolla kaygı verici hareketlilikten kaçınılmış olunur. Anlam verecek bir nesneyi içeren çoklu-duyumsal bir alan kurulamaz. Oysa bu alan simgeleştirmenin çokanlamlılığının meydana gelmesi ve bedene kaydolmuş, duygulanımı bütünleyen düşünce süreçlerinin gelişimi için vazgeçilmezdir. Bana kalırsa,

11 S. Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, PUF, Paris, 1986, s. 182.

yatırım yapılmamış veya yatırımı geri çekilmiş bedensel bir bölge, bu durumda budanmış, bölünmüş, simgeleştirici algıya ulaşmamış olur. Bu bölge çağrışımsal nöron ağına katılamaz. Bunun yerine, duyumlara, kendi kendine yönelen akışkan biçimlere veya otistik denilen kimi nesnelere başvurma ortaya çıkar; bunlar sürekli bir varolma hissinin kesintiye uğramasından kaynaklı travmanın uyarılımını yatıştırma görevini sahiplenir. Bana öyle geliyor ki yatırımın eksikliği, fizyolojik bir düzeyde, nöron ağlarının hatta beynin kimi yerleşimsel bölgelerinin işlevsel gelişimini sekteye uğratabilir.

Bu konuda nörolog Cambier ile algısal sentezin dinamik patolojisi üzerine konuştum. Sinirbilimcilerin (Barthélémy[12] kuramsallaştırmamı ilginç buldu; Brunelle, Boddaert & Zilbovicious[13] üst temporal silkus MRI'ındaki anomalileri gösterdiler) güncel araştırma verileriyle uyuşan *otistik bireyin işlevsel simültagnozisinden*[14] söz ettim. Bu konuda, genetik etkenler ile lezyonel ve sinir-gelişimsel lezyonel sonuçları olabilecek işlevsel unsurlar arasında etiyolojik bir tartışmaya girilmemesi gerekir. Analizler sırasında otistik tutunmanın ortadan kalkmasının, bütünleşmemiş dürtüsel öğelerin ruhsal alana taşıp duyguları kaplaması nedeniyle oluşan buzun çözülmesine yardımcı olduğu görülmüştür. Bu taşma, özellikle bu çözülmeyi takiben bir ayrılık söz konusu olursa, henüz simgeleştirmeye ulaşmamış bazı bedensel bölgelerin yeniden erotikleşmesiyle, bir bedenselleştirmeye (somatizasyon) yol açabilir.

Avrupa ve ABD'deki çocuk psikanalistleri, yapışkan düzeneklere sahip olan "birincil otizm"den söz etmişlerdir. Bu görüşe göre, ruhsal doğum daha sonra gerçekleşir. Tustin, 1991'den itibaren[15] ve özellikle 1993'te bu görüşü bir hata olarak ele alır; otizmi, "anneyle anormal biçimde geliştirilmiş yapışkan bir birlik olma halinin, travmatik bir şekilde yırtılmasına karşı gelişen savunmacı bir tepki olarak"[16] değerlendirir. "Normal bebekte, içerisi (ben) ve dışarısı (öteki) arasında salınımların var olduğunu" düşünür. Bunlar ayrılığın işlenebilmesini (*elaboration*) sağlar. Grotstein ikili danstan söz etmiştir.[17] Meltzer ağız alanını, ruhsal yaşamın ve ağız, dudak, yanaklar ve daha ileride dişlerin işin içine girmesinden yola çıkarak, bedene kaydolan ilk düşlemlere gelişim

12 Barthélemy (2009), "L'Autisme: Actualité, Evolution des Concepts et Perspectives", *Bulletin de l'Académie Nationale de Médecine*, 193, 2, s. 284.

13 Zilbovicus (2009), "Autisme et Imagerie Cérébrale", *Bulletin de l'Académie Nationale de Médecine*, 193, 2, s. 287-298.

14 Bernard, Bianca Lechevalier (1998), *Le Corps et le Sens*, Delacahaux et Niestlé, Lausanne.

15 Tustin F. (1991), "Revised Understandings of Psychogenic Autism, *Int. J. of Psychoan.*, 72, 4", s. 585-592.

16 Tustin F. (1993), "Le Stade Autistique Primaire de l'Enfant: Une Erreur Qui a Fait Long Feu", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, 2006, 38, s. 115-137.

17 Grotstein, J. (1980), "Primitive Mental States", *Contemporary Psychoanalysis*, 16, s. 479-546.

olanağı sağlayan ilk üçboyutlu alan olarak değerlendirir. Bu alan kulak kanalı ve gırtlak ile de iletişimi içerir. Ayrıca içerisi ve dışarısı arasında konumlanmıştır. Giderek, ağızsal kürenin bileşenleri tarafından harekete geçirilen kişilerin çatışmalı dürtüsel oyunu ile içsel bir tiyatro oluşturulur. Yansıtma, yansıtmalı özdeşleşme, içe alma (*incorporation*), özdeşleşme hareketleri buna bağlıdır. Daha ileride dil, bir anlatı alanı olarak ortaya çıkacaktır.

"Birincil depresyon" ve onun umutsuzluğu, M. Klein'ın kuramına[18] ve Bion'un yapıtına dayanarak, Meltzer tarafından geliştirilmiştir.[19] Üçboyutlu alan ya kurulmamış ya da kaybedilmiştir. Meltzer, otizmin bir karakteristiği olan parçalarına ayrılmayı tanımlar. Bu, benliğin duyumsal nitelikler arasındaki eklem çizgilerine uygun olarak bölünmesi sonucu oluşur. Çocuk görsel bir kaynağa bakar, başka bir kaynağa işitme duyusunu yönlendirir, üçüncü birine de dokunsal algısını; bu üç kaynağın arasında uzamsal hiçbir bağlantı yoktur. Çoklu duyumsallığın devingenliği sekteye uğramıştır. Anlamlandırmanın çokanlamlılığına ve metafora geçiş gerçekleşemez. Bu dünyada nesne yoktur, yalnızca duyumsamalar vardır. Söz konusu olan kendini ayrılmış hissetmemek için verilen bir mücadeledir. Bu dünyanın ne kabartısı ne de derinliği vardır. Tek ilişki türü, Meltzer'in Bick'ten yola çıkarak tanımladığı yapışkan özdeşleşmedir. Ruhsal deneyimlerin ötekiyle paylaşımı ancak yapışmalı türde gerçekleşebilir. İlk olarak 1984'te Paris'te Meltzer tarafından tanımlanan ***estetik çatışma***[20] bir metafor olarak değerlendirilmelidir. Doğum, dış dünyadan gelen ve anneyi merkeze alan uyaranlar akışı ile bir hayranlık, estetik bir göz kamaşması olarak yaşanacaktır. Çatışma, annenin içsel niteliklerinden, bilinmeyenden ortaya çıkacaktır. (Meltzer'in gizemden, Laplanche'ın ise doğumda baştan çıkaran nesnenin bilmecesinden söz ettiğini dikkate alalım). Meltzer bebeğin şu sorgulamayı yaptığını düşünür: "İçerisi de dışarısı kadar güzel mi?" Depresif ıstırap, bu çatışmayı çözme konusundaki yetersizlik ve savunmaların ortaya çıkmasına bağlıdır. Meltzer, M. Klein tarafından betimlenen "şizo-paranoid ve depresif" gelişim sıralamasını tersine çevirir. Ona göre depresif konum birincildir.

H. Rosenfeld[21], doğumdan önce ve sonra anneden gelen yansıtmacı süreçlerin nesnesi olduklarında, çocuklarda ortaya çıkan yok olma korkusunun

18 Klein, M. (1945), "Le Complexe d'Œdipe Eclairé Par les Angoisses Précoces", *Essais de Psychanalyse*, Payot, Paris, 1976. s. 370- 424.

19 Meltzer D. (1975), *Explorations in Autism*, Londra, R. Harris Ed. Trust, Clunie Press, Fr. çev. G. Haag, *Explorations Dans le Monde de l'Autisme: Etude Psychanalytique*, Payot, Paris, 1980.

20 Meltzer D., Williams M. H. (1987), *The Apprehension of Beauty*, The Cluny Press, Strath Tay (Pertshire).

21 H. Rosenfeld (1987), *Impasse et Interprétation*, Fr. çev. B. Itier, PUF, Paris, 1990.

altını çizer. D. Rosenfeld[22] ise otistik kapsülün, kimliği korumaya yönelik kollayıcı rolünü ortaya koymuştur. Var olma duygusu, kendine yönelik duyumsallık (*autosensualité*) sayesinde olası olmuştur. Savunma boşlukla değil, varlığın yaşayan bir parçasını güvene almakla ilgilidir. D. Rosenfeld bu sorunsalla ilgili olarak yetişkinlerdeki, psikosomatik, bağımlılık ve organ nakli olgularına dikkati çeker.

Haag ise bedensel yaşantıyı ayrıcalıklı olarak ele alır ve dış nesne ile ilişkisel ritim içindeki dairesel döngüleri tanımlar. Süreksizlikler "doğmakta olan benliği ana gelişim etkeni olan hareketten (...)"[23] mahrum bırakabilir. Kayıp "bu bedensel benlik"in örgütlenmesi anında oluşur. Çocuk, bedeninin iki yarısının bütünlüğünü kaybettiğini ve bunun yarattığı boşluğa düşme duygusunu yaşar. Haag'a göre, bedenin her yarısına bir "anne" ve "bebek" tasarımı karşılık gelir. Verdiği klinik örneklerle, psikanalitik tedavide Oidipal ve "arkaik" düzeyleri nasıl birbirinden seyreltmeye çalıştığını gösterir. Bir hasta, arkadaşı ve analistiyle yaşadığı çifte bir ayrılık sonrası, aksak bir yürüyüş ve intihar tehditleriyle seansa gelmiştir: "Divanda serbest düşüş deneyimi yaşamaktadır." Haag bunu birincil depresyonla bağlantılı olarak yorumlar: "Bebekken, ayrı olmayı, terk edilmeyi ancak bu şekilde yaşayabiliriz."[24]

Çöküş kaygıları varsayımı Houzel'in çalışmalarının merkezindedir. Ruhsal doğum sürecinde oluşan kesmenin (*césure*), *kendilik* ve nesne arasında şiddetli bir enerjisel fark ortaya çıkardığını ifade eder. Aynı anda hem estetik hem de baştan çıkarıcı olan nesne "kendilik ve onun önbiçimlerini baş döndürücü ve yıkıcı bir düşüşe doğru çekecektir."[25] Karşılaşmanın karşılıklılığı, bu düşüşün hızını kesmeyi ve koruyucu bir ilişkinin içselleştirmesini sağlar. Bu şekilde oluşmuş enerjisel farkın peş peşe gelen yön değişikliklerinin izi, ruhsal büyümeyi ve karmaşık bir içsel dünyanın kurulmasını sağlayacaktır. Bu dünya varoluş travmalarına dayanabilecek kadar sabittir. Karşılaşmanın uyumsuzluğuna bağlı çeşitli nedenler yüzünden bu enerjisel fark işlev göremediğinde, dipsiz bir uçurum duygusu ve kontrol edilemez bir "öfke" ortaya çıkar. "Çöküş kaygıları" terimi, bu kaygıların hem uzamsal hem de zamansal göndermelerini dile getirmek için seçilmiştir. Houzel kuramsallaştırmasında, enerjisel farka ve Oidipal çatışmanın dinamiğine birlikte yer vermiştir.

---

22 D. Rosenfeld (2010), *L'Ame, le Psychisme et le Psychanalyste*, Fr. çev. D. Alcorn, Le Hublot, Larmor-Plage.

23 Haag G. (2004), "Le Moi Corporel entre Dépression Primaire et Dépression Mélancolique", *RFP*, LXVIII, 4, PUF, Paris, 1133-1155.

24 G. Haag (1989), "Entre les angoisses et dépressions et le niveau œdipien génital: un moment technique", *Revue française de Psychanalyse*, LIII, 3, s. 965-81.

25 D. Houzel (2002), *L'aube de la vie psychique*, Paris, ESF, a. s. 236-247 ve s. 216-217.

J. ve T. Mitrani[26] de bu alanda özgün çalışmalar yapmışlardır. Bunun yanı sıra, rahim içi yaşamda ve bebeğin erken dönem ilişkilerindeki işitsel ritimlere hayli önem veren Rhode'un ve Maiello'nun[27] çalışmalarına da değinmek gerekir. V. Bonaminio[28] ise Tustin tarafından tanımlanan birincil depresyona karşı savunmalar ile Winnicott'ın yıkım depresyonuna karşı olan savunmalar arasında bir bağlantı kurmuştur.

Depresyona karşı savunmalar, yadsımayı, yarılmayı ve yansıtmalı özdeşleşmeyi kullanan *psikotik* türde olabilir. Tümgüçlülük duygusu ile donanmış *manik savunmaya,* nesneleri kontrol etme ve yönetme gereksinimi eşlik eder. Bu metnin başında alıntılanan masaldaki kibirli kartal gibi depresif düşüşten hem kaçınılmıştır hem de bu korku vermeyi sürdürmektedir. Manik bileşen çocukta, sıklıkla hiperaktivite, düşünceden kaçınma ile dikkat bozuklukları olarak kendini gösteren özel bir yere sahiptir. Altta yatan ruhsal ıstırabı kavramak yerine, haksız yere, bedenle ifade bulan belirtiden –bir dikkat eksikliği bozukluğundan– bahsedilmektedir.

Depresyona karşı devreye giren savunmalar aynı zamanda, bastırmayı, yer değiştirmeleri kullanan ve özellikle de ayrılığın acısını işlemeden (*elaboration*) ve ayrılığa karşı gerçek bir onarım çalışması olmadan, bir diğerine karşı idealize edilen Oidipal bir nesneye yatırım yapma biçiminde, yani, *nevrotik* türde de olabilir. *Histeri,* anneyle yaşamın başındaki ilişkilerin eksikliklerine bağlı ortaya çıkan depresyona karşı bir savunma örneği olabilir. Burada tutunma, erotize (cinselleşmiş) bir karakter edinen ve Oidipal kriz ile çatışmalı bir hal alan baba ilişkisine yönelik olur. Sıklıkla narsisistik fallik bir sahte özdeşleşme, iki cinsiyette de tümgüçlü manik bir renk kazanır. *Heterojen kişiliklerde* ise sık sık Oidipal ve yarılmış yönler birlikte bulunurlar. Bir otistik kuşatmayı, manik bileşenli savunmacı bir örgütlenmeden ayırt etmeyi bilmek gerekir. Eyleme dökme yönelimleri veya işlemsel (*opératoire*) diye adlandırılan bir işleyiş kimi durumlarda sınırsız bir çöküşün içine düşmekten koruyabilir. Psikanalitik tedavinin dinamiğinde, kuşatılmış olanı koparıp alarak değil, kabuğu olmayan bir zarın eksikliğinde yaşayan bir kar tanesi gibi, şefkat ve nezaketle korumak ve soğuktan ağlamaması için yatıştırmak gerekliliği benimsenir. Suçluluğa kadar varabilen *kimi psikopati biçimleri,* yok olma ve varoluşsal boşluk kaygılarına karşı mücadele eden eyleme dökmeler (*mise en acte*) değil midir?[29]

---

26 J. , T. Mitrani (1997), *Encounters with Autistic States*, Jason Aronson, New Jersey.

27 S. Rhode, S. Maiello S. (2000), Trames Sonores es Rythmiques Primordiales, *Journ. psych. Enf.* S. 26, s. 77-103.

28 V. Bonaminio (2010), "L'Enfant qui Etait Tombé dans un Ravin", Bulletin de GERPEN.

29 C. Balier (2009), "Les Comportements Violents: Un Eclairage Psychanalytique", Bulletin de GERPEN.

Kuşaklararası Sorunsal ve Birincil Depresyona Karşı Yapışkanlıktaki Savunmalar

Yapışkanlık bir kuşak için anlamlı olsa da sonrakiler için anlamını yitirmiş izler bırakabilir. Bu bir anlamsızlık, anlam yıkımı, hatta anlamsızlığın idealleştirilmesi travmasıdır. Anlamlandırmanın, yatırımların yönünün kaybı, bağ uğraşının gerçekleşmesine izin vermez, hatta bağ çözümüne katkıda bile bulunabilir. Bunun sonucunda ortaya çıkan örneğin unutma gibi bellek bozuklukları, bastırma tarafından tetiklenen düzensizliklerden farklıdır. Bunu, düşlemsel senaryoların kurulmasına olanak vermeyen bir ruhsal alanın yassılaşması izler. Duygular, derinliği ulaşılmaz hale gelmiş bir gölün yüzeyindeymiş gibi yalnızca donarlar. Özdeşleşme uğraşına yön veren seçkin özümleyici içe atma (*introjection*) süreçleri sekteye uğramıştır. Tutunma, varoluşsal boşluğa, depresif bir annebabayla ilişkisel bozukluğun yol açtığı kimliksel umutsuzluğa karşı bir mücadele biçimidir.

"Kurt Adam"daki Kaygı Düzeyleri ve Solunumsal Bileşenleriyle Varoluşsal Kaygılar

Freud "Kurt Adam"da[30] bize S.'nin birincil sahne sorunsalındaki kaygılarının karmaşıklığını gösterir. Oidipal çatışmaya bağlı kastrasyon kaygısı, olumlu veya olumsuz yönlerine bağlı olarak, sonucunda ortaya çıkabilecek özdeşleşmelerle vurgulanmıştır. Freud anal ve oral bileşenlerin önemini analiz eder. Doğum konusu da ele alınmıştır. Burada öyküsel anlatıların yol açtığı düşlemin sorgulanması kadar, travmatik deneyimlerin yeniden güncellendiği önalgısal duyumsal ve motor izler de ele alınır. Öyleyse bu durumda söz konusu olan bir beden belleğidir. Freud bize muhtemelen solunum kaygılarının da olduğu zor bir doğum anlatır. S. "'keseli doğduğunun' söylendiğini duymuştu", "bu da plasenta praevia[31] ve muhtemelen bir anoksi (oksijensiz kalma) sorununu düşündürüyordu..." "Üç yaşındayken, o kadar hasta olmuştu ki (zatürree?) kefeni çoktan hazırlanmıştı". Yani kısaca ölüm, yansıtmalarının nesnesi olmuştu. Peki kendini bunlara karşı nasıl savunmuştu? Bir birincil depresyon deneyimi yaşamış mıydı? Yaşam dönemlerinin travmatik sonradan etkilerinde, bu depresyonun kaygıları, nasıl başka kaygı düzeyleriyle karışmış olabilir?

Bana öyle geliyor ki, Freud'un aktardığı şekliyle depersonalizasyon türündeki bozuklukların dışavurumunda, yaşamın başlangıcına ait, bedensel

30 Freud, S. (1905), "Homme Aux Loups", *Cinq Psychanalyses*, PUF, Paris içinde.

31 Plasenta previa, plasentanın rahmin aşağı kısımlarına yerleşip rahim boynunu kısmen ya da tümüyle kapattığı bir durumdur. Bu da doğumda güçlüğe veya gebelik sırasında şiddetli kanamaya neden olabilir. (ed. n.)

sınırların kaybı ile ilgili bir bileşen bulmak olasıdır. Bu durum edilgen kadınsı bir konumda ve anal sorunsalda kendini göstermektedir: S. için dünya ancak bir lavman sonrası yırtılabilen bir örtüyle sarmalanmıştı. "Örtü, bir alacakaranlık, kasvet duyumuyla buharlaşıyordu." Freud için örtü, doğumdaki "keseye" benziyor, dünyadan kaçma arzusu düşlemini dile getiriyordu. Bu düşlem, "hayatta çok mutsuzum, anne bedeninin içine girmem gerekiyor" olarak tercüme ediliyordu. Burada nevrotik çatışma nedeniyle, riskli olan depresyona karşı oluşan, koruyucu otistik kapsülleşme içinde betimlenen ve kendi kendine duyumsallığı kullanan, gerilemeci bir hareketi algılamamız olasıdır. Freud "kesenin kendisini dünyadan, dünyayı da kendisinden gizleyen bir örtü" olduğunu söyler. Yırtıldığında, Freud'un yazdığına göre, doğum örtüsü yırtılmış olur, bu sayede de dünyayı görerek yeniden doğmayı sağlar. Freud'dan ayrılmadan kısa süre önce S., "dünyaya keseli geldiğini duyduğunu anımsamıştı." Psikanalitik tedavi sürecinde ve ayrılıkta bu düşlem ne anlama gelir? Bu ikinci doğum düşlemi, bir adamın S.'ye lavman yapması ile gündeme gelir; annesiyle özdeşleşir ve babayla bu yolla ilişki kurması onu otistik gerilemeden ve depresyondan uzak tutar. Birincil sahne sorunsalıyla bütünleşen ve gözlerin açılmasına benzer olan örtünün yırtılması, aynı zamanda pencerenin açılmasını da andırır. Gözlerde anneyle karşılaşma, genital bir senaryoda babayla üçgensel bir karşılaşmaya dönüşür. Ruhsal tiyatroda çeşitli eşcinsel ve heteroseksüel düşlem birleşimleri oynanabilir. Solunumla ilgili kaygılar, ölüm kaygıları, yok olma kaygıları ise genital kaygılara karışır ve obsesif savunmaların örgütlenmesinde, babayla ve cinsel ilişki sesleriyle ilgili düşlemlerde rol oynar. Ritmik gürültü, farklı algı düzlemlerinden cinsellik ve solunumla ilgili bileşenlerin karışımından oluşmuştur. Son olarak, S.'nin her dilenci, sakat, yaşlı gördüğünde soluk vermek zorunda olduğunu fark ederiz. Haç işareti yaptığında derin derin soluk alır veya kuvvetle soluk verir. Soluk ve deri arasında var olma duygusu, hem cinsel hem kimliksel sorunsalının merkezinde bulunmuyor muydu?

Var Olma Duygusu, Beden-Ruh'un Doğumu - Solunumsal Nefes ve Deri

Yavaş bir süreç olan bedensel gelişimin tersine, insanoğlunun doğumu ani biçimde gerçekleşir. Ama öncesinde doğum-öncesi bir yaşam olduğunu da unutmamak gerekir. İki olay doğumun meydana gelişini koşullandırır: Anne karnından dışarı çıkış ve akciğerlerin genişlemesine eşlik eden ağlamanın da işaret ettiği solunuma başlama. Yaşamın soluğu bunun tanığıdır. Soluk alma ve soluk verme hareketleri ritmik olarak değişkenlik gösterir. "Havasız

kalma" duygusu, solunumda algılanan kaygılara metaforik olarak tanıklık eder. Solunumun kaybı, "son nefesi" deyiminin belirttiği gibi ölümün bir işaretidir. Yaradılışa dair farklı anlatılar, soluğa çok fazla yer verir. Soluk, İncil anlatılarında suyun üzerinde süzülür. Aynı zamanda "insanın", burun deliklerine bir "yaşam soluğu" alarak "yaşayan" ve hatta "konuşan" "bir nefese dönüştüğü" de söylenir[32]. Soluğun düzenlenişi, besinle ilk temaslardan önce gelir ve içerisi ve dışarısı arasındaki yatırımların dürtüsel gücünün değişimlerine ve akışkanlıklarına tanıklık eder. Soluk alma, içine çekme ve soluk verme somut olduğu kadar metaforik olarak da buna bağlıdır.

Doğum Travması ve Solunuma Dair Kaygılar

Rank[33] 1923'te "Doğum Travması"ndan söz etmiştir. Bedensel bir deneyim olan bu olgu, onun için evrensel ve ruhsal bir boyut kazanır. Kültürlerin içindeki mitleri, simgeleri, düşlemleri bir araya getiren bir ortak konu arar. Sacks onu klinik malzemeye dayanmamakla itham eder.[34] Freud kadar Ferenczi de bunu ağır bir şekilde eleştirir. Buna karşın Girard,[35] Ferenczi'nin *Thalassa*'da bunun genitalite kuramını tamamlayabileceğinden söz ettiğini vurgular.

Houzel kimi Fransızca çevirilerde, Freud'un doğum kaygısının travmatik etkisini (özellikle "Kaygı histerisine yatkınlık" içinde) vurguladığı kesitleri çıkaran sansürler olduğunu fark etmiştir. Houzel, 1923'ten önce 1916-1917'de Freud'un "doğum travmasını açıkça kaygı kaynağı olarak gördüğünü"[36] belirtir. Oysa Rank'ın indirgemeci görüşlerini 1926 ve 1937'de kınamıştır. Houzel Freud'un, yaşamın başlangıcındaki bu travmaya Rank'ın yaptığı gibi düşlemsel bir içerik atfetmeye yönelik reddinin altını çizer.

Güncel bir kuramsallaştırmada, gelecek travmaların sonradan etkisinde anlam kazanabilen duyu-motor izlerin varlığını öne sürebiliriz. Düşlem, yalnızca sonradan etkide kurulabilir. Ancak bu izlerin etkisi neden oldukları yankılanmanın içindedir. Bu izler solunumun ortaya çıkışıyla ve onun az çok hızlı düzene girişindeki süreklilik kesintilerindeki rastlantılarla ilgilidir. Bu aynı zamanda dışarısı ve deri zarfının içindeki içerisi arasında kurulan iletişimin yeni bir türüdür.

Winnicott 1949'da İngiliz Psikanaliz Kurumu'nda bir konferans verir ve bu konferans 1958'de yayımlanır. Orada doğum anılarını, doğum travma-

32 İncil, Oluş 1, 1-2, 7.

33 Rank O. (1923), *Le traumatisme de la Naissance*, Paris, Payot.

34 H. Sachs (1925), "Review of 'The Trauma of Birth' by O. Rank", *Int. J. Psychoan.*, 6, s. 499-508.

35 C. Girard (1976) *Otto Rank et le Traumatisme de la Naissance*, postface, Payot, Paris, s.221.

36 D. Houzel (1991), "Le Traumatisme de la Naissance", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, 9, 33-49.

sını ve kaygı ile ilişkilerini ele alır. Alışılmış doğum deneyimi ve travmatik bir doğum arasındaki temel farkı kendi açısından vurgular. Bu olgulardaki kimlik duygusunun anlık kaybından söz eder. Yani duruşu Rank'ınkinden farklıdır. Son olarak, seansta toplanan bellek malzemesine dair ayrıntılara yer verir. Nefes almaktaki gecikmenin travmatik etkisinin altını çizer. Şöyle yazar: "Solunumun önemli bir niteliği, ağlamaların dışında, içerisi ve dışarısı arasında bir sürekliliği, yani savunmaların eksikliğini ortaya çıkarmasıdır."[37]

Fenichel, bir olgusundan yola çıkarak "Kurt Adam"a gönderme yapmış, kısmi olarak bedene dahil etmekten ve koklama duygusundan hareketle anne nefesinin içe solunmasından söz etmiştir.[38] Birincil ilişkiyle ilgili olan unsur, anal pre-genital ilişkiyle karışmıştır. Daha sonra Fenichel, solunumun yeni bir ortamın ilk deneyimi ve ilk içe atma kaynağı olduğunu ortaya koyar. Freud'un gösterdiği gibi, ona göre kaygı, bir uyaran taşmasına verilen yanıta bağlı olacaktır.

Gammill[39] M. Klein'a gönderme yaparak, ilk oral deneyimlerle aynı anda, soluğun içe ve dışa yansıtılmasının duyumsal bağların toplanmasındaki (otizmde mevcut olan, parçalara ayrılmaya karşıt olarak) önemini vurgular. Fenichel ve Greenacre[40] dışkılama, solunum ve ruh ile ilgili düşlemleri işlemenin rolünü tartışırlar. B. Ruddick[41], solunumsal içe atma ilgili olarak, özellikle hayaletlerin ruhu konusunda kuşaklararası bileşen üzerine bir literatür incelemesi yapar. Kimi kültürlerde var olan ölenlerin yaydıkları kokuyla ilintili tütsüleme ritüellerinin öneminin altını çizer. Bunu, aralarında kronik nezleden mustarip bir depresif bir kadının da olduğu, klinik olgularla ayrıntılandırır. Genital, pre-genital ve birincil kayıptaki kaygı düzeylerini değerlendirir. Rhode, solunum semptomları olan iki otistik çocuk olgusunda Tustin'e gönderme yapar.[42] Göbek bağının kesilmesi sırasında solunum ve beslenme işlevi arasındaki ayrışmadan söz eder. Solumanın bolluğunun sihirli tümgüçlü kontrolü, sindirimin boşluk duygusuyla karşı karşıya kalacaktır.

Tustin, birincil depresyona karşı oluşan otistik savunmaların sihirli bir yönü olduğu düşüncesini kuramına yerleştirmiştir. Rhode, bir literatür derlemesi yaparak birincil kaygılara karşı savunmacı role vurgu yapmış ve dışarı solunan nefesin yarattığı ikili olma (*double*) duygusunu sorgulamıştır.

37 Winnicott, D. W. (1958), *Collected Papers: Through Pediatrics to Psychoanalysis*, Londra, Tavistock; Fr. çev. J. Kalmanovitch, *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Payot, Paris, 1971.

38 Fenichel, O. (1931), "Respiratory Introjection", *Collected Papers*, 1st series, New York, Norton, 1953.

39 J. Gammill (2010), Toulouse'da konferans, yayımlanmamış metin.

40 Greenacre, P. (1951), "Respiratory Incorporation and the Phallic Phase", *Psychoanalytic Study of Children*, S. 6.

41 B. Ruddick (1963), "Colds and Respiratory Intojection", *Int J. Of Psychoan.*, 44, s. 178-179.

42 M. Rhode (1994), "Autistic Breathing", *Journal of Child Psychoanalysis*, 20, s. 25-41.

Ona göre, bu bağ antropologlar tarafından kurulmuştur. Aynı şekilde Mauss ruhunu dışarı üfleme gücüne sahip olan kişinin sihirli bir ikizi, soluğunda somutlaşmış kaçak bir ikizi olduğunu yazar.[43] Buradan yola çıkarak, bu çift olma halinin, kaynaşmanın ötesinde ve yok olma dehşeti olmadan, ayrışmış bir varoluşun başlangıcını oluşturduğunu düşünebiliriz. Yanıtsızlığın boşluğunu karşılıklılıkla dolduran Ekho'nun sesiyle de bir bağ kurulabilir.

Dolto ilk ayrılığa ve bunun solunumsal etkisine oldukça önem verir ve "göbek bağı kastrasyonu"undan söz eder.[44] Bunun simgeleştirme sürecindeki rolü üzerinde durur. Tristani, oraliteden daha kökensel bir evre varsayımı ileri sürer.[45] Bizi canlandıran soluk, aynı zamanda bizim ilişkisel yaşamımızda gündeme gelen yaşamsal hamlenin de soluğudur. Tristiani, solunumsal bir erojenliği de irdeler ve solunum ile oralitenin sıkıca iç içe geçtiği ağlamaların otoerotik bileşenini gösterir.

Jallan ise, *yeniden doğumla* (*rebirth*) ilgili olarak deneyim ve kuramlarını sunarak bunu gözlemlerle örneklendirir. Solunumun ve soluktaki değişimin rolünü önemser.[46] Solunuma dair bellek izlerinin yeniden güncellenmesiyle ilgili varsayımlarda bana önemli görünen şey, farklılıkları iyi ele almaktır. Tedavi sürecinde, söz konusu olan sorunsalda, düşlemlerin bastırılmasının kaldırılmasıyla ilgili olan ile, yaşamın en başından miras kalan ve önbilince ulaşma olanağı olmamış, bütünleştirmeye dair olan, "beden anıları" ile ilintili olanın birbirinden ayırt edilmesi gerekir.

Analizdeki düşünce çalışması, *karşı aktarım yelpazesinde* bir toparlama çalışmasıdır.[47] Bu toparlama, çoğunlukla yansıtılmış kaygılar ve sıklıkla eyleme dökülen, parçalı bir tepki olarak ortaya çıkanla ilgilidir. İşte bu kapsayıcı yelpaze, analiste, donmuş tutunmanın karşısına, oluşan ve bir araya gelen figürlerin hareketliliğini getirme olanağını verir. Sorun, söz konusu olanın iki boyutlu bir perde olmasıdır. Ancak yelpazenin kıvrımlarının dinamiği, üçboyutlu bir alanda, aktarımın kavurucu sıcaklığına karşı *bir yaşam soluğu* ve *var olma duygusu* oluşturur. Hem bireysel hem kolektif bir öykü anlatımı çabası, olayın kahramanlarının (analist-analizan) paylaştığı güçsüzlüğü ve adlandırılamayan ıstırabı kısmen hafifletebilir. Sıra anlaşılmaz olanın sorgulanmasına gelir: Geçmiş felaketlerin ailesel hikâyede hatta analitik süreçte nasıl tekrar ettiği irdelenir. Istırap tedavinin merkezindedir. Bu ıstırap

43 M. Mauss (1902), *Les Elements de la Magie*, Sociologie et Anthropologie, PUF, Paris, 1990.

44 F. Dolto (1984), *L'Image Inconsciente du Corps*, Seuil, Paris.

45 J. & L. Tristani (1978), *Le Stade du Respir*, Minuit, Paris,

46 C. Jallan (1988), *Psychanalyse et Dynamique du Souffle*, Dunod, Paris.

47 B. Lechevalier (1991), "Mouvance de l'Evantail Contre-transférentiel et Emergences du 'Je'", *RFP*, LV, 6, s. 1671-1677.

özellikle yaratılmaz; kayıtsız gibi görünen bir hastada "soğuktan sızlayan bir parmak" gibi büyük bir şiddetle ortaya çıkabilir. Analist bu hissedilenlerden, hatta bir miktar ıstırap deneyiminden kendini sakınamaz. Bir kuşakta ölüme karşı bir savunma bulunduğunda, bir sonrakinde canlı hissetmeye karşı bir savunma ortaya çıkabilir. Yaşam ve ölüm arasındaki alan öyle sıkıştırılmıştır ki, kuşakların farklı anlamlandırma biçimleriyle anlamsal katkı yapması olası değildir. Bu biçimler, sıklıkla göz ardı edilmiş travmaların sonradan etkisi ile bağlantılıdır. Erken dönem kaygılarının bu izleriyle, daha çok sözsüz iletişimde ve bunun karşı aktarımdaki etkisinde karşılaşırız.

Deri

Bick "ruhsal deri" kavramını önerir. "Bu sava göre, kişilik bölümlerinin en ilkel biçimleri, aralarında hiçbir bağlayıcı kuvvet yokmuş ve bu nedenle sınırlandırma göreviyle yükümlü deri sayesinde, edilgen halde bir arada tutulmaları gerekiyormuş gibi deneyimlenir. Ancak *kendiliğin* bölümlerini kapsama işlevi, bir dış nesnenin içe atılmasına bağlıdır." Bu nesne, bağ kuvveti yokmuş gibi hissedilen ilkel ruhsallığın bölümlerinin toplanacağı bir alanı sınırlama rolünü üstlenir. Bu bağ, yokluğun ve anlamsızlığın yıkımına karşı bir anlam mücadelesidir. Bion'un *"Kapsayan-Kapsanan"*[48] kavramı, Bick'in ve daha sonra Anzieu'nün çalışmalarından önce gelir.[49]

Soluk ve deri arasında, ayrı bir varlığın çeperleri içinde var olma duygusu, nesne ile karşılaşmanın ritmik hareketleriyle oluşur. Klinikte, seanslar sırasında bazı hastalar somut olarak bu ruhsal zarı ararlar. Örneğin C. her zaman, kendisini divanın üzerinde sarmalayan bir şala bürünmüş olarak gelirdi. Yazın aşırı sıcakta, seansına başlamak için çoraplarını ayaklarına geçirerek, hafta sonu ayrılığının soğuğuyla mücadele ederdi. Bu yolla, benim yanımda bulamayacağını düşündüğü koruyucu zarı somut biçimde oluşturuyordu. Analizinin göstereceği gibi, temelde kendisini bedensel sınırların kaybına dair kaygılara karşı korumaktaydı. Ancak kimi anlarda bu somut korunma –dürtüleri onu babasal veya annesel aktarımda teşhire zorladığı zamanlarda– aslında bir çıplaklığı açığa çıkarıyordu.

Nesneyle Karşılaşma ve Var Olma Duygusu

De M'Uzan "karşılaşma olmadan, insanoğlu ölüme mahkûm olur" der.[50] Anne bedeninden çıkıştan hemen sonra oluşan bu karşılaşma, çokluduyum-

48 Bion, W. R. (1962), *Aux Sources de l'Expérience*, Dunod, Paris, 1985.

49 Anzieu D. (1985), *Le Moi-Peau*, Dunod, Paris, 1986.

50 De M'Uzan M. (2005), *Aux confins de l'identité*, Gallimard, Paris.

sallık içerir. Bu devingenliğin kurulması, bireysel bir alanın üçboyutluluğunda, duyumsal-motor alışverişlerin gelgitlerinin akışını düzenleyecektir. Simgeleştirmeye ulaşım sürecini olası kılan budur. Duyumsal mesajların yatırımı, yatırımının geri çekilmesi veya yatırıma karşı mücadele hareketleri, bunların karşılıklılığının niteliğine bağlı olacaktır ve bundan da düşünce hazzı doğar. Bu ilişkisel yolun yetersizliğinde, depresyona düşüş, simgeleştirici düşüncenin ilk taslaklarının yaratılmasını sekteye uğratır. Bu karşılıklı alışverişin yalnızca, annenin yanıtları, karşılama biçimi ve aynı zamanda Bion'un deyimiyle alfa işleviyle düşlemleme yetisi ile değil, aynı zamanda yenidoğanın kendine özgü bedensel ve ruhsal tepkileriyle de ilişkili olduğunu vurgulamak önemlidir. Bunu izleyen içselleştirme, yukarıda sözünü ettiğim bedensel ve ruhsal alana kaydolur. Duygusal hamlelerin ve geri dönüşlerinin girdabı, kas gerginliğinin değişimleri ve solunumsal nefes, birbiriyle yer değiştiren birlik ve ayrılık durumlarının salınımını düzenler. Böylece analiz, C.'ye, otistik engeller içinde kapalı kalmış, solunumsal ve önalgısal unsurların ruhsal doğumu olanağını vermiştir. Sesinin nitelikleri zenginleşmiştir. Bedeninin iç algılarının, solunumsal dinamikle ve Oidipal çatışmanın akışkanlığıyla bütünleşmesi, genital yaşama ve diyafram dolayımıyla genital ve anal bölgelerin algılanmasına daha iyi bir geçiş yapmasını sağlamıştır. Bedenin alt tarafının yardımıyla yerden destek almak olasıdır artık.

Sonuç Olarak

Birincil depresyonun ele alınması, sınır patolojilerin araştırılmasını zenginleştirir ve bazı yıkıcılık biçimlerinin ve travmanın kuşaklararası iletiminin anlaşılması açısından psikosomatik için de bir araştırma alanı açar. Bana öyle geliyor ki, analitik süreçte *otistik bir kuşatmanın ortadan kalkması,* birincil depresyonun yeniden güncellenmesi nedeniyle, *aktarımda travmatik bir sonradan etkiye yol açabilir.* Burada söz konusu olan, bir baskılamanın kaldırılması değil, hareketsiz olanın hareketlendirilmesidir. Bu, bütünleştirilmemiş ıstırap deneyimlerine bağlı olan gelişimsel bir uyumsuzluk sorunsalıdır. Anımsamanın yarattığı travma, düşlem ve gerçeklik arasında diyalektik bir ayrım yapılmadığından, bunun sonucunda ortaya kaçınılmaz olarak çıkan karmaşıklık ve çöküşü de içeren garip bir olaylar karışımıdır. Bu durumda ilkel can çekişmeye (*agonie*) yakın mıyız? *Aktarımın sonradan etki travması, aynı zamanda karşı aktarımdaki travmayı da içerir.* Analistin derin bir belirsizlikler döneminden geçmesi gerekir. Burada söz konusu olan, ruhsal ıstırabı tanıyan, onu düşlemsel bileşeni ile eylemdeki çatışmacı sorunsalla bağlayan, anlam kaybının umutsuzluğuna karşın hayatta kalan bir nesneyle paylaşımda bulunulmasıdır. Yaşamın başlangıcındaki dürtüsel kuvvet, belleğin ağlarıyla yeniden bütünleşebilecek midir?

Şeyda Postacı

Bitmeyecek Öykü* ve Ötesi

Tüm yolculukların yolcunun farkında olmadığı gizli varış yerleri vardır.
Martin Buber, 1955[1]

Psikanaliz Defterleri'nin bu sayısı için eksiklik ve ayrılık temasını belirlediğimiz an, aklıma bir çocuk kitabı olan Michael Ende'nin *Bitmeyecek Öykü*'sü geldi. "Kitaplarımı içindeki çocuğu yaşatan herkes için de yazıyorum" diyen Ende'nin iç dünyaya dair zengin metafor ve anlamlar sunan bu kitabını ben de bir yetişkinken çok etkilenerek okudum. Çocuk ve ergenlerle çalışanlar olarak, içimizdeki çocuğu yaşatabildiğimiz müddetçe çocuk ve ergenleri daha derinden anlayabiliriz. Bu nedenle çok katmanlı bir tema olan eksiklik ve ayrılığı, bir çocuk kitabı üzerinden, bir çocuğun iç dünyasındaki görünümü açısından ele almak bana daha anlamlı geldi. Bu doğrultuda yaşamı pek çok eksik ve kayıpla çevrelenmiş olan Bastian'ın, acı dolu dış dünyadan kaçarak sığındığı Fantazya'daki "Hiçlik"e karşı mücadelesini ve nihayetinde gerçek dünyaya geri dönüş yolculuğunu psikanaliz kuramları üzerinden incelemeye çalışacağım.

Giriş

Bitmeyecek Öykü, aslında hikâyenin içindeki hikâyenin adıdır. On on bir yaşlarında tombul, başarısız, içe kapanık ve korkak bir çocuk olan Bastian, onu dövmek isteyen zorba sınıf arkadaşlarından kaçmak için bir kitapçıya sığınır. Annesi ölmüştür ve babası da *hiçbir zaman hiçbir şey* söylemeyen biridir. Her şeyden korkan ve hiçbir arzusu olmayan Bastian'ın, *Bitmeyecek Öykü* kitabına dokunduğu an *içinde bir kilit kapanmıştır sanki. Bu dokunuşla*

* Ende, M., *Bitmeyecek Öykü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003.

1 Bergstein, A., *Bion and Melzer's expeditions into unmapped mental life*, haz: Civitarese, G. ve Montana Katz, S. New York, Routledge, 2019, önsöz.

geri dönülemez bir şey başlamış da artık kendi yolunu izleyecekmiş gibi hisseder. Belki de eksiklik, kayıp ve yasla dolu yaşamının ötesine geçecek bir yol arayışıyla, bu kitabın mutlaka kendisine ait olmasını arzu ederek kitabı çalar. Hissettiği suçlulukla gidecek yer bulamayan Bastian, okulunun çatı katına sığınarak Bitmeyecek Öykü'nün içine dalar.

Yazar kitapta iki farklı yazı rengi kullanır: Bastian'ın gerçek yaşamını kırmızı harflerle, Fantazya'daki maceralarını ise yeşil harflerle yazarak iç ve dış dünya arasındaki ayrımı ortaya koyar. Ancak Bastian, Fantazya'daki maceraya kendini kaptırdıkça kırmızı harfler azalmaya, Bastian da gerçek kimliğini unutmaya başlar. Ende'nin kullandığı bir diğer ilginç özellik ise her bölümün ilk kelimesinin alfabetik sırayla ve bir illüstrasyonla başlamasıdır. Böylece Bastian Fantazya'yı A'dan Z'ye dolaşmış olur. Öykü, Aşka Çağrı Ormanı ile başlar ve Zamanın[2] hızla aktığını fark ettiği son bölümle biter.

İlk bölümde Fantazya'nın sorunu şöyle anlatılır:

> **Bir şey oldu –anlaşılmaz bir şey–... –anlatması zor– şöyle başladı – ülkemizin güneyinde bir göl vardır, yani –daha doğrusu vardı– adı da Buğulu Pus'tu... Bir gün bir baktık, Buğulu Pus Gölü yerinde yok – düpedüz kaybolmuştu... Gölün olduğu yerde hiçbir şey yok artık – düpedüz hiçbir şey... Oraya bakınca sanki körmüşsün gibi oluyor.**

Fantazya'da baş gösteren Hiçlik tarafından yok edilen göl, Frances Tustin'in otistik durumlar için öne sürdüğü *ruhsal kara delik* kavramını akla getirir. Tustin'e göre memenin kaybının yasını tutamayan bebek ağzını *kara bir delik* olarak hisseder. Travmayı oluşturan, bebek ile besleyen anne arasındaki ilk fiziksel ayrılmanın zamanından önce fark edilmesidir. Zamanından önce oluşan bu farkındalığın travması, ilk ayrılığa benzer durumlar her oluştuğunda tekrar ortaya çıkmak üzere askıda kalabilir.[3] Meltzer ise ağız boşluğunu, ruhsal yaşantının ve bedene kaydolmuş düşlemlerin kökenini oluşturan *ilk üç boyutlu alan* olarak tanımlar. Ağız boşluğu, iç ile dış arasında bir ara alandır. Dolayısıyla meme kaybının nasıl deneyimlendiği, üç boyutlu ruhsal alanın yani iç dünyanın oluşumunu da belirler.[4] Bu doğrultuda *yok olan gölün*, besleyen memenin/annenin kaybıyla çoraklaşan ve hiçleşen iç dünyayı simgelediğini düşünebiliriz.

---

2 Kitabın son bölümüyle Michael Ende, en bilinen kitabı olan *Momo*'ya gönderme yapmakta gibidir. Momo, insanlara zamanı dikkatli kullanmaları gerektiğini söyleyip, tüm zamanlarını çalışma zamanlarına aktarmayı ve böylece zaman kazanmayı öğreten ömür uzatıcı gri adamlarla mücadele eder ve zaman kazanmak yerine, zaman ayırıp dinleyerek dost kazanmayı seçer.

3 Lechevalier, B. "Yetişkin psikanalizi dinamiklerinde otistik kuşatmalar", *Bir Düşünce Bir Usta*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 91.

4 Lechevalier, B. "Anne-çocuk psikanalizi: Kliniğin kurama yaklaşması", *Psikanaliz Defterleri 1: Çocuk ve ergenle çalışmak*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 52.

Hiçliğin sebebi daha sonra anlaşılacaktır. Herkesin eşit ve huzurlu olduğu Fantazya'nın Çocuk İmparatoriçesi amansız bir hastalığa yakalanmıştır ve onun günbegün erimesi bu yok oluşa sebep olmaktadır. İmparatoriçe olarak anılmasına rağmen şöyle tanımlanır:

O hiçbir zaman otorite kullanmaz ve gücünden yararlanmaz, hiçbir buyruk vermez ve kimseyi yargılamazdı, asla saldırmaz ve asla bir saldırgana karşı kendini savunmak durumunda kalmazdı... O yalnızca vardı...

İmparatoriçenin "anne figürünü" temsil ettiğini düşünürsek, bu imgede Bion'un tanımladığı, bebeğinden gelen beta öğelerini alarak misilleme yapmadan dönüştüren *kapsayıcı* annenin izlerini bulabiliriz. Bu sayede Fantazya'ya hâkim olan barışı ise Winnicott'ın tanımıyla, annesini kendisiyle uyumlu hisseden bebeğin, içinde bulunduğu ortamı *kucaklayıcı bir çevre* olarak algıladığında *var olmaya devam edebildiği* (*going-on-being*) şeklinde anlamlandırabiliriz. Ancak annenin kaybıyla birlikte "var olma" hissi de sekteye uğramış ve yerini "hiçliğe" bırakmaya başlamıştır.

Öyküdeki İmparatoriçe, Bastian'ın bir zamanlar sahip olduğu gerçek annesi olabileceği gibi, kaybı inkâr ederek annesinin yerine koyduğu "ideal anne" de olabilir. Hangisi olursa olsun bu imge sayesinde kaybı simgeselleştirme olanağı doğmuştur. Annesinin ölümü ve babasının ruhsal yokluğuyla Bastian'ın iç dünyasında hiçlik ve yok oluş başlamıştır ve dış dünyada pısırık olarak bilinen Bastian, hiçliğe karşı mücadelesine tek başına çıkmalıdır.

Annesiyle birlikte babasını da kaybetmiştir Bastian.

Eskiden babasının kendisiyle şakalaşmaktan çok hoşlandığını anımsıyordu Bastian... Ama uzun zaman önceydi bunlar... Kimsenin göremeyeceği görünmez bir duvar var gibiydi babasının çevresinde. Asla kızmıyor, asla övmüyordu. Bastian sınıfta kaldığında da bir şey söylememişti. O kasvetli, orada değilmiş gibi tavrıyla ona bakmış ve Bastian onun gerçekten orada olmadığı duygusuna kapılmıştı.

Ende, Bastian'ın babasıyla yaşadığı "görülmeme" durumunu büyük bir ustalıkla, gölün hiçlik yüzünden yok oluşu sonrasında yaşanan "körlük hissiyle" betimler. Burada André Green'in ölü anne kavramının izinden giderek, eşinin kaybıyla baş edemeyen ve kaybı simgeselleştiremeyen bir ölü babadan bahsedebiliriz. Duygusal olarak ölü bir anneyle büyüyen çocuk sonunda "ölümcül, ıssız bir evrende" yaşamaya başlar. Annenin (bu hikâyede babanın) sağladığı düzenleme ve anlamlandırma işlevi yetersiz olduğunda her şey "ölümcül" ve felç edici hissedilir.[5] Bu doğrultuda Fantazya'da baş gös-

5 Cavalli, A., "Transgenerational Transmission of Indigestible Facts: From Trauma, Deadly ghosts and Mental Voids to Meaning-Making Interpretations", *Journal of Analytical Psychology*, C: 57, 2012, s. 598-599.

teren Hiçliği, kayıpla baş edebilen ve onu simgeselleştirebilen anne babanın eksikliği olarak da yorumlamak mümkündür. Bastian hem gerçekten ölmüş annesinin hem de ruhsal olarak kaybettiği babasının yasını anlamlandırmak üzere Fantazya'ya sığınmıştır.

Sonunda Fantazya'yı kurtaracak kahraman açıklanır. Bu kişi, herkesi şaşırtan bir şekilde Bastian'ın yaşlarında bir çocuk olan Atreju'dur. Kimsesiz olan çocuğa köyün bütün kadın ve erkekleri ortaklaşa baktıkları için ona "herkesin oğlu" anlamına gelen Atreju adını vermişlerdir. Bastian kendisinin de kimsesiz olduğunu, fakat tersine "hiç kimsenin oğlu" olduğunu düşünür. Cesur ve güçlü bir avcı olan Atreju; cesareti, kararlılığı ve görünüşüyle Bastian'ın tam tersidir ve onun "benlik ideali" gibidir. Atreju çare aramak için yola çıkar ve hiçliği kendi gözleriyle görür:

> **... Gözlere dayanılmaz gelen ve insana kör olduğu duygusu veren bir şeydi bu. Çünkü hiçbir göz mutlak bir hiçliğe bakmaya dayanamaz.**

Bu noktada başka bir çocuk romanı olan Peter Pan'le benzerlik dikkat çekicidir. Peter Pan hikâyesindeki kayıp çocuklar, bakıcıları başka yöne bakarken bebek arabalarından düşen çocuklardır. Peter Pan "Varolmayan Ülkeden" (*Neverland*) dönerken annesi onun pencereye vurduğunu duymaz ve içeri almaz. Bianca Lechevalier'ye göre "geçilemeyen pencere" Peter Pan'in yaslı annesinin gözlerini temsil etmekte olabilir.[6] İlginç bir şekilde gözlerin ve görülmenin bir çocuğun iç dünyasındaki önemini her iki yazar da (M. Ende ve "Peter Pan"in yaratıcısı J.M. Barrie) "hiçlik" kavramı üzerinden temsil etmişlerdir.[7]

Arayışına başlayan Atreju atı Atrax'la birlikte, öncelikle Fantazya'nın en eski varlığını bulmak için Keder Bataklığı'nı geçmelidir. Bataklığa yaklaşan atı derin bir keder sarar:

> **Attığımız her adımda yüreğimdeki keder büyüyor. Artık hiç umudum kalmadı sahip... Sanırım devam edemeyeceğim... Beni batmak zorunda kalacak kadar ağırlaştıran şey keder.**

Atreju ve atı, Bastian'ın içindeki umutsuzluk ve kederle karşılaşmıştır. Atı kendini feda ederek sahibini kurtarır; oysa "hiç kimsenin oğlu" Bastian, "herkesin oğlu" Atreju kadar şanslı değildir, onu kurtaracak hiç kimse yoktur.

Nihayetinde Kadim Morla çareyi açıklar: Çocuk İmparatoriçenin yeni bir ada ihtiyacı vardır, ancak Fantazya'daki hiçbir varlık ona yeni bir ad veremez. Bunun için Fantazya'ya dışarıdan gelecek bir insanoğlu gerekir. Ancak sorun

6 Lechevalier, B. "Yetişkin psikanalizi dinamiklerinde otistik kuşatmalar", *Bir Düşünce Bir Usta*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 103.

7 "Neverending story" ve "Neverland" başlıkları "hiç" kelimesinden türemişlerdir.

şudur ki insanlar artık Fantazya'dan ve oradan gelen her şeyden nefret edip korkarlar ve onu yok etmek isterler. Bu yüzden hiçliğe kapılan Fantazya varlıkları yalana dönüşerek kuruntulu düşünceler, korku ve umutsuzluk olarak insanoğluna geri dönerler. Fantazya'daki hiçlik yayıldıkça insan dünyasındaki yalan, kaygı ve umutsuzluk da büyür. Yani Fantazya hastalandığında, gerçek dünya da hastalanır. Ende, burada iç dünyanın hakikatini bastırmanın ve inkâr etmenin sonuçlarını çok yaratıcı bir şekilde tasvir etmektedir. Bu sırada Bastian'a düşen rolün ne olacağı yavaşça belirginleşir: Hiçliği durdurmak için yeni ad bulmalıdır. Psikanalizin bilinçdışını anlamlandırma çabasına benzer bir şekilde Bastian, Fantazya'yı *sözün* gücüyle kurtaracaktır.

Öykünün heyecanı arttıkça Bastian çatı katında coşkuyla çığlık atar ve okuduğu öyküde "biri çığlık attı" yazar. Bir noktada Atreju ile göz göze geldiğini hisseder ve kitapta Atreju'nun "o insanoğluyla göz göze geldiğini" okur. Kitabı yazan Gezer Dağ'ın İhtiyarı Fantazya'nın belleğidir. Öğreniriz ki eğer hiç kimse Bitmeyecek Öykü'ye ve Fantazya'ya gelmezse sonsuz tekrar çemberine girilecektir ve "bu, sonu olmayan son" demektir. Buradaki sonsuz tekrar çemberi, akla Tanrılar tarafından lanetlenerek aynı kayayı defalarca dağın tepesine çıkarmaya mahkûm edilen Sisifos'un hikâyesini getirir. Çocuk olmasına rağmen Bastian beliren tehlikeyi görür ve tekrarlama lanetinden kurtulmak için iç dünyasındaki hiçlik, keder ve karmaşayla yüzleşmesi gerektiğini anlar.

Freud "Remembering, Repeating and Working-Through" (Hatırlama, Tekrarlama ve Derinlemesine Çalışma) (1914) makalesinde[8] bazı hastaların geçmişlerini hatırlama ve bu deneyimleri sözcüklerle ifade etme kapasitesine sahip olmadıklarını, bunun yerine tekrarlayan bir eyleme dökme döngüsü içine girdilerini belirtir. Bu tekrarlamalar, hastanın hatırlama yöntemidir. Tekrarlamalar eyleme dökmeyi araç olarak kullanırken, hatırlama ise içe bakışı, anlama ve söze dökmeyi tercih eder. Ancak hatırlama sayesinde geçmiş ile şimdi arasında bağ kurulur ve bu ikisi birbirinden ayırt edilebilir.[9] Bu doğrultuda Bastian'ın her gün zorbalığa uğradığı ve korktuğu, kendisini başarısızlığa ve yalnızlığa mahkûm ettiği dış dünyadaki tekrar çemberine boyun eğmek yerine, iç dünyasını keşfetmeye ve acısının kökenlerini anlayıp hatırlamaya yöneldiğini söyleyebiliriz.

Bu noktadan itibaren Bastian, tombul bir çocuğun sınıf arkadaşlarından kaçarak bir kitapçıya sığındığını okumaya başlar Bitmeyecek Öykü'de ve kendisini okuyucusu saydığı kitaptaki kişi olduğunu fark eder. Ancak kendisi

8 Freud, S., "Remembering, Repeating and Working-Through (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis II)". *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XII* (1911-1913): The Case of Schreber, Papers on Technique and Other Works, 1914, s. 150-151.

9 Sedler, M., "Freud's Concept of Working Through", *Psychoanalytic Quarterly*, 52:73-98, 1983, s. 94-96.

öykünün içine girmediği müddetçe kitabın sonsuz bir tekrara düşüp sonu olmayan bir sona sürükleneceğini anlar ve can havliyle seslenir: "*Ayçocuk! Geliyorum*!" Bastian nihayet Fantazya'ya girmiş ve Çocuk İmparatoriçe yeni bir ada kavuşmuştur. Buradan itibaren yazılar sadece yeşildir. Bastian dış dünyayı geride bırakarak iç dünyasına dalmıştır.

Fantazya

Bastian'ın dış dünyayı arkasında bırakarak içine çekilmesini, Frances Tustin'in öne sürdüğü *otistik koruyucu kabuk* kavramı üzerinden anlamak mümkündür. Bu kavram yalnızca çocuk ve ergendeki değil, yetişkinlerdeki patolojileri anlamak açısından da önemlidir. On dört yıl boyunca Bion ile analizden geçen Tustin, analiz sürecinde, onu derin bir depresyondan koruyan kapsüllenmiş çekirdeklerin farkına vardığından bahseder. Bu farkındalık, onu koruyan otistik kapsüle nüfuz ederek "kara deliğin dehşetine" yaklaşmasını ve deneyimlemesini sağlamıştır.[10]

Frances Tustin (1986) ve Sidney Klein (1981), kişiliğin nevrotik kısmının arkasında, değişime ve duygusal temasa dirençli, kapsüllenmiş bir *kendilik* çekirdeğinin baskın olduğunu belirtirler. Bu çekirdek, ilkel benliği, dayanılmaz olan bütünleştirilmemiş durumlarından koruyan otistik savunmalar olarak çalışır. Tustin'e göre bu otistik olgular, bireyin otomatik olarak koruyucu kabuk *(protective shell)* içine geri çekildiği ve oto-duyusal manevralarla kendini eğlendirdiği durumlardır. *Kendilik*, acı verici dağılma deneyimlerinden ve dayanılmaz kırılganlıktan kaçınmak için nesneyle duygusal temastan geri çekilir.[11] Bianca Lechevalier'ye göre otistik kuşatmalar *(autistic enclavements)*, depresyondan kaçınma amaçlıdır ve var olmamanın baş dönmesine karşı bir korumadır.[12]

Steiner, 1993'te yazdığı "Psychic Retreats" makalesinde *ruhsal inzivayı*; hastanın geri çekildiği, oldukça yapılandırılmış, patolojik örgütlenmeye dayalı bir güvenlik alanı olarak tanımlar. İnziva, hem zulmedici hem de depresif kaygılara karşı savunma amaçlı bir konum olabilir, ancak kapsanmaya benzer bir tür tutma/kucaklama da sağlar. Yalıtım, durağanlık ve içe kapanma gibi bedellerine rağmen *inzivanın* sağladığı aşinalık, zulmedici olmakla birlikte rahatlatıcıdır da.[13]

10 Korbivcher, C. F. "Bion and Tustin: The autistic phenomena", *The International Journal of Psychoanalysis*, 94: 4, 2013, s. 647-48.

11 *Agy*, s. 647-648.

12 Lechevalier, B., "Anne-çocuk psikanalizi: Kliniğin kurama yaklaşması", *Psikanaliz Defterleri 1: Çocuk ve ergenle çalışmak*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2019, s. 53.

13 Emanuel, R. , "A-void — An exploration of defences against sensing nothingness", *The International Journal of Psychoanalysis*, 82: 6, 2001, s. 1075-1076.

Otistik bir kabuğa veya ruhsal inzivaya çekildiği söylenebilecek Bastian'ın Fantazya yolculuğu, dış dünyayı unutma ve Fantazya'ya hapsolma tehlikesi içermektedir. Ancak tümgüçlülük düşlemlerinin cazibesine kapılsa da Bastian, bu patalojik savunmalarla yüzleşerek arayışını sürdürecektir. Bunu yapabilmek içinse yolculuğu sırasında otistik, narsisistik ve manik savunmaları temsil eden türlü maceralardan geçmelidir.

Fantazya'ya gelen Bastian nihayet Ayçocuk ile karşılaşır:

Büyülenmiş gibi oracıkta duruyor, ona bakıyordu Bastian, gözlerini ondan ayıramıyordu. İlk seferinde ölümcül hastayken görmüştü onu, ama şimdi çok çok daha güzeldi.

Bastian'ın büyülenmesinin, Oidipus nitelikli aşk yaşadığı annesiyle ilgili olduğunu düşünebiliriz. Bianca Lechevalier'ye göre otistik kabuk iki türlü koruma sağlar: Kapsanmamış coşkusallığın parçalanmasının eşlik ettiği birincil yok olma kaygısına ve herhangi bir gerçek ensest edime karşı.[14] Bastian, sığındığı otistik kabukta oto-duyusal düşlemler kurmaktadır, ancak ensest nitelikten kurtarmak için bu düşlemlerde nesil farkını iptal etmiştir. Öyküdeki üçlü ilişki Bastian, Ayçocuk ve Atreju arasındadır ve üçü de aynı yaştadır. Bu doğrultuda Bastian'ın annesinin hastalanıp ölmesini kendi yasak aşkının cezalandırılması olarak deneyimlemiş olabileceğini söyleyebiliriz. Babasının körlüğünü bu kez Oidipal karmaşa üzerinden ele alırsak, yine kendisi yüzünden babasının iğdiş edildiği yönünde suçlu hissettiğini düşünebiliriz. İğdiş edilmiş, dilsiz ve kör babası fallik bir özdeşleşme figürü olmadığı için Bastian, kendisine Oidipus nitelikli rakip olarak, yine nesil farkını iptal ederek, hikâyenin sonlarına doğru yeneceği güçlü avcı Atreju'yu seçmiştir.

Nihayet Fantazya'ya ulaştığında, Ayçocuk onu sevgiyle karşılayarak şöyle der: "Fantazya senin dileklerinden yeniden oluşacak Bastian'ım. Dileklerin benim aracılığımla gerçek olacak." Bastian dış dünyada deneyimlediği eksiklikler ve kayıplara karşı sonsuz olasılıklar sunan Fantazya'nın cazibesine kapılır elbette. Önce görüntüsü değişir: İnce uzun, gururlu ve dimdik, soylu yüz hatlarına ve erkeksi bir duruşa sahip oluverir. Ayçocuk onu koruyacak ve dileklerini yerine getirecek bir tılsım olan Auryn'i bırakıp *yok olur*. Bu tılsımı, yine Tustin'in tanımladığı, yok oluşa ve ayrılığa karşı bir koruma/tutma sunan "otistik bir nesne"[15] olarak değerlendirebiliriz.

Tılsımın üzerinde "Ne istiyorsan onu yap" yazmaktadır. Otizmin "arzu hastalığı" olarak da tanımlandığını düşünürsek, Bastian'ın var olabilmek

14 Lechevalier, B. "Yetişkin psikanalizi dinamiklerinde otistik kuşatmalar", *Bir Düşünce Bir Usta*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 88.

15 Tustin, F., "Autistic objects", *Int. Rev. Psycho-Anal*, 1980: 7, s. 27-39.

için arzularını keşfetmesi çok anlamlıdır. Bunu yapmak önce çok kolay gelir Bastian'a, ancak Fantazya'da ilerledikçe gelişigüzel dilediklerinin *sonradan etkileri* olduğunu fark eder. Graógramán adındaki bir aslan dileklerin gerçek manasını açıklar:

> **Gerçek isteğini yapmaktan daha zor bir şey yoktur... Bu senin bile bilmediğin en derin gizindir... Birinden diğerine geçe geçe sonuncuya dek dilekler yolunda yürü.**

Kişinin kendisinin bile bilmediği en derin gizi, Winnicott'ın "Bazı Karşıtlıkları Çalışmaya Sevk Eden İletişim Kurma ve Kurmama" makalesini[16] akla getirir. En zor makalelerinden biri olan bu makalede Winnicott, insan olmanın özündeki halin "iletişimsiz bir kendiliğin, kendiliğin gerçekten yalıtılmış olan kişisel özünün" yaratılmasıyla ilintili olduğunu yazar. Kendiliğin başka herhangi bir kısmıyla kesinlikle iletişim kurmayan *cul-de-sac*[17] iletişimin, kişinin her bakımdan hayatta olduğunu (örneğin bedeninde, içsel nesne ilişkilerinde veya dış gerçeklikle olan ilişkisinde) deneyimlediği gerçek duygusunun tümünü taşıdığını belirtir. Winnicott, otizmde görülen *cul-de-sac* iletişimin (herhangi bir dış veya iç nesne için olmayan iletişim) ve diğer ciddi psikopatoloji biçimlerinin "daha normal bireylerde" de karşılığı olduğunu öne sürer.[18]

Benzer bir şekilde Bion da, Milton'ın "Kayıp Cennet" şiirine gönderme yaparak gerçekten yaratıcı eylemlerin ve yeni fikirlerin "boşluktan ve biçimsiz sonsuzdan" kazanıldığını belirtir.[19] Bunun için boşlukla temasın getirdiği istikrar bozan ve felaket getiren kaygılar kapsanabilmelidir ve bu da iyi bir iç nesnenin korumasını gerektirir. Yeni fikrin veya durumun kaygısı kişiyi tamamen altüst etmeden kapsanabiliyorsa, gerçek gelişim ve büyümenin mümkün olduğu konusunda iyimserlik ve umut da artabilir.[20]

Belki de içindeki iyi nesnelerin korumasıyla Bastian, arzularını keşfetmeye devam eder. Hikâyenin bir noktasında nihayet Atreju'yla karşılaşır, ancak başlangıçta öykündüğü bu çocuktan daha önemli ve üstündür artık. Atreju ise Fantazya'yı kurtardığı için Bastian'a şükran ve saygı duymaktadır.

16 Winnicott, D.W. "Communicating and Not Communicating Leading to a Study of Certain Opposites". *The Maturational Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development*. The International Psycho-Analytical Library, 64:1-276. Londra: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1965.

17 Fransızcada "çıkmaz sokak" anlamına gelir.

18 Ogden, T.H., "Gerçek duygusu: Winnicott'ın 'Bazı karşıtlıkları çalışmaya yol açan iletişim kurma ve kurmama' makalesi üzerine", çev: Şeyda Postacı, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, 12: 157-178, 2019, s. 162-163.

19 Bion, W.R., *Transformations*, 1-172. Londra: Tavistock, 1965, s. 151.

20 Emanuel, *agy*, s. 1081.

Maceralarına birlikte devam ederlerken Atreju, Bastian'ın yavaş yavaş gerçek yaşamını unutmaya başladığını fark eder. Fantazya'daki her dileği, hafızasını silmektedir. Bu durumda Bastian'ın gerçek dünyaya dönmeyi dilemesi gereklidir ama Bastian o dünyayı çoktan unutmuştur. Bastian, Fantazya'da hapsolma, yani kendi iç dünyasında boğulma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Caesura (*Duraklama*) makalesinde Bion *duraklamayı*, "coşkusal canlılığın yattığı ama aynı zamanda boğulma tehdidinin pusuda beklediği yer" olarak tarif eder. Bu kavramı anlayabilmek için Bion'un *sindirimsel* düşünme modelini, *sinaptik* modelinden ayırt etmek gerekir. Daha iyi bilinen *sindirimsel* modelinde, düşünceler besin, zihin ise sindirim sistemi olarak kavramsallaştırılır. İlksel düşünceler, ham duyu izlenimleri, anneye yansıtmacı özdeşleşme vasıtasıyla iletilir ve burada annenin alfa işlevi sayesinde metabolize edilir, zehrinden arındırılır ve sindirilir.[21]

Bion'un ilk kez *Yaşayarak Öğrenmek*'te bahsettiği *sinaps* modelindeki "sinaps" sözcüğü Yunancada *bağ* anlamına gelse de aslında *bir boşluktur;* bir nöronun diğer bir hücreye elektrik sinyali ya da kimyasal sinyal iletmesine imkân verir. Sinaps modeli sindirim modelinden, sürekliliğin kesilmesini yani *duraklamayı* göz önünde bulundurmasıyla ayrılır. Bion *duraklamayı* ileri doğru yönelen bir kesme işaretiyle gösterir, bu işaret iki zihinsel durum arasındaki boşluğu belirtir, potansiyel dinamik bir değişimi işaret eder: "Boşluk, iki yaka arasındaki azgın nehirdir". Felaket getiren değişimin meydana geldiği yerdir ama felaket tehlikesi de burada yatar. Bu Bion'un, kıyılardan herhangi birine yapışmadan bulunmamızı istediği, coşkusal çalkantının olduğu yerdir.[22] *Duraklama,* bir kesinti ya da yarık olarak deneyimlenen bir aradan ziyade, devamlılık olduktan sonra gelen bir araya dayanma yetisidir. Araya dayanma yetisi, annenin meme verirken oluşan aralara dayanma yeteneğine benzer; bekler halde durmak ve yeniden beslenmek isteyeceği ana kadar bebeğin oyalanmasını sağlamak. Bu, umudun temeli olabilir – gizli bir vaadin bulunduğu bir bekleme anı. O halde, yokluk daima bir varoluş olasılığıdır.[23]

Bion'un kuramı açısından bakıldığında Bastian tam da iki yakanın; iç ve dış dünya, bilinç ve bilinçdışı, gerçeklik ve düşlem arasındaki böyle bir boşluğun merkezine, yani "coşkusal canlılığın yattığı, ama aynı zamanda boğulma tehdidinin pusuda beklediği yere" doğru ilerlemektedir.

---

21 Bergstein, A. "Duraklamayı Aşmak: Hayalleme, Rüyalaştırma, Karşı-rüyalaştırma", çev: Melis Tanık Sivri, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, 6: 153-186, 2014, s. 157.

22 *Agy*, s. 158.

23 Bergstein, A., "Can Sıkıntısı Üzerine: Ruhsallığın Kapsüllenmiş Parçalarıyla Yakın Bir Karşılaşma", çev: Şeyda Postacı, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, 2: 99-118, 2010, s. 109.

Yoluna devam eden Bastian, çirkinliklerinden utanıp gündüzleri saklanan ve sürekli ağlayan, bu yüzden yalnızca geceleri ortaya çıkan çirkin yeraltı yaratıklarının olduğu bir yere gelir. Bu varlıkların, bastırılan ve yalnızca rüyalarda ortaya çıkan bilinçdışı dürtü ve duyguları temsil ettiklerini düşünebiliriz. Bastian "böyle olmanız sizin suçunuz değil ki" diyerek kendi katı üstbenliğini yumuşatmaya çalışır. Bu durumu çözmeye karar vererek onlara "hep gülen Schlamufflar" adını verir. Ancak bu sefer de eğlence ve komiklikten başka hiçbir şeye önem vermeyen, dertsiz ve belleksiz yaratıklara dönüşürler. Burada Ende, yas tutmaya karşı manik savunmalara başvurmanın kişiyi kurtarmak yerine, zihnini boşalttığını ve hiçleştirdiğini betimlemekte gibidir. Nitekim Bastian da artık eğlendirici öyküler bulamıyordur ve içinden dilek tutmak gelmiyordur, manik savunmalar kifayetsiz kalmaya başlamıştır. Geldiği yere dönmesine yardım etmek isteyen Atreju'yu kıskançlıkla suçlar. İçindeki keder, umutsuzluk, tümgüçlülük arzusu ve manik savunmalarla yüzleşen Bastian bu defa Atreju'ya yansıttığı (Odipus nitelikli) kıskançlığıyla karşılaşır. Fantazya'da kalmaya ve anılarından vazgeçmeye karar veren Bastian ile Atreju kavgaya tutuşur. Bastian'ın içindeki psikotik taraf ile nevrotik taraf arasındaki bu çatışmada Atreju kendisi için değil, arkadaşı için savaşmaktadır; onu yenmeyi istemesi de onu kurtarmayı istediğindendir. Bu da Oidipus karmaşası döneminde erkek çocuğun annesine olan aşkından vazgeçip babasıyla özdeşleşmesi ve babanın yasasıyla temsil edilen medeniyete uyum sağlaması için onun tarafından makul ölçüde yenilmesinin (iğdiş edilmesinin) gerekliliğini düşündürebilir.

Ancak kendi düşlemlediği Fantazya'da Bastian, Atreju'yu yener elbette ve yoluna tek başına devam ederken tüm yapıların plansız ve anlamsız bir şekilde dizildiği, çılgın bir şehre gelir. Şehrin sakinleri de anlamsız ve sözsüz bir şekilde gezinmektedirler. Burası Eski İmparatorlar Kenti'dir. Bastian onların da Fantazya'yı kurtarmaya gelmiş insanlar olduğunu öğrenir:

> **Önceleri gitmek istemiyorlardı. Şimdiyse gidemezler... Onlar kendileri için hiçbir şey isteyemiyorlar artık... Dilek dilemeyi ancak dünyanı hatırladığın sürece yapabilirsin... Geçmişi olmayanın geleceği de yoktur.**

Bunu anlayınca Atreju'nun aslında kendisini kurtarmaya çalıştığını anlar. Hayal ettiği her şeye kavuştukça, kendisi için dilemeyi unuttuğu dileğin koruyucusudur Atreju aslında.

Bastian'ın her şeye sahip olduğu anda isteklerini kaybetmesi Lacan'ın arzu tanımını akla getirir. Lacan, arzuyu "*insanın özü*" olarak tanımlar. Varlığımızın tam kalbinde yer alan arzu, özü bakımından *eksiklikle* ilişkilidir.

Lacan, Seminer XI'de arzuyu, gereksinimin talepten çıkarılmasından kalan olarak tanımlar: "Böylelikle *arzu* ne doyum isteği ne de sevgi talebidir; o, ilkinin ikincisinden çıkarılması işleminin sonucundaki kalandır." Bu nedenle arzu, daima öznede ve Öteki'nde eksik olan bir şeylerin dışa vurulmasıdır. Annenin/Ötekinin kendisinden başka şeylere de arzu duyduğunu fark eden çocuk, onun mükemmel olmadığını anlar ve bu sayede ondan *ayrılmaya* yönelebilir. Kendisindeki ve nesnesindeki eksiğin fark edilmesi sayesinde kendisini Öteki'nin arzusundan ayırt edebilen bireye "özneleşme" yolunu açan, *eksiklik* ve eksiklik sayesinde hissettiği (öznel) *arzudur.*[24]

Bastian, kendisinde ve Öteki'ndeki pek çok eksiklikle ve arzuyla Fantazya'ya gelmişken artık istediği her şeye kavuşmuş, eksiksiz ve arzusuz kalmıştır. Peki, o zaman Fantazya'dan çıkış yolunu nasıl bulacaktır? Michael Ende, verdiği bir röportajda "Uzun bir süre Bastian'ı Fantazya'dan nasıl geri getireceğimi bulamadım ve en sonunda bunu başardığımda aradan epey zaman geçmişti" der. Yazarın sonunda bulduğu yol, Bastian'ı benim kitapta en sevdiğim bölüme ulaştırır: "Değişim Evi". Bastian eve doğru yürürken onun ağır, ama sürekli bir değişim içinde olduğunu gözler. Ev onu çok güzel bir şarkıyla karşılar: "... Bunca acıdan sonra, ister iyi ol ister kötü, olduğun gibi kabulümüzsün, çünkü çok uzaktı yolun... Büyük beyim, küçük ol yine! Çocuk ol, gir içeri..."

Ende'nin psikanalizle ne ölçüde ilgilendiğini bilmesek de öykünün bu aşaması benim açımdan psikanaliz yolculuğunu simgelemektedir. Psikanaliz çalışması da ağır ağır dönüşen, kişiyi olduğu gibi kabul eden ve içeri girenin çocukluğuna *gerilemesiyle (regresyon)* açılan bir ruhsal alandır. Nitekim aktarım ilişkisini çağrıştıran bir şekilde Bastian, içerideki kadına "anne" diye koşma isteğiyle zor mücadele eder. *Değişim Evi bu adı, yalnız kendisi değiştiği için değil, içinde oturanı da değiştirdiği için almıştır.* Oysa Bastian şimdiye dek başka biri olmayı hep istemişti ama değişmeyi istememişti. Bastian değiştikçe evin içinde yeni odalar açılır. *Tüm gerçek değişiklikler gibi bu da yavaş yavaş ve sessizce oluyordu, tıpkı bir bitkinin büyümesi gibi.* Değişim Evi'nde kaldıkça Bastian'ın içinde nihayet bir istek güçlenir: Sevme özlemi. Bu istek belirdiğinde artık zamanı dolmuştur, Değişim Evi'ni terk etmelidir. Tüm anılarını ve adını dahi kaybetmişken eski dostu Atreju ve ejderhası tarafından kurtarılır.

Zaman akıp gitmiştir ve kendi yaşamına dönebilmek için Fantazya'dan aldığı her şeyden vazgeçmelidir. Auryn'i ve diğer her şeyi bırakarak çırılçıplak bir şekilde Hayat Suyu'na atlayan Bastian'ın içini yaşama ve kendisi

24 Homer, S., *Jacques Lacan*, çev: Abdurrahman Aydın, Phoenix Yayınları, Ankara, 2005, s: 103-104.

olma sevinci kaplar. Çünkü kim olduğunu ve nereye ait olduğunu biliyordur yine. Sevinçle babasına seslenerek dünyasına döner ve kendini okulun çatı katında bulur. Yazılar tekrar kırmızıdır. *Bitmeyecek Öykü* kaybolmuştur, okul ıssızdır ve kapılar kilitlidir. Güçbela eve döndüğünde babası onu özlemle kucaklar. Bir gün önce okuldan dönmeyince babası okulu aramış, Bastian'ın okula da gitmediğini öğrenince endişelenmiş ve polise haber vermiştir. Bu nokta Winnicott'ın daha önce adı geçen makalesindeki şu sözlerin önemini vurgulamaktadır: "Bu, gizlenmenin keyif, bulunmamanın ise felaket olduğu karmaşık bir saklambaç oyunudur."[25] Gerçekten de bıkmaksızın oynadıkları saklambaç oyununda çocuklar neredeyse her gün anne babalarından saklanırlar. Oyunun en keyifli yeri aranmak ve bulunmaktır; bulunmamak ise felakettir. O ana dek körleşmiş olan babası onu bulmak için çaba sarf etmiş, yani Bastian'ın varlığını, yokluğu üzerinden fark etmiştir. Babasına tüm yaşadıklarını anlatır; babası da onu o zamana dek hiç dinlemediği biçimde dinler ve anlar. Babasına da Hayat Suyu'ndan getirmeyi arzu ettiğini fakat suyu döktüğünü anlattığında babasının gözlerinde yaşlar görür ve o zaman her şeye rağmen babasına Hayat Suyu'nu getirebildiğini anlar.

Bastian'ı bekleyen son yüzleşme, çaldığı kitabı kaybettiğini itiraf etmektir. Büyük zorlukla bunu yaptığında ihtiyar kitapçı ona böyle bir kitabı olmadığını, bu yüzden çalmış olamayacağını, çünkü o kitabın kimseye ait olmadığını belirterek şöyle der: "*Her gerçek öykü, bir Bitmeyecek Öykü'dür.*"

Ve Ötesi...

Gerçek yaşamında eksiklik, yokluk ve hiçlikle çevrelenmiş olan Bastian'ın, korunmak için otistik kabuğunda inzivaya çekilmekten başka yolu kalmamıştır. Annesi ölmüş, babası ruhsal açıdan kaybolmuşken Fantazya, Bastian'a korunma ve kapsanma vaat eder. Bastian'ın Fantazya yolculuğu *hiçliğe* karşı bir *var olma* mücadelesidir.

Bion, *var olmama (non-existence)* durumuna yaklaşan hastaları tanımlarken *namevcut şey (no-thing)* ile *hiçlik (nothing)* arasında ayrım yapar. *Namevcut şeyin* oluşturduğu duygu da *namevcuttur*. Böylece *var olmayan* bir alan yaratılmıştır.[26] Bion'un yaptığı bu ayrımda önemli olan, memenin *yokluğu (absence)* ile memenin *yok oluşu (annihilation)* arasındaki farktır. Normal ve nevrotik koşullarda bulunan *yokluk* durumu, temsillere veya başka bir deyişle düşlemlere yol açar. Oysa *yok oluş*, kişiliğin psikotik kısmıyla bağlantılıdır

25 Ogden, T.H., *agy*, s. 166.

26 Bion, W.R., *Attention and Interpretation*, Tavistock, Londra, 1970, s. 19-20.

ve özellikle de zihinde delikler ve boşluk duygusu yaratan, ruhsal etkinliğin yıkımıyla ilgilidir.[27]

Bion'un İngiliz şair Keats'ten aldığı bir kavram olan *olumsuz kapasite (negative capability)*, gerçeği ve sebebi bulmak için çaba harcamadan, belirsizliğin, gizemin ve şüphenin içinde kalma yeteneğidir.[28] Bion'cu olmamakla birlikte Bion'un çalışmalarından ilham aldığını belirten André Green, Hegel'den alıntı yaparak *olumsuzun çalışması (work of the negative)* kavramını öne sürer. Green için *olumsuz* psikanalizin özünde yer alır, çünkü o, ilerleyicilik ve gerileyicilik arasında, olgunluk ve çocuksu arasında, narsisizm ve nesnelcilik arasında, söndürücü eğilim ve iz bırakma zorunluluğu arasında, gündüz ve gece arasında ruhsal işleyişin dalgalanan dinamiğinin temel boyutudur.[29] Green, Freud'un temel varsayımlarının da *olumsuza* dayandığını vurgular. *Bilinçdışı* kelimesinde olumsuzluk belirten *–dışı* (*un-*) ekini, *Değilleme (Negation)* makalesini, *olumsuz halüsinasyon ve olumsuz terapötik tepki* kavramlarını buna örnek verir. Freud'un "alt benlik hakkında bildiğimiz hemen hemen her şey, benliğe kıyasla *olumsuz* karakterdedir" dediğini hatırlatır.[30] Psikanalizde *olumsuzun* temeli; yokluğun, var olamamanın, nesnenin kaybının etkilerine ve insan ruhunun temsil etme yoluyla bu yokluğa tepki verme kapasitesine dayanır. Bu nedenle *olumsuz*, sadece yıkıcı değil, aynı zamanda yaratıcı bir unsur olarak da düşünülmelidir.[31]

Bitmeyecek Öykü'nün ilk cümlesi, kitapçının camındaki yazının içeriden bakanın bakış açısıyla, tersten yazılmış haliyle başlar: *ralpatiK iksE rednaeroK darnoK* lraK: ibihaS (Eski Kitaplar Sahibi: Karl Konrad Koreander). Bu tersten yazı, Fantazya'nın dış dünyanın tersi, *olumsuzu* olduğunu göstermekte gibidir[32] ve Bastian da içindeki hiçlik ve yoklukla mücadele ederken *olumsuzun çalışmasına* izin vermiştir. Dış dünyada karşılaştığı duygusal ihmal, aşağılanma ve zorbalığın sonsuz tekrarı yerine, dış dünyayla iç dünya arasında bir *duraklama (caesura)* alanı olan Fantazya'ya sığınmıştır. Verdiği tılsım ve sonsuz dilek (*arzu*) hakkıyla onu hep koruyan fakat bir daha asla göremeyeceği Ayçocuk ile kendisine isyan edip yaralasa da misilleme yapmadan hayatta kalan ve onu Fantazya'dan kurtaran Atreju, Bastian'ın bu *duraklama*

27 Green, A., "Primordial mind and the work of the negative", *The International Journal of Psychoanalysis*, 79: 649-665, 1981, s. 661.

28 Bion, W.R., *agy*, s. 125.

29 Chervet, B., "Olumsuz ve yıkıcılık", çev: Talat Parman, *Psikanaliz Yazıları*, 27:49-62, 2013, s. 50.

30 Green, A., *agy*, s. 659.

31 Baldassaro, A., "Andre Green and the negative at work", *Revue Française de Psychosomatique*, 2017/2, No: 57, s. 135-150.

32 Yazarın kitaba verdiği adın kendi soyadının *olumsuzundan* türemiş olması da dikkat çekicidir: "Michael Ende ve Die *Un*endliche Geschichte".

sırasında yeniden keşfedip onardığı iyi iç nesneleridir. İyi nesneleri sayesinde oto-duyusal hazlar, tümgüçlülük, bölme, inkâr ve manik savunma gibi savunmalarıyla karşılaşarak içindeki umutsuzluk, keder ve hiçlikle savaşmıştır. Fantazya'nın sunduğu tümgüçlülükten vazgeçerek, çıplak halde atladığı Hayat Suyu'ndan "ruhsal" olarak yeniden doğmuştur.

O halde "yokluk, daima bir varoluş olasılığıdır"...

Antonino Ferro
Çeviren: Nergis Aküzüm

Freud'dan Francis Bacon'a*

Psikanalitik bir açıdan bakıldığında gerçekler, travmalar ve olaylar suskundur. Bir *dönüşüm* olabilmesi için başka bir zihnin varlığına ve bu iki zihnin (hasta ile analistin) piktogramlar[1], anlatılar, hikâyeler ve rüyalara doğru metabolizasyonu başlatacak coşkusal, duygulanımsal ve anlama dair bir alan oluşturmasına ihtiyaç duyarız. İşte analizin mucizesi şudur ki bunu yaparken sadece "taşlaşmış ve kaba gerçekleri" düşüncelere, coşkulara, duygulanımlara ve anlatılara dönüştürmüş olmayız, fakat aynı zamanda tüm bu işlemleri sürdürebilecek araçların gelişimini de sağlamış oluruz: Bion'un sözünü ettiği *düşünme araçları*.

Bu araçların; ruhsal, simgeleştirilebilir ve düşsel olana giden dönüşümsel süreçleri –bazen muazzam bir çabayla– harekete geçirebilmeleri için şimdinin alanında işliyor olmaları şarttır. Bir düşüncenin doğmasını ve alfa işlevine[2] dönüşmesini, yani alfabetizasyonu –mentalizasyon terimini özellikle kullanmıyorum, çünkü bu terim diğer kullanımlarında fazlasıyla geniş

* İtalyan Psikanaliz Derneği'nin (SPI) XVII. Ulusal Kongresi'nde sunulmuştur: All'origine dell'esperienza psichica: divenire soggetti (Ruhsal Deneyimin Kökeninde: Özne Olmak), Milano, 22-25 Mayıs 2014.

Metinde yer almamakla birlikte başlıkta adı geçen Francis Bacon, İngiliz filozofu ve devlet adamıdır. Bacon'a göre bilim, doğanın özüne yönelmelidir ve başlıca yöntemi tümevarım olmalıdır. Tümdengelim, yeni bir buluş ortaya koymaz; zaten bilinen bir şeyi daha açık ve seçik bir hale getirir. Oysa tümevarım, olayları oluşturan ve biçimlendiren özün kavranmasını sağlar. (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Francis_Bacon*) (*https://www.felsefe.gen.tr/francis-baconin-yontem-ve-bilgi-anlayisi*). Ferro, böyle bir başlık seçerek Bion'un düşünme kuramının, Bacon'ın önerdiği gibi tümevarıma dayandığına gönderme yapar gibidir. (ed. n.)

1 Söz öncesi resimsel şemalar (Mawson, C., *Bion Today*, Routledge, s. 376). (ed. n.)

2 İlkel zihni, beden ile zihnin henüz ayrışmadığı "ön-zihinsel" (proto-mental) bir sistem olarak gören Bion, bu ilkel zihni oluşturan "ön-düşünceleri" (proto-thoughts) *beta öğeleri* olarak adlandırır. Beta öğeleri eyleme geçme, psikosomatik semptomlar ve yansıtmalı özdeşleşme vasıtasıyla kendilerini ortaya koyarlar. Bion, ön-düşüncelerin düşüncelere dönüştürülme sürecini *alfa işlevi* olarak tanımlar (*Pep Consolidated Glossary: B*, 2016). Alfa işlevi duygusal yaşantının izlenimleri üzerinde çalışarak beta öğelerini depolanmaya, rüya düşüncelerine ve bilinçdışı düşünmeye uygun hale getirir (Bion, W.R., *Yaşayarak Öğrenme*, çev. Taner Güvenir, Lalecan İşcanlı, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 35.) Alfa işlevini oluşturan temel unsur ise annenin *düşleme* (*rêverie*) yetisidir (*Agy*, s. 72). (ed. n.)

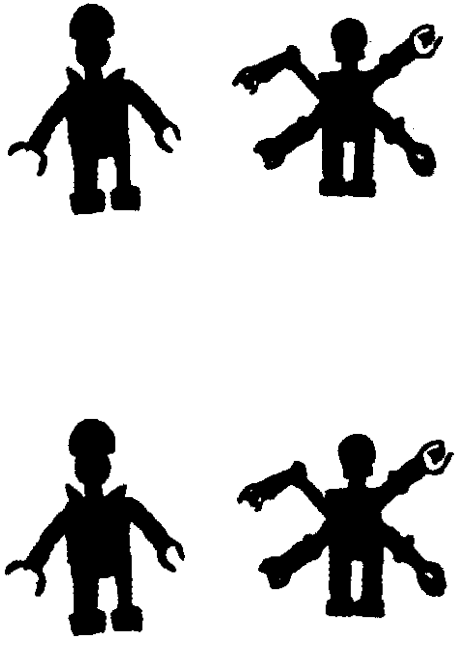
bir anlamsal gösterene sahip– mümkün kılan bu işlemlerden bir kısmını tanımlamaya çalışacağım.

Çocuk Olmak: Ruhsallığın Kökensel Yaratıcılığı

Analizde olan bir çocuk bizim için çizer.

Analiz sürecindeki bir erkek çocuğun, hem zihinsel büyümenin süreçlerini hem de bir zihin modelinin biçimlenişini (temsilini) görselleştirmemize yardımcı olacağını düşündüğüm, analitik çalışmasında gerçekleştirdiği bazı çizimleriyle başlamak istiyorum.

İlk seansta bir hikâye anlatarak başlar: *Çölde dolaşan iskeletler vardı... bu bir iskelet ordusuydu... bu iskeletler mağaralarda vurulmuştu...*

Şekil.1

Stefano'nun kara öfkesini düşünüyorum, kendisini nasıl da bir robota dönüştürüyor, onun patolojik boşaltımları, iskeletlerle çarpışmaları.

Şekil.2: Kafa/yüz/ağaç

Burada ağacın içinde bir ev var, evde kaka yapmak için bir banyo var ve ağacın dibinde bir tünel var. Ağacın dibinde patlayabilen bombalar da (ön-coşkusal[3] durumlar gibi) görülüyor. Ağacın kalbinde, bir bomba imha uzmanı tarafından etkisiz hale getirilmiş bir bomba var. Bir zihinsel işlevselliğin insanlaşmaya veya daha doğrusu canlanmaya başladığını ve yeni yaratılmış "banyo" işlevinin yanı sıra, resminde boş alanların da ortaya çıktığını düşünüyorum.

Aylar sonra bir seansta yapılan bir diğer çizim:

Şekil. 3.a

3 Alfa öğelerine dönüştürülmemiş ham coşkular. (ed. n.)

İki ağaç arasında iplerle asılmış bir ev var ve bu eve ancak ipler aracılığıyla ulaşılabiliyor. Çorba yapıyorlar. Misafir mi bekliyorlar? Bir helikopter meyve dolu bir koli getiriyor. Bu sırada bir parti veriyorlar. Nasıl olur da ilişkiselliğin doğmakta olduğunu düşündürmez ki bu şimdi? Burada karakterlerin ve çoklu işlevlerin, sosyallik ve değiş tokuşların ortaya çıkışını görüyoruz. Takip eden çizim de aşağıda:

Şekil 3.b

Önceki çizimin üzerinde tekrar çalışırken ağacın altına, bol erzak dolu, çok derin kökler ekliyor. Bunun yanı sıra, altında diskotek olan bir mağara var ve içinde tıpkı gerçek diskoteklerdeki gibi ışığı yansıtan, aynalardan yapılmış bir top var (O sırada Profesör Gallese[4] ve ayna nöronların aklıma gelmesiyle dikkatim dağılıyor). Daha aşağıda, sigara içenler ve içmeyenler için odalar ve tahsis edilmeyi bekleyen diğer boş alanlar var.

Mekaniklikten ve beta öğelerinden başlayıp zihinsel bir alfa işlevinin oluşumuna ve sonrasında da daha da güçlü kök salan bir ilişkiselliğe ve duygulanımsal içeriğin başlangıcına doğru giden yolu görmemek ve bu sürecin düşlemleştirme (*phantasmatisation*) ve bilinçdışının oluşumunu sağlayan alanları inşa edip geliştirdiğini düşünmemek mümkün olabilir mi?

Dolayısıyla, başkalarının bakış açısı nasıldır bilemem, ama seans odası içerisinde olanları gözlemlemiş ve halen gözlemleyen bir psikanalist olarak benim bakış açıma göre, ruhsallığın doğabilmesi için bir Öteki'nin zihninin

4 Nörofizyoloji, bilişsel sinirbilim, sosyal sinirbilim ve zihin felsefesi konularında uzman olan Vittorio Gallese ayna nöronları keşfetmiştir. (*https://en.wikipedia.org/wiki/Vittorio_Gallese*). (ed. n.)

varlığı esastır. Doğal olarak, Öteki'nin ruhsallığının doğumunun bu Büyük Patlaması (*Big Bang*), "O"nun[5] öznelleştirilmesine giden uzun bir yolculuğun kapılarını açar. Bu yolculukta "O", o zihnin özelinde baş edilebilir bir "O" haline gelir ve o zihnin veya kullanılabilir alanın sahip olduğu enzimler ile birlikte oluşturulan eşenzimler (*coenzyme*) aracılığıyla sindirilir.

Ötekinin Varlığına Duyulan Mutlak İhtiyaç: Kaçınmalar (Sakınmalar) ve Travmalar

Mario ve Yangınlar

Mario halen yatmakta olduğu hastaneden beni aradığında, ailesiyle tatil için bulunduğu Nice karnavalındaki havai fişek gösterisi sırasında bir fişek parçasıyla göğsünden vurulduğu için tedavi görmekteydi. Vurulduğunda göğsü yarılmış, ikinci ve üçüncü dereceden yanıklar oluşmuştu, ayrıca karısında da ciddi yanıklar vardı. Her ikisinin de iyileşmekte olduğunu, ancak kaza sırasında yanlarında bulunan çocuklarının (üç küçük kız) travmaya uğramış olma ihtimalleri var mıdır diye sormak için beni aradığını söyledi.

Ona ve eşine bir randevu verdim. Kazanın detaylarını anlatmak için ikisi birlikte geldiler. Gösteriyi keyifle izlemek için bulundukları balkonda gösteriyi seyrederken, alçaktan gelen bir fişek parçası onlara isabet etmişti. Travma sonrası strese ilişkin herhangi bir belirti göstermeyen üç kızları hakkında onlardan bilgi almaya çalıştım.

"Serbestçe sohbet ederken" (Ogden'in deyimiyle *rüyadaymışçasına konuşurken*), Mario'nun on yıl kadar önce başka bir kaza daha geçirdiğini öğrendim: Mario'ya otoyoldaki duraklama tesisinde ağır bir yük kamyonu çarpmıştı. Her iki olayın da, hem kamyon çarpması hem fişek tarafından vurulmanın, muazzam boyutta bir kinetik etkisinin olduğunu anlattı. Bu olayda da, kendisini acil serviste, ölüm ile yaşam arasında bulmuştu. Serbestçe akan sohbetimiz devam ederken, yirmi yıllık evlilikleri boyunca hiddetli tartışmalar, gerçek fırtınalar yaşadıklarını anlattılar, nasıl olmasındı ki? Mario Palermo, karısı ise Tunus kökenliydi: Vahşi bir ihtirasa sahip iki tutkulu karakter.

Bu noktada konuşmamız tamamen farklı bir Gestalt halini aldı: Aralarındaki (kendilerini dönemsel olarak yanıklar ve yaralarla hastanede bulma-

5 Bion'un *O* adıyla tanımladığı, bilinçdışının yerini alan sınırsız coşkusal alan henüz temsil edilmemiş, ruhsallaşmamış, tanımsız duyumlar, algılar, duygular ve coşkulardan (*beta öğelerinden*) oluşur. Bion'a göre *O* mutlak hakikatin alanıdır. İnsan bu alandan parçaları deneyimler ve onlara temsil kazandırırken *O* haline gelir ve hemen sonrasında onu kaybeder. *O* alanının kuşatması altındaki olgunlaşmamış zihin, düşünebilmek için başka bir zihnin varlığına ihtiyaç duyar (Erdem, N., Sunuş, *Tereddütlü Düşünceler* içinde, çev: Nilüfer Erdem, Metis Yayınları, İstanbul, s. 10-11). (ed. n.)

larına sebep olan) diyelim ki 200 bin volt şiddetindeki bu coşkusal voltaj, hayatlarının nasıl gelişmekte olduğuyla ilgili bize ne anlatıyor olabilirdi?

Onların üzerinde patlayan bu coşkusal fırtınalar ne ölçüde travmatikti ve bunların tehlike potansiyelleri neydi? Düşsel bir dinleyişle, sorunu başlangıçta ortaya konulandan tamamen farklı bir şekilde görmek mümkün olabilir.

Son olarak Bion'un, henüz yeni yayımlanan Los Angeles Semineri'nde ifade edilen ve kısa bir formül içeren kavramını düşünelim: "*Yorum evrilir.*" Bu formül, özellikle güçlü kuramsal referanslara dayandırılarak yapılan aşırı yorumlamaya boyun eğmenin, alanın evrilmesini nasıl tehlikeye attığını anlatır bize. Eğer bir hasta, şarj ünitesinde beş dakikada şarj olan kordonsuz bir ütü kullanmaya başladığını anlatırsa, "başlangıçta ötekiyle kaynaşmış (*fusion*) halde olduğumuz göbek bağına nazaran daha fazla otonomi ve özgürlük" yorumu, öne süreceğimiz yorumsal varsayımlardan sadece biridir. Oysaki şifre çözücü böyle bir yorum yerine, alanın içinden özgün bir düşüncenin (içinde) evrilmesi daha akıllıca olacaktır. Böylece yaratıcı bir ruhsallık ile taklitçi bir ruhsallığı (Zelig[6]) ayırt etmek mümkün olabilir.

Çan Kulesi

Otuzlarının ortasındaki kadın hasta, huzursuzlukla annesinin kendisine söylediklerini anlatmaktaydı: "Senin yaşında artık hayatının önemli kararlarını ertelemiyor olman lazım..."

Sonraki seansta kendisini huzursuz hissettiğini ancak bunun sebebini bilmediğini ve hatta nişanlısının kendini ondan daha da fazla huzursuz hissettiğini söyledi.

Ben ona, "Size dün gece nişanlınızın gördüğü rüyayı anlatmamı ister misiniz?" dedikten sonra bir sessizlik oldu.

"Ne diyorsunuz siz?"

Paranoyası arttı: "*Yoksa kafede kahvaltı ederken konuştuklarımızı mı duydunuz? Nişanlımın bir rüya gördüğünü ve bana anlattığını nasıl bilebilirsiniz?*"

"*Rüyayı duymak istiyor musunuz, istemiyor musunuz?*"

"Tabii ki duymak istiyorum!" diye yanıtladı.

İşte rüya: "Köhne bir çan kulesi var, eski kiliselerde görebileceğiniz türden, kuleyi restore ediyorlar ve tepesine akrep ve yelkovanı olmayan bir saat takmaya çalışıyorlar (*Yaban Çilekleri*[7] filmindeki gibi), sonra akrep ve

6 Woody Allen tarafından yazılıp yönetilen, Mia Farrow ve Allen'ın başrollerde oynadığı 1983 tarihli filmde Allen, topluma uyum sağlama ve insanlardan tarafından sevilme isteği nedeniyle çevresindeki güçlü kişiliklerin özelliklerini taklit eden Leonard Zelig'i canlandırır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Zelig*). (ed. n.)

7 İsveçli yönetmen Ingmar Bergman'ın 1957 yılında çektiği film, yaşlı bir profesörün ölümle ve kendisiyle olan hesaplaşmasını rüyalar üzerinden anlatır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Yaban_Çilekleri*). (ed. n.)

yelkovan da ekleniyor ve saat gün ortasını gösteriyor." Bütün bunlar seansın başından beri zihnimde canlanan ve tekrarlayan görsel bir düşlemenin[9] (*rêverie*[8]) ürünüydü.

Hasta şaşkınlık içindeydi: "Hayır! İnanamıyorum! Nişanlımın rüyası şöyleydi: "Köhne bir kilisenin yenilendiğini gördüm rüyamda, şu çan kulesi olan eski kiliselerden biri ve sen beni orada bekliyordun."

"Genellikle damat gelini bekler, ama böylesi de iyi" diye cevap verdim.

Bu bilinçdışı, yarı ciddi "düşsel dans" bizi anne konusuna, zaman konusuna, geçen zamanın (kayıp zaman) yasını tutma konusuna getirdi.

Sonrasında hasta, önemli görünen bir şey söyledi: Saat 7 veya 9'u ve hatta 17 veya 20'yi değil, 12'yi gösteriyordu, bir şeyler yapmaya yetecek zaman vardı.

İma edilen gizil anlamın sorumluluk almak olduğu aşikârdı: Evlilik, çocuklar, varoluşsal kararlar, doğurganlık zamanı, tümgüçlülüğün (*omnipotence*) yasını tutma zamanı. Kültürümüzde kilise zamanın hatırlatıcısıdır: Vaftiz, evlilik, cenaze vs.

Bazen bir düşüncenin doğuşu, ışık çakmasıyla yaşanan bir aydınlanma şeklinde olmaz (ki bu aydınlanma aslında her halükarda analitik alanın çocuğudur ve diyebilirim ki bu, kendine özgü bir analitik alandır); bazen de Sicilya usulü Caponata[9] gibi, farklı malzemelerin sırayla pişirilip karıştırılmasıyla olur.

Rüya/Oyun İçinde Dönüşüm

Taştan yumurta üzerine bir rüya

Luisa rüyasında *The Shining*[10] (*Cinnet*) filmindeki bir manzara içerisindedir, her yer karlıdır. Bir taksi onu bir villanın giriş kapısına kadar götürecektir. Oldukça korkmuş durumdadır. Etraf, içerisinde travestiler ve fahişelerin bulunduğu binalarla doludur. Luisa, taksi şöförünün giriş kapısına kadar kendisine eşlik etmemesinden, soğuktan ve bu belirsizlik atmosferinden korkuyordur.

"Sanki analizde olmak size bir açıdan, ne umabileceğinizi bilemediğiniz, soğuk ve rahatsız edici (zahmetli) bir yerde olmak gibi hissettiriyor; bazı

8 Düşleme yetisi annenin bebeğin ister iyi isterse kötü hissettiği yansıtmalı özdeşleşmelerini almaya muktedir olduğu bir ruh halidir. Kısaca annenin alfa işlevinin bir unsurudur (Bion, W.R., *Yaşayarak Öğrenme*, çev. Taner Güvenir, Lalecan İşcanlı, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 72.). (ed. n.)

9 Caponata, kızarmış patlıcan ve kerevizle yapılan, tatlı-ekşi soslu kapari ve sirkeyle tatlandırılan bir Sicilya yemeğidir (*https://en.wikipedia.org/wiki/Caponata*). (ed. n.)

10 Stanley Kubrick'in Stephen King'in aynı adlı romanından beyazperdeye uyarladığı 1980 yapımı filmdir. Filmin başrolünde yazar Jack Torrance'ı canlandıran Jack Nicholson vardır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Cinnet_(film,_1980)*). (ed. n.)

heyecan kümeleri var, ancak donmuş bir manzara bir Akdeniz makisine dönüşmüyor" diye yorum yaptım.

"Düşünüyorum" diyor; "Smart marka arabaların reklamındaki film kolajlarını hatırladım şimdi. Arka koltukta oturan kişinin öndekini öldürmeye çalıştığı sahneleri gösterdikten sonra şöyle deniyordu: Arkanızda birinin oturmaması iyidir! Sanki analizle ilgili bir anti-reklam bu..."

Devam ediyor: "Şimdi Laura Morante'nin oynadığı bir filmi aklıma geldi, sanırım Il Rifugio[11] (Sığınak) veya ona benzer bir şeydi; genç bir kadın bir eve gidiyor ve evin korkunç bir geçmişi olduğu ortaya çıkıyor. Havalandırma kanallarında, insanların yemeklerini çalıp yiyen, korkutucu bir yaratık, küçük bir kız yaşıyormuş. Bir aydınlanma düşünürü olan ana karakter başlangıçta bu hikâyeye inanmıyor, fakat daha sonra, artık yaşlanmış olan bu korkunç hayaletin evi mesken edindiğini kabul etmek zorunda kalıyor. Sonra, *Cinnet* (*The Shining*) filminde Jack Nicholson'ın binlerce kez yazdığı cümle aklıma geliyor: 'Sabahın ağzında altın vardır.' Karısı bunu gördüğü anda onun deli olduğunu anlıyordu."

"*Öyleyse*" dedim, "analiz sadece soğuk ve rahatsız edici bir yer değil, bir de üstüne deli bir adamın aynı şeyleri durup durup tekrar ettiği, korkunç hayaletlerle dolu bir yer."

"Ama gerçekten" diye devam etti hasta, "burada sizinle olduğum için çok mutluyum. Ama bir de sizin harareti sürekli yüksek tutmanızla ilgili de bir hikâye var."

"Peki" dedim, "doğduğum şehirdeki sinema aklıma geldi, Smeraldo, iki farklı filmi aynı anda gösterdikleri iki salonu vardı. A salonunda iseniz, B salonundan gelen sesleri, mesela bir Bergman filmi izlerken, yan salonda gösterilen Geronimo[12] hakkındaki filmden gelen bağırışları veya *Sapık* (*Psycho*[13]) ve *Cinnet* (*The Shining*) gibi filmler sırasında atılan çığlıkları duyabilirdiniz. Bence B salonu üzerine uzmanlaşmalıyız, esas olarak bizi ilgilendiren salon o galiba."

Hasta: "Bahsettiğim filmde mermerden bir yumurta vardı ve ahşap merdivene düştüğü yerde bir iz bırakmıştı ki bu da olayların gerçek olduğunu gösteren bir işaretti."

"Yani" diye ekledim, "B salonunda başka kötü olaylar da olabilir, yumurtalar taştan veya mermerden olup, onları üretken hale getirmenin

11 Gerçek adı *Il Nascondiglio* (saklanma yeri/sığınak) olan 2007 yapımı gerilim filmi. (*https://en.wikipedia.org/wiki/The_Hideout_(film)*). (ed. n.)

12 Beyazlara karşı mücadele veren Kızılderili lideri (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Geronimo*) (ed. n.)

13 Alfred Hitchcock tarafından çekilen 1960 tarihli korku ve gerilim filmidir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sapık_(film,_1960). (ed. n.)

kolay bir yolu olmayabilir, fakat belki de bizi ilgilendiren salon tam da burasıdır."

Benim düşünceme göre burada tanımlanan durumlarda oldukça önemli bir ortak payda vardır: Dönüştürülmemiş beta öğelerinin ve onların somut aleksitimik[14] yanlarının, kapsayanın kapsama kapasitesini ve/veya alfa işlevinin veya rüyanın dönüştürücü kapasitesini aştığı zamanlar.

Bunun yanı sıra beden, sosyal beden ve zihinsel alandaki boşaltım, zihnin metabolize etme-sindirme rolünü oynama kapasitesini aştığı zaman olan da budur.

Hangisi olursa olsun, bence bu hal, onu içine alacak kap nasıl olursa olsun, var olmanın acil durumları ve daha dik yokuşlu ve boşaltıma daha uygun görünen süreçlerle ilişkilidir. Bazen de, yeterince geniş bir çanağımız olabilir, hatta bazen Plitvice'deki[15] gibi bir gölden diğer göle sürekli bir akış olabilir.

Bu "beta-öğeleri gölleri" bazen analitik divandan öteye akarlar ve yaşam hikâyelerini oluştururlar.

Fakat yine de terapistler olarak bizlerin, hâlâ yasını tutmamız gereken bir kaybımız vardır ki bu kayıp, dönüşümsel kapsayanlar olarak gücümüzün göreceli ve sınırlı olmasıdır.

Hastalarımızın seansta bahsettiği "kişiler", doğal olarak sadece analitik sahnedeki, alandaki "karakterler" olarak ele alınabilir. Onlara, tam da bu karakterlere rol vermek, mevcut hastanın rüyasını birlikte görebilmemiz için, rüyanın bu karakterler aracılığıyla bu hikâyede hayata geçebilmesi için gereklidir. Diğer karakterler hastanın dramasını sahnelemek için çok da uygun değillerdir. Fakat bir olay örgüsüne, dokunaklı bir anlatıya ve bu anlatıyla ilgili paylaşılmış bir rüya görmeye ihtiyaç vardır ki böylelikle, hikâyenin akış yönündeki soruna müdahale edebilelim. Bu karakterler analitik alanın gerçekliğinde vaftiz edilmelidirler: Diyelim ki mesele terk edilmeyse, her hafta sonu, her tatil öncesi, her seansın sonu veya analistin ve alandaki çeşitli karakterlerin anlamakta başarısız olduğu her durumda, aynı durum gerçekleşecektir. İşte burada, tüm bu karakterler arasında, Quentin Tarantino, Tavernier, Pasolini, De Sica'nın (baba veya oğul) stilinde bir sahne ortaya koyabiliriz. Alan dönüşür, zihinsel durumlar isimlendirilir, yeni coşkular hayata gelir ve tanımlanmaları mümkün olur; yeni coşkular, yeni duygulanımlar, yeni anlatı birimleri ortaya çıkarak, önceden terk edilmişliğin boşluğunda/ deliğinde, hiç olmadığı kadar sağlam

14 Aleksitimi (*alexithymia*), duyguları tanımlama ve açıklama konusunda yetersizlik ile karakterize kişilik oluşumudur. Aleksitiminin temel özellikleri; duygusal farkındalıkta, sosyal bağlarda ve kişilerarası ilişkilerde bozukluktur (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksitimi*). (ed. n.)

15 Hırvatistan'ın Bosna-Hersek sınırına oldukça yakın bir bölgede yer alan, aynı zamanda UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesine aldığı göller topluluğudur (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Plitvice_Gölleri*) (ed. n.)

bir temanın oluşması sağlanır. Önceden sadece zulmedilmenin (*persecution*) olduğu yerde, yeni ve düşünülmemiş düşünceler doğacaktır.

Geleceğin Kuzeyi

Şimdi –eğer biraz jargon kullanmama izin verirseniz– Bion'un Tablosunun (Grid)[16] daha soyut düzlemlerine doğru yavaşça ilerleyerek anlattıklarımı tablonun C satırı[17] üzerinden ifade etmeye çalışacağım.

Hastaların bana çözmemi gerektirecek şeyler söyleyebilecekleri düşüncesinden yola çıkarak, farklı bakış açılarına doğru adım adım ilerledim. Şimdiye kadar, en önemlisi olan ilişki kavramını sunmaktan başlayarak alan kavramına, sonra da rüyada ve oyunda dönüşüm kavramlarının kullanımına doğru ilerledim.

Artık piktogram oluşturma, montaj, analitik alan içerisinde canlanan veya canlanmayı bekleyen duyusallıkların ve anlatıların yönelimleri üzerinde hastayla birlikte çalışıyorum.

Bion, kitaplarından birine "Vahşi Düşünceleri Evcilleştirmek" ismini vermişti. Fakat bence kitap onları evcilleştirme üzerine olmaktan ziyade, onları yaşayabilir hale gelebilmemiz üzerineydi; *Küçük Kadınlar* veya *İyi Eşler*'i okumak normalse, *Apocalypto*'yu izlemek de normal olmalıdır.

Her hasta bize "yazarını arayan" karakterlerle değil (yoksa halihazırda o noktada olurduk), nadiren karakter olmaya ulaşmış ön-somitler,[18] ön-şeytanlar, ön-Moriarty'ler[19] halinde, karmaşık, bulutsu bir kütleyle gelir... Hastayla birlikte seansta halihazırda karakterlere sahip olsaydık, yaratma-keşfetme kapasitemizi daha az zorlayacak bir analiz süreci içerisinde olurduk (burada "biz" ile hastanın ve analistin yaratıcılık kapasitesinden bahsediyorum).

Hastanın seansta bize "hiç karakter" sunmadığı ve karakterlerin çöl benzeri bir ortamdan filizlenmeye başlamasının gerektiği durumlarda bu yöntem daha da geçerlidir.

---

16 Bion seanslardan elde edilen psikanalitik malzemeyi seans dışında sınıflandırmak için bir Tablo (*Grid*) hazırlamıştır. Bunlar hem hastadan hem de analistten gelen malzemelerden oluşur. Tablo'nun içeriği ve kullanımı *Psikanalizin Öğeleri* (*The Elements of Psychoanalysis*, 1963) kitabında anlatılmıştır. Genetik eksen olarak adlandırılan dikey eksende A'dan H'ye kadar sıralanan gelişmeler yer alır. Yatay eksende ise gerçeğe ulaşmakta etkili olan altı zihinsel işlev tanımlanır. Tablo'nun bir başka amacı da psikanalitik malzemeye bilimsel kesinlik kazandırarak sistematize etmektir. (Erdem, N., Sunuş, *Tereddütlü Düşünceler* içinde, çev: Nilüfer Erdem, Metis Yayınları, İstanbul, s. 19). (ed.n.)

17 Dikey eksende yer alan C satırı, rüya düşüncelerini, rüya ve mitosları temsil eder. (ed. n.)

18 Vücut segmenti, vücut bölütü (*https://kelimeler.gen.tr/somit-nedir-ne-demek-279078*)). (ed. n.)

19 Profesör James Moriarty, Sherlock Holmes'ün ezeli düşmanı olan gizli suç dehasıdır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Profesör_Moriarty*), (ed. n.)

Sıkıntı, sessizlik, tekrarlama veya aşırı aptallığın, *Yol (The Road*[20]*), Suç ve Ceza, Kuzuların Sessizliği, Anna Karenina'lar* haline gelmelerini nasıl sağlayacağız?

Bazı analizler, esas karakterlermiş gibi görünen karakterlerle başlarlar ki bunlar bazen sonradan kendilerinin esas karakter olduğunu kanıtlarlar veya bazen de sahneyi terk ederler. Öte yandan, daha önce fark edilmemiş, beklenmedik (öngörülemeyen) yeni karakterler de zamanla sahneye çıkabilir.

Güvene ihtiyaç duyulan diğer analizlerde, kendimizi oradan oraya dağılan büyük baş hayvan sürülerini toparlamanın çok zor olduğu bir Kovboy filminde bulabiliriz; bu sürüleri bir nehre doğru sürüp düşünülebilirliğin kıyısına geçmelerini sağlarız.

Anna'nın düşünülemez dünyası nedir? Birbirinden düzgün seanslar peş peşe gelmektedir ve Anna bir analistin hayal edebileceği en parlak hastadır.

Fakat Anna kimdir? Onun için mümkün olan diğer dünyalar nelerdir? Belli ki şu anda Aktörler Stüdyosu'nun kendisi için belirlediği rolü oynamaya hazır iyi bir aktris: Mükemmel hasta! Belli bir noktada ifade bulmamış hangi potansiyelleri ortaya çıkabilir? Poe'nun *Çalınan Mektup*'ta gösterdiği gibi, Anna sadece Anna olabilir, ne daha az ne daha fazla.

Akla *Star Trek* dizisi geliyor. Dizi belli bir noktada farklı dünyaların sakinleriyle kalabalıklaşır. Bunlar fiziksel olarak çok tuhaf, paradoksalın kıyısındaki yaratıklardır. Kendimizi bu "canavarlara" karşı geçirgen hale getirmeliyiz, Bion'un *Memoir of the Future*'unda (Geleceğin Hatıratı) somitler, Moriarty'ler, Stegosaurus'lar vs. karşısında geçirgen olduğu gibi.

Şimdi diyeceğim şu ki, gelin hastanın söylediklerine, yaptıklarına, hissettiklerine kulak verelim, fakat diğer kulağımız (veya gözümüz) da daha önce düşünülemeyen/düşünülmemişin doğuşuna açık olsun. Gerçi her hasta bizden bunu beklemez ama eğer isterlerse hepsinin bunu beklemeye hakkı vardır.

Ben çok'um ve bu çoklardan bazıları –bazı değişmezlerim olmasına izin de vererek– şu anda veya *sic rebus stantibus* (*koşullar değiştiği takdirde*) daha baskın olabilir.

Diğer potansiyeller, *Ben efsaneyim* (*I am Legend*[21]) filminde olduğu gibi, geceleri karanlıkta canlanabilir ve baskın kimliği silip süpürebilirler.

---

20 Bir baba-oğulun uygarlığı yok eden bir afette hayatta kalma mücadelesini anlatan 2009 yapımı post-apokaliptik filmin başrolünde Viggo Mortensen oynamaktadır. (*https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Road_(filmn)*). (ed. n.)

21 *Ben Efsaneyim* (*I Am Legend*), Francis Lawrence'ın yönettiği ve başrolünde Will Smith'in yer aldığı 2007 yapımı kıyamet sonrası bir bilimkurgu filmidir. Smith, yeryüzünde insan yapımı virüsten etkilenmeden hayatta kalan tek insan olduğunu düşünen askeri bir viroloğu canlandırır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Ben_Efsaneyim*). (ed. n.)

Bir gün bir hastam, tatillerini geçirdiği yazlık evindeki apartman görevlisinin güneş gözlüğünü yanlış tarafa, ensesine taktığını hayal ettiğini anlatıyordu. Hemen güneşin, adamın arkasında olduğunu düşündüm, fakat bu, günbatımı anının önden yaklaşmakta olduğunu hissettiği anlamına mı gelir? Veya belki bazen benim müdahalelerimle körleşmiş hissettiğine? Veya daha başka bir şeye? Hemen o anda ne olduğunu bilmem mümkün değil; hangi yolun hüküm süreceğini göreceğiz. O süreçte rüyanın işlevlerinden birini görürüz veya daha çok hayalet yakalama işlevini, ya da başka türlü ulaşılması pek de kolay olmayan (erişilmez) karakterlere rol verme becerisi olan bir aracı. Rüya "ensesine güneş gözlüğü takan adam" karakterini içeri getirdi (tanıştırdı); seansta göreceğimiz rüya, bu karakteri bulup onunla bağlantı kurmamızı mümkün kılacak ve hastayla beraber bir ortak yapım şeklinde filmi kurgulayabileceğiz.

Bazen tamamen şifre çözme şeklinde veya bir yapbozun parçalarını birleştirmeye benzer işlemler uygulamak mümkündür: Böyle vakalarda işin çoğu hallolmuştur ve karakterler sadece anlatının düzene sokulmasını beklemektedirler.

Dönüşümler, halihazırda Bion'un en zengin ve karmaşık çalışmasıdır ve dikkatli bir okumayı gerektirir. Meşhur "gelincik çiçekleri" örneğiyle başlar ve sabit nitelik (*invariance*) temasına değinir. Fakat Dönüşüm ne üzerinde çalışmaktadır? Cevap aşikârdır: "O" üzerinde. Fakat "O" nedir? Burada Grotstein, bu sorunun derin bir düzeyde iki yanıtı olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Bir yandan "O", *numen*[22] için ortak bir terimdir: *Numenler* yerine, diğer bir deyişle iç dünyada, bastırılmamış bilinçdışında oluşan ideal biçimler, mutlak Gerçeklik ve büyük Hakikat yerine kullanılan ortak bir terim gibidir. Fakat öte yandan, "O"nun diğer bir özelliği de bizim hem dışsal hem de içsel nesnelerle olan etkileşimlerimize verdiğimiz coşkusal tepkilerin duyumsal uyaranı olmasıdır.

"O"nun kaynağına ilişkin birinci varsayımı öncelikli kabul edenler, Bion'u bir mistik olarak değerlendirmişlerdir. İkinci varsayıma daha çok ağırlık verenler ise onun bu yönünü anlamamışlardır. Bana öyle geliyor ki Grotstein, O'ya mecburi bir salınım içerisinde iki farklı şekilde bakmamıza yardımcı olmaktadır, tıpkı Bion'un "Düşlerin Yorumu" yerine "Gerçeklerin Yorumu" diye bir kitap yazılması ve her iki anlam arasında bir ilişki oluşturulması için gerçeklerin rüya diline çevrilmesi gerektiğini önermesi gibi.

Bu durum bizi beta öğelerini iki farklı sınıfa ayırma gerekliliğine yöneltir. Ben beta 1 ve beta 2 olarak ayrıştırma eğilimindeyim: Beta 1 "bastırılmamış

22 *Numen*, "kendinde olan şey" anlamına gelir. Kant felsefesinde fenomenin ötesindeki bilinemez ve tanımlanamaz "gerçeklik", "gerçek bilgi" manasındadır. Herhangi bir varlığın algımızdan bağımsız, kendi içinde oluşudur. (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Numen*). (ed. n.)

(*non-repressed*) bilinçdışı" ve beta 2 "coşkusal anlamın duyusal izlenimleri". Beta 2, döngü sırasında alfa öğelerine dönüşürken beta 1, ön-kavrayışlardan (*preconception*) gerçekleştirmelere (*realisations*) dönüşür.

"Zihin için besinler" önce öğelerine ayrılır ve sonrasında "sindirilmeye daha uygun" öğeler olarak yeniden yapılandırılır.

"Zihin için besin"de sabit olması gereken, coşkular ve son analizde "coşkusal ilişkilerin hakikati"dir. Türetilen anlatılar, işte tam da bu ilişkilerin değişkenleridir ve önemli olan da bunların altında yatan coşkulardır.

Bir bağın içinde ne kadar coşku varsa, o bağ o kadar doğurgan hale gelir.

Grotstein, aklın coşkunun kölesi olduğu gibi, coşkuların da hakikat-kapsayanlarının köleleri olduğunu yazar. Dolayısıyla hakikat sabit değerken coşku, hakikatin aracı veya kapsayıcısıdır.

Alanın gelişimi ve evriminde analist ile analizan arasında büyük ölçüde bir simetri olduğu ne kadar doğruysa, rotayı ve analitik ortamı sürdürmenin, dahası güvenli bir seyahat için gereken ahlaki sorumluluğun, asimetrik bir şekilde analistin görevi (davası) olduğu da eşit derecede doğrudur.

Bion'un sistemindeki 2. sütun veya daha doğrusu 2. sütundaki yolculuk, "olguların" anlatılara ve insanların karakterlere dönüşmesine olanak verir. Düşleme, düşleme anları, uzun zamanlı düşlemeler, rüyada dönüşüm, rüyalar ve rüyadaymışçasına konuşma gibi temel düşleme etkinliklerinden meydana gelen birlikte rüya görme (*dreaming ensemble*) bu amaca hizmet eder.

Özellikle de hastanın iletilerindeki rüya dönüşümleri (aynı şekilde oyundaki dönüşümler de) analitik alanın var olmaya devam edip genişleyebilmesi için gerekli koşullara olanak sağlarlar.

Fakat düşselleştirme (*oneiricisation*) süreci çok daha karmaşık ve daha az özelliklidir. Seansın tamamını ve seansın içerisindeki yolculuğun düşsel biçimini ilgilendirir: Seans, iki zihin tarafından üretilen bir rüya haline gelir. Bu iki zihin, "henüz düşünülemeyen"in yerini alabilecek anlatılara ve dönüşümlere olanak sağlamak veya Ogden'in sözleriyle ifade edersek, daha önce rüyalaştırılmamış olup semptomlara neden olan rüyaların rüyalaştırılmasını sağlamak üzere sürekli bir ayara tabidir.

Bunun gerçekleşebilmesi için alan, hastanın hastalığına yakalanmalıdır ki hasta hastalığı rüyalaştırıp dönüştürülebilsin.

Bion, zaman içerisinde düşünce kuramına katkılar yapar. Özellikle de icat etmenin, düşünme araçları yaratmanın önemini vurgular. Böylece zihinsel kapasitemiz daha da büyük yüklere dayanabilir hale gelebilir; yani esas olarak geliştirmemiz gereken şey düşünme kapasitesidir.

Analist, hastanın ıstırabına duyarlı olmalıdır. Fakat analist hem tehlikeli bir konumdadır hem de savaş alanında görevli bir komutanın sorumluluk-

larına sahiptir zira, daha önce de ifade ettiğim gibi, kendisinin mevcut en iyi işbirlikçisi olan hastasıyla baş başayken, aynı zamanda kendini hastasına bağımlı, oldukça rahatsız edici bir durumda bulur.

Düşünceleri düşünmek, coşkuları yaşamak, deneyimleyebileceğimiz dehşeti yaşamak, kendimizi ötekilerin ıstırabı ile yüklemek, kendimiz ve hastalarımızdaki yaratıcılıkla temas edip onun ortaya çıkmasını sağlamak; bunlar muhtemelen insan varlığının önemsizliğinin tamamen bilincinde olmamıza rağmen, yaşamaya devam etmek için yeterli sebeplerdir.

Eğer Lucretius'un hep söylediği gibi, doğanın bir şakası olduğumuz iddiasını kabul etseydik ve bunun bizde yarattığı dehşetin farkına varsaydık –ki inkâr durumunda daha da artan bir dehşettir bu– belki o zaman Bion'un bize hatırlattığı gibi, savaş zamanında bir Noel günü, karşıt güçlere mensup İngiliz ve Alman askerlerinin tarafsız bölgede yaptığını yapabilir, yani futbol oynayabilirdik.

Eğer "hayatta anlamın yokluğu" ile oynayabilseydik ("hayatın anlamı"yla oynamaktan vazgeçebilseydik), belki de dünyanın ileri gelen tüm köktencilerini korkutarak, farkındalık ve huzur açıklıkları yaratabilirdik.

Ben daima Bion'un kendi kuramlarının geçiciliğini göz önünde bulundurma cesaretini gösterişini ve ancak sahte inanç ve sadakatle dizginlenmemiş bir aklın cömertçe yaratabileceği şekilde vahşi, şiirsel ve özgün olanın peşinden koşmasını çok önemli bulmuşumdur.

Bu, düşünce özgürlüğü için söylenen bir ilahi gibidir. Eğer hakikaten ve olabildiğince özgür olmak istiyorsak, uzun bir yolculuğun varış noktası olan bu özgürlükten de kendimizi kurtarmamız gerekir. Bana göre Kişilerin Karakterlere dönüşümü temel bir adımdır. Anlatı akışı sayesinde oluşan bu dönüşüm, önceden hazmedilmemiş veya hazmedilemez olan "olguların" sindirilmesini mümkün kılar.

Fakat yine de, bizi anlatıya yönelten iki farklı yaratıcılık odağı olabileceğini hatırlamak önemlidir: İlk olarak duyusallığın o zihne özel piktogramlar haline getirilişi ve sonrasında bunların çeşitli anlatı akışları aracılığıyla aktarılması.

Bu durum, bilinçdışı paylaşılmış düşlemlerle –bunların türe özgü (ortak) olduğunu söyleyecek kadar ileri gideceğim– her aklа, beraber çalışan her analitik çifte veya hayat bulan her analitik alana özgü oluşan (*uyanıklık rüya düşüncesini* oluşturan) piktogram serileri arasındaki farkları bariz hale getirir.

Anlatı olasılıklarının ve bunun sonucunda açılacak dünyaların sınırı, alanın hem sular altında kalıp gömüldüğü durumlarda hem de en önemlisi karşıaktarımda mümkün hale gelen rüyalar aracılığıyla vermeyi sürdürdü-

ğü sinyallerle mütemadiyen belirlenir. Analistin bu rüyaları, tam da alanın sınırlarını koruyan Maginot hattı[23] coşkusal sarsıntılara teslim olduğu zamanlarda coşar.

İşte bu şekilde ben psikanalize, sadece bastırılmış veya yarılmış (*splitting*) olgularla veya coşkularla değil, düşünme, rüya görme, hissetme gibi işlevlerin gelişimiyle ilgilenen bir psikanaliz olarak bakıyorum.

Dahası gömülmüş veya kaçınılmış olan şeylerin keşfi veya yeniden icadından ziyade, yeni düşünme araçlarının birlikte oluşumuna ve alanın gelecekte açılabilecek anlamlarına odaklanıyorum, zira hiç gerçekleşmemiş olayların hatırlanmasının bile paradoksal olarak dönüştürücü olma olasılığı vardır. Bu olaylar, aslında seansta yaşanıp *après-coup*'da[24] zaman aşımına uğrayan (ve sonra zaman aşımıyla *après-coup* olan) deneyimlerin çökeltileridir.

Beta öğeleri, duyusallıklar ve hasta tarafından rüyalaştırılmamış olgular, analistin tüm hafifletme çabalarına rağmen olanca vahşilikleriyle yumuşatılmaya imkân vermeden alana girerler: Alan çok kuvvetli bir emicidir, henüz alfa öğelerine dönüştürülememiş sarsıntılara karşı aşırı derecede alıcıdır ve bunun getirdiği zorlukla birlikte, analistin öznelliği ve kendi kişisel sarsıntıları (ve bunlara karşı kullandığı savunmalar) da bu çifte (analist-analizan) özgü analitik alanın inşasını gerçekleştirmek üzere alana girerler.

Bence her analist çeşitli kuramsal modelleri (özellikle Freud, Klein ve Bion) katetmiş ve deneyimlemiş olmalıdır ki tüm bu kuramlardan uzaklaşabilip kendi kişisel yaratıcılığını ve bakış açısını geliştirebilsin.

Bion, "Bion'cu" olmanın mümkün olmadığını, çünkü her analistin ancak kendisi olabileceğini söylerdi.

Benim bakış açıma göre –analiz süreci içindeyken ve analizin bir anlamı olması için– seans odasında ve hasta ile analist tarafından beraberce oluşturulan işlevsel bir çerçeve içindeki düşlemsel alanda yer bulamayacak hiçbir şey yoktur.

Bu şekilde anlaşıldığında alan, üretilebilecek anlamlara, *hic et nunc*'dan (*burada ve şimdiden*) başlayarak geleceğe ve farklı bir Hikâyeyi ya da Hikâyeyi farklı bir şekilde yeniden yazmayı da içeren olası evrimlere doğru yönelebilecektir.

23 I. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa'nın Almanya tarafından işgalini önlemek amacıyla inşasına başlanan, Fransa'nın tüm kuzey ve doğu sınırlarını kapsayan savunma hattıdır (*https://tr.wikipedia.org/wiki/Maginot_Hattı*). (ed. n.)

24 Metinde Fransızca, sonradan etki. (ed. n.)

Ceylin Özcan

Oidipus'un Ötesinde Çocuksu ve Eksiklik

Giriş

Koronavirüs küresel salgınının yarattığı global sağlık krizi nedeniyle aylardır eşi benzeri olmayan bir dönemden geçiyoruz. Gerçek şu ki yörüngesi belirsiz, hiçbir anlamı olmayan, ondan yola çıkarak da anlam üretemediğimiz tek bir imleyen niteliğinde bir bilinmezle karşılaştık. Öngörülemez bir hızla yayılan bu viral canlı organizmanın bakışımızın yakalayabileceği herhangi bir görüntüsü yok. Yalnızca, yarattığı ölümcül tehditten kendimizin ve sevdiklerimizin korunması için bilimin ivedilikle bir çare bulmasını bekliyoruz. Bir yandan, tıbbi yani bilimsel söyleme belki de hiçbir dönemde olmadığı kadar başvurup, ondan medet umuyoruz. Diğer yandan, siyasi mercilerden kurumsal tutarlılık bekliyoruz. Ancak duyduklarımız çelişkili ve değişken demeçler, kimi zaman birbirine zıt, kimi zaman fazlasıyla muğlak sözler, varsayımlar[1], belirsizlik karşısında üretilen komplo teorileri, otorite figürlerinin kararlarında ekonomik önceliklerin sağlıklı ve güvenli olanlarla karşı karşıya gelmesinden ibaret. Duyduklarımız, bize netlik sunmak şöyle dursun, yaşadığımız kaosu büyütüyor. Tüm bunlara klinik etikle bilimsel etiğin uyuşmazlığı[2] da eklenince, Ötekindeki eksiğin kökten biçimde açığa çıktığını deneyimliyoruz.

Elbette bu salgın insanlık tarihinde bir ilk değil, muhtemelen son da olmayacaktır. Lacan'ın dediği gibi, tarih dediğimiz, salgınlar tarihidir; hatta ona göre, psikanaliz vebası da bir salgındır.[3] Ancak, teknobilişsel gelişmeler

1 HIV'in keşfiyle 2008'de Nobel Fizyoloji veya Tıp ödülünü almış olan Fransız virolog Prof. Luc Montagnier, araştırmaları sonucunda yeni tip koronavirüsün RNA'sında HIV genlerine ait parçalar tespit ettiklerini ifade etmiş, bu nedenle virüsün laboratuvarda üretilmiş olabileceğini iddia ederek büyük bir tartışma yaratmıştır.

2 Fransız Prof. Didier Raoult'un, Hidroksiklorokin'in etkisi üzerine yapılan araştırma sonuçlarını beklemeden, koronavirüsün dayattığı aciliyeti öne sürerek, tedavide kullanımının yaygınlaştırılmasını savunması bilim camiasını bir süre ikiye bölmüş; Raoult bu nedenle yoğun olarak eleştirilmiştir.

3 Lacan, J. (1975). "Yale University, Kanzer Seminar", *Silicet* 6/7, 1976, s. 7-31.

ve dijital çağla beraber günümüzde simgesel koordinatların ve referansların dönüşmüş olması, bu dönemi öncekilerden ayırmaktadır. Çağımızda evrensel olan, yerini tekil olana bırakmıştır. Bu ne demektir? Her özne, özgül seçimleri, daha da önemlisi kendi bedeniyle baş başa kalmıştır. Salgın sürecinde bunu toplumsal düzeyde deneyimledik: Siyasetçiler ulus olma ve birlik olma çağrısı yaparken, bu imleyenlerin referans ağırlığını yitirdiğini, özellikle ülkemizde ortak imleyenlerle özdeşleşerek ortak bir kimliğe aidiyette buluşulamadığını ve başkalıkla kurulan ilişkide açığa çıkan nefretin daha büyük bir tehlike olduğunu ıskaladılar. Bu sürecin başından beri muhatap alınacak tutarlı bir merci bulamadık. Buna ekonomik güvencesizlik ve sosyal bağın zayıflaması eklendiğinde, her öznenin varoluşsal kırılganlığını fark ettiği, ruhsal kaynaklarının sınandığı, görünürdekilerin ve kurguların büyük ölçüde sarsıldığı bir süreçte olduğumuzu söylemek yanlış olmaz.

Peki, biyolojik varlıktan daha çok konuşan varlık üzerine temellenen psikanaliz bize nasıl bir pusula olabilir? Konuşan bir varlık olarak insan, ölüm ve cinsellik gerçeğiyle baş etmeye çalışan; karşıt veya çelişkili anlamlarla, ruhsal çatışmalarla, dürtüsel dinamiklerle, başkalarıyla ilişkilerinde yanlış anlamalarla bölünmüş bir öznedir. Bu bölünmeye öznel semptomuyla yanıt verir. Bedenin gerçeğine yabancıdır; beden olgularının bütünüyle dile geçmesi ve konuşulabilir olması mümkün değildir. Kendi gerçeğini dile getirmek için yaslandığı sözcükler kifayetsizdir; her yaşantıyı simgesel olarak sınırlandırmaya ve anlamlandırmaya yetmezler. Bu açıdan, her birimiz için dile giriş, ardında hiçbir zaman metafora bürünmeyecek bir juisans yükü bırakan travmatik bir deneyimdir. Cinsel zevk sözcüklerle tamamen ifade edilemez, tüketilemez. Konuşan varlık, kaygılanır. Freudcu özne için kaygı kayıpla ilişkilidir. Ötekinin eksiğine işaret eder; Freud "Ketlenmeler, Semptomlar ve Kaygı"[4] metninde çocuk için esas kaygılandırıcı olanın annenin kastrasyonu olduğunu ifade etmiştir. Lacan ise kaygıyı, eksiğin ötesinde, eksiğin eksik kalmasının işareti olarak yeniden tanımlar.

Günümüzdeki Çocuk

Teknolojik ilerlemeler Ötekiyle kurulan ilişkiyi ve sosyal bağı farklılaştırmış, aile yapısını dönüştürmüştür. Böylece, çocuğun toplumda ve ailedeki konumu da değişmiştir. Çocuk, artık bir soyun devamlılığını sağlayan değil, bir ailenin üzerine kurulduğu temel ve merkezi bir unsur haline gelmiştir. Çocuğa ve semptomlarına verilen toplumsal yanıtlar önceleri düşlemsel kurgularla (efsaneler, geçiş törenleri, ritüeller) bezenirken, günümüzde bi-

4 Freud, S. (1926), *Psikopatoloji Üzerine*, İstanbul, Öteki yayınları, 2018.

limsel söylemin konusudur. Nörobilimsel ve gelişimsel yaklaşımlar, çocuk öznenin semptomlarını davranışsal açıdan ele alıp, bunu bir uyum sorunu olarak değerlendirir. Psikanaliz ise çocuğun semptomunu kaygıyla bağıntısı içinde ele alır.

Kaygı, çocukluk çağına eşlik eden yapılandırıcı bir duygulanımdır. Fobiler ise çocuğun dünyasını anlamlandırma çabası içinde Ötekiyle karşılaşmasında, bedenini tanıma, benimseme ve bedeninde beliren dürtüsel olguları işleme sürecinde yaşadığı kaygıyı düşlemsel boyutta ele alışının en yaygın göstergesidir. Çocuğun gerçekliğine bir yapı kazandırırlar. Bu açıdan kaygı, çocuğun bedeni ve Öteki arasında meydana gelen karşılaşmada beliren dinamiklere işaret eder. Dolayısıyla psikanalitik klinik, çocuğun bu dinamiklerini ele almaya, ona eşlik etmeye ve düzenlemeye yönelik olacaktır.

Çağımızda, Ötekiyle kurulan ilişkinin dönüşüme uğramasında önemli rol oynayan, özellikle küresel salgın süreci boyunca deneyimlendiği üzere, teknolojiden yararlanarak yaygınlaşan sanal ortam, her ne kadar sosyal bağın sürdürülebilmesi adına olanaklar sunsa da onun teminatı olmaktan çok uzak. Sanallık, bedenin gerçek mevcudiyetinin parantez içine alınmasına, dürtüsel dayatmaların hızlanmasına ve çocuğun bedeninin dürtüsel olarak sürekli, aralıksız uyarılmasına yol açar. Bu nedenle artık yeni kaygı biçimleri gözlemliyoruz. Bunlar, ekranın çocuğun kendi imgesini oluşturmasında azımsanmaz bir rol oynamasıyla açığa çıkıyor. Çocuğu, ruhsallığının işlemeye her zaman yeterli olmayacağı bir imgeler dünyasına açıyor ve onunla baş başa bırakıyor. Çocuğun bu imgelere başvurmasını veya onlarla karşılaşmasını denetlemek her zaman mümkün değildir. Ayrıca bu imgeler metaforun işlevini kimi zaman sekteye uğratırlar. Başka bir deyişle kelimelerin, sözün kısaca dilin dolayımından geçmeyip, hızla çocuğun önünden kayıp giderek düşlemsel dünyasının sınırlarını aşabilir ya da onu sekteye uğratabilirler. Bu yolla bedeni, dürtüsel dayatmalarla sürekli olarak uyarılan çocuk; mahrem yaşamını başkalarının bakışına kolaylıkla sunduğu ve kendini sergilediği, başkalarıyla kurduğu ilişkideki sınırların kolaylıkla silinmesi nedeniyle neyin paylaşılır neyin paylaşılmaz olduğunu net ayrıştıramadığı, Ötekinin söylemiyle dolayımsız biçimde karşı karşıya kaldığı ve bunun sonucunda da akranlarıyla ilişkilerinde aşk ve nefret gibi tutkuların şiddetle dalgalandığı durumların yarattığı yeni kaygı biçimlerini deneyimler.

İnternet dünyasında her şeyi bulmak mümkün. Hiçbir şey kaybolmadığı gibi orada bir eksik de yok. Cinsel olana doğrudan, bazen çok erken ve kolaylıkla ulaşım; benzerlerle kurulan ilişkilerin kimi zaman çiğ, yoğun saldırganlık barındıran, imgesel rekabetin şiddetlendiği bir tona bürünmesini olası kılıyor. Düşlem, çocuğun, eksik, kayıp ve Ötekinin arzusuna dair

meselelerini; sözle örülü bir imgesellikle işlemesini mümkün kılan alternatif bir ruhsal alan sağlıyor. Ancak, sözün kapsamaya yetmediği, imgenin ötesinde sessiz bir dürtüsel gerçekle baş başa kalmak, çocuğu anlam veremediği aşırı duygulanımlara maruz bırakabilirken, bu kimi zaman bir başkasının duygulanımına kayıtsız kalmaya da yol açabiliyor.

O halde, günümüzde çocukluk çağı kaygılarının daha çok bir aşırılığa işaret ettiğini ve bu yanıyla, klinik açıdan çocuklarla yapılan analitik çalışmaların, çocuğun Ötekiyle kurduğu ilişkide eksikliğin simgesel yerini yeniden konumlamayı gerektirdiğini söyleyebiliriz. Bu hipotezden yola çıkarak, Freud'un analizin dayandığı sınır olarak ele aldığı kastrasyon kayasının, Lacancı bir yaklaşımla yeniden okumasını önereceğim. Ardından, Lacancı kuram ışığında, gerçek, imgesel ve simgesel düzenlerin düğümlenişinin, Oidipus'un ötesinde insan gerçekliğini yapılandırdığını savunan güncel psikanalitik yaklaşımı tartışacağım.

Kastrasyon Kayası[5] ve Eksiklik

Freud, insanda dıştan gelen tehlike durumlarını tanımayı sağlayan hayvansı içgüdüsellik fikrini reddeder. Kaygı, kökensel bir travma olan nesnenin kökten kaybına dayalı temel çaresizlikle (*Hilflosigkeit*) ilişkilidir. Temel nesne kaybı, tehdit olarak algılanan tehlikenin ruhsal ve özgül boyutunu ortaya koyar. Freud, eksiği, çocukluk çağında yasakla karşılaşılmasının yapılandırdığı kayıp yaşantısı ve bu kayba eşlik eden kaygının işlevi üzerine temellendirmiştir. Çocuksu cinselliğin keşfi, bu kayba dair bastırmanın ruhsallığımızın bilinçdışı yapılanmasındaki işlevi üzerinden olmuştur. Yani bir bakıma çocuksu cinselliğin açığa çıkardığı dürtüsel örgütlenme, ruhsal yapımızın koordinatlarını verir. Freud'a göre kaygının, eksiğin duygulanımı olduğu söylenebilir. Her özne için tahammül edilemez olan eksiğin, annenin eksiğiyle karşılaşmak yani onun kastrasyonunu tanımak olduğunu ifade eder ve özne ancak bu yolla kendi eksiğini keşfeder. Öznenin kastrasyonu, Ötekinin kastrasyonuna örülüdür. Bu yanıyla kastrasyon kaygısı, öznenin, Ötekiyle ilişkisinde kökensel olarak kaybedilmiş bir nesneden arda kalan boşluktan ötürü, o boşluğa denk düşen kendinde eksik olana arzulu olması-

5 "Kastrasyon kayası", Freud'un 1937'de kaleme aldığı "Sonlu analiz, Sonsuz analiz"·("L'Analyse avec fin, L'analyse sans fin", *Résultats, Idées, Problèmes II (1921-1938)*. Paris: PUF, 1985) metninde geçen ve farklı çevirileri olan "köken kayası" ifadesine gönderen bir okumadır. Freud metnin son paragrafında, kadınsılığın reddini analizin dayandığı bir sınır olarak konumlar. Penis arzusu ve viril itirazın altında biyolojik olgunun köken kayası olarak yattığını vurgular. Bir bakıma, cinsiyet farklılığına biyolojik farklılık eşlik eder gibidir. Diğer yandan kadınsının reddi, biyolojik bir olgudur ve cinsellik muammasına gönderir. Kadınsılığın kayası olarak da karşılanan bu olgu için Lacancı yaklaşım "kastrasyon kayası" tanımını benimser.

dır. Bu eksiğin çaresini Ötekinde aradığına işaret eder ve bu arayışta beliren cinselliğin travmatik boyutuyla ilişkilidir.

Bu bakımdan, Freudcu öznenin gerçekliği, babanın varlığına bağlı Oidipus karmaşasına ve yine babanın teminatı olduğu kastrasyona, diğer bir deyişle ensest yasağı yasasına tabi olunmasına sıkı sıkıya örülüdür. Her nevrozun çekirdeği aile tarihinde oluştuğundan, öznenin semptomu da aile patolojisine bağlıdır. Freudcu çocuk –ki buna en güzel klinik örnek Küçük Hans'tır– psikanaliste, kaygının, öznenin Ötekinin karşısında deneyimlediği bir duygulanım olduğunu öğretmiştir.

Kastrasyon kaygısı, Freudcu psikanalitik kürün çıkmazıdır da. Moustapha Safouan, öznenin analizde tökezlediği yerin, kastrasyonu, fallusa sahip olma veya onu kaybetme sonsuz olasılıkları üzerinden fallik bir bağıntıda hayal etmek olduğunu belirtir. Bir bakıma, sahip olmanın ya da sahip olanı sevmenin önemi, Ötekiyle birleşmenin mümkün olmasının teminatı olarak gerekçelendirilir. Bu gerekçe, fallusa narsisistik yatırımın da nedenidir. Bu büyük bir çelişkiyi doğurur: Birleşmeye olan eğilim en temel korkuyu da barındırır çünkü er ya da geç ayrılıkla sonuçlanmaya mahkûmdur. Kastrasyon kaygısı, hem bir ayrılık tehlikesi hem de arzu imkânlarının tümünün tasfiye edildiği bir birleşme tehlikesidir.[6] Kastrasyon çıkmazı, öznenin ruhsal sürecinin, nesne kaybından fazlası tarafından sınava tabi tutulmasıdır: Özne yalnızca nesneyi değil, ona olan libidinal bağını ve narsisistik yatırımını da kaybetmeye razı gelmek durumunda kalır.

Freud'un pek de sık alıntılanmamış aşağıdaki olgu örneği bu önermelere dayanak oluşturduğu gibi, çocuksunun erişkin psikanalitik kliniğinde nasıl etkin olduğunu da örneklendirmektedir:

> **Varoluşsal bir hüsran sonucu bugün ciddi şekilde hasta olan bir kadın, çok becerikli, samimi ve iyi bir küçük kız, sonrasında da şefkatli bir eş olmuştu. Ancak daha önceki dönemde, hayatının ilk yıllarında, inatçı ve tatminsiz bir çocukken; kısa sürede aşırı iyi ve vicdan sahibi bir kişiye dönüşmüştü. Bununla birlikte bu değişim döneminde dahi, okul yıllarında –hasta olunca fark etmişti– dışlanmasının kanıtı olarak gördüğü kendine kızdığı bazı şeyler olmuştu. Bu zamanlarda sıklıkla iddialı ve yalancı olduğunu hatırlıyordu. Bir gün sınıfa giderken, arkadaşlarından biri, evvelsi gün öğle yemeğinde dondurma yemiş olmakla övünmüştü. Kendisi de: "Oo, biz her gün dondurma yiyoruz" diyerek cevabı yapıştırmıştı. Esasen, öğle yemeğinde dondurma yemenin ne ifade ettiğini anlamamış olsa da –yalnızca arabaların taşıdığı uzun blokları biliyordu– bunun ayrıcalıklı bir durum olduğunu varsaymış ve geri kalmak istememişti.**

6 SAFOUAN, M. (2001). *Lacaniana: Les Séminaires de J. Lacan 1953-1963*, Paris, Ed. Fayard.

10 yaşındayken, bir gün resim dersinde eliyle bir çember çizmesi istenmişti. Ancak o pergeli alıp mükemmel bir çember çizmiş ve sıra arkadaşına zaferle göstermişti. Övündüğünü duyan öğretmen, pergel izlerini fark etmiş, ondan açıklama beklemişti. Ama o, ısrarla inkâr etmiş, hiçbir kanıt onu ikna etmemiş ve sessizliğinde ısrarcı olmuştu. Öğretmeni babasıyla görüşmüş, küçük kızın alışılageldik kibarlığını göz önünde bulundurarak işin peşini bırakmaya karar vermişlerdi.

Bu iki yalanın gerekçeleri aynı karmaşaydı. Beş çocuğun en büyüğü olan bu kız çocuğunun, erkenden babasına aşırı derecede bağlanmış olması, yetişkinliğinde mutlu olmasına engel olmaktaydı. Fakat, yakın zamanda bu kadar sevdiği babasının, sandığı kadar büyük bir adam olmadığını keşfetmişti. Babası maddi zorluklarıyla baş etmeye çalışıyordu, ne düşündüğü kadar kudretli ne de ayrıcalıklıydı. Buna rağmen idealinden vazgeçemezdi. Kadınların yaptığı gibi, tüm ihtirasını sevdiği adama yöneltmişti, onun için dünyaya karşı babasını desteklemek aşırı güçlü bir motivasyon haline gelmişti. Eğer arkadaşlarına övünüyorsa, bu babasını alçaltmamak içindi. Sonrasında yenilen dondurmanın (*glace/Eis*) Fransızcaya "glace" (Almanca *Eis* sözcüğünün Fransızca karşılığı "glace" ile Almanca Glass –Fransızca cam anlamında– sözcüğü eşseslidir) olarak çevrildiğini öğrendi; bu da anımsamasıyla ilgili kızgınlığının enkaz ve cam parçaları kaygısına yol açmasına neden oldu.

Baba, yeteneği çocuklarının hayranlığının ve neşesinin kaynağı olan muhteşem bir çizerdi. Onunla özdeşleşerek sınıfta ancak hileyle başarabileceği bir çember çizmişti. Sanki: "Bak benim babam neler yapmayı biliyor!" diye övünmek istemiş gibiydi. Babasına olan aşırı düşkünlüğüyle ilişkili olan suçluluk bilinci, aldatma eğiliminde ifade buluyordu. İtiraf etmesi mümkün değildi: Bu, ensest nitelikli sevgisini itiraf etmek olurdu.

Çocuğun yaşamında böylesi dönemleri yok saymamak gerekir. Bu çocuksu suçlardan yola çıkarak ahlaksız bir karakterin gelişimi teşhisini koymak çok kaba bir hata olur. Bize düşen daha çok, bu yalanların çocuksu ruhun en güçlü motifleri olduğunu ve gelecekteki yazgılara ya da nevrozlara bir yatkınlığın habercisi olduklarını kabul etmektir.[78]

Freud'un J. Laplanche tarafından *Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık* adı altında derlenmiş metinlerinden oluşan eserinde "İki Çocuk Yalanı" metninden alıntı olan bu klinik kesit, Oidipus karmaşasının analitik bir müdahaleyle elde edilen çocuksu bir efsane olduğuna güzel bir örnektir. Bir yandan Freud'un duyuşa verdiği değerin ve söze verdiği ağırlığın önemini, diğer yandan semp-

7 Freud, S. (1913). "Deux Mensonges d'enfants", *Névrose, Psychose et Perversion* içinde, s. 185-187.

8 Orijinal metnin Fransızca çevirisinden Türkçeye tarafımdan çevrilmiştir.

tomun işlevi üzerinde durduğunu ve semptoma doğrudan müdahale etmek yerine onun dinamiklerini öngörülü biçimde ele aldığını okuruz. Bu, dönemi için son derece modern bir yaklaşımdır; çocukluk çağı başta olmak üzere, semptomu ahlaki ve eğitimsel çemberinden çıkarmıştır. Ayrıca, işaret ettiği yerde aldatan semptom, başka bir hakikati örtmektedir. Bu hakikat, mutlak ve tek değil, ancak yarım söylenebilen, yukarıdaki klinik kesitte çocuğun fevkalade buluşunda okuduğumuz gibi yalancı bir hakikattir.

Oidipus'un psikanalitik söylemin efsanesi oluşunu P. Bruno şöyle özetler: Oidipus,

> ... **kimsenin kaçamadığı bir arzunun yatağını yapar: Babanın küçük düşmekten korunması, kutsallığının korunması. Bu aynı zamanda hatta öncelikle Freud'un arzusudur ve bu, analistin arzusundan, analist olarak Freud'un arzusundan ayrıdır.**[9]

Freud için Oidipyen babanın varlığı, kastrasyonun garantisidir. Kastrasyon ise Ötekindeki eksiğin keşfine dayanır. "Masum çocuksu" yalan, babanın güçsüzlüğünü örterek bir ideali sürdürürken, diğer yandan o eksiğin konumunu saptar ve onu dile döker. Özne bu koşulda, hem Ötekinden ayrılma sürecinde manevra yapmayı öğrenir, hem de, cinsiyetli bir konumla özdeşleşebilir. Freud'un her iki örnekteki övünmede, diğer kızların bakışının önemini vurgulamaması ilginçtir; oysa histerik sorunsaldaki Öteki kadının işlevini duymuş olduğunu varsayabiliriz. Nesnenin ne olduğunun kendi başına bir önemi yoktur, diğerinin arzusunun gizemi ve işaret ettiğini takip etmek önemlidir: O istiyorsa vardır bir hikmeti. Ayrıca, küçük kızın bir alet yardımıyla çizdiği "mükemmel çember", fallik bir ideali sürdürdüğünü ve bunun yanı sıra, babasının arzusunu saptadığını ve o arzuyla özdeşleştiğini de ortaya koyar. Üstelik baba son tahlilde o kadar da vazgeçilmez değil gibidir, arayışı doğrultusunda başka bir adama ihtirasını yöneltebilmiştir.

A. Vanier, Oidipus karmaşasının yapıya indirgenen başka bir okuması olduğunu ifade eder. Efsanelerin işlevi "yalnızca bir hakikati barındırmaktır; o hakikat de babanın başlangıçtan beri kastre olduğudur. Freud'un çıkmazı budur, Penisneid'da[10] tökezler."[11] Lacan, Freud'un soruyu açık bıraktığı

9 Bruno, P. (1992). L'Autre Oedipe, *Revue de l'Ecole de la Cause Freudienne*, l'Au-delà de l'Oedipe, S. 21, s. 10-14.

10 Penisneid: Penis hasedi. Freud kadınsılığı, bu gösteren aracılığıyla, fallusa olan bağıntısı etrafında bir arzu meselesi olarak değerlendirmiştir. Ancak, bir yandan da penis hasedi, kadınsılığın reddedilmesine işaret eden bir çıkmaz olmuştur: Fallusa sahip olmak veya fallus olmak. Bu noktada Freud'un kuramı belirgin bir yanıt vermemektedir. Bir organ olarak penisten ziyade burada temsilinden bahsedilmektedir.

11 Vanier, A. (2014) "L'hystérique, l'analyste et la question du père", *Figures de la Psychanalyse*, Erès, S. 27, s. 10.

yerden, analitik kürün çıkmazını ortaya koyarak, bu çıkmazın ötesinin özne için olasılığını soruşturur. Bu noktada Lacan, *Kaygı*[12] seminerinde şu yanıtı verir: Nevrotik öznenin önünde geri çekildiği esas durum, kastrasyon tehdidi değildir. Esas zorluğun kastrasyonu olumluya dönüştürmek olduğunu, yani kastrasyonu, Ötekinin eksiğini, Ötekinin işlevinin teminatı yapmak olduğunu ifade eder.[13]

Yapının kayası - Gerçek, İmgesel ve Simgesel

Freud, her cinsiyetin fallusla olan bağıntısını öznel gerçekliğinin ön planına koyar ve bu keşfini bilinçdışı kastrasyon kaygısının evrenselliğine dayandırır. Lacan'a göre ise kastrasyon, simgesel bir işlemdir. Baba yüzünden değil, her şeyden önce konuşuyor olduğumuz için eksiğizdir. Yakın arkadaşı olan Claude Lévi-Strauss ile birlikte öncelikle kültür/doğa karşıtlığını yapısal kuram çerçevesinde benimser. Lacan, Freud'un, analizanlarının sözlerinden bilinçdışı oluşumların şifrelerini çözerken keşfettiği sözcüklerin çift anlamlılıklarını, dilbilimsel yapıların bilinçdışıyla ilişkisi çerçevesinde yorumlar: "Bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır" der. Her özne, Ötekinin diline yabancılaşmıştır ve bilinçdışı, bu Ötekinin yeri olarak kurulur.

Nasıl Oidipus özneye, aile romanına ve kuşaklar arası iletime dair efsanevi bir altyapı sunuyorsa, kastrasyon da öznenin arzusunu temellendiren simgesel bir yapı sunar. Öznenin, neyin eksik olduğunu simgeselleştirebilmesi için, Ötekindeki eksiğin dolayımından geçmesi gerekir. Bu eksiğin imleyeni, fallustur. Söz konusu olan, neye sahip olunup/olunmadığından çok, bunun dil içerisinde imleyen konumunda simgesel bir yerinin olmasıdır. Çocuğun, konuşan arzulu bir özne olarak doğuşu Ötekindeki fallik tasarımına, onun eksiğini saptaması ve o eksiği metaforlaştıran imleyenlerine tabi olmasına bağlıdır. Bu yanıyla da kastrasyon, çocuğun, Ötekinin arzu nesnesi (fallus) olmaktan, onun arzu nesnesini konumladığı Ötekinin sahip olduğunu var saydığı fallusa sahip olmaya geçiş olacaktır. Böylelikle, öznenin gereksinimi (*besoin*) ve Ötekine yönelen veya Ötekinden gelen talep (*demande*) diyalektiğinden doğan arzu, Ötekinin kaprisinin ve keyfiliğinin yasayla (baba metaforu) sınırlandırılması koşuluna bağlıdır.

Bu yanıyla kastrasyon, babanın teminatında olmaktan önce, bir dil operasyonudur. Babanın somut olarak mevcudiyetinden çok, annenin arzusunun gizemi karşısındaki öznel kaygının, Babanın-Adı (*Nom-du-Père*) imleyeni dolayımıyla adlandırılmasıdır. Bu, annenin, neye işaret ettiği çocuk tarafın-

12 Lacan, J. (1962-1963). *Le Séminaire, livre X. L'Angoisse*, Paris, Ed. Seuil, 2004.

13 *Agy*, s. 58.

dan bilinmeyen arzusunun bastırılmasına denk düşen, bir metafor işlemidir. Çocuk, Ötekinin ne arzu ettiğini bilmez. Fakat onun yerine geçen yani ona denk gelen karşılığını tanır. Annenin arzusunun yerini, Babanın-Adının tayin ettiği fallus alır. Duyduğu "Hayır" ancak böyle bir anlam kazanır. Bu tarih öncesi ilkel bir Öteki olan anneyi de yasaya tabi kılar ve dilin dolayımına sokar. Ötekinin bedeninin bilinmeyenine çocuğun mesafe almasını, dolayısıyla kendi bedenini sahiplenmesini, beden sınırlarını yapılandırmasını sağlar. Aksi durumda ise çocuk, annenin keyfi, kaprisli, adlandırılamayan ve yanıt veremeyeceği arzusuna yabancılaşmış olarak kalır. Ötesi nedir bu arzunun, Ötekinin juisansı nedir? Bu, büyük bir tehlikedir. Bu tehlikeyi sınırlandıran Babanın-Adı imleyeni, anneyi çocuktan ayırdığı gibi, çocuğu da anneden, onun bedeninden ayırır. Ensest zaten imkânsızdır. Babanın-Adı aracılığıyla gerçekleşen bu işlem (kastrasyon); çocuğun arzusunun gerçeklikte bir karşılığının olmadığını, gerçek nesnesinin olmadığını keşfetmeyi içerir:

> **Özne, böylelikle neyi talep ettiğini bilebilir, arzu ettiği şeyi istemediğini idrak eder ancak bilmediği; bu ilk yabancılaşmadan ötürü, hangi yerden, nereden arzu ettiğidir. Öteki yerden, bilinçdışı yerden arzu eder, arzusu bilinçdışıdır. Lacan'ın "insanın arzusu, Ötekinin arzusudur" cümlesinin anlamı budur ve Freud'un şu cümlesine yanıt verir: "Benlik, kendi evinde ev sahibi değildir."[14]**

Eksiğin, dolayısıyla da arzunun ve juisansın imleyeni olarak fallus, Lacan'ın ilk dönem öğretisinde analitik kürün çıkmazının ötesine geçme çabasına denk düşer. Bu ilk dönemde simgesel dil düzeninin beden imgesine örülmesi, insan gerçekliğini oluşturur. Lacan, insan yavrusunun dünyayla kurduğu ilişki deneyimini yapılandırmada ve gerçeği sınırlandırmada simgesel düzeni ilk plana koyar. Temel bir imleyen (S1) özneyi bilinçdışını oluşturan başka bir imleyen (S2) için temsil eder. Ayna evresi[15] ise özneye imgesel bir kıvam ve dayanak verecek, eksiğini (fallusu) örterek imgesel bir bütünlük yanılsamasını kurmasını sağlayacaktır. Kendi imgemizi nasıl tanırız sorusuna Lacan tarafından verilmiş olan yanıt, ayna evresidir. Bu evre; insan yavrusunun, bedenini öncelikle bir imaj olarak sahiplenip onunla özdeşleşmesi sayesinde benliğin oluşumunu sağlar, aynı zamanda kendi imgesine hiçbir zaman indirgenemeyecek olan özne ve benlik arasındaki kapanmayacak mesafeyi de kurar.

Lacan, öğretisinin sonraki aşamalarında, kaygının yapısını ve işlevini araştırır ve bunu yaparken, arzunun ve juisansın arasında açılan mesafeyi

14 Razavet, J.C. (2008) *De Freud à Lacan: Du roc de la castration au roc de la structure*, De Boeck, s. 137-190.

15 Lacan, J. (1966) "Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je", *Ecrits*, Ed. du Seuil, Paris, s. 93-100.

yeniden tanımlar. Kaygı, bir gerçekle karşılaşmada öznel bölünmenin duygulanımıdır. Bu yanıyla, kaygının işaret ettiğini pusulası yapan bir klinik; gerçeği, dilin sınırını, sözün aksadığı yeri ve dürtüsel bedeni analitik çalışmanın temeline oturtacaktır. İmgesel düzen, olasılıkların düzenidir. Dil ise temel farklılıkları kurar; öznenin, yapısal olarak olanaksız olarak deneyimlediği gerçeği, yasak düzleminde oluşturur. Yasak, düşlemeyi olası kılar. Bununla birlikte konuşuyor olmak, gerçeği anlamlandırmaya yetmez, daha çok gerçeği sınırlandırmaya, teğellemeye yarar.

Sonuç olarak, yazımın başında da belirttiğim gibi imgelerin genleştiği ve giderek artan bir hızla akışkan hale geldiği bir alan, Ötekini yerinden ederken, eksiğin simgesel statüsünü de zora sokar. Diğer yandan değişen aile yapısı babanın varlığını, eksiğin kurulumunda zaruri olmaktan ve bilinçdışının yapılanmasının teminatı olma konumundan kaydırır. Bu değişim, günümüz kliniğinde kastrasyonun simgesel ve yapılandırıcı eksiğin teminatı olmasının yanı sıra, bunun ötesinde beden olgularını sınırlandıran adandırıcı bir işlev görecek her özneye özgül bir icadın gerekliliğini de zorunlu kılmaktadır. Çocuğun varoluşuna tutarlılık sağlaması için beden imgesinin ona kıvam vermesi yeterli olmaz. Simgesel dil yasasının boşluklarında, çocuğun semptomunun, olanaksızın yeri olarak gerçeği nasıl adlandırdığı ve çocuğun bu gerçekle nasıl baş ettiğini belirlemek ve çalışmak söz konusudur. Gerçekle baş etme becerisinin aktarım ilişkisinde analistin ediminde tercüme edilmesini güncel psikanalitik deneyimin bir parçası yapmak, kaçınılmaz görünmektedir.

KAYNAKÇA

Bruno, P. (1992) "L'Autre Oedipe", *Revue de l'Ecole de la Cause Freudienne, l'Au-delà de l'Oedipe*, S. 21, s.10-14.

Freud, S. (1913) "Deux Mensonges d'enfants", *Névrose, Psychose et Perversion*, s. 185-187.

Freud, S. (1937) "L'Analyse avec fin, L'analyse sans fin", *Résultats, Idées, Problèmes- II (1921-1938)* Paris, PUF, 1985.

Freud, S. (1926) "Ketlenmeler, Semptomlar ve Kaygı", *Psikopatoloji Üzerine*. İstanbul, Öteki Yayınları, 2018 içinde.

Lacan, J. (1975) "Yale University, Kanzer Seminar" *Silicet* 6/7, 1976 içinde, s. 7-31.

Lacan, J. (1949) "Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je", *Ecrits*, Ed. du Seuil, Paris, 1966, s. 93-100.

Lacan, J. (1962-1963) *Le Séminaire, livre X. L'Angoisse*. Paris, Ed. Seuil, 2004.

Razavet, J.C. (2008) *De Freud à Lacan: Du roc de la castration au roc de la structure*, De Boeck.

Safouan, M. (2001) *Lacaniana: Les Séminaires de J. Lacan 1953-1963*, Paris, Ed. Fayard, 2001.

Vanier, A. "L'hystérique, l'analyste et la question du père", *Figures de la Psychanalyse*, Erès, S. 27, 2014/1, s. 10.

Neslihan Zabcı

Çocukluk Çağı Depresyonu: Psikanalitik Yaklaşım

İnsana en yakın yalnızlıktır insan...
Hasan Ali Toptaş

Bu metni kaleme alırken temel amacım, psikanalizde eksiklik ve kayıp sorunsalı olarak kabul edilen depresyonun kökenlerini psikanalitik açıdan ele alan kuramcıların oldukça zor kavramlarını, her okuyucu için anlaşılması mümkün, olduğunca sade bir dille açıklamak ve çocukluk çağı depresyonunun yetişkinden farklı, kendine özgü farklı klinik görününümlerini ele almak oldu.

Çocukta depresyon olabileceği düşüncesi uzun yıllar reddedilmiştir. Tıpkı çocuk cinselliğinin uzun süre reddedildiği gibi, çocuk ve depresyon kavramları birbirinden uzak tutulmuş, çocuğa sanki acıdan uzak bir varlık olarak yaklaşılmıştır. Bunda şüphesiz annebabanın, depresyon gibi kulağa ağır gelen bir ruhsal patolojiyi çocuğuna atfetmedeki zorluğu, suçluluk duygusundan kaçınması gibi etkenlerin rolü vardır. Oysa hem bebekte hem de çocukta depresyon mevcuttur ve bu 1970'lerden itibaren tüm dünyada kabul gören bir klinik durumdur (Arbisio, 2003). Önemli nokta, çocuktaki depresyonun yetişkininkinden çok farklı görünümlerde ortaya çıkabileceği gerçeğidir. Yetişkinde klasik olarak üzüntü, yaşama sevincinin kaybı, duyguların donması, ketlenme, iştah kaybı, umutsuzluk, uykusuzluk, içine kapanma gibi ortaya çıkan belirtiler, çocukluk çağında farklı görünümlerle de ifade bulmaktadır.

Yapılan çalışmalarda 6-11 yaş arasındaki çocuklarda depresyon oranı 0-2,5% arasında belirtilirken, aynı yaş döneminde görülen depresif belirtiler oranı 17,5% olarak ifade edilmektedir (Valla & Bergeron, 1997). Sonuçlardaki bu farklılık nereden kaynaklanmaktadır? Şüphesiz ilk akla gelen, çocukluk çağındaki klinik belirtilerin klasik yetişkin depresyonundan farklılaşması ve aslında depresyonun sonucu olarak ortaya çıkan bazı belirtilere, DSM tanı

kriterlerinden yola çıkılarak, farklı –örneğin Davranış bozukluğu, Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu gibi– tanılar konmasıdır. Oysa birçok psikanalist yazara göre bu bozukluklar kendi başlarına bir sendrom değil, altta yatan bir sorunsalın habercisi olan belirtilerdir (Claudon, 2007; Chagnon & Lara, 2012)

Yetişkin için Kielholz (1973) tarafından tanımlanmış "maskeli depresyon" kavramı 1974 yılında Cytrn ve Mac Knew tarafından çocuklar için de tanımlanıp geliştirilmiştir. Bu yazarlar çocukta depresyonun daha sıklıkla okul başarısızlığı, saldırganlık, davranış bozukluğu, dikkat sorunları, hiperaktivite ve somatik (bedensel) belirtilerle ifade bulduğunu ortaya koymuşlarıdır.

Psikanalitik yönelimli yazarların çocuk depresyonu için çok yaygın olarak kullandıkları "depresif eşdeğerler" kavramı ise Sperling tarafından geliştirilmiştir. Sperling'in "depresif eşdeğerler" olarak adlandırdığı birçok farklı somatik ve işlevsel bozukluk (baş ağrıları, uyku, sindirim ve beslenme bozuklukları, psiko-motor gecikmeler vb) bu yazara göre aslında altta yatan depresif sorunsalın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır; bu belirtilerin ardında yatan depresif duygulanım ise ancak psikoterapi sürecinde, üzerindeki örtü kalkmaya başlayınca kendini gösterecektir (akt. Palacio Espasa Dufour, 1995).

Bu kavramı benimseyip takip edenler bu belirtilerin yanı sıra, başka depresif eşdeğerleri işaret etmişlerdir: Davranış bozuklukları, öfke krizleri, evden kaçma, tekrar eden kazalar, suça yönelim gibi durumlara ek olarak okul başarısızlığı, öğrenme güçlüğü ve okula gitmeme gibi belirtileri de depresyon eşdeğerleri olarak ele almışlardır (Arbisio, 2003). Bu bakış açısı, depresyon kavramının daha geniş bir alana yayılıp ruhsal acı sonucu olarak ortaya çıkan tüm durumları kapsar hale getirdiğinden, bazı karşı düşünce hareketlerini de tetiklemiştir. Böylelikle, Papazian ve ark. (1992) depresyon için temel olarak sadece hüzün ve kendini değersizleştirme kriterlerini benimsemeyi ve bunlar mevcut değil ise klinik belirtiler ne olursa olsun, ortaya çıkan belirtileri depresyon olarak adlandırmamayı önermişlerdir. Ancak bu kez de karşı bir risk oluşmakta, gerçek bir depresif sorunsalı gözden kaçırma tehlikesi doğmaktadır; çok iyi bilindiği üzere, hüznü yaşamamak için depresyona karşı devreye giren manik savunmalar (kayıtsızlık, aşırı gülme, her şeyi önemsizleştirme, aşırı uyarılım ve hareketlilik hali vb) ve değersizlik duygularını örtmek için işbaşında olan narsisistik savunmalar (kendini ülküleştirme, tümgüçlülük düşlemleri vb) altta yatan depresif sorunsalı gizleyebilmektedir.

İlginç olan nokta şudur ki, psikanalitik yaklaşımın öne sürdüğü "depresif eşdeğerler", belirti odaklı bir sınıflamayı takip eden DSM sisteminin (Ame-

rikan Psikiyatri Birliği, 2013) yetişkin başlığı altında parantez açılarak ele alınan çocuk depresyonu kriterlerinde kabul görse de –ki bu kriterler arasında ajitasyon, dikkat eksikliği, kolay kızan bir duygudurum vb alt maddeler yer almaktadır– DSM'yi takip eden ruh sağlığı uzmanlarının, çocukta bu belirtileri gördüklerinde depresif yaşantıya dair bir iz aramaksızın, aslında depresif sorunsalın sonucu olarak ortaya çıkabilecek bu belirtileri farklı tanılarla isimlendirmeleridir: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, Öğrenme Güçlüğü, Davranış Bozukluğu bu tanılardan bazılarıdır. İşte bu nedenledir ki, çocukluk çağı depresyonunun yaygınlığı çalışmalara çok düşük yansırken, yetişkinde büyük oranlara, hatta çağımızın en yaygın bozukluğuna dönüşmektedir. Belirtilere göre ve sınıflama temelli tanı koyma sistemlerinin belki de en olumsuz yanı budur: Ruhsal işleyişin temel kaygılarına eğilmeksizin, belirtileri adlandırmaktan ibaret olan bu yaygın sistem, depresif sorunsalı erken dönemlerden itibaren tespit etme ve önlem almanın önündeki en büyük engel gibi görünmektedir.

Çocukluk çağı depresyonunun özellikle latans döneminde, okul çağındaki klinik görünümlerine daha ayrıntılı bakmadan önce, depresif ruhsal yapılanmanın kökenlerine ve özelliklerine değinmek istiyorum.

Organik görüş, yani doğuştan gelen biyolojik temelli bir depresif duygulanımın varlığını savunan görüş, oldukça kabul görmektedir. Özellikle ilaç endüstrisinin güçlü bir şekilde destek verdiği bu görüş, ruhsal boyutu, nesne ilişkilerinin önemini ve çocuğun bu ilişkiler sonucunda yaşadığı duygulanımları tamamen dışarıda bırakır. Oysa insanı salt biyolojik bir varlık olarak ele almak indirgemeci bir yaklaşımdır; bu tıpkı psikopatiyi ve antisosyal davranışları doğuştan, genetik olarak ele alan "psikopati geni bulundu" tarzında bir yaklaşımı sergiler; oysa bu psikopatik olguların yaşam öykülerinde her zaman oldukça travmatik erken dönem deneyimlerinin varlığını ve izlerini fark ederiz.

Psikanalitik Kuram ve Depresyon

Psikanalitik yaklaşıma göre depresif ruhsal örgütlenme, **nesne kaybı endişesi** etrafında şekillenir. Ancak bu kayıp güncel, gerçek kayıplarla ilgili değildir. Bir kişi çok sevdiği birini kaybedebilir, yas tutar, yoğun hüzün bir süre sonra sona erer ve kişi eski uyumlu haline geri döner; burada –klinik anlamda– depresif bir ruhsal örgütlenmeden veya depresyondan değil, aslında bir yas sürecinden bahsederiz. Freud (1915), yastan farklı olarak melankolide, bilinçdışı bir nesne kaybından söz eder: Kaybedilenin ne olduğu net olarak görülmez; kişi neyi kaybetmiş olduğunun bilinçli olarak farkında değildir. Bazen kimi kaybettiğini bilmesine rağmen, onda neyi kaybettiğini bilmez.

Öyleyse psikanalitik yaklaşımda **depresyon "kalıcı bir şekilde, içselleştirilmiş dayanaktan yoksun kalmış olmanın çaresizliğini"** ifade eder. Yani içsel bir duygulanım olarak desteksiz kalmayı, **kişinin içsel nesneleri tarafından yardımsız kalmasını** tarif eder; **dayanak eksikliği, içsel boşluk ve yoksunluğun ifadesidir.** Freud (1915) tam da bu noktaya temas etmiş ve depresyonun içselleştirilmiş annebaba imgeleri ve çocuğun yaşamındaki ayrıcalıklı nesnelerle kurduğu özdeşleşmelerin niteliği ile ilgili olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir.

İçselleştirilmiş annebaba imgesi ne demektir? Depresyon güven vermeyen, kaybından korkulan, dayanaksız bir içsel nesne[1] imgesiyle açıklandığına göre bu kavramı biraz daha açalım. İçsel nesne imgesi (Klein, 1946), dış nesnelerle temasın mirasçısıdır; dış nesnelerle –özellikle de ilk nesne olan anneyle– güvenli, tutarlı ve şefkat dolu ilişkisi sonucunda çocuk, "yeterince iyi" (Winnicott, 1953), koruyan ve dayanak sağlayan güvenli bir anne imgesini içe atar (*introjection*)[2]. Herbirimiz yalnız kaldığımızda, içsel nesnelerimiz ile baş başa kalırız; bazı çocukların ve yetişkinlerin asla yalnız kalmak istememeleri, aslında güven vermeyen, tekinsiz, hatta zulmeden veya yaslanamayacakları bir içsel nesneyle baş başa kalmak istemeyişleriyle ilintilidir. Bu nedenle sürekli olarak dışa dönüp, gerçek somut nesnelere, yani bir ötekinin varlığına yaslanma ihtiyacı söz konusu olur.

Ancak iç dünyada güvenli bir içsel nesne oluşmuşsa, çocuk yalnız kalabilir, annesinden uzaklaşabilir, okula rahatlıkla gidebilir, kendi başına ödev yapabilir. İçsel dayanak nesnesi yeterince güven vermeyen bir çocuğun ruhsal yapılanması kayıp endişesi (depresif endişe) etrafında şekillenecektir (Klein, 1935); annesinin geri geleceğinden iç dünyasında emin olamaz ve böylelikle dış nesneye bağımlılık oluşur, ona "yapışır", hatta tümgüçlü kontrole başvurarak ona el koyar. Paul Denis (2002), **nesne kaybı endişesinin el koyma ile sonuçlanabileceğinden** bahseder: "Lider çocuk". Şüphesiz tüm lider çocuklar bu bağlamda değerlendirilemez, zira ruhsal özellikleri ve ilişkisel becerileri nedeniyle grupta öne çıkmak da olasıdır ancak eğer bir çocuk özellikle latans dönemine girdiği yaştan itibaren (6-7 yaş sonrası) ötekine veya bir duruma hükmedemediği için öfke krizine giriyorsa veya aşırı kaygı yaşayıp sakinleşemiyorsa bu gibi durumlar depresif bir yapılanmanın habercisi olabilir.

Depresif endişe psikanalizde kayıp endişesi anlamına gelir; bunlar eşanlamlı olarak kullanılır. Freud (1915), depresif endişenin narsisistik yaralar

1 Nesne: Nesne psikanalizde "öteki" anlamında kullanılır. Arzunun doyumu için ihtiyaç duyulan ötekiye gönderme yapar (ed. n.)

2 İçe Alma (*Introjection*): Bu kavramla ilgili en anlaşılır açıklamalardan biri Karl Abraham'a (1924) aittir: "Bireyler sevdiklerini kalplerinde taşırlar ve onlarla sürekli olarak bir iç diyalog halindedirler..."

etrafında örgütlendiğini ifade etmiştir. Yara bir kayıpla ilgilidir; depresyon aslında **annenin, varlığında "kayıp olması"** ile ilgili bir durumdur. Yani burada "ruhsal kayıp" kavramı öne çıkmaktadır. Bu kayıp duygusunun hangi düzeyde /hangi dönemde yaşandığına ve telafisine bağlı olarak, depresyonun da kendi içinde farklı düzeyleri vardır. Bianca Lechevalier bu kitaptaki yazısında –birincil depresyon, temel depresyon, nevrotik depresyon, narsisistik depresyon, anaklitik depresyon gibi– farklı depresyon düzeylerine ayrıntılı bir biçimde değinmektedir.

Çocuk psikanalizinde öne çıkan bir isim olan R. Misès (1997) de, nevrotik ruhsal yapılanmaya sahip çocuklarda görülen depresyon ile sınır patolojilere bağlı depresyonlar (anaklitik/narsisistik depresyon) arasında bir ayrım yapmaktadır. Nevrotik depresyon, Oidipal üçgende dışarıda kalma, anne-babanın çift ilişkisinin dışında yer almanın kaybına tahammül edememeyle ilgili iken, Mises sınır işleyişe sahip çocuklarda erken dönemdeki narsisistik çatlaklara, annenin kapsayıcı işlevindeki yetersizliğe ve simgeleştirmedeki bozulmalara vurgu yapar. Anaklitik depresyon, sürekli ve koruyan bir nesneye yaslanabilme eksikliği ile tanımlanırken, narsisistik depresyon nesne tarafından el koyulma, kendini gerçekleştirememe ve çocuğun bireyselleşme çabaları sevilen nesneyi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya geldiğinde ortaya çıkar. Böyle bir durumda, çocuk bir taraftan kayıp endişesi kaynaklı olarak nesneye bağımlı kalırken, diğer taraftan yoğun nüfuz edilme endişesi nedeniyle ötekini değersizleştirme/önemsizleştirme, büyüklenmecilik, libidinal geri çekiliş gibi narsisistik savunmalar geliştirebilir.

Bunun yanı sıra Misès (1997), çocukluk çağının normal gelişime özgü ve tepkisel depresif anları ile gerçek depresif bozukluk arasında bir ayrım yapılmasının önemine dikkat çekmektedir. Gelişimsel duruma bir örnek olarak, çocuğun uzun bir süre uykuya geçişte annesinden destek istemesi ve bunu kendi başına yapmakta zorlanması verilebilir. Benlik gücünün henüz zayıf oluşuyla ilgili bu destek ihtiyacı, bir bağımlılığa veya depresif örgütlenmeye işaret etmez. Tepkisel depresif belirtiler ise gerçek veya simgesel kayıplar, kardeş doğumu, taşınma gibi tetikleyici bazı olgular sonucunda ortaya çıkabilir; hüzün, öfke hatta bedensel tepkiler ortaya çıksa da bunlar geçicidir ve çocuk önceki durumuna kolaylıkla geri döner.

André Green (1986), "ölü anne" kavramı ile depresif durumların belki de en ağır şiddetteki tepe noktasını tanımlamıştır: Fiziksel varlığı ile orada olan, ancak ruhsal olarak çocuğunu görmeyen bir anne. A. Green şöyle tarif ediyor: "Bebek anneye bakıyor, anne ise başka bir yere." Böyle bir durumda bebeğin duygulanımları annede bir karşılık bulmaz, anlamlandırılmaz ve bebeğin duygulanımları boşluğa düşer. Karşısındaki "ölü bir annedir." O

zaman çocuk bu ölü anne imgesini içine alacak, onunla özdeşleşecek ve iç dünyasında bir boşluk hâkim olacaktır. Yetişkin bir hastam, ani bir biçimde eşini kaybettikten sonra yardım almak için başvurmuştu; bana eşinin ölümü ile aynı gün doğan bebeğine her baktığında, doğuma gelirken yolda araba kazasında ölen eşinin kaybının aklına geldiğini, çocuğunu sevemediğini ve onu doğurmasaydı eşinin şimdi hayatta olacağını düşündüğünü anlatmıştı. Bebeğin fiziksel bakımını eksiksiz yerine getirse de, ona baktığı zaman onu ruhsal olarak "tutmuyor", hatta suçluyordu. Oysa aynı durumu yaşayan başka bir anne, bebeğine her baktığında eşiyle aşkını yeniden hatırlayabilir ve onu o aşkın mirasçısı olarak gördüğü için onun ihtiyaçları ile daha da fazla özdeşleşebilirdi; şüphesiz ki burada bebeğe aktarılan duygulanımı belirleyen, olayın kendisi değil, söz konusu annenin bebekten önceki ruhsal yapılanmasıdır. Ve yine kaçınılmaz olarak böylesine olumsuz bir aktarım, bebeğin "ölü anneyi" içselleştirmesi ve depresif/melankolik bir çekirdeğin altyapısını oluşturması tehlikesini taşır.

Yine fiziksel olarak bebeğinin yanında olan, ona bakım veren ancak ruhsal olarak çökmüş ve bıkkın bir anneyi düşünelim. Böyle bir ilişki biçiminde, bebek ruhsal olarak reddedildiğini, anneye "fazla geldiğini" aynen yaşantılar ve bunu hisseder. Bu anne bebek için "kayıp" bir annedir. Bebek, yaslandığı nesnenin sağlam olmadığını, onu terk edebilir bir potansiyel taşıdığını duyumsadığındaysa bir uyku bozukluğu başlayabilir zira uyku, ölüme gönderme yapar: Gözleri kapatmak ve yaşamdan uzaklaşmak. İnsanoğlunun temel korkularından biri olan ölüm korkusuyla başedebilmek için güvenli bir iç nesneye sahip olmak gerekir. Bu gerçekleşmediğinde bebek –veya çocuk– uyuyamaz, yalnız kalmaktan kaçınır; artık bağımlılık ve sürekli anneye yapışmak terk edilme endişelerini giderecek tek yoldur. Böyle durumlarda bebek, ancak nesnenin gölgesini içselleştirebilir ki bu gölge, sevilen kişinin yani annenin yatırım eksikliğinin simgesidir. Depresif yapılanmadaki çekirdeği oluşturan işte bu **gölge nesnedir** (Freud, 1915). Bunun yanı sıra, çok panikleyen ve kendini yetersiz hisseden anne de, çocuğun iç dünyasında güven veren ve tehlikelerden uzak tutan bir içsel nesneyi oluşturmasına engel olacaktır.

Duygulanımı donuk veya kayıtsız kalan annelerde de benzer sonuçlarla karşılaşırız; Bowlby (1980) ve Stern'ün (1998) çalışmalarında gösterdikleri gibi, annenin mimiklerindeki eksiklik, yenidoğanın ruhsal dengesini bozmaktadır. Annenin varlığında annenin duygusal yokluğunu yaşamak, çocuk için yokluktan daha zordur. Çünkü bu anne kendi yüzünde çocuğa kaçınılmaz yokluğu yaşatmaktadır. Oysa bir zamanlar güven veren bir annenin salt fiziksel yokluğu, hiç olmazsa ileride var olabilecek bir "ötekinin"

düşlemine yine de izin verebilir, bu düşlemsel faaliyet de çocuğun içsel boşluğunu doldurabilirdi.

Saldırgan Dürtü ve Depresyon İlişkisi

Depresif endişe temelde çocuğun yıkıcı dürtülerini nesneye yansıtma ihtiyacı sonucunda ortaya çıkar. Çağdaş bir yazar depresyonu şöyle tanımlamaktadır: "Depresyon, benliğin çok tehlikeli bulduğu saldırgan dürtülerini ruhsallığa dahil etme güçlüğünden kaynaklanan bir iç çatışmanın sonucu olarak ortaya çıkar; bu tehlike libidinal olarak yatırım yapılan nesnelerin muhafazasına veya onlarla olan bağın korunmasına yönelik tehditle ilgilidir" (Palacio-Espasa, 2003).

Başka bir deyişle, depresif endişenin temelinde, çocuğun kendi saldırgan dürtülerinin sevilen nesneyi (anneyi) tahrip edeceği korkusu yatar. Melanie Klein (1940) bu kaygıyı her çocuğun depresif konum olarak adlandırdığı zamandan başlayarak (5-6. ay) yaşadığını söyler. Sevilen nesneyi kaybetme endişesi, çocuğun annenin kendisinden farklı bir bütün nesne olduğunun farkına varmasıyla başlayıp, en yoğun olarak 6-12 aylar arasında işlevsel olsa da, aslında yaşam boyunca tam olarak terk edilemez. Bu kritik dönemdeki uzun süreli ayrılık veya kayıpların ise, özellikle başka bir güvenilir nesne tarafından telafi edilememesi durumunda, ruhsal yapılanmada iz bırakıp depresyona bir altyapı oluşturacağını söyleyebiliriz.

Klein'a (1935, 1940) göre, doğuştan var olan saldırgan dürtüler ve tahrip-kârlık eğilimi kaçınılmaz olarak anneye yansıtılır, çünkü içerideki "kötü"ye tahammül edilemez. Bu yansıtıldığında ise, Winnicott'ın (1969) deyimiyle "hayatta kalan nesne" olabilmek önemlidir, yani çocuk saldırgan dürtülerini ona yansıttığında annenin bununla baş edebilmesi, yıkılmaması ve bu saldırganlığa sınır getirip, kapsayıcı işleviyle anlamlandırması gerekir. Bakım verenin bu "kötü" deneyimleri "baş edilebilir" deneyimlere dönüştürebilmesi önemlidir. Ancak o zaman ikircikli olarak nesneye duyulan nefret ve aşk birleşebilir ve çocuktaki varoluşsal saldırganlık giderek yatışabilir. Bion'un (1962) "kapsayıcı işlev" olarak adlandırdığı bu dönüştürmeyi içselleştiren çocuk, daha sonra kendi kendini de sakinleştirebilir. Ancak şiddete şiddetle yanıt verme veya görmezlikten gelerek onu bu dürtülerle baş başa bırakma, saldırganlığın artışına neden olacak ve çocuk giderek artan şiddetinden korkmaya başlayacaktır: Sevilen nesneyi tahrip etmekten kaynaklanan kayıp endişesi (depresif endişe) ve ona hasar veriyor olmaktan dolayı duyulan suçluluk. Çocuğun içindeki varoluşsal "ateşi" kabul edip anlamlandırarak bu ateşi nasıl kullanacağı konusunda –baskılamak yerine– yolları açık tutmak

ise (oyunda savaş, sözcüklerle ifade vb) bu dürtünün yapılandırıcı işlevlerini devreye sokacak, çocuk bireyselleşme ve etkin özdeşleşme sürecinde güçlü adımlarla yoluna devam edecektir.

Depresif yapılanmanın öne çıkan bir özelliği olan suçluluk duygusu, çocukta "kötü" ile özdeşleşmeye neden olur çünkü sevdiği nesneyi üzen ve zarar veren odur. Klein'ın (1946) "iyi içeri", "kötü dışarı" formülasyonundan hareketle, insanoğlunun bilinçdışında her zaman iyi ile birleşmeye, onu muhafaza etmeye eğilim gösterdiğini hatırlayabiliriz. Bu "kötü"den ve suçluluktan kurtulmak için bir çare olarak, kendini cezalandırma eğilimini görürüz zira ceza, bilinçdışı suçluluk duygusunun tek çözümüdür (Freud, 1923); ceza alınır ve suçun diyeti ödenerek suçluluk duygusu hafifler, böylece yeni bir beyaz sayfa açma imkânı doğar. Bu cezayı ya çocuk kendi kendine verir (örneğin kendini tehlikeye sokan davranışlar, sık düşme, yaralanma, bedene verilen hasarlar, tırnak etlerini koparma vb) ya da dışarıda bir cezacı arar (zorbalığa izin verme, ceza almayı teşvik edici davranış bozuklukları vb). Davranış sorunları, aslında Winnicott'ın (1956) işaret ettiği gibi dışarı yönelen bir yardım çağrısıdır ve bu beklenti, dışarıdan yardım geleceğine yönelik bir umudun halen var olduğuna bir işarettir. Bazı depresif çocuklarda bunun yerine ketlenme veya ötekine olan yatırımı geri çekip kendine yatırıma dönmeyi görüyoruz ki (narsisistik savunmalar) bu, ötekinin yaratacağı varsayılan duygusal boşluğun acısını yaşamama adına bir vazgeçiş demektir ve davranış bozukluklarından daha vahim bir depresyon tablosudur.

Çocuğun saldırgan davranışlarına sınır koyulmadığında da, çocuk yine kayıp endişesi yaşar. Saldırgan dürtülerine sınır koyan bir öteki bulunmadığında, sevdiklerine hasar verme ve yalnızlık endişesi kaçınılmazdır. Sınır koyulmayan çocuk, kendini tutulmamış ve boşlukta hisseder; nesil farkı getiren güçlü nesnelere yaslanamaz. Davranış bozukluklarının bu sınır arama ihtiyacıyla bağını da görmek gerekir; zayıf ve nesil farkını getirmeyen bir annebaba, güçlü bir öğretmenin sınırını hissetme ihtiyacı nedeniyle, çocuğu okulda sınırları zorlayan davranış sorunlarına itebilir.

Ötekinin Aşırı Varlığı

Annenin aşırı varlığının (eksiklik yaşatmayan anne) ve çocuktan ayrılamamasının da yine depresif endişeyle yakından ilgisi vardır. Hiç eksiklik/kayıp yaşamayan çocuğun kayıp endişesi elbette yoğun olacaktır. Böyle çocuklar için eksiklik/ayrılık tasavvur edilemez; bir eksiklikle karşılaştığında kriz yaşayabilir, anneden ayrılığa dayanamaz; ona bağımlıdır, kendi başına

öğrenemez, ders çalışamaz. Bir çocuğun eksiklikle başedebilmesi için önce annenin buna dayanabilmesi gerekir: Ayrılabilmek, babaya alan tanımak, "hayır" diyebilmek, çocuktan önce veya onun yerine düşünmemek önemlidir. Çocuğu 4,5 yaşına geldiği halde konuşmayan bir annenin seanstaki bir cümlesini hatırlıyorum: "Aslında benden su istemesine bile gerek yok çünkü ben anlıyorum onun o anda ne isteyeceğini..." Demek ki Türkçedeki "eksik olma..." deyiminin tersine, biraz "eksik olmak" gereklidir. Her şeyi "bilen" ve düşünceye alan açmayan annebaba, benlik gelişiminin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda bebeksi konuşma, geç konuşma gibi konuşma bozukluklarını da sadece nörolojik bağlamda değil, ruhsal süreçler açısından da değerlendirmek gerekir: Aşırı varlık, çocuğun bağımlı ve bebeksi özdeşimde takılıp kalmasına neden olabilir.

Bilişsel Süreçler ve Hiperaktivite ile Depresyonun İlişkisi

Beck (1983) gibi bazı yazarlar, öğrenmedeki güçlüklerin ve bilişsel alanda bozulmanın depresyonda görülen duygulanımsal bir çöküşe neden olduğunu savunmaktadır. Oysa klinik değerlendirmeler ve çocuğun bilinçdışı çatışmalarını inceleyen projektif testler, depresif endişeleri yüksek çocukların bilişsel/akademik alanda da güçlük yaşadıklarına, yani bilişsel süreçlerdeki bozulmanın **ikincil** olduğuna işaret etmektedir.

Öğrenme, öncelikle eksikliği kabullenmek demektir: "Ben bilmiyorum, eksiğim....". Depresif çocuk ise eksikliğe tahammül edemez, herhangi bir boşluğa dayanamaz ve her olası başarısızlık bir kayıp yaşatacağından, çocuk bu boşluğu yaşamamak adına akademik alandan yatırımını çekebilir.

Çoğu zaman, içerideki boşluk ve anneyle duygulanımsal bağdaki eksiklik, harfler ile heceler arasında bağ kuramamaya yol açar. Ruhsal süreçleri devre dışı bırakarak, disleksi gibi öğrenme güçlüklerine sadece nörolojik açıdan bakıp, tedavi süreci sadece bu noktadan yola çıkılarak düzenlendiğinde, çocuğa yardım etmek imkânsızlaşır. Dikkat eksikliğine ve öğrenme sorunlarına ruhsal açıdan da bakma gerekliliği vardır. Bağlarında hayal kırıklığı yaşayan çocuk, hiçbir şeyle bağ kurmayarak –zira dikkatini vermek bağ kurmak anlamı taşır– yeniden ve yeniden bir kayıpla karşılaşmamak adına bağ kurmaktan –"dikkat etmekten"– kaçınabilir (Zabcı, 2019).

Dikkat etmek ve öğrenmek için düşünmek, düşünmek için de içe dönmek gerekir. İç dünyada yoğun kaygılar mevcutsa, çocuk düşünmekten kaçınacak, bilişsel süreçlerde bozulma kaçınılmaz olacaktır.

Hiperaktivite ise birçok psikanalist yazar tarafından depresyona karşı manik bir savunma olarak ele alınmaktadır (Bergès, 1995; Berger, 1999;

Ménéchal, 2001). İç dünyadaki boşluktan kaçınma için düşünceden kaçma ve aşırı hareketlilik ile kaygıları beden yoluyla boşaltma/rahatlama temelli olan hiperaktivite, aslında depresyonu inkâr ederek ruhsal çöküşü engellemeye yönelik bir savunma olarak görülmektedir.

Winnicott (1958) uyarılım halinde olan çocukların "holding" (anne tarafından ruhsal olarak tutulma) sorunları yaşadığı, diğer bir deyişle erken dönemde ruhsal alanda kapsanma eksikliği içinde olduklarını belirtmiştir. Somut olarak, hasarlı bir "holding" hipotezi şöyle kendini gösterebilir: Tıpkı ilk nesnelerinin onları ruhsal olarak bıraktıkları gibi, bu çocuklar da düşüncelerini ve nesnelerini bırakırlar (eşyalarını unutma, sakarlık vb); kapsayıcı ve tutan bir işlevi içselleştiremezler. Ajitasyon içinde olan bu çocuklar zaten –psikomotor alanda– çoğu zaman taşınmak veya tutulmak isterler.

Birçok araştırmacı (Bellion, 2001; Berger, 1999; Malarrive, Bourgeois, 1976) hiperaktif çocuklarda nesne kaybına olan aşırı duyarlılığın altını çizmişlerdir. Bu duyarlılık kendini, ayrılma ve kendi başına olma yetisi zorluğuyla kendini gösterir. Şüphesiz bu depresif hassasiyet, çoğu zaman sözel olarak ifade edilemez, çünkü bu çocuklar depresif duygulanımdan kaçarlar ve manik savunmalara başvururlar. Bu savunmalar bir tümgüçlülük düşlemini devam ettirerek, tüm endişeleri inkâr etmeye hizmet ederler. Ruhsal gerçekliğin tanınması bu yolla engellenmiş olur, acı kabul edilmez. Bu çocuklarla yapılan klinik çalışmada anneye bağımlılık çok fazla gözlenir; bu durum iç nesnelerin niteliği ile ilgili bir sorunsala işaret etmektedir (Claudon, 1998). Bu bağlamda Berger'in (2003) yaptığı bir araştırmaya gönderme yapılabilir. Berger bu araştırmasında, hiperaktivite sorunları sergileyen altmış çocuktan elli altısında, yaşamın ilk yılında yetersiz ilişkiler (şiddet veya kayıtsızlık içeren, tutarsız, eksik erken dönem ilişkileri; ilişkilerin kesintiye uğraması; annenin depresyonuna maruz kalma) tespit etmiştir.

Bergès (1995) ise, bu çocuklarda gerginliği içeride tutamama gibi bir sorun görür. Bu, bedensel zarfların kırılganlığı ile ilgilidir. İçeride tutabilme zorluğu bazı tutumlar ve hareketlilik ile kendini gösterir; hiperaktif çocuk bitmez tükenmez bir sınır arayışı içinde kendini adeta "atar". Bu hipotez Ménéchal'in (2001) düşüncesine hiç de uzak değildir. Ménéchal de hiperaktivitenin öznelliklerarası (*intersubjective*) boyutuna değinmiş ve çocuğun çevresini "harekete geçirdiğini" belirtmiştir. Hiperaktif çocuk bu yolla, kendine aşırı geleni denetlemesi için ötekini yetkili kılmaktadır. Ménéchal'e göre, hiperaktivitenin kaynağında oto-erotizmin eksik oluşu yatar. Çocuk, içsel gerilimlerini yatıştırmak için ötekinin bedenine el koyar.

Annebabalar çocuğun altta yatan depresif endişesinin farkında olmaksızın "çalışmıyor, söz dinlemiyor, yerinde durmuyor, artık bıktık, dayanamıyoruz"

gibi ifadelere başvurdukça çocukta kayıp endişesi yoğunlaşır, çünkü anne babasıyla arasındaki duygulanımsal uzaklık ve terk edilme endişesi daha da artar. Çoğu zaman devreye giren ilaç kullanımı, annebabanın işlevlerini bir hapa devretmek anlamına gelmemelidir. Bu tıpkı çocuk her hırçınlaştığında yatıştırıcı olarak, onu ekranın önüne oturtmaya benzer. Hiçbir ilaç çocuğu duygulanımsal anlamda tutamaz, yaslanma nesnesi olamaz. İçerideki boşluk, ilaç kullanımı sonlandığında yeniden devreye girecek, çocuk yine yardım çığlıkları atacaktır. Bazı durumlarda –özellikle çocuğun eğitsel faaliyetleri, sosyal ilişkileri çok olumsuz ve telafisi mümkün olmayan bir biçimde etkileniyorsa– psikoterapi çalışması etkisini gösterene dek, psikiyatrik bir destek alarak kısa süreli ilaç kullanımına şüphesiz ki başvurulabilir ancak psikoterapi çalışması olmadan, aile içi ilişkiler irdelenmeden, kısaca ruhsal süreçler devre dışı bırakılarak düzenlenen bir tedavinin etkin olmadığı bu alanda yürütülen araştırmalarla desteklenmiştir (Marcelli, 1985).

Latans Döneminde Depresif Bozukluk

Depresif şikâyet çocuk tarafından çok nadir olarak doğrudan ifade edilir. Çoğu zaman çocuklarda bu metinde daha önce bahsi edilen belirtilerle (davranış bozukluğu, öğrenme güçlükleri, aşırı hareketlilik vb) kendini gösteren depresif bozukluk, eğer müdahale edilmezse, ergenlikte en sıklıkla antisosyal davranışlar ve eyleme geçmeler ile devam etmektedir (Marcelli, 1985).

Depresyonun önemli bir göstergesi olan suçluluk duygusu da çoğunlukla kendini değersizleştirme şeklinde ifade bulur: "Yapamıyorum", "resimlerimin hepsi berbat, çok çirkin", "ben kötüyüm". Bunun yanı sıra, bilinçdışı suçluluk duygusu cezalandırılma ihtiyacı yaratacağından, tıpkı cezayı teşvik edici davranış sorunları gibi tembellik ve başarısızlığın da bu bağlamda (kendine saldırma, kendini aşağı çekme) değerlendirilmesi önemlidir. İç dünyadaki kaygılardan kaçmak için çocuk sıklıkla düşünmekten kaçınacağından, okul ödevlerinden kaçınma ve dikkat eksikliği de kaçınılmazdır.

Ailesi depresif çocuk için "sinirli", "kızgın", "mutsuz" ifadelerini çok sık kullanır. Hiçbir şeyden mutlu olmadıkları aileleri tarafından dile getirilen bu çocuklar, "arkadaşlarım (veya öğretmenim) beni sevmiyor" ifadesiyle aslında annebaba ile aralarındaki uzaklığı, sevgi kaybı duygulanımlarını, kendilerini değersizleştirme ve suçluluk duygularını dolaylı bir yoldan bize anlatırlar. Bazen de "beni sevmiyorsunuz" sözü doğrudan annebabaya söylenir. Gece kâbusları, karın ve baş ağrıları, ölüm ve kayıp endişeleri, hatta "ölmek istiyorum" söylemleri bazen bu çocukları konsültasyona getirme nedeni olarak tetikleyici olabilmektedir.

Sürekli sıkılma, mutsuzluk hali, eşyalarını kaybetme, hırsızlık, tekrar eden yaralanma ve kazalar, okulda sürekli ceza alma gibi belirtiler depresyon habercisi olabilirler. Ruhsal süreçlerin aynası olan bu belirtilerden eşya kaybetme, çocuğun annebaba tarafından yeterince "tutulmadığını" ve kendisini de kayıp hissettiğini; hırsızlık, içerideki duygulanımsal boşluğu somut yoldan doldurma çabasını; yaralanma ve kazalar ise "düşüyorum" duygulanımının bedensel ifadesini sergiliyor olabilir. Bu çöküşe karşı ruhsal aygıt savunmalara başvurduğunda ise karşımıza aşırı hareketlilik, uyarılım hali ve dikkat eksiklikleri çıkar. Okul çağı döneminin depresif bozukluğunun ayırt edici en önemli belirtilerden biri, imgesel fakirlik ve iç dünyayı düşlemler yoluyla ifadede zorluktur. Sözcükler, resim, hikâye, oyun yoluyla iç dünyadaki olumsuz duygulanımların ifadesinde ketlenme gözükür. Bunun yerine enürezis (alt ıslatma), alerji, egzama, anoreksik eğilim gibi depresif eşdeğerler altta yatan depresyonun ifadeleri olurlar.

Her gelişimsel dönemin geçici zorluklarından kaynaklanan normal depresif belirtiler, latans dönemi için de söz konusudur. Oidipal nesnelerden vazgeçiş ve latansa giriş süreci, özellikle latans döneminin ilk evresinde (6-8 yaş), annebabadan ayrılık zorluğu veya onlar tarafından sevilmediğine dair düşünceler uyandırabilir çocukta. Bunun bir sonucu olarak uykuya geçiş zorlukları, kâbuslar, hatta geçici tik veya enürezis gibi belirtiler ortaya çıkabilir. Büyük çocukluk dönemine geçiş yapan çocuk, annebabasından ayrılıktan, onları kaybetmekten korkarak gerileyebilir (regresyon) ve bebeksi tutumlar sergileyebilir. Bu gibi geçici ve döneme özgü durumlarda depresif çocuğun tersine, imgesel dünyaya çok fazla yatırım yapılabildiğini fark ederiz; erkek çocuklarda güç ve yarışmaya dair temalar öne çıkarken, kızlarda rekabet öne çıkar; oyun yoluyla işlenen bu düşlemsel canlandırmalar, çocuğa önemli bir narsisistik dayanak sağlar ve bu geçiş döneminin zorluklarının aşılmasına yardımcı olur.

Tepkisel ve normal/geçici depresif tepkiler ise, taşınma, arkadaştan ayrılma, okul değişikliği, kardeş doğumu veya gerçek kayıplar sonrasında ortaya çıkabilir. Gerçek bir kayba veya ayrılığa tepki, yas süreci ile sonuçlanır ki bu yetişkinle benzerlik gösterir: Hüzün, içe kapanma, dış dünyaya ilgide azalma... vb. Tıpkı ergen ve yetişkinde olduğu gibi, depresyondan ancak bu yas çalışmasının yapılamaması durumunda bahsedilebilir (Arbisio, 2003).

Son olarak, çocukluk çağı depresyonunun önemli başka bir özelliğinden bahsetmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Daha önce de vurgulandığı gibi, annebabaların çocuğun depresif bir sorunsalı olduğunu kabul etmeleri –belki de kendi işlevlerinin yetersizliğiyle yüzleşme gerektirdiğinden– oldukça zordur. Dolayısıyla Marcelli'nin (1985) de ifade ettiği gibi çocuktaki

depresyon, yeni bir kaybı daha tetiklemektedir: Oidipal nesnenin eşduyumsal anlayışı. Yüzleşme zorluğu ve inkâr, annebabayı çocuğu "anlamamaya" itmekte, bu da çocukta yeni bir kayıp duygulanımı yaratmaktadır. Çocuk böyle bir durumda terk edildiği, anlaşılmadığı ve annebabasına yaslanamayacağı duygusuna kapılır. Bu duygulanım, özellikle de annebaba çocuğun depresif belirtilerini olumsuz şekilde nitelediğinde daha da şiddetlenir: "Tembel", "Bizi çok üzüyor", "Emeklerimizi boşa çıkarıyor", "Mutsuz olması ve herkesi bu denli zorlamasının hiçbir anlamı yok" gibi ifadeler, annebabanın ruhsal gerçekliğini ifade etse de, çocuğu değersizleştirme ve onu suçlama yönünde gittiğinden, yeni bir depresif kısırdöngü yaratarak çocuğun kendiliği ile içsel nesneleri arasındaki mesafeyi daha da açmakta ve depresyonun inkârına yönelik savunmaları pekiştirmektedir.

Klinik olarak takip ettiğim çocuk ve ailelerde, bazı davranışçı yöntem uygulamalarının (ağladığında çocuğa duyarsız kalma, olumsuz bir davranışında onu yalnız bırakarak odaya gönderme, kayıtsızlık, bir süre konuşmama vb yöntemler) çocuklarda kayıp endişelerini (terk edilme, desteksiz kalma) oldukça artırdığına ve depresif endişeye katkıda bulunduğuna sık sık tanıklık ediyorum. Bunun yanı sıra bazı çocukların, aslında kendi çocukluklarında yeterince annebaba desteği alamamış ve erken olgunlaşmış anne babaları tarafından, bilinçdışı ve çocuğun gelişim dönemine uygun olmayan bir biçimde, yine erken bir bireyselleşmeye doğru itildiği fark edilmektedir. "Özgüveni güçlensin" diye devreye giren bu ilişki biçimleri, aslında çocuğa çok erken bir yalnızlık ve destek eksikliği yaşatmakta, yaşamın henüz ilk yılında uygulanan "uyku eğitimleri" ile başlayıp, düştüğünde kaldırmama, ağlayınca duymama ve her işinden kendisini sorumlu ilan etme ("senin" dersin, "senin" hayatın...) ile devam etmektedir. Bu çocuklar annebabalarını "üzmeme", "yormama" konusunda kendilerinden destek beklenen bir yetişkin konumuna sürüklenirler; anne/baba/çocuk rollerinin bu şekilde yer değiştirmesi ve bu erken yalnızlık deneyimleri ise, şüphesiz ki kayıp sorunsalının merkezinde yer almaktadır.

Modern çağda depresyonun bu denli artması acaba değişen hormonlarımızdan veya genetik yapımızdan mı yoksa giderek "sen" yerine "ben" diyen bireysel ilişkilerden ve erken yalnızlıklardan mı kaynaklanmaktadır? Bu soru üzerine düşünmenin önemli olduğuna inanıyorum.

KAYNAKÇA

Abraham, Karl. (1924). "A short study of the development of the libido, viewed in the light of mental disorders", *History of the development of the libido, Selected papers on psycho-analysis*. Londra, Hogarth, 1949, s. 418-479.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan (çeviri ed. E Köroğlu) Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

Arbisio C. (2003). "Le diagnostic clinique de la dépression chez l'enfant en période de latence", *Psychologie clinique et projective*, S. 9, s. 29-58.

Bowlby, J. (1980). *Sadness and Depression*, Londra, Basic Books Classic.

Beck, A. T., Epstein, N., & Harrison, R. (1983). "Cognitions, attitudes and personality dimensions in depression", *British Journal of Cognitive Psychotherapy*, *1*(1), 1-16.

Berger, M. (1999). *L'enfant instable. Approche clinique et thérapeutique.* Paris, Dunod.

Berger M. (2003). "Sait-on jouer avec l'instabilité?", *Le Carnet Psy, 78*, 2003, s. 15-17.

Bergès J. (1995). "Les troubles psychomoteurs chez l'enfant", Lebovici (S.), Diatkine (R.), Soulé (M.), *Nouveau traité de psychiatrie de l'enfant et de l'adolescent*, Paris, PUF, s. 1571-1588.

Bion, W, R. (1962). *Yaşayarak Öğrenmek*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2018.

Chagnon, J. Y. & Cohen de Lara, A. (2012). *Les pathologies de l'agir chez l'enfant.* Paris, Dunod.

Claudon P. (1998). "Dynamique psychique de l'agir dans l'instabilité infantile. Approche projective à partir d'un cas clinique", *Bulletin de psychologie,* 51, 4, 1998, s. 449-458.

Claudon, P. (2007). *Enfants hyperactifs, enfants instables,* Editions in Press.

Cytryn L& McKnew DH (1974). "Proposed classification of childhood depression" *Am J Psychiatry* 129(2), s.149-155.

Denis P. (2002). *Emprise et satisfaction. Les deux formants de la pulsion.* Paris: Presses Universitaires de France.

Freud S. (1915). "Yas ve Melankoli." *Metapsikoloji* içinde. (çev: Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın), İstanbul, Payel Yayınları, 2002.

Freud, S (1923). *The Ego and the Id and other works.* J. Strachey (Ed. and Trans.) the standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, C. XIX. Londra, Hogarth Press.

Green, A. (1986). *The Dead Mother: The Work of Andre Green.* NY: Routledge, 1999.

Kielholz P. (1973). *La dépression masquée,* Paris, Masson.

Klein (1935). "Manik depresif durumların psikogenezine bir katkı". *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*, İstanbul, Kanat Yayınları, 2008.

Klein (1940). "Yas tutmak ve manik depresif durumlarla ilişkisi." *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*, İstanbul, Kanat Yayınları, 2008.

Klein, M. (1946). "Notes on some schizoid mechanisms." *The International Journal of Psychoanalysis*, 27, s. 99-110.

Marcelli, D. (1985). "La depression chez l'enfant." *Nouveau Traité de psychiatrie de l'enfant et de l'adolescent* Yay. haz Lebovici, S., Diatkine, R., Soulé, M., C.2, Paris, PUF.

Ménéchal, J. (2001). "L'hyperactivité infantile, du "faux désir" au déficit auto-érotique, dans Ménéchal (J.)", *L'Hyperactivité infantile. Débats et enjeux*, Paris, Dunod, s. 105-122.

Misès R. (1997). "Quelle est la place de la dépression dans l'évolution normale et dans les organisations pathologiques de l'enfant?", in Conférence de consensus : *Les troubles dépressifs chez l'enfant,* Paris: Editions Frison-Roche, 1997, s. 95-101.

Palacio-Espasa F. & Dufour R. (1995). *Diagnostic structurel chez l'enfant,* Paris, Masson.

Palacio-Espasa F. (2003). *Dépression de vie, dépression de mort.* Ramonville Saint Agne, Erès.

Papazian B., Manzano J. et Palacio Espasa F. (1992). "Les syndromes dépressifs chez l'enfant. Fonction de la source d'informations et du mode d'investigation", *Neuropsychiatrie de l'Enfance,* 40, 1, s. 1-12.

Stern, D. (1998). *Bir Annenin Doğuşu.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Valla J.P. et Bergeron L. (1997). "Quelles sont la fréquence et la distribution des troubles dépressifs et de leurs complications chez l'enfant?" In Conférence de consensus: *Les troubles dépressifs chez l'enfant,* Editions Frison-Roche, Paris, 1997, s. 77-93.

Winnicott, D. (1953). "Transitional Objects and Transitional Phenomena-A Study of the First Not-Me Possession", *International Journal of Psycho-Analysis*, 34, s. 88-97.

Winnicott, D. (1956). "La tendance antisociale", *De le pédiatrie à la psychanalyse*, Paris, Payot, 1969, s. 175-184.

Winnicott, D. W (1962). "Ego integration in child development", *The Maturation Processes and the Facilitating Environment*, Connecticut : International Universities Press, 1996.

Winnicott, D. W (1969). "Nesne Kullanımı", *Oyun ve Gerçeklik*, çev: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis, 1998.

Zabcı, N. (2019). "Öğrenme güçlüklerinin ardındaki ruhsal/duygulanımsal etkenler", *Psikanaliz Defterleri 3 - Çocuk ve Ergen Çalışmaları / Öğrenme ve Bilinçdışı,* İstanbul, YKY.

Filiz Torun

Ergende Ayrılık Çabasının Aynası: Deri

Tüm ayrılıklar, kısa olsa bile, tam anlamıyla öznenin kendi derisinin diğeriyle gittiği bir kopma, yırtılma olarak yaşanmaktadır.[1]
F. Marty

Giriş

Ayrılık ergenlik döneminin merkezinde yer alır, tüm sürece damgasını vurur ve denilebilir ki ergenlik dönemine ait tüm sorunlar ayrılıkla ilgili zorluklardan köken alır. Ergenlikte neredeyse birdenbire ve kendini dayatan bir şekilde ortaya çıkan değişimler ayrılığı zorunlu kılar. Değişimlerin odağındaki beden, aynı zamanda bu değişimlerle baş edebilmek için dayanak alınabilen yer olabilmektedir. Sportif etkinliklere yatkınlığı, sağlıklı ve güzel olmak için yapılan eylemleri, bedeni dayanak alma bağlamında düşünebiliriz.

Ancak bu dayanak alma hali kimi zaman olumsuza yönelir ve bir hesaplaşma sayılabilecek, tüm riskleri içinde barındıran bir "eyleme dökme" biçiminde ortaya çıkabilir. Eyleme dökme, ergenin bir anlamda kendine yer açma girişimidir yani özgürlük için bir hamledir; ancak yıkıcı bir hamle! Bedene zarar verme; intihar teşebbüsleri, yeme bozuklukları (anoreksi) ve madde kullanımının yanı sıra, deriyi kesme, deride yaralar açma biçiminde de ortaya çıkabilir. Deri ergenlik döneminde ayrılığa, kimlik edinmeye, cinselliğe dair değişimlerin-farklılaşmaların ilk izlerinin belirdiği yerdir. Bu yazı ergenlikte bedene, özellikle deriye yapılan saldırıları ve bu saldırıların ergen için işlevini "ayrılık" kavramı bağlamında ele almak amacıyla kaleme alınmıştır.

Ergen ve Derisi

Deri tüm bedeni kaplayan bir dokudur ve öncelikli olarak yaşın ve sağlık durumunun bir yansıtıcısıdır.[2] Tüm organları bir arada tutan, kapsayan deri aynı zamanda bedenin içinin de yansıtıcısı, gösterenidir. Bir anlamda ekran gibidir. Didier Anzieu "... bir insanın derisinin dışarıdan bir gözlemciye,

1 Marty, F. "Ergenlik ve Bağımlılık", *Ergenlikte Değişim ve Erişkin Yaşa Geçiş* içinde, Ed. Talat Parman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 106.

2 https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/68064/mod_resource/content/0/Derinin%20yap%C4%B1s%C4%B1%20fonksiyonlar%C4%B1.pdf

yaşa, cinsiyete, etnik kökene, kişisel tarihe vb göre değişiklik gösteren ve tıpkı bedeni örten giysiler gibi kimliğinin belirlenmesini kolaylaştıran (ya da karışık hale getiren) ayırt edici fiziksel özellikler"[3] sunduğunu söyler. Bu özellikleri "pigmentasyon, kıvrımlar, kırışıklıklar, çizgiler; gözeneklerin dağılımı, kıllar, saçlar, tırnaklar, yara izleri, sivilceler, benler; ayrıca derinin pütürleri, kokusu, pürüzlülüğü ya da yumuşaklığı..."[4] olarak sıralar. Ergenlikte değişimin önce bedende başladığı düşünülürse bunun ilk göstergelerini deride bulabiliriz: Sivilceler, tüyler, farklılaşan kıvrımlar, yeni çıkan benler, derinin (koltukaltının, genital bölgelerin) kokusu bunlardan bazılarıdır. Bu değişikliklerle karşılaşmak ergen için kolay değildir; saatlerce aynanın karşısında yüzünü inceleme, sürülen kozmetiklerle sivilceleri yok etme girişimi, yaşanılan yabancılık duygusunu aşma çabaları olarak görülebilir. Örneğin, sivilceleri kapatacak ilaçlara başvurmak ve bu değişimleri ortadan kaldırmak ergenin en önemli günlük uğraşlarından biri haline gelebilir.

Deri, yapısı ve işlevleri ile bir organdan farklı bir şeydir, farklı organların oluşturduğu bir bütündür. Anzieu bu farklılığı şöyle ifade etmektedir:

> **Derinin anatomik, fizyolojik ve kültürel karmaşıklığı, benin[5] ruhsal düzeydeki karmaşıklığını organizma düzeyinde önceler. Deri, tüm duyu organları içinde en yaşamsal olandır: Kör, sağır, tat ve koku duyusundan yoksun olarak yaşamak mümkündür. Oysa derinin büyük bölümünün bütünlüğü söz konusu olmaksızın hayatta kalınamaz.[6]**

Ancak deri bir duyu organından da ibaret değildir:

> **Bedenin bir anlamda savunma bariyeridir. Dışarıdan gelebilecek patojen mikroorganizmalara, kimyasal maddelere karşı fiziksel bir engel oluşturur. Ve hasar gördüğünde yapısal olarak sürekli yenilenerek dış faktörlerden gelen saldırılara karşı bedeni korur.[7]**

Derinin bu işlevleri, ergenin deriye yaptığı saldırıların iki şekilde ele alınmasını sağlayabilir: İlk olarak ergenin saldırdığı deri, kendisini yenileyerek dış dünyadan koruyan bir dokudur yani ergen kendini yenileyen bir dokuya saldırmaktadır. Öyleyse bu saldırıyı, bağ kurmaya yönelik libidinal boyutuyla ele almak yani onarılabilecek olana saldırmayı geri dönüşsüz bir yıkım yaratmayacak bir saldırı olarak görmek mümkündür. Öte yandan ergen beden bütünlüğünü

3 Didier Anzieu (1985), *Deri Ben*, çev. Nesrin Tura Demiryontan, Metis Yayınları, İstanbul 2005, s. 51.

4 Anzieu (1985), *agy*, s. 51.

5 Anzieu'nun kitabının Türkçe çevirisinde *Moi* (Ego) sözcüğü karşılığında "Ben" tercih edilmiştir. Ancak bu yazıda *Moi* karşılığı olarak Benlik sözcüğü tercih edilmiştir (Benlik, Altbenlik, Üstbenlik gibi); o nedenle yazının diğer bölümlerinde bu sözcük kullanılmıştır.

6 Anzieu, *agy*, s. 49.

7https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/68064/mod_resource/content/0/Derinin%20yap%C4%B1s%C4%B1%20fonksiyonlar%C4%B1.pdf

sağlayan, yaşamsal bir dokuya saldırmaktadır. Tam da bu kitabın konusu olan "Ayrılık, Eksiklik ve Ötesi" başlığındaki "Ötesi" kelimesinin çağrıştırdığı gibi bir ikilik yaratmaktadır. Çünkü "öte" ölümü çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte "ötesi"nde "öteki" de vardır. Ve "ötesi", ergeni insan olmanın koşullarından olan iki temel farklılığa taşımaktadır. Cinslerarası ve kuşaklararası farklar, ergeni hem öteki cinse hem de öteki kuşağa muhtaç ve bağlı kılar. Muhtaçlık, kendini tümgüçlü görmekten yani çocuksu tümgüçlülük düşlemlerinden vazgeçmektir. Diğer bir deyişle, narsisistik yaralanmaya maruz kalmaktır. Bağlılık ise narsisistik yaralanmanın nesneye yapılan yatırımla onarılabilme olanağını ergene sunar. Yani öteki ergeni ötesinden (ölümden) kurtarır.

Ama "öteki" aynı zamanda ergeni paradokslar dünyasına sokar. Peki, nedir ergenin paradoksları? İstilasına uğradığı, onu ruhsal olarak zorlayan dürtüler yine onun kendini yaratma sürecinde gereksinimi olanlardır. Diğer yandan yeni nesneleri keşfetmek için çocuksu nesneleri, Oidipal nesneleri terk etmek, yitirmek durumundadır. Ancak bu terk edişi yine onlarla aynı evde yaşayarak ve onlara bağlı kalarak yapmalıdır. Paradoks aykırılığı, çelişkiyi, uyumsuzluğu ama aynı zamanda uyumu, eksikliği, farklılığı gündeme getirir. Bir zorluk barındırmakla birlikte, zorluklardan çıkış ya da zorluklarla baş etme olanağını da sunar. Anzieu, psikofizyolojisini göz önüne aldığımızda derinin paradoksal birçok işleyişin örneğini sunduğunu söyler:

> **O kadar ki, ruhsal paradoksallığın kısmen deriye yaslanıp yaslanmadığını kendimize sorabiliriz. Deri, iç ortamımızın dengesini dışsal rahatsızlıklardan korur ama bu rahatsızlıkların damgalarını, biçiminde, dokusunda, renklenmesinde, yara izlerinde saklar. Koruduğu varsayılan bu içsel durumu büyük ölçüde dışa vurur, başkalarının gözünde iyi ya da kötü durumdaki organik sağlığımızın bir yansısı ve ruhumuzun aynasıdır.**[8]

Anzieu derinin paradokslarını şöyle sıralar:

> **Narsisistik olduğu kadar cinsel libido yatırımlarını da çağırır. Hem huzurun hem de baştan çıkarmanın yeridir. Haz verdiği kadar acı da verir. Dış dünyadan gelen bilgileri beyne iletir; 'elle tutulmaz' mesajlar da buna dahildir, öyle ki işlevlerinden biri tam da benin bilinci söz konusu olmaksızın 'yoklamak'tır. Deri sağlamdır ve kırılgandır. Beynin hizmetindedir, ama beyin hücreleri kendini yenileyemezken deri bunu yapar. Çıplaklığıyla yoksunluğumuzu ama aynı zamanda da cinsel uyarılmamızı maddeleştirir. İnceliğiyle, yaralanabilirliğini, tüm diğer türlerinkinden daha büyük olan kökensel ıstırabımızı ama aynı zamanda uyum sağlama ve evrimleşme konusundaki esnekliğimizi ifade eder. Farklı duyusallıkları birbirinden ayırır ve birleştirir. Eksik biçimde gözden geçirdiğim tüm bu boyutlarda, bir ara statüye, ikisinin-arası statüsüne, bir geçişsellik statüsüne sahiptir.**[9]

8 Anzieu, *agy*, s. 53.

9 Anzieu, *agy*, s. 53.

İşte tüm bu nedenlerden dolayı ergen, içinde bulunduğu zorluktan çıkmanın bir ara yolu olarak deriyi kullanır. Ve elbette paradoks ve geçişlilik kavramları akla Winnicott'ı ve onun geçiş olguları-geçiş deneyimi kavramını getirir.

Winnicott'a[10] göre geçiş deneyimi içsel olanla dışsal olanın arasında, tümgüçlülükle gerçeklik arasında bir yerde paradoksal bir konumda oluşur. Sağlıklı insan, bu paradokslarla yaşayabilen, bunlarla oynayabilen, tüm bu süreç sonrasında bir şey yaratabilen insandır. İşte ergen için de deriye saldırma (içinde tüm riskleri barındırsa da), tüm paradoksları arasında sıkışıp kaldığı, sıkılıp daraldığı, iç ile dış arasında ne dürtülerin doyumundan vazgeçmek zorunda kaldığı ne de dış dünyanın yasakları karşısında ezildiği bir uzlaşma süreci içerisine girme çabasının bir yoludur. Bu aynı zamanda kanlı bir ayrılık çabasıdır. Eğer ergenlik bir ikinci doğumsa, bu ayrılık çabasının kanlı oluşu akla ilk kanlı ayrılığı, doğumu, annenin bedeninden ayrılığı getirir.

İlk Nesneden Ayrılık

Ergenin ruhsal açıdan gerçekleştirmesi gereken gelişimsel görevlerinden birisi Oidipal nesnelerinden ayrılmak ve yeni nesneler bulmaktır. Ancak eğer ergenin derisi ile ilişkisi söz konusu ise bu, yaşamın başlangıcındaki anne bebek ilişkisini, ilk nesneden olan ayrılığı gündeme getirir. Çünkü deriye ilk dokunan annedir. Yoğun ve çiftedeğerli duygular deride kendine yer bulur; deride yapılan kesiğin anlamı belki de budur. Sanki yapışık kalmış olan ve ortak yaşamı (*symbiose*) anımsatan yapıya ayrılığın izi çizilerek artık bir değişim olduğu vurgulanmak istenir. Bununla birlikte bedene yönelik her türlü geri dönüş, anneyle olan bir olma haline geri dönüş isteğidir; aynı zamanda ötekinin olmadığı, zamanın olmadığı hatta ölümün de olmadığı bir ana geri dönüş isteği.

Anzieu deriye ait duygulardan, özellikle utançtan söz eder ve burada deriyi kaşıma örneğinden hareket eder:

> **... kaşıma, saldırganlığın bedene geri dönüşünün arkaik biçimlerinden biridir (bene geri dönüş yerine, ki bu daha gelişmiş bir üstben oluşumunu varsayar). Bunun sonucu olan utanç, insanın kaşınmaya başladığında duramayacağını, denetlenemez ve gizli bir güç tarafından yönetildiğini, derinin yüzeyinde bir gedik açmakta olduğunu hissetmesinden kaynaklanır.**[11]

Anzieu geliştirdiği deri-benlik kavramıyla, gelişmesinin erken evrelerinde, çocuğun benliğinin beden yüzeyi deneyiminden hareketle kendini kendisine ben olarak tasarımladığı bir biçimlendirmeyi tanımlar: "... özne, ruhsal beni kendinin olarak tanımayı sürdürür (bu yüzden, bu ben tehlikeli cinsel

10 D. W. Winnicott (1971), *Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

11 Anzieu, *agy*, s. 56.

dürtülere karşı savunma mekanizmalarını seferber eder ve kendisine ulaşan algılanabilir verileri mantıklı biçimde yorumlar), oysa bedensel ben artık özne tarafından kendine ait olarak tanınmaz ve ondan kaynaklanan deri duyumları ve cinsel duyumlar, baştan çıkarıcı-zulmedici birinin dalaverelerinin emrindeki bir etkileme aygıtının entrikalarına atfedilir."[12]

Benliğin gelişmesi için öncelikle bebeğin yalnızca bedensel değil, ruhsal gerekliliklerine de önem veren ve yalnızca önem vermekle kalmayıp bunları yorumlayan annenin varlığına gereksinimi vardır. Annenin öncelikli olarak, Winnicott'ın da bahsettiği gibi, bebeğin her türlü gereksinimine eşduyumlu yanıtlar verebilmesi gerekir. Deri-benliğin oluşabilmesi için de bu bir zorunluluktur. "Bir deri benin oluşması için zorunlu olan yanılsamayı, bu zarın öteki tarafına bitişik bir varlığın tamamlayıcı bir simetri içinde sinyallerine karşılık vereceği yanılsamasını destekleyen, narsisistik yatırım yapılmış bir erinç zarı ancak böyle kurulur."[13] diyen Anzieu, ikincil mazoşizm gibi ikincil narsisizmin de altında anne ve çocuğun ortak bir deri yüzeyine sahip oldukları düşleminin yattığını belirtir. Bu, bebeğin gelişiminde olması gereken bir aşamadır. Ancak bazen annenin bedensel bakımlarının libidinal niteliği yoğun bir dürtüsel uyarılma şekline gelirse, bebek için rahatsız edici olur. Bu yoğun dürtüsel uyarım cinsel ve saldırgan dürtüleri içerebilir. "... o zaman ortak deri koparılıp alınmış ve yaralı olarak fantezileştirilir."[14] Bu da deri-benliğin mazoşistik yönde gelişmesi demektir ve aynı zamanda ilk özdeşleşmelerin doğasının ne kadar tehlikeli olduğunu gösterir.

Ergenlik döneminde Oidipal nesnelerden vazgeçmenin yası tutulmalıdır ama kimi ergenler için ondan çok daha önceki bir yasın, anne bebek ilişkisindeki bağın, deriden deriye olan ilişkinin yasının tutulması daha önemli hale gelir. Neden bazı ergenler bu süreçte nesnenin yasını tutmak yerine, derisine saldırmaktadır? Burada şu soruyu da sorabiliriz: Söz konusu olan bir yas mı, yoksa bir melankoli uğraşı mıdır?

Freud, "Yas ve Melankoli" makalesinde her iki durumun da kayba verilen tepkiler olduğunu ve yaşama dair normal tutumdan ciddi uzaklıklar içerdiğini söyler. "Yasta yoksul ve boş hale gelmiş olan şey dünyadır; melankolide ise bizzat ego."[15] Melankolik kimi kaybettiğini bilmekte ancak onda neyi kaybettiğini bilmemektedir. Thomas Ogden, "Yas ve Melankoli" üzerine yaptığı bir okumada şu soruları sorar: "Melankolik, nesnenin melankoliğin kendisiyle olan bağının ne tür bir önemi olduğunu, [melankoliğin] [nesneyi

12 Anzieu, *agy*, s. 78.

13 Anzieu, *agy*, s. 83.

14 Anzieu, *agy*, s. 83.

15 Sigmund Freud (1917), "Yas ve Melankoli", *Metapsikoloji*, çev. Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul 2002, s. 246.

kaybederek] onda neyi kaybettiğini mi bilmemektedir? Yoksa nesne kaybının sonucunda *kendisinde* ne kaybettiğini mi bilmemektedir?"[16] Ogden burada, melankolideki nesne kaybının iki bilinçdışı boyutunun eş zamanlılığı ve birbirine bağlılığı düşüncesinin önemini ortaya koyar. "Birisi melankolik kişinin nesneyle bağının doğasını, diğeri ise kendilikte nesne kaybına bir yanıt olarak meydana gelen değişimi içine almaktadır."[17] Freud melankolikte benliğin bir parçasının, bir nesne olarak benliğin diğer parçasına saldırdığını belirtir ve bunu vicdan olarak açıklar. Melankoliğin kendisine yönelttiği suçlamaların aslında sevilen kişiye yönelik bilinçdışı suçlamaları temsil ettiğini söyler. Terk edilen nesne, onunla kurulan özdeşleşme aracılığıyla korunmaktadır. Aslında yukarıda da belirttiğimiz gibi, deriye yapılan saldırılar, beden bütünlüğünü bozmadan sadece deriye bir çizik atarak bir anlamda özdeşleştiği nesneyi de korumaktadır. Ogden ayrıca, kaybın acısına yanıt olarak, benliğin bölünmüş bir parçasının, öfkeyle (haksızlıktan kaynaklı öfkeyle) benliğin bir başka bölünmüş parçasına (nesneyle özdeşleşmiş benliğe) saldırdığı içsel bir nesne ilişkisi kuran benliğin iki kez bölündüğünü ifade eder. Yani bedenin bölünmüş bir parçasına, deriye, bedenin başka bir bölünmüş parçasının (elin, yani kasların) saldırdığı bir ilişki kurarken aslında iki kez bölünmüş olur. Bir yandan da etkin durumdaki el (kaslar) edilgen olan deriye saldırmış olur.

Ergen, ilk nesneyle kurulan bağı temsil edene yani kendi derisine, aynı zamanda onu koruyarak saldırmaktadır. Derisinin kapsayıcılığı zayıf olan bu ergenler kendilerini boşlukta, kapsız hissetmekte ve işte o nedenle dış dünyayı ve elbette nesneyi tehdit edici görmektedirler. Bu da ilk bağın tasarımı olan, onu boşlukta bırakan ve kapsamayan bedenin kılıfına yani deriye saldırmaya yol açar. İlk nesneyle olan ilişki elbette yaslanmacı unsurlar taşısa da hiç şüphesiz özdeşleşimsel ve narsisistik öğeler de barındırmaktadır. Terk edilen nesne onunla kurulan özdeşleşme sayesinde korunmaktadır. Burada bir paradoks vardır çünkü melankoli çiftedeğerli çatışmalar içerir, temelde bir hayal kırıklığı söz konusudur. Freud bunu şöyle ifade eder: "Melankolide, hastalığın ortaya çıkışına yol açan durumlar çoğunlukla ölümdeki açık kaybın ötesine geçer ve önemsenmeme, ihmal edilme ya da hayal kırıklığı gibi, ilişkiye sevgi ve nefret gibi karşıt duyguları sokan ya da mevcut bir çiftedeğerliliği pekiştiren bütün durumları kapsar."[18] Bu durumda benliğin bir kısmı narsisistik özdeşleşmeye gerilemiş, ancak diğer kısmı çiftedeğerli duyguların neden olduğu çatışmanın etkisiyle sadizme gerilemiştir. Aşk ve

16 Thomas Ogden (2005), *Şu Psikanaliz Sanatı*, çev. Burçak Erdal, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 55.

17 Ogden, *agy*, s. 55.

18 Aktaran Ogden, *agy*, s. 63.

nefretin içi içe geçtiği bir durumun söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu nedenler göz önünde bulundurularak yukarıda sorduğumuz soruya tekrar dönecek olursak, kendi derisine saldıran ergenlerin ruhsal süreçlerini melankolik sürece benzer bir süreç olarak değerlendirebiliriz.

Öte yandan bu saldırılar edilgenlikten etkin olmaya geçmeyi de içermektedir. Çünkü "kesilen kol" kendisine aittir ancak "kesen el" de kendisine aittir. Etkinlik ve edilgenliği aynı anda barındıran bir eylem olarak deriye saldırı, ergenin yaşadığı tüm değişimler karşısındaki âcizlik-çaresizlik halini tümgüçlülüğe çevirmeye yönelik umutsuz bir çaba olarak düşünülebilir. Bunun aynı zamanda anneyle bir olma tehlikesine (ve arzusuna) yani ensest nitelikli arzulara karşı bir savunma çabası olduğunu da öne sürebiliriz.

Çocuksu Bedenden Ayrılık

İlk nesneyle olan libidinal bağdan ayrılıkla birlikte çocuksu bedenden ayrılık, ergenin önünde bir zorluk olarak belirir. Philippe Jeammet erin bedenin, zorunluluğun bir habercisi olarak ortaya çıktığını söyler:

> **Bu zorunluluk ergene kendini, ona arzularını sormadan kabul ettirir: Cinselleşmek (sexuation) yani iki cinsten birine ait olma ve anne babanın mirası olan bedensel görünüme boyun eğmek yani bir soy zincirine ait olma zorunlulukları olarak. Ergenin bedeni ona birçok açıdan ihanet eder. Gizil dönemin kazanımlarından biri çocuğun benliğini kontrol edebilmesidir. Beden artık çocuğun düşüncelerini ve arzularını arkasına gizlediği koruyucu bir perde de değildir. Tersine en mahrem heyecan ve arzularının sonucu olan yüz kızarmalarının, sakarlıklarının ve huzursuzluklarının ortaya çıktığı sahne olur.**[19]

Cinselleşen deri, ergene ilk bedensel ilişkiyi, ilk teması hatırlatır. Deri dolayımı ile girişilen ayrılık çabaları Oidipal nesnelerden değil ilk nesnedendir. Dolayısıyla beden otoerotik bir bedendir. Aynı zamanda ilk nesneyle kurulan özdeşleşmeyi gündeme getirir. Tam da bu nedenle ona saldırılır, bir anlamda yok edilmeye çalışılır.

Genç yetişkin olan A İstanbul dışında bir üniversiteyi kazanarak evden uzaklaşmıştı. Ancak evden uzakta ilk yılında kaygıları artmış, kendisini boşlukta hissetmeye başlamış ve bu nedenle psikoterapiye başvurmuştu. Böyle hissettiği zamanlarda odasından hiç çıkmıyor, sıklıkla uyuşturucu kullanıyordu. On dört yaşında ilaç içerek intihar teşebbüsünde bulunmuş, sonrasında ise kendisinin intihar teşebbüsü olarak adlandırmadığı ancak öfke anlarında ortaya çıkan kolunu kesme, bedeninin değişik yerlerine çizikler atma şeklinde

19 Philippe Jeammet, "Adolescence et Processus de Changement", Daniel Widlöcher, *Traité de Psychopathologie*, PUF, Paris 1994, s. 690. (Çeviri için Talat Parman'a teşekkür ederim.)

girişimleri olmuştu. Kimsenin onu sevmeyeceğini çünkü zaten kendinin de kendisini sevmediğini söylüyordu. Sıklıkla içindeki şeylerin kötü olduğundan bahsediyor ve bu nedenle de belli dönemler kendisini odasına kapatıyordu. Odadan çıkması sanki içindeki kötülüğün de dışarı çıkması anlamına gelecekti. Kimseye öfkesini dile getiremiyordu, hayır diyebilmek onun için çok zordu. Annesinin kendisini "yaralayan" her cümlesinden, eleştirisinden sonra kendisini kesmek istiyordu. Annesine öfkelenmek onun için çok zordu çünkü onu üzmek istemiyordu; o aynı zamanda onun için birçok zorluğa katlanmış iyi bir anneydi. A'nın annesinin eleştirilerinden sonra kendini kesme isteği ve bunu zaman zaman eyleme geçirmesi, sanki annesini kendi bedeninden koparma, kendi derisine yapışmış olan yabancı deriyi söküp atma isteğine dairdi. Ancak alttaki deri, anne ile olan kökensel deri olduğuna göre bu aynı zamanda anne ile bir olma arzusuna ve mazoşistik arzuya da işaret ediyordu. Annesine yönelik düşmanca bir nefret ve aynı ölçüde sevgi de duyuyordu. Çiftedeğerli duyguların bu denli güçlü olması, içinden çıkamayacağını düşündüğü bir hapsolma halini de yaşatıyordu. Deriye saldırma arzusu sanki aynı zamanda anne ile olan özdeşleşimsel bedeni yok etme arzusuydu. Deriye yapılan saldırı ve anne ile iç içe geçen bir bedeni kendisinden ayırma arzusu, bedenin sınırlarını yeniden belirleme arzusunu da ifade ediyor olabilirdi.

Jeammet ergenin bedeninin annebabanın birlikteliğinin somutlaştığı ve sergilendiği ayrıcalıklı bir alan olduğunu söyler:

> ... **Onlara olan fiziksel benzerlik o kadar apaçıktır ki ergen kendisine ait olanın ne olduğunu bilemeyebilir. Potansiyel olarak yabancı olan bu beden ergenlikle birlikte tanıdık olmaktan çıkar; kendilik imgesini yeniden sevmek ve sindirmek gerekir; ama bu aynı zamanda ensestüel bir bedendir, annebabanın birlikteliğinin ürünüdür, ilk sahnenin ve annebabanın birleşmiş halinin ayrıcalıklı tasarımıdır.**[20]

Ergenin bedenine yönelik tüm saldırıları, annebabaya yönelik saldırıdır. Özdeşimsel sorunların yoğunluğunu yıkıcı bir şekilde gösterme biçimidir. Narsisistik yatırım yapılmış bir bedeni yok etme girişimidir.

A'nın dayanılmaz zorluk olarak ifade ettiği boşluk duygusu, ergenlerle klinikte çalışırken sıklıkla tanık olduğumuz bir durumdur. Ergenlerin ifadelerinde yer alan bu boşluğu nasıl anlayabiliriz? İlk olarak yakınlığın hızla istila edici duygulara neden olmasıyla, ergenlikte duyulan mesafe alma ihtiyacı kendisini uzakta yaşama, fiziksel olarak uzaklaşma şeklinde gösterir. Ancak uzaklaşıldıkça sanki yakınlaşılır. Yakınlaşılan şey iç dünyadaki boşluktur. A için de bu böyle olmuştur. Annesinden uzaklaşma gereksinimi ile şehir

20 Jeammet, *agy*, s. 690.

dışına gitmiş ancak yaslanacağı içsel kaynakların zayıflığı nedeniyle içsel boşluk duygusuyla karşı karşıya kalmıştır. Yaslanıp dayanak alacağı yerde bir boşluk vardır. Ve her yeni temas, kurulma çabasındaki her yakın ilişki, A'ya o boşluğu daha da fazla yaşatmaktadır.

Didier Anzieu, sınır durumlarda bozulmaya uğrayanın deri benliğin bütünsel yapısı olduğunu, içerden gelen ile dışardan gelen arasındaki ayrıma ilişkin bozuklukların da bundan kaynaklandığını söyler: "Tıpkı dışın bir iç haline, bu iç'in de bir dış haline gelmesi ve bunun böyle sürüp gitmesi gibi, kötü içselleştirilmiş içerik, kötü içeren bir içerik haline gelir. Nihayet, kendiliğin, bu fazla şiddetli birincil duygular (yıkım, dehşet, kin) tarafından terk edilen merkezdeki yeri boş bir yer haline gelir ve ideal bir nesne ya da varlığın (bir dava, bir usta, imkânsız tutkulu bir aşk, bir ideoloji vb) imgesel varlığıyla doldurmayı başaramadıkları sürece, bu merkezi iç boşluk kaygısı söz konusu hastaların temel yakınma konusunu oluşturur."[21]

"Istıraplı Bedenden Istırabın Bedenine"

Anzieu bu çerçevede mazoşizm konusunda çalışmaları olan bir başka önemli psikanaliste, Micheline Enriquez'e gönderme yapar. Enriquez, bir "ıstırap zarı"nın varlığından söz eder. Ona göre mazoşist zarın iki temel ayırt edici özelliği vardır:

> **1. Özdeşleşmenin başarısızlığı: Anneyle erken alışverişlerde yeterli bir özdeşleşme hazzı bulamama durumunda, bebeğin ruhsallığını canlı tutan duygu bir "ıstırap deneyimi"dir. En iyi durumda bedeni ancak "ıstırabın" bedeni olabilir. 2. Ortak derinin yetersizliği: "Bir başkası tarafından ortak bir dil içinde onaylanan ve değer verilen asgari ölçüde yatırım eksikliği söz konusu olduğunda, hiçbir özne yaşayamaz. En iyi durumda, hayatta kalmayı, bitkiden farksız yaşamayı ve ıstırap içinde kalmayı başarır. Kendi kendisine yatırım yapamaz, kendini sahibi belirsiz hisseder.[22]**

Bu nedenle deriye yönelik saldırıların amacı otoerotik bir haz duymanın yanı sıra ötekinin bakışını, kendisine yönelik ilgisini talep etmektir. Bu "Bak görüyor musun acı çekiyorum" demektir. "Bedenine uygulanan şiddetin izleri ona yalnızca kesin bir zevk vermekle kalmaz, aynı zamanda kendi kendini sahiplenme duygusu verir. Bedeninin hâkimiyetine, ancak onu görünüşte savunma araçlarından yoksun bir kurban konumunun ardına gizleyerek sahip olabilir."[23] Anzieu'ye göre öznenin kendisini canlı olarak algılaması

21 Anzieu, *agy*, s. 170.

22 Aktaran Anzieu, *agy*, s. 260.

23 Anzieu, *agy*, s. 260.

için deriye yapılan saldırılar zorunludur ancak aynı zamanda böylece özne, nesneye bir iktidar ve öldürme niyeti atfeder. Istırabı eylemle ifade etme, somutlaştırma girişimidir: "... bir cehennem azabıdır, fedakârlıktır, çile'dir. Ama aynı zamanda bu deneyimi kendi adına yaşamaktır."[24]

Anzieu,[25] ötekinin bakışı karşısında sergilenen ve ondan ürküntü talep eden bu ıstırabın, kişiye, annenin nüfuzundan kurtulma ve kendine dokunulmaz bir zar oluşturma, kendi derisi içinde temel bir güvenlik duygusu kazanma olanağı sağladığını söyler. "Micheline Enriquez, ıstıraplı bedenden ıstırabın bedenine geçişin 'bir başkası *olmak*, kendisi için *sahip olmak* için ödenmesi gereken bir bedel' olduğu sonucuna varıyor."[26] Ergen de derisini çizerek bir bedel öder, bu bedelin somut görünümü derisindeki izlerdir. Ayrılma çabasının ve bağımsızlaşma savaşının izini derisinde taşıyacaktır. Bu ergenin sözcükleriyle "Bak gördün mü acı çekiyorum"dan, "Ben acı çekiyorum"a bir geçiştir.

Sonuç Olarak

Ergenin derisine yaptığı saldırıları; kendi bedeninin sınırlarını kavramak, hissetmek, ötekinden bir kopuş gibi hissedilerek de olsa ayrılmaya çalışmak çabası olarak düşünebiliriz. Öznel bir bedene sahip olmak için yaşadıkları ruhsal acıyı bedensel acı şekline çevirerek yaşamak, ergenin somutlaştırma gereksinimine denk gelmektedir. Bir anlamda kendi bedenine yerleşmek için yapılan, yıkıcı da olsa libidinal yani aşk dolu bir çabadır.

Ağır terk eder,
köke yakın oturan,
mekânı

der bir şiirinde Hölderlin.[27] Ağır da olsa "ıstıraplı bedeni" terk edip "ıstırabın bedenine" yerleşir. Ve böylece bedenini sahiplenebilir ve artık ötekine ulaşabilir. Aşkla dolu bir çabadan geçerek bir aşkın içine yerleşme imkânına sahip olur.

24 Anzieu, *agy*, s. 261.

25 Anzieu, *agy*, s. 264.

26 Aktaran Anzieu, *agy*, s. 264.

27 Aktaran: Gamze Güler, 2015.

Marjorie Roques
Çevirmen: Gizem Kural

Ergenlikte Annebaba Ayrılığının İlerideki Etkileri: Bir Genç Yetişkin Kadının Vaka Çalışması

Kuramsal Çerçeve

Ergenlik Süreci

Genellikle, varoluşsal kriz olarak tanımlanan ve başlangıcı erinlik olan ergenlik, aynı zamanda Philippe Gutton'un (1991) "erinsel" olarak adlandırdığı yoğun ruhsal değişimlerin görüldüğü bir dönemdir. Çocuğun konumunu değiştiren bu sarsıntılar, ergeni, sonunda ulaşacağı yetişkin hayatına yönlendirmek üzere ruhsal işlemlemeyi devreye sokar (Belamich ve Constantino, 2012). Bu çalışma, "cinsel kimliğin bütünleştirilmesi, çocuksu ilişkilerin düzenlenmesi ve ayrılık çalışmasının başlangıcıyla ilgilidir ve ruhsal olayların tekrar düzenlenmesiyle sonuçlanır" (Emmanuelli, 2005; s. 4). Üstelik, bundan böyle kişi, özdeşleşmelerine bağlı olarak seçtiği nesneye göre kendini, eril veya dişil, cinsel kimliğiyle tanımlamaya başlayacaktır (De Kernier, 2015).

Ergen bu dönemde annebaba tasvirleriyle önceki özdeşleşmelerini korumak ve karşılaştığı yeni kişilerle özdeşleşme kurmak gibi iki görevle karşı karşıyadır (De Kernier, 2015). Bu tehlikeli düzlemdeki alıştırmada asıl mesele, kendiyle ve ötekilerle ilişkilerini yeniden ele almaktır; özellikle annebabayla ilişkinin değişikliğe uğraması gerekir. Bu noktada söz konusu değişiklik, annebabadan kopmak değildir, ancak "aksi takdirde *gerçekleşebilecek bir enseste savrulacak*" ebeveyn figürlerinden yavaş yavaş özerklik kazanmaktır (Bernateau, 2010; s. 14). Çocukluktan beri ilk defa, ergeni annebabasıyla birleştiren ilişki, yeni bağlanma ilişkilerinin oluşmasına olanak yaratabilir. Gelişimcilerin bahsettiği bu özerklik eylemi, yani "özerkliğe yönlendiren baskı" (Atger, 2007), psikanalistlere göre ruhsal işleyişte bir ayrılığa karşılık gelir. "Kişi, aşk ve nefret nesnelerinden ayrılmalı, daha doğrusu kendini çek-

meli ve duygusal yatırımını aile dışı aşk ve nefret nesnelerine yöneltmelidir" (Braconnier, 1985; s. 13). Yoksa annebabadan ayrılık, "eğer ruhsal ve duygusal boşluğun büyük bir kısmı annebabayla ilişkiye yoğunlaşmışsa, ebeveyn imgelerinin belli bir bölümünün kaybı, yas tepkisine neden olabilir" (Coslin, 2007; s. 44). Bu birincil öğe, annebabayla ilişkideki kayıp yaşantısının neden olacağı hasarları görmemize olanak tanır. Kayıp çalışmasının temel etkenlerinden biri, hayatın belli dönemlerinde, örneğin ergenlikte, tekrar deneyimlenen çocukluktaki depresif konumun işlenmesinin niteliğidir (Klein, 1952; s. 206). Bu süreçte annebabayla özdeşleşme kurmak, ergenlikteki "kayıpla yakından bağlantılı" olan özdeşleşme kavramını düşündüren bir ön koşuldur (De Kernier, 2015; s. 193).

Özdeşleşimsel Hareketler ve İşlevleri:

Özdeşleşme, bir kişiye olan duygulanımsal bağın ilk ifadesidir (Freud, 1902; s. 187) ve "kişinin, ötekinin bir yönünü, özelliğini, niteliğini özümseyip tamamen veya kısmen kendine özgü bir modele dönüştürdüğü bir ruhsal süreç" olarak tanımlanır. *"Kişilik, bir dizi özdeşleşmeye bağlı olarak oluşur ve farklılaşır"* (Laplanche ve Pontalis, 1967; s. 187). Daha sonra Freud, "benliğin karakteri, nesne seçimlerinin geçmişinin barındırdığı terk edilmiş nesnelerin yatırımının tortulaşması sonucu olmuştur" diye eklemiştir (Freud, 1923; s. 272).

Bu düşünce aynı zamanda Bowlby'nin bağlanma kuramında da yer alır. Bağlanma figürleriyle olan etkileşimler sırasında, birey bu özelliklerin bazılarını kendilik tasarımıyla bütünleştirmek üzere içselleştirir (Shaver ve Mikulincer, 2005). "Kimliği oluşturan ve narsisistik bütünlüğü sağlayan özdeşim süreçlerinin, bütün varoluşsal krizlerde, özellikle ergenlikte gözden geçirildiği" bilinmelidir (*Agy*, s.79). Ergenlikte, özdeşleşimin temel bir önemi vardır: "kendi olmak, artık kendi olamamak pahasına, öteki gibi olmak için ötekinden geçmek demektir (...)" (Chagnon, 2008; s.79). Bu denklem, hayatın bu dönemindeki özdeşleşim zorluklarına işaret eder: "*Nihai kimliği oluşturan ve narsisistik bütünlüğü sağlayan özdeşleşme süreçleri, bütün varoluşsal krizlerde, özellikle ergenlikte gözden geçirilir*" (*Agy*, s.79).

Özdeşleşmeler, özellikle annebaba figürlerinden ayrılmak söz konusu olduğunda, kaybın anlaşılmasında ve çalışılmasında etkilidir. Ayrılma sürecinin nasıl olacağı ve kaybın işlenmesi, özdeşleşmeler ve bağlanmanın niteliğiyle ilgilidir. Eğer annebabadan ayrılma durumunda edinilmiş özdeşleşmeler yetersiz kalırsa ve özellikle, bu süreçte ilişkiye karar verme işlevini etkileyecek çatışmalar (Bourguignon, 1985) ve değişiklikler (taşınma, okul ve arkadaş değişikliği) sıklıkla yaşanırsa (Hartman ve ark., 2015), kişi başka nesnelere

(akranlarına, akademik ve diğer alanlara) yatırım yapmakta zorlanır. Ayrıca, aynı cinsiyetteki ebeveynle özdeşleşimin (kendi aleyhine olan öfkeyi azaltmak adına) reddedilmesi sonucunda karşı cinsiyetteki ebeveynle bilinçdışı bir özdeşim ortaya çıkabilir (Kestemberg, 1962).

Burada bahsettiğimiz her şey ebeveynin idealizasyonunun ergenlikle birlikte yok olmasına neden olabilir (Bourguignon, 1985); böylelikle özdeşleşme sorunları ortaya çıkarabilir veya kışkırtabilir.

Ergenlikte Annebabanın Ayrılması Üzerine Bazı Kuramsal Değerlendirmeler

Birçok yazar, evlilik çatışmalarının olduğu durumlarda, boşanmanın zararlı etkilerinin genç bireyin yaşam kalitesini, bilhassa uyum sağlama kapasitelerini önemli ölçüde değiştirdiği konusunda hemfikirdir (Amato ve Keith, 1991; Kelly, 1998; Eymann ve ark., 2009). Ergenin, annebabanın boşanması sonrasındaki tepkisini etkileyen en önemli etkenlerden biri, ebeveyn-çocuk ilişkisidir (Amato ve Sobolewski, 2001). Fagan ve Churchill (2012), anne ve çocuk arasındaki ilişkinin değişmesinin, özellikle erkek çocukların eğitimsel çerçevede yaşadıkları zorlukların altını çizer. Bu zorluklar boşanma sonrası 2-6 sene arası devam edebilir. Ayrıca, çoğunlukla koruyucu olmayan bir babayla çocuk arasındaki ilişki bozulabilir. Bu yazarlara göre, ergenlikte (12-16 yaş arasında), ayrılmış, boşanmış veya tekrar evlenen annelerle yaşayan çocukların yalnız yarısından daha azı babalarıyla bir seneden fazladır görüşmekte ve yalnız altı çocuktan bir tanesi babalarını haftada bir görmektedir. Buna karşın, annebabayla ilişkinin nitelikli olarak devam etmesi durumunda, boşanmanın ergenin ruhsal yapılanmasında daha az olumsuz sonuçları olacağı belirtilmektedir (Bourguinon, 1985; Poussin ve Martin-Lebrun, 1997; Aabbassi, Asri ve Nicolis, 2016).

Ayrılık durumundaki annebabaların, acı çeken çift rollerine odaklanmaları nedeniyle ebeveyn rollerinden uzaklaştıkları hiç de nadir görülen bir durum değildir (Haesevoets, 2016; Hetherington, E. M.; Bridges, M. ve Insabella, G. M., 1998). Bu ebeveynsel acının (depresif veya değişken mizaçlı olabilir), ergen üzerinde –örneğin kaygı gibi– etkileri olacaktır (Bourguignon, 1986). Diğer durumlarda, ebeveyn çocuğunu acısının ortağı, sırdaşı ve günlük desteği konumunda tutabilir. Bu durum ise ergeni bir sadakat çatışmasıyla karşı karşıya bırakıp ardından içine dahil eder (Bourguignon, 1985; Haesevoets, 2016). Dahası, annebaba çiftinin dağılması *"genç bireyin kendini artık değerli hissetmemesine ve kendi değerinin temellerini kaybetmesine neden olur"* (Coslin, 2007; s.44). Ergene narsisizmini sorgulatan ergenlik –ergenin kendi değerinin

ölçüsünün ebeveynlerinin verdiği değere bağlı olması nedeniyle– annebabanın ayrılması durumunda daha da karmaşık hale gelecektir (Coslin, 2007).

Yukarıda annebabadan ayrılmanın birçok değişikliği beraberinde getirdiğinden bahsettik: Yas çalışması gerektiren kayıp ve ayrılıklar (Wallerstein ve Kelly, 1983; Bourguignon, 1985). Bu deneyimlerin sonucundaki karmaşıklık ile annebabadan ayrılmaya bağlı olan ve her ergenin yaşına ve cinsiyetine göre (Bourguignon, 1985; Van Pevenage ve Geuzaine, 2004) farklılık gösteren çoketmenli boyut, büyük ölçüde bir değişkenlik yaratacaktır. Elbette bazı ergenler entelektüel olgunlukları sayesinde durumla başedebilecek olsa da (Poussin ve Martin-Lebrun, 1997) bazıları ayrılıktan etkilenerek duygusal bozukluklar ve bazı semptomlar gösterebilir. Örneğin haz arayışındaki bazı ergenler, aile çevresinden tamamen uzaklaşıp dışarıya, özellikle akranlarına yönelebilir (Bourguignon, 1985). Bu durumdaki bir ergen için aşması gereken temel mesele, aile geçmişindeki annebaba çiftinin ayrılığına rağmen, her ilişkide olabilecek kayıp tehdidini göz ardı ederek, bir ilişkiye güvenli bir biçimde girebilmek olacaktır.

Sorunsal

Ergenlik konusunda uzmanlaşmış birçok yazar, ergenlikte görülen bazı işleyiş türlerinin, başka bir durumda psikopatolojiye dahil olan bir ifade olabileceği konusunda hemfikirdir (Winnicott, 1960; Emmanuelli, 2005; Coslin, 2002). Braconnier ve Marcelli (1998; s. 206), ergenliği "gelişimsel işleyişin ve psikopatolojik bir durumun iç içe geçtiği bir dönem" olarak tanımlar. Bu durum, hayatın bu dönemindeki ruhsal işleyişin hareketliliğine dairdir. Buradan hareketle, ergenlikte içsel ve dışsal dönüşümler karşısında çevresel ve ailesel koşulların, ergenin ruhsal işleyişi üzerindeki etkisini sorgulamak yerinde olacaktır (Winnicott 1960 ; Bourguignon, 1986; Emmanuelli, 2005: 31; Aabbassi, Asri ve Nicolis, 2016).

Buradan yola çıkarak, annebabanın ayrılması gibi gerçek bir ayrılığın, ergenlik işleyişini daha da karmaşık hale getirip getirmeyeceğini sorguladık. Aslında, ayrılık kavramı, literatürde öncelikli olan "bağ" kavramını da değerlendirmeyi gerektiriyor. Diğer bir deyişle, nitelikli bir ebeveyn/çocuk bağı, ebeveyn ayrılığının olası travmatik etkilerinden korur mu? Sık ve olağan olan annebaba ayrılığını, ergen birey, ilişkideki bağın durumuna göre, çatışmalar sergilediği zaman ciddi bir durum olarak varsayıyoruz. Oidipal ve depresif sorunsallarda, ayrılık endişelerinin ve bu döneme özgü özdeşleşimlerin oluşumunun tekrar harekete geçmesi nedeniyle, daha travmatik bir tablo görülebilir.

Yöntem

Yetişkin yaşamında (özel hayat, arkadaşlık, akademik veya profesyonel yaşam vb) annebaba ayrılığının sonuçlarını değerlendirmek adına, ergenlikte yaşadığı ayrılık dönemini hatırlayan Adèle vakasını sunacağız. Adèle'le, ergenlikte yaşanan annebaba ayrılığının yetişkin üzerindeki etkileri üzerine yapılan bir çalışma çerçevesinde tanıştık. Katılımcılar için ayrılığın bir yandan rahatlıkla anlatılabilecek kadar uzak ancak zamanla unutulmamış olması adına, yaş kriteri olarak 18-23 yaş belirlenip üç görüşme önerilmişti.

İlk görüşme, tanışma anında yapıldı ve onama formu sunuldu. Formun imzalanmasından önce, katlımcının sorularını cevaplamaya zaman ayrıldı. Sonrasında önceden hazırlanmış bir görüşme formu doğrultusunda, yarı-yapılandırılmış bir görüşme yürütüldü. Bu yöntemin seçilmesinin birçok nedeni vardı: Kişiye belli bir ifade özgürlüğü tanırken aynı zamanda bazı yönergeler söylemin oluşmasına destek sağlıyordu. Ayrıca, katılımcının serbest çağrışımlarını ve zamansallığını özgür bırakarak, onun araştırmanın konularına bağlı olarak yanıtlarını geliştirmesine yardımcı oluyordu.

Açılış yönergesi şöyleydi: "*Ergenliğinizde annebabanızın boşanmasını nasıl yaşadığınızı anlatmanızı rica ediyorum.*"

Görüşme formu, boşanma, ilişkiler, bağlanma (eşlere ve annebabalara) ve ergenlikle ilgili sorulardan oluşuyordu. Bu ilk görüşmenin amacı öncelikli olarak anamnez almaktı: Burada hedef, annebabasının ayrılmasına değin ruhsal tasarımları değerlendirerek, kişinin yaşamının taslağını oluşturmaktı. Bununla birlikte, yaşamındaki her türlü kayıp olayını saptamak hedeflenmişti: Bir ilişkinin sonu, bitmemiş bir proje, bir başarısızlık vs... Görüşme yazıya döküldükten sonra iki eksende analiz edildi. İlki, klinik araştırmada kanıtlanmış bir teknik olan "klinik gözlem" ile elde edilen izlenimleri değerlendirmekti (Ciccone, 2014). Daha sonra görüşme metni, tematik bir analize tabi tutuldu ve söylemlerde yaygın olan temalar saptanarak görüşme formuyla uyumlu olup olmadığı değerlendirildi.

İlk görüşmenin gidişatına göre, katılımcılara projektif bir test olan TAT'nin sunulduğu ikinci bir görüşme önerildi. Projektif yöntemin kullanılması, Oidipal ve kayıp sorunsalının özelliklerini daha ayrıntılı görmeye ve kişinin ruhsal işleyişi hakkında bir görüş kazanmaya yardımcı oldu (Brelet-Foulard ve Chabert, 2003). İkinci görüşme, resmi olmayan bir sohbetle başladı. Böylelikle iki görüşme arasındaki ilişki sağlamlaştırıldı ve çerçeve hatırlatılarak TAT'nin tanıtımı yapıldı. Daha sonra testin nasıl uygulanacağı ve yönergeler anlatılarak TAT verildi. Uygulamadan sonra katılımcının duygularını paylaşabileceği bir süre tanındı. Bu sırada katılımcıya, araştırma protokolünde bu görüşmenin dolaylı olarak sunulacağı belirtilerek görüşmenin amacı anlatıldı.

Üçüncü görüşmenin konusu katılımcı değildi. Bu görüşme sırasında, araştırmanın sonuçları sunuldu ve onun sorularını, açıklamalarını veya başka bilgileri ifade etmesi için bir zaman ayrıldı. Bu son görüşme, psikologların deontoloji kanunnamesinin 48. maddesini yerine getirmek suretiyle, katılımcının geçmişinin bir parçasını tekrardan oluşturarak ve sorularına cevap vererek onu bu sürecin merkezi haline getirmeye olanak sağladı.

Bu makalede, görüşmelerin verileriyle birlikte yalnızca bir vakayı sunmayı seçtik.

Vaka Çalışması Sunumu

Adèle 20'li yaşlarında bir genç kız. Kendisinden üç yaş küçük bir kız kardeşi var. Annebabası altı yıl önce, Adèle 16 ve kardeşi 13 yaşındayken, ayrılmış; şu an üniversiteye gidiyor ve "kadının toplumsal cinsiyeti çalışmaları" konulu bir tez yazıyor. Küçüklüğünde belirgin bir sorun hatırlamıyor ama küçük kardeşinin doğumundan sonra zorluklar yaşadığını belirtiyor. Bu durum, birçok kez hastaneye yatmasına neden olan somatik problemlere yol açmış. Adèle kendini yalnız, "zırh olarak hızlıca bir hayal dünyası oluşturan" bir "hayalci" olarak tanımlıyor ve kardeşine yönelen ilgi sonucunda bu özelliğin pekiştiğini belirtiyor. Bununla birlikte, ruhsal yatırım yaptığı, yanında olan bir anneyle, zaman zaman "iyi anlarda yanında olan" bir babayla mutlu bir çocukluğu anlatıyor. Babasını, kardeşinin doğumundan sonra ona karşı çok ilgili, "baba-tavuk" olarak tarif ediyor ancak yavaş yavaş daha az ortalıkta olduğunu ve işine gömüldüğünü, kendisine göre "kızlarının büyüdüğünü kabul etmeyen" bir baba olduğunu anlatıyor. Annesinin, babasının daha çok yanlarında olmasını istediğini ve işini değiştirmesini önerdiğini anlatıyor. Adèle, onun için ikinci bir anne figürü haline gelen bir bakıcı tarafından büyütülmüş.

Karmaşık Bir Ergenlik

Adèle geciken bir erinlik sonrasında, birçok karmaşanın da sebebi olan zor bir ergenlik dönemi geçirdiğini anlatıyor. Okul yılları, sosyal yalıtımla geçmiş. Ona destek olacak yalnızca annesi varmış. Kıyafet seçimlerini "üzgün ve sıkıcı" buluyormuş, kimlik arayışında olduğunu açıkça gösteriyormuş ve onu diğerlerinin gözleminden çıkaracak nitelikteymiş. Beden eğitimi derslerinin, özellikle kıyafet değiştirme ve sınıf arkadaşlarının önünde bedenini göstermenin zor bir an olduğunu anlatıyor. Ne arkadaşlarının yanında ne de akademik sistemde kendi yerini bulamadığını ve "yeterince özgür" olmadığını belirtiyor. Liseye geldiğinde edebiyat bölümüne girmiş ve bu yolla

öğrendiklerinden keyif almaya başlamış. Tercih ettiği alanlar, yaratıcılığını ifade etmesine izin veren sanat ve Fransızca dersleriymiş. Bu dönem, bedenini daha iyi kabullendiği ve akranlarıyla daha iyi ilişkiler kurmaya başladığı bir dönemmiş. Adèle'in bu söylemleri, ergenlikteki akran gruplarının işlevleriyle ilişkilendirilebilir (Hartman ve ark., 2015).

Arka Arkaya Yaşanan Kayıplar

Lise döneminin başında, eylül ayında bakıcısının vefat ettiğini öğrenmiş ve çok etkilenmiş. Altı ay sonra annesi, Adèle'e ve kardeşine, biriyle beraber olduğunu ve bir tanışma ayarladığını, bu durumu babalarından saklamalarını istediğini söylemiş. Adèle kendini "dayanılmaz" olarak ifade ettiği bir sadakat çatışması içinde bulduğunu, "babasının yüzüne bakamadığını" ifade ediyor. Daha sonra babasının bu durumdan haberi olduğunu öğrenmiş. Ebeveynlerinin ayrılmasını aslında bir "özgürleşme" olarak karşılamış ancak bu süreci "şiddetli" bir ayrılık olarak tanımlıyor. Aslında eşinin ilişkisine rağmen, Adèle'in babası ayrılmaya karşı çıkmış. Bu dönemde babası depresyon nedeniyle işinden izinliymiş ve Adèle'in hatırladığına göre babasının intihara eğilimi varmış. Okul dönüşü bir akşam, garajda halat bulduğunu söylüyor. Hikâyesinin geri kalanının aksine, bu dönemi ayrıntılı bir şekilde anlatmadığını fark ediyoruz.

Özdeşleşimsel Konum Alma

Birçok kez babasının "deli olduğunu", alkol problemleri yaşadığını ve şiddet atakları geçirdiğini tekrarlıyor. Onunla ilişkilerinin zorlaştığını, annesini "tutmayı öğrenemediği" için ona kızdığını anlatıyor. Babası Adèle'i annesinin tarafında olmakla suçlamış, hatta daha da ileri giderek "Adèle benim kızım mı?" diye babalığını sorgulamış. Boşanma sonrasında sırayla anne ve babasında kalma kararı verilmesine rağmen, Adèle babasına gitmeyi bırakmış ve onunla çok az iletişimi olmuş. Adèle'in babası, mahkeme kararına rağmen kızlarına nafaka vermeyi reddetmiş. Ebeveynlerinin ayrılmasından sonra (Adèle lise sondayken), annesinin kızlarıyla tanıştırdığı adam annesini terk etmiş.

Adèle'e göre babası bunu annesinin gönlünü tekrar fethetmek için açık bir kapı olarak görmüş. Babası annesini daha sık ziyarete gelmeye başlamış ve Adèle'e sınırlar koymaya çalışmış: "Burası senin evin değil, annemin evindesin, diyordum ona." Kendisi için onların tekrar bir araya gelme fikrinin "dayanılmaz" olduğunu anlatıyor. Bir akşam anne ve babası yine tartışmış ve babası annesine tokat atmış. Adèle bu durumdan çok etkilendiğini ve

babasının "bir imgeyi yok ettiğini" belirtiyor. Onu bu davranışlarından dolayı affetmek için çok zaman harcamış. Bu olay Adèle'le babasının ilişkisini daha da karmaşık bir hale getirmiş ve Adèle tamamen annesinde kalmaya başlamış. Annesiyle sağlam bir ilişkisi olduğunu anlatıyor: Kardeşi yatılı okulda olduğu için, Adèle bütün hafta annesiyle yalnızmış. Aynı zamanda annesinin işi dolayısıyla sık sık yalnız olduğunu ve "boş" vaktinin çok fazla olduğunu anlatıyor.

Bir sonraki sene Adèle üniversiteye başlamış. Her hafta sonu annesinin yanına geliyormuş. Annesi, Adèle'in sert ve donuk olarak tanımladığı başka bir adamla birlikte olmaya başlamış. İlişkilerinin ilk dönemleri biraz karışıkmış. Bu adamla ilişkisinin niteliğini, Adèle'in lise sonda yaşadığı bir olayla ilişkilendirebiliriz. Beden eğitimi dersinde, sınıf arkadaşlarıyla spor yapamayacağını hissetmiş. Öğretmeninin "sert" olduğunu ve normalde olduğu gibi o gün bunun üstesinden gelemediğini anlatıyor. O gün tutulup kalmış ve durmadan ağlamış. Sonrasında babasının evine dönmüş. Orada artık annesinin evinde bulamadığı bir "yatışma" bulduğunu anlatıyor. Burada, anneyle olan ikili ilişkiden vazgeçme ve babaya yaklaşma isteği görüyoruz.

Annebaba Figürlerinin Bölünmesi (Splitting)

Adèle'in görüşmede "iddia ettiğinin" aksine, çelişkili ruhsal hareketlerin etkisi altında olduğu görülüyor. Aslında annesini idealize ediyor: "Evdeki her şeyle" onun ilgilendiğini ve hatta eğitimlerinin bile onun sayesinde olduğunu söylüyor. Buna karşın, tamamen annesine yaslanan, yan gelip yatan babasını ayrılıklarından sorumlu tutuyor. Bu iki temsil belirgin bir çiftdeğerliliği, hatta Adèle'in özdeşleşmelerinde radikal bir tezata neden olarak ebeveyn figürlerinin bölündüğünü gösteriyor. Bu özdeşim, baskın ve bağımsız kadın ile itaatkâr ve bağımlı kadın imgesi arasında gidip geliyor. Babasına yönelik olarak ise, öfkesi empatiye dönüşebiliyor. Adèle, babasının, yeterince olgun olmamasından dolayı suçlu olduğunu belirtiyor. Ayrıca, üvey baba imgesi Adèle'in hikâyesinde önemli bir rol oynuyor. İkisine de ihanet etmemek için, sanki ikisi arasında bir seçim yapmak zorundaymış gibi bu adamı babasıyla karşılaştırıyor. Ayrılıktan sonra, "babasının başka bir yüzünü" gördüğünü ve "bunu hiç görmek istemediğini" söylüyor. Bu noktada zorluklarının farkında olduğunu belirtiyor.

Dışlanmışlık ve/veya Özdeşleşimsel İstikrarsızlık

Adèle için, bu ayrılık olayında, bağlanma ve kaybın işlenmesiyle ilişkili olarak özdeşleşme meselesinin, merkezi olduğu görülüyor. Annesinin onu

anladığını çünkü aynı müzik zevkini paylaştığını söylüyor. Öte yandan, annesinin sadakatsizliğinden bahsederken "biz" söylemini kullanması, Adèle'in annesiyle özdeşleşme kurduğunu ortaya koyarak anne-kız ilişkisindeki rollerin karıştığını gösteriyor. Annesini, birçok kez erkeksi özelliklerle donatılmış olarak tarif ederken, babasının erkeksilikten uzak olduğunu belirtiyor. Babasının "büyük bir çocuk" olduğunu, pek hırslı olmadığını ve deli olduğunu söylüyor. Bunun aksine, üvey babasını idealize ediyor ve yetişkinliğe geçişini ona borçlu olduğunu ifade ediyor. Dahası, Adèle'in belirttiği gibi, üvey babasıyla tanışması, annesiyle oldukça fazla yalnız vakit geçirdiği aile düzenini sorgulamaya teşvik etmiş: "Bir dönem annem tamamen bana aitti ve birden bu bağı biraz kaybettik." Bu adamın, anneyle ilişkilerini üçgenleştirdiği görülüyor. Bu önerme, babadan pek bahsetmediği çocukluk dönemiyle ilgili söylemlerindeki öğelerle ilişkilendirilebilir: "Bizi annem büyüttü", "İki çocuk yaptı", "Annem sanki ikinci, ayy yok üçüncü bir çocuğu var gibiydi", "Çok yalnızdı". Diğer yandan, söylemleri annesine karşı öfkeli olduğunu gösteren ruhsal bir çatışma eğilimini de ortaya çıkarıyor. Bu konuyu ayrıntılandırması istendiğinde, "Ona kızgındım çünkü babama yalan söylemek kolay bir durum değildi" ifadesinde bulunuyor. Sonrasında fikrini değiştirip annesinin, babasını terk etmesinin nedenlerini anladığını söylüyor.

Her seferinde, annenin temsili "baskın ve eğlenceli" bir adamla evliliği dolayısıyla ve tehdit edici ensestüel yakınlaşma karşısında sorgulanıyor. Aslında bu adam, aile dışından ve cinsel ilişkinin mümkün olduğu bir yabancı. Adèle'in son sınıftayken yaşadığı ve "boşanmanın duygusal etkisi" olarak tanımladığı olayın, üvey babası gibi onun "yetişkin olmasına" izin veren "sert ve donuk" ama sorumlu ve iradeli olan spor öğretmeniyle belirsiz ilişkisiyle iç içe girdiği görülüyor. Ayrıca, bu ilişkinin, üvey babasıyla benzer özellikler gösteren spor öğretmeniyle olan ensestüel boyuttaki aktarımsal ilişkiyi temsil ettiği ve bu "duygusuz ergenin" babasını keskin bir şekilde reddetmesine neden olduğu düşünülebilir. Babayı değersizleştirme eylemi, ergenlikte tekrar canlanan bir Oidipal suçluluktan kurtulmasına izin veriyor. Bu karşılık Adèle'in, babasının zorluklarının bilincine varmasını sağlıyor ve özellikle suçlu hissedeceği ve eninde sonunda kaybedeceği bir tercih yapmamasına yardımcı oluyor.

Ayrılığın ardından Adèle babasını eskiye göre daha farklı gördüğünü söylüyor. Baba imgesindeki bu değişiklik iki şekilde değerlendirilebilir: Ergenlikte baba temsilinin cinsiyetsizleştirilmesi (olaylar sırasında Adèle 17 yaş civarındaydı) ve ilerleyen yaşıyla birlikte Adèle'in öznelleşmesi (Gutton,1991) sonucunda yeni bir baba imgesi temsili oluşması. Ama aynı zamanda, bu olayla ortaya çıkan acıya da bağlı olabilir. Bu gözlemler, ebeveynlerin ayrılık

haberinin, Benliğin gerilemesine neden olan birincil acı durumunu harekete geçirdiğini savunan Bourguignon'un (1986) gözlemleriyle uyuşuyor. Kaygının etkisiyle, Adèle nesneye olan aşkını inkâr ediyor. Böylece Adèle'in yeni baba temsili, işlevsel bir bölünmenin geri dönüşünü ortaya çıkaran, Benliğin geçici gerilemesi olarak yorumlanabilir (Bayle, 2001). Bu geçici gerileme, Adèle'in söylemlerinde görülen ideal ve olumlu algılanan bir anneyle, değersizleştirilen ve olumsuz algılanan bir babanın bölünmesine neden olabilir. Bununla birlikte, bu bölünmenin yerini yavaş yavaş ebeveyn figürlerine karşı çiftdeğerliliğe bıraktığını ve babasıyla ilgili tasarımını ergenlikteki zorluklarla ilişkilendirdikten sonra, babayla olan özdeşleşiminin farkına varmasını olanaklı kıldığını görüyoruz. Bu durum, depresif pozisyonun işlenmesinin taslağını oluşturmaktadır. Adèle, anne ve babasının ayrılığının getirdiği kaybı ve bununla bağlantılı olan üzüntü duygulanımını kabul etmiş görünüyor. Bununla birlikte depresif konumun işlenmesinin, ergenlik sürecinden çıkmasına izin verdiği de düşünülebilir. Bu yorum, Bourguignon'un (1985), ebeveyn ayrılığının, ergenlikten önce olmaması şartıyla, ergenlik süreçleri için başlangıç potansiyeli niteliğinde olduğu önerisiyle aynı doğrultudadır.

Adèle Vakasının Sentezi

Çocukluktan itibaren Adèle'in yaşamının, özellikle kardeşinin doğumundan sonra ve ergenlik döneminde, kimliksel sorgulamalarla dolu olduğu gözlenmektedir. Adèle, annebabasının boşanmasından önce de zor bir ergenliği olduğunu ifade etmiştir. Bu zorlukların, liseye başlamasıyla (anne ve babası lise 1'de boşanmış) daha çok kendini hissettirmeye başladığını belirtmiştir. Ailevi durumuna rağmen, bu senenin lisedeki en iyi senesi olduğunu söylemiştir. Bu bize, Adèle'in bu sınav karşısında çevresinden destek aldığını göstermektedir. Adèle, "lisedeki bu iyi hava"nın, onun için bir kaçış noktası olduğunu ifade etmiştir.

Adèle ötekiyle ilişki kurma korkusunu ve ilişkilerinde "mesafesini korumayı" tercih ettiğini açıkça ifade etmiştir. Başkalarıyla yüz yüzeyken endişeli, güvensiz olduğunu ve duygusal bağ olmadan kendini daha iyi hissettiğini eklemiştir. Fagan ve Churchill'e (2012) göre, erkekler ve kızlar annebabaların ayrılığına farklı tepki vermektedir. Genç kadınlar, arzu ve kaygı arasında yer alan güçlü bir çiftdeğerlilik hissederek terk edilme kaygıları ve ilişkide belirgin bir güvensizlik geliştirmeye eğilimlidir. Ancak Adèle'in bahsettiği bu ilişkisel sorunların tek sorumlusu sadece anne ve babasının ayrılması değildir. Aslında, genç kadının anamnezinde gözlendiği gibi, kayba hassasiyeti gösteren daha önceden gelen bir bağlanma sorunsalı mevcuttur. Bu durumda

annebaba ayrılığı, öncesinde zaten yeterince sağlam olmayan bir ilişkisel işleyişi daha da kırılganlaştırmaktadır. Adèle'in kaynaklarına bakıldığı zaman, bireysel ve sanatsal faaliyetler için olan eğiliminin de gösterdiği gibi, zengin bir iç dünyaya veya birçok kere söylediği gibi hayalci bir karaktere sahiptir. Bununla birlikte, bazı travmatik olayların bastırılmasıyla ortaya çıktığını düşündüğümüz bir düşünce ketlenmesi veya savunma amacıyla düşünceye yatırım yapıldığı da fark edilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, annebaba ayrılığı üzerine araştırmalar oldukça azdır. En eski araştırmalar, boşanmaların yaygınlaştığı 1980'li yıllara dayanıyor (Demo ve Acock, 1988). Bugün boşanma oldukça yaygın bir olgudur. Bu yüzden, bu olayı sıradan olarak mı görmeliyiz? Birçok çalışma, annebabanın boşanmasının çocuklardaki zararlı etkilerini (kaygı, kalıcı ilişkisel problemler vs) ve bu etkilerin uzun süreli olduğunu göstermektedir (Wallerstein, 1991).

Ergenlerle veya genç yetişkinlerle olan psikoterapilerin klinik bulgularının yaygınlaşması, annebaba ayrılıklarının azalmasına veya aksine artmasına etki etmeyecekse de, koruyucu bir yaklaşımı mümkün kılarak bu olaydan dolayı acı çeken gençlerin kendilerini bulmasını sağlayacaktır. Lansford ve ark. (2006) okulun bu gençlere yakından eşlik etmesini önerir.

Bu eşlik önerisi aynı şekilde annebabalara da yöneltilebilir: Böyle bir durumda ergenin çaresizliğini anlamaları, hem annebabaların kendilerini suçlu hissetmemelerine hem de kendi tepkilerine dikkat ederek ergene destek olmalarına ve annebaba ayrılığının ardından yaşananı, "ergenlik krizinden" ayırt etmelerine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Atger F. (2007) "L'attachement à l'adolescence", *Dialogue*, n°175, 73-86.

Amato P. R., KEITH, B., (1991) "Parental divorce and the well-being of children", *Psychological bulletin*, 110(1), 26-46.

Amato P.R., Sobolewski J-M. (20001) "The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being", *American Sociological Review*, 66: 917.

Belamich G. et Costantino C. (2012) "Il y a tant à perdre à l'adolescence! Fonction de la remémoration dans le processus de renoncement", *Cliniques*, n°4, 114-129

Bernateau I. (2010) *L'adolescent et la séparation*, Paris, PUF.

Bourguignon O. (1985) "Effets psychologiques sur l'enfant : compte-rendu de recherches récentes". Dans Bourguignon O., Rallu J.-L., Thery I. *Du divorce et des enfants* (159-234), Travaux et Documents INED, Paris, PUF.

Bourguignon O. (1986) "L'adolescent et le divorce parental", *Etudes* tome 365 n°1-2, 41-52

Braconnier A. (1985) "Ruptures et séparations", *Adolescence* tome 3-n°1, 5-19.

Chagnon J.-Y. (2008) "L'identification", Dans Marty F. *Les grands concepts de la psychologie clinique* (79-99), Paris, Dunod.

Ciccone, A. (2014). "L'observation clinique attentive, une méthode pour la pratique et la recherche cliniques", *Revue de psychothérapie psychanalytique de groupe*, 63(2), 65-78.

Coslin P. G. (2007) *La socialisation de l'adolescent*, Paris, Armand Colin

Demo D. H., Acock, A., C. (1988) "The impact of divorce on children", *Journal of marriage and family*, 50(3), 619-648.

De Kernier N. (2015) *Trente grandes notions de psychopathologie de l'enfant et de l'adolescent*, Paris, Dunod.

Emmanuelli M. (2005) *L'adolescence*, Paris, PUF collection Que sais-je ?

Eymann A, Busaniche J, Llera J, De Cunto C, Warhen C. (2009) "Impact of divorce on the quality of life in school-age children", *Jornal de Pediatria (Rio J)*. 85(6):547-52.

Fagan, P.F., Churchill, A. (2012) "The effects of divorce on children", *Marri Research:* 1-48.

Freud S. (1921, 2001) "Psychologie des foules et analyse du moi", Dans *Essais de psychanalyse* (129-229), Paris, petite bibliothèque Payot.

Freud S. (1923, 2001) "Le moi et le ça", Dans *Essais de psychanalyse* (243-305), Paris, petite bibliothèque Payot.

Gutton P. (1991) *Le pubertaire*, Paris, PUF, collection Quadrige.

Haesevoets Y.-H. (2016) *Traumatismes de l'enfance et de l'adolescence. Un autre regard sur la souffrance psychique* 2e édition, Louvain-la-Neuve, De Boeck Supérieur.

Hartman L., Mandich A., Magalhaes L. et Polgar J. M. (2015) "Young adults' experiences of parental divorce or separation during their adolescence: An occupational perspective", *Journal of Occupational Science*, DOI: 10.1080/14427591.2015.1085430.

Kelly JB. (1998). "Marital conflict, divorce, and children's adjustment", Child Adolesc *Psychiatr Clin N Am.* 1998 Apr; 7 (2):259-71.

Kelly JB. (2007). "Children's living arrangements following separation and divorce: insights from empirical and clinical research", *Fam Process.* 2007 Mar;46 (1):35-52.

Kestemberg E. (1962, 1999) "L'identité et l'identification chez les adolescents", *L'adolescence à vif* (7-96), Paris, PUF collection Le fil rouge.

Klein M. (1946) "Note sur quelques mécanismes schizoïdes", *Développements de la psychanalyse*, Paris : PUF, 1966; 274-300.

Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). "Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation", *Journal of Family Psychology, 20*(2), 292–301. https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.292

Laplanche J. et Pontalis J.-B. (1967, 2007) *Vocabulaire de la psychanalyse* (5. basım), Paris, PUF collection Quadrige.

Poussin G. et Martin-Lebrun, E. (1997) Conséquences de la séparation parentale chez l'enfant, Toulouse, Erès.

Shaver P. R. et Mikulincer M. (2005) "Attachment theory and research: Resurrection of the psychodynamic approach to personality", *Journal of research in personality*, 39, s. 22-45.

Van Pevenage C. et Geuzaine C. (2004) "Divorce et mode de garde: quel constat à la post adolescence?", *Dialogue,* 163, s. 97-112.

Wallerstein J.S. (1991) "The long-term effects of divorce on Children: a review", *Journal of the American Academy of child and adolescent Psychiatry*, 30(3): 349-360.

Wallerstein J. S. et Kelly J. B. (1983) "Children of divorce: the psychological tasks of the child", *American Journal of Orthopsychiatry*, 53, 2, 230-243.

Winnicott D. W. (1960, 2014) "L'adolescence", Dans Winnicott D. W. *De la pédiatrie à la psychanalyse* (398-408), Paris, Payot collection Sciences de l'homme

Alper Şahin

En Uzak Sahile Gitmek: Eksiklik ve Ergenin Öznelliği

Psikanalizin sanata Freud ile başlayan yakın bir ilgisi vardır. Freud birçok eserinde sanat eserlerinden yola çıkarak insan ruhsallığını anlamaya çalışır. Özellikle edebiyat ve plastik sanatlar Freud için bu anlamda önemli birer merak konusu olmuştur. Sanatçının insana dair olanı kendi ruhsallığından geçirerek anlamlandırması ve eseri aracılığıyla billurlaştırması, psikanaliz için cevher olmuştur. Bu geleneği izleyerek ele alınacak iki sanat eseri, bu çalışmanın temel unsurlarını oluşturup, ergenin gelişimini anlamada sorulacak soruların kaynağı olacaklardır. Dolayısıyla bu yazı, ergenin öznelleşme sürecini yetişkinlerle ilişkisi bağlamında ele alarak, eksikliği kabul edebilmesinin dinamiklerini ve sonuçlarını irdeleyecektir.

I. Giriş

Ursula LeGuin'in ilk defa 1973 yılında yayımlanan *En Uzak Sahil* (*The farthest shore*)[1] adlı fantastik romanındaki olaylar, kahramanlarını büyücülerin, prenslerin, ejderhaların oluşturduğu farklı bir dünyada geçer. Unutkanlığın yaygınlaşması, tarım ürünlerinin bozulup hayvanların ölmesiyle ortaya çıkan sorunlardan dolayı Prens Arren (diğer adı Lebannen), Yerdeniz Ḍünyası'nın Büyücülük okulundaki Baş Büyücü Çevik Atmaca'dan (diğer adı Ged) babası adına yardım istemeye gelir. Prens Arren'in ataları çok önemli savaşçı krallardır. Çevik Atmaca, Yerdeniz'de olup bitenlerin kaynağını bulmak için Arren'i bir araştırma yolculuğuna davet eder. Arren büyük gurur duyarak daveti kabul eder. Roman boyunca bir yetişkin ile bir ergenin ilişkilerine şahit olur okuyucu. Özellikle, küçük bir tekneyle Yerdeniz dünyasını gezerlerken Arren, kopan fırtınalar ve uğradıkları saldırılar sırasında hiç büyüye başvurmayan

1 LeGuin,U., 1993, The earthsea quartet (Yerdeniz Dörtlüsü) içinde, *The farthest shore* (*En Uzak Sahil*), Penguin Books, Suffolk, s.301-478,.

Çevik Atmaca'nın büyü gücünü sadece Arren'in yaşamı tehlikeye girdiğinde kullanmasına hayret eder. Bu sırada Çevik Atmaca'ya karşı ikircikli duygular içindedir. Bir yandan ona saygıyla ve sevgiyle bağlıyken, diğer yandan onu küçümser ve yetersiz bulur. Çevik Atmaca ise Arren'le hep mesafeli bir ilişki kurarken onu çok yakından takip eder ve korur. İkili yolculukları sırasında, insanların, çalışmayı bırakıp yaşamın acılarını hissetmemek için kullanmaya başladıkları Hazia adında bir uyuşturucu bitkinin etkisiyle hareketsiz kalmış olduklarını görürler. Araştırmaları sırasında insanlara yaşamın acılarına son vermeyi ve ölümsüzlüğü vaat eden bir büyücüden bahsedildiğini öğrenip onun peşine düşerler. Çevik Atmaca bu büyücüyü eskiden tanımıştır, ikisi arasında bir benzerlik vardır. Bu benzerlikten Arren'e bahseder. Gençken Çevik Atmaca ölümle yaşam arasındaki kapalı kapıyı açarak kendi üstünlüğünü göstermek istemiştir ve bu kapı ancak ustası olan büyücünün yaşamını feda etmesi pahasına kapatılabilmiştir. Çevik Atmaca hâlâ bu amaca ulaşmak isteyen Cob'u durdurmak için onun bulunduğu en Uzak Sahil'e, yaşamın kıyısına gitmeleri gerektiğini Arren'e söyler. Çünkü ölüm ile yaşam arasındaki sınır kalkmakta, insanlar sözleri unutmakta, hatta en eski dili konuşan ve binlerce yıllık yaşamlarıyla Yerdeniz'in en yaşlıları olan ejderhalar bile var oluş dilini hatırlamamaktadırlar; "denge bozulmuştur". Dengeyi sağlamak için Çevik Atmaca ve Arren Ölümün alanına girerler, fakat bu alana girmek için çok büyük bir kurban verilir; genç Ejdarhalardan biri kendini büyücü Cob'un saldırısı karşısında feda eder. Cob'u durdurmak kolay olmaz ve Çevik Atmaca bütün büyü gücünü tüketene dek kullanır. Ölüm ve yaşamı ayıran sınır tekrar yerine gelir. Bütün bu süreçte Arren, Çevik Atmaca'nın yanında ona destek olur; gücü tükendiğinde, yaralandığında ona bakar. Mücadelenin sonunda Çevik Atmaca Baş Büyücülük görevini bırakır ve sıradan bir insan olmayı seçerek yaşamını sürdürür; Prens Arren ise ülkesinin kralı olup tahta geçer.

Bu şekilde romanı özetledikten sonra, ikinci bir sanat eserinden bahsetmeye geçebiliriz. Ursula LeGuin'in *En Uzak Sahil* romanını temel olarak alan ve Yerdeniz Dörtlüsü'nden de serbestçe etkilenen Goro Miyazaki, 2006 Ghibli stüdyolarında gerçekleştirdiği "*Yerdeniz Öyküleri* (*The Tales of Earthsea*) adlı anime filmde, olayları birkaç farklı yönden ele alır. Picasso'nun Velázquez'in 1656'da yaptığı *Las Meninas* tablosunu 1957'de, elli sekiz tabloda tekrar yorumlayıp tekrar yaratması gibi, Goro Miyazaki de *En Uzak Sahil*'i yorumlar ve tekrar yaratır. Film genel olarak *En Uzak Sahil*'in öyküsünü takip eder, arada birkaç küçük atlama ve yer değiştirme olsa da konu aynıdır. Ancak Prens Arren, bu sefer babası tarafından yardım istemek için Baş Büyücü Çevik Atmaca'ya gönderilmemiş, babasını öldürüp saraydan kaçmış ve yolda Baş Büyücüyle karşılaşmıştır. İkinci önemli fark olarak, Çevik Atmaca ve Arren,

Baş Büyücü'nün kız arkadaşı olan Tenar ve onun korumasındaki genç bir kız olan Tehanu ile karşılaşırlar. Arren ve Tenar ölümsüzlüğü arayan Cob'u birlikte durdururlar. Filmde Prens Arren'in suçluluk duygusu ve ruhsal dengesizliği; rüyaları, kendisinin bir benzerini gördüğü sanrıları, zaman zaman öfkeyle kendini kaybedip yaşamını değersizleştirecek kadar saldırganlaşması ile açıklıkla dile getirilir. Romandan farklı olarak erkek kahramanların yanına kadın kahramanların katılması, Yerdeniz Dörtlüsü'nün bir sonraki romanı olan *Tehanu*'dan alıntılanmıştır.

Bu noktada sanatçılar, Roman ve Film'de okuyucu ve izleyiciye neler düşündürüyorlar diye sormak yerinde olur. Öncelikle iki sanatçının ürünlerini birlikte ele almanın anlamlı olacağını düşünüyorum. Arren bir ergen olarak hem çok iyi yetişmiştir hem de Çevik Atmaca'ya istekli bir çırak olmaya hazırdır. Diğer yandan bir ergenin duygusal ikircikliği içinde, çok öfkeli ve babasını katledecek kadar da gaddar olabilmektedir. LeGuin'in romanındaki Arren'in Çevik Atmaca'ya karşı zaman zaman huysuz, kızgın halini Goro Miyazaki güçlü bir şekilde Arren'in ruhsal dengesizliği olarak vurgular. Fakat her iki sanatçı da bunun sebebinin, Ölüm ile Yaşam arasındaki sınırların yok olmaya başlamasından kaynaklanan bir durum olduğu konusunda aynı görüştedirler. Diğer yandan, Çevik Atmaca gençliğinde ölüm ve yaşamın sınırlarında dolaşıp ölümsüzlük kapısını açmış ve buna pişman olduğundan, Büyücü Cob'un aynı şeyi yaşlılığında yapmasının karşısında durmaktadır. Belki de Cob'u durdurmak, kendi sonsuz yaşam arzusunu da durdurmak demektir. Öyle ki romanda yer almayan ancak filmde yer bulan, Cob'un Arren'i baştan çıkararak ölümsüzlüğü elde etmek adına kendine bağlamaya çalışması, Cob ve Çevik Atmaca arasındaki mücadelenin başka bir yanını da sergiler.

İki eserde de çarpıcı olan sahne Çevik Atmaca'nın Arren'i kendisiyle birlikte yolculuğa davet etmesi ve Arren'in da bunu kabul etmesidir. Her ne kadar olağan görülse de, iyi yetişmiş veya baba katili bir prensin, bir Büyücünün yanında macera aramasıdır. ***Acaba neden bir ergen bir yetişkinle birlikte macera peşine düşer?*** Bu soru çalışmada ele alacağım konulardan biridir. Ayrıca LeGuin'in Roman'ında sadece Arren'in annesine hediye alması ve "Açık Deniz'in Çocukları" bölümünde denizde yaşayan bir kabiledeki gençlerin evliliklerine dair bazı ifadelerin dışında kadınlardan bahsedilmezken, Goro Miyazaki, kadınları olayın tam da ortasına yerleştirir. Miyazaki'nin bu tavrının, olay örüntüsünde sadece kadın erkek dengesini sağlama amacını güttüğünü düşünmüyorum. Bunun yanı sıra, karakterlerin erkeksi ve kadınsı yönlerinin etkileşimini vurgulamak için kullandığı kanaatindeyim. Başka bir deyişle kadın ve erkek kahramanlar, etkin ve edilgen yönleriyle ruhsal

bir bütünlük içinde izleyiciye sunuluyorlar. LeGuin ise, Arren ve Çevik Atmaca'nın ilişkilerini etkin ve edilgen oldukları olaylar örüntüsü içinde ele almayı tercih ediyor. Öyleyse ikinci soruyu da bu noktada sorabiliriz: ***Bir yetişkinle maceraya çıkan ergen için edilgenliğin anlamı nedir?*** Edilgenliği burada eksikliği kabul etmek olarak düşünmeyi öneriyorum.

Bu sorulara cevap vermek ve yazının nihai amacına ulaşmak için öncelikle bazı psikanaliz kavramlarını ele alıp tartışmak gerekiyor. Dolayısıyla izleyen bölümde, bu çalışmada sözü geçen sanat eserlerinin düşündürdüklerini anlamak üzere, öznelleşme ve eksiklik kavramları üzerinde farklı açılardan durulacaktır.

II. Öznelleşme Süreci ve Eksiklik

Freud, "Dürtüler ve Akıbetleri"[2] ("Triebe und Triebschicksale") adlı makalesine, gerçek bir bilimsel uğraşın kullandığı temel kavramları açık bir şekilde ortaya koymakla işe başlaması gerektiğini söyleyerek başlar. Psikanaliz kuramının temel kavramlarından birini oluşturan "dürtü" (*Trieb*), ruhsallıkla biyolojinin kesiştiği noktada ruhsallık alanında kalırken, içgüdü beden alanında kalır. Dolayısıyla insanın doğa ile mücadelesinde bedeni ve ruhsallığı durmadan etkileşirler. Freud bundan dolayı bedenin durumunu inkâr etmeden dürtüleri, içgüdüleri ihmal etmeden de ruhsallığın temellerini ele alarak inceler. İlke olarak, dürtülerin boşalması gereken bir enerji içerdiğini vurgular. Boşalmanın aracı ne olursa olsun, asıl sorunun "amaç" olduğunu düşünerek biyolojiden uzaklaşmaz. Bununla birlikte Freud için, dürtünün içeriğini oluşturan libidonun nasıl boşaldığı meselesi, diğer bir değişle akıbeti makalesinin konusunu oluşturur.

Freud makalesinde dürtünün bastırılması ve yüceleştirilmesini incelemeyi başka çalışmalarına bırakırken, "tersine döndürme" ve "öznenin kendiliğine geri döndürmesi" konularını dürtünün akıbetini ortaya koymak için ele alır. Bu noktada önemli olan, bu iki kavramın birlikte oluşturdukları çözümdür. Dürtünün amacı zevk almak ise ve bunun önünde bir engel varsa, o zaman araç tam tersine dönüşebilir. Freud'un verdiği örnekle gözetleme dürtüsü, seyredilme dürtüsüne dönüşebilir. Bu dönüşümün oluşumu için kişinin edilgen bir konuma razı olup diğerine, yani nesneye özne olabilme olanağı tanıması gerekir. Diğer bir deyişle bakan rolünü ötekine bırakabilmesi gerekir. Öyle ki kişinin nesneye özne olabilme olanağı vermesi ve dürtünün tatminini özne rolü verdiği nesne ile özdeşleşerek yapması sayesinde kendi öznelliğini oluşturma olanağını yakalar. Örneği devam ettirirsek mesele, bakma rolünü

2 Freud, S., 2001 (1915), *Instincts and their vicissitudes, S.E. 14*, Vintage, Londra, s. 110-140.

diğerine verip onunla özdeşleşerek, onun gözünden kendine bakıp kendini gözlemler ve bundan haz alabilir hale gelebilmektir.

Bu süreç edilgenleşerek de olsa, kişinin dürtülerini tatmin edebilmesinin yolunu açarken nesneye de hâkim olmasını sağlar. Böylece nesneyi kendi arzusu için kullanabilir. Dolayısıyla da kendi arzularını anlayabilmek için yeni bir olanak ortaya çıkmış olur; ötekinin arzuları, kendi arzularını anlamak ve anlamlandırmak için bir araç haline gelebilmektedir.

Penot[3] psikanalizde "... bir analizanın varlığının daha iyi bir öznelleşme yönündeki ilerlemesi, esas olarak pasifleşme yününde kapasitesinin daha artmış olmasına bağlı olacaktır. Analistin sağladığı bilgileri daha iyi alma anlamından çok, seansta çağrışımsal olarak gelenlere, ortaya çıkanlara kendini daha çok bırakabilmek anlamındadır." dediğinde, ancak edilgenleşerek nesne ile özdeşleşilebileceği, böylece öznellik görevi verilen nesne aracılığı ile öznel alanın yani çağrışımlara ve bunlarla gelenlere kişinin kendini bırakabileceğini belirtmesi önemlidir. Böylelikle Penot'ya göre yeni bir öznellik doğacaktır: *"Bilinçdışı öyleyse, hayatta kalmasını borçlu olduğu bu Öteki ile birlikte üretilir"* diyerek Penot, Lacan'ın Öteki'nin yani annenin arzusuna gönderme yapar. Dolayısıyla öznelleşme, kendi bilinçdışından gelenlere sahip çıkabilme ve Öteki ile kurulan ilişki içinde bunları işlemeyle söz konusu olur.

Yine Penot'dan bir örnekle; arzulanabilir olmayı kabul etmek, kendi arzusuna da sahip çıkabilmenin yolunu açar, beslenmeyi kabul eden bir bebeğin daha sonra kendini de besleyebilmesi gibi... Beslenmeyi kabul etmeyen bebeklerin tümgüçlülük duyguları içinde ötekinin bakışları ile özdeşleşememesi ve ona kendini bırakamadığı için psikosomatik hastalıklar geliştirmesi olasıdır. Ancak bu noktada altını çizmek gerekir ki, Öteki'nin de edilgenleşebilmesi, bebek için öznelliğini yakalayabilme alanı açacaktır. Szwec[4] makalesinde bebeklerin olumsuzlama tavırlarının dikkatle ele alınmasını önerir ve bunun bebeğin kendini diğerinden ayırabilme hamlesi olarak düşünür. Bu durumda bebeğin öznelleşebilmesi dinamik bir süreçtir ve Öteki ile etkin ve edilgen olunan, salınımlı bir oyun içinde gerçekleşir. Winnicott'ın[5] geçiş alanı dediği ve oyunbazlığı içeren bu durum, psikanalizde analistin edilgen, ancak çalışkan tutumunun yorumlar üretmesi, analizanın etkin halden edilgenliğe geçerek öznel bir çalışmayla yorumları işlemesi sayesinde oluşur.

Öznelleşme bağlamında edilgenleşmeden bahsedince kaçınılmaz olarak, kayıp durumu ile karşılaşılacaktır. Edilgen olabilmek eksiğe, yoksunluğa

3 Penot, B., 2018 (2001), *Freudyen Özne Tutkusu*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 24.

4 Szwec, G., 2018, "Absence de négation, rage destructrice et désequilibre psychosomtique", *Revue française de psychosomatique*, 2018/2 No.54, s. 67-84.

5 Winnicott, D.W., 2014, *Oyun ve Gerçeklik*, Metis, İstanbul.

tahammül edebilmekle yakından ilişkilidir. Psikanaliz kuramı içinde önemli bir yere sahip olan Oidipus Karmaşası, Freud'un tam da eksikliği ve buna katlanabilmeyi ele aldığı bir kavramdır. Kastrasyon/iğdiş edilme sadece ensest yasağını içermez. Freud, özellikle ölümün bir tür eksiklik ifadesi olduğu ve iğdiş edilmeyi kabul etmekle bağlantılı olarak düşünülmesi gerektiğini "Tekinsizlik[6]" makalesinde ayrıntılarıyla açıklar. André Green[7] Freud'un iğdiş edilme kaygısı kavramını, vazgeçebilme kapasitesi olarak ele alıp daha anlaşılır kılar. Öyle ki Green, ölüm korkusunun yaşamdan haz alınamayacağı kaygısının bir ifadesi olduğunu öne sürer. Bununla birlikte, anne bedeninden ayrılmanın yarattığı hazsızlık durumunun yaşam içinde sürekli telafi edilmesi çabasını, yaşamın değerini artıran bir süreç olarak değerlendirir. Sonuç olarak vazgeçebilmek, yasaklar ve ölümle sınırlı bir alanda en değerli olanları seçebilmek için bir çabayı gerektirecektir. Öyleyse edilgenleşebilmek, sınırları kabul ederek eksiklikle de yaşayabilmek ve onu dönüştürebilmek anlamına gelmektedir. Kişi, ancak öznelleşme yoluyla eksiklikler dönüştürülebilir hale geldiğinde, dürtülerini doyurabilecek geniş ve zengin olanakları yaratabilir.

Böylece bu bölümde yer alan üçüncü konuya gelinmiş oluyor. Yetişkinin edilgenleşebilmesi ve eksikliği kabul edebilmesi meselesi, çocuklar ve yetişkinler arasında hassas bir konuyu gündeme getirir. Ferenczi[8] yetişkinlerin eksikliği, tümgüçlü olmadıklarını, edilgenleşmeyi reddettikleri bu durumu[9], yetişkin ve çocuk arasındaki dildeki anlam farkının görmezden gelinmesi olarak düşünür. Yetişkin kendi cinsel haz içeren tutumunu çocuğa dayattığında, çocuğun şefkat gereksinimini görmezden gelmiş olur ki bu durumda, sürekli etkin ve dayatmacı konumda olan yetişkin karşısındaki çocuk için edilgenliği dönüştürmek mümkün olmayacaktır.

Freud, "Dürtüler ve Akıbetleri" makalesinde bu durumu özellikle vurgulayarak, mazoşizmin sadistik hale dönüşememesinden ve yıkıcı bir şekilde kişiye dönmesinden bahseder, öyle ki etken konum ile edilgen konum arasındaki salınım bir anda ötekinin olmadığı kendilik üzerine kapanır. Freud'un Yunanca bilgisinden kaynaklanarak verdiği dilbilgisi örneği bence son derece çarpıcıdır, çünkü tümgüçlü bir ifadenin kaynağıdır; yaratmak ve yaratılmak değil de, kendi kendini yaratmak gibi bir anlamı içerir. Elbette ki bu durum tehlikeli dış dünyaya kapalı bir çocuk demektir. Edilgenleşemeyen, eksikliği

6 Freud, S., 2001 (1919), *The uncanny*, *SE 17*, Vintage, Londra, s. 217-256.

7 Green, A.,2004 (1990), *Hadım Edilme Kompleksi*, Metiş, İstanbul.

8 Ferenczi, S., 2002 (1933), "Confusion of tongues between adults and child" ("Yetişkinlerle çocuk arasında dil karışıklığı", *Cogito* Sayı 9). Final *Contributions to the problems and methods of Psycho-Analysis*, Karnac, LondrA, s. 156-167.

9 Diğer bir değişle Penot'nun yukarıdaki ifadesinde vurguadığı şekli ile öznelleşemediklerinde.

kabul edemeyen yetişkin, çocuk için bir yaşamsal alan oluşturamamaktadır. Yine Freud ve Ferenczi'ye atıfla, bu konuyu biraz daha açalım.

Freud'un "Bir çocuk dövülüyor"[10] makalesinde ele aldığı şekli ile yetişkinin bir çocuğa dayak atma sahnesi, çocukta "baba tarafından arzulanma düşlemini" de uyaracaktır. Ben burada söz konusu makaleyi farklı bir şekilde ele almayı öneriyorum. Öyle ki Penot'nun da vurguladığı gibi, Freud'un "Bir çocuk dövülüyor" ile "Dürtüler ve Akıbetleri" makaleleri ilginç bir şekilde birbirlerine yakınlık içerirler. Bu yakınlığın Freud'un makalesinde yer alan dövülen çocukla ilgili iki anlamdan kaynaklandığı düşüncesindeyim. İlk anlam, makalede açıkça dile getirilen çocuğun baştan çıkarılma düşlemidir ki çocuğun ileriki yaşamında ruhsal sorunların kaynağını oluşturacaktır. Ancak bir başka açıdan bakıldığında, çocuğu döven ebeveynin, dövülen ve bunu izlemeye maruz kalan çocukları, ruhsallıklarının taşıyamayacağı bir örselenmeyle baş başa bırakmış olmasıdır ki bu, yetişkinin *şiddet dili* olarak nitelendirilebilir.[11] Böyle bir durumda çocuğun öznelleşebilmesinin yolu, yetişkinin tahakkümcü etkin tutumu karşısında tıkalı kalacaktır.

Bu şartlar altında yetişkinin etkinlik ve edilgenlik arasındaki salınımını sağlayacak, şehvet/şiddet dili ile çocuğa yaklaşmasını engelleyecek olan nedir? Fain ve Braunschwig'in "Âşığın (kadın/anne) Sansürü" kavramından yola çıkarak önerdiğim Âşığın (anne/baba, kadın/erkek) Sansürü[12] ifadesini ele almak ilginç olacaktır. Etkin ve edilgen olabilmek, aynı zamanda kadın-erkek ilişkileri (sosyal ve cinsel) içinde ilişkiyi devam ettirecek önemli unsurlardan biridir. Bir başka değişle öznelleşmek, arzulanmaya izin vermeyi, arzulayabilen bir özneye dönüşmek ise cinsel bir çift olmayı sağlar. Böylece annebaba, çocukla arasına dil karmaşasına yol açmayacak mesafeyi koyup, ensestüel olmayan annebaba işlevini görebileceklerdir. Ayrıca eşlerin etkinlik-edilgenlik arasındaki salınımları, çocukla ilişkilerinde etkinlik ve edilgenlik arasında salınabilmelerine de olanak sağlayacaktır. Bu sürecin yaşanamadığı durumlarda çocuklar, annebabalarının eşleri konumuna kolaylıkla atana bilmektedirler, ancak bunu çok şiddetle reddetmek çocuk için kullanabileceği yollardan ilki olurken ikincisi, bu durumu kabul edip duruma uyum sağlamak olabilir. İki

10 Freud, S., 2001 (1919), "A child is being beaten", *SE 17*, Vintage, Londra, s.176-204.

11 Burada Freud ve Ferenczi'nin baştan çıkarma kuramı bağlamında, Ferenczi'nin yaşamının son yılında ne denli ayrı düşüyormuş gibi görünseler de aslında ikisi de bir konumun iki farklı yüzünü aydınlatmaktadırlar. Ferenczi'nin burada bahsedilen makalesini "The passion of adults and their influence on the sexual and character development of children" (Yetişkinlerin tutkuları ve bunların çocukların cinsel ve kişilik gelişimi üzerindeki etkileri) olarak adlandırmış olması, yetişkinin düşlemlerini de ele alınası bakımından önemlidir. Freud'un "Bir çocuk dövülüyor" makalesinde dayak sahnesini, çocuk üzerindeki etkisi bağlamında ele almakla yetinmesine rağmen, Ferenczi 14 yıl sonra bu makaleyi dayak atan yetişkinin ruhsallığını da ele alarak tamamlamıştır.

12 Şahin, A., 2020, Âşığın Sansürü: Bu sefer baba, *Psikanaliz Defterleri* 4, YKY, İstanbul, s. 73-78.

halde de çocuk ve ergen için öznelleşme mümkün olamayacaktır: İlkinde şiddetle annebaba ikame edilip yapışılacak kişiler aranırken ikincisinde, annebabaya yapışıp ayrışamamak söz konusu olacaktır.

Bir noktayı daha dile getirmeden diğer bölümde yer alan ergenin öznelleşmesi konusuna geçmek istemiyorum. Âşığın sansürü konusu elbette ki psikoterapi/analiz çalışması içinde, karşı aktarım bağlamında dikkatle ele alınmalıdır. Diğer bir deyişle, terapistin/analistin baştan çıkmasını engelleyen durum, âşığını (düşlemini) zihninde tutabilme kapasitesidir.

III. Ergenin Öznelleşmesi ve Yetişkin ile İlişkisi

Ergenin öznelleşmesi sürecini ele almadan önce, erken çocukluk dönemini öznelleşme bağlamında düşünmek önemlidir. Öznelleşme sürecinin erken yaşlarda başladığını vurgulayan Penot, annebabanın fazla tahakküm eden tavrının çocuğun öznelleşmesine ket vuracağı kanaatindedir. Penot'nun düşüncesini daha iyi anlamak için, Szwec'in yukarıda bahsettiğim makalesine dönmek anlamlı olacaktır. Szwec, bebek ve küçük çocuk için olumsuzlamanın (*négation*) ya da reddetmenin, anneye mesafe koyabilme girişimi olduğunu belirtir. Böylece durum üzerinde denetim sağlayabilen çocuk, edilgenleşebilmek için de yaslanabileceği bir kendilik alanı yaratmış olur. Dolayısıyla Penot'nun söz konusu ettiği tahakkümcü annebaba, çocuğa yaslanabileceği bir olumsuzlama/reddetme alanı bırakmadıklarında çocuk, sürekli etkin bir tutum içinde olabilir, bunun yanı sıra psikosomatik hastalıklar da geliştirebilir. Szwec'in makalesi bu konuda çok aydınlatıcı bir vaka örneği sunar. Penot, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde öznelleşmenin süreklilik gösterdiğini vurgularken, yetişkinin edilgenleşebilme kapasitesinin altını çizer. Çalışmanın bu noktasında ergenlikte öznelleşmeyi ele alacağım, ancak makalenin konusu gereği yetişkinlerin öznelleşebilmelerini düşünmek de bu bağlamda yerinde olacaktır. Aksi takdirde, dürtülerini denetim altında tutamayan patolojik bir yetişkinden bahsedilmiş olacaktır...

Penot kitabında, ergenin öznelleşebilmesi için baba figürünün ötesinde simgelere gereksinim duyduğunu söylerken, ergenin öznelliğini zenginleştirebilecek idealler aradığını vurgular. Ergenin kırılgan benliği, bedeni ve dönüşen cinselliği, onun üzerinde tahakküm kurmayacak nesne arayışına girer; dolayısıyla annebaba ikilisi geride bırakılmalıdır. Bu arayışta kırılganlığı, Richard[13]'ın belirttiği üzere, edilgenliğin kadınsılığı çağrıştırmasından dolayı artmaktadır. Ergenlerin annebabalarıyla çatışmalarının, ergen grupları oluşturup protest akımlara katılmalarının nedenlerinden biri de bu edilgenlik

13 Richard, F., 2001, *Le processus de subjectivation à l'adolescence*, Dunod, Paris.

durumuyla baş etmektir. Bu bağlamda Richard, olumsuzlamayı ergen için önemli bir karşı koyma seçeneği olarak temkinli bir şekilde ele alır. Olumsuzlamanın, psikotik bir alana kayma olasılığını göz ardı etmeden, ergen için kendi özerk alanını oluşturmak üzere kaçınılmaz bir imkân olarak da görülmesi gerektiğini vurgular. Unutulmamalıdır ki ergen, dönüşen cinselliği içinde yetişkin tarafından arzulanmayı taşımakta zorlanabilir (ya kaçar ya da yetişkinin arzusuna boyun eğip bunu kendi arzusu zanneder); ideali arzulama durumunda kalarak, arzulanmaya karşı bir kalkan oluşturur. Böylece Freud'un bahsettiği üzere, ne etkin ne de edilgen konuma geçmeden, kendi üzerine katlanır, kendi kendine kalır. Bu narsisistik yaralanma alanında, ergene çok dikkatli davranmak gerekliliği doğar.

Bu durumun özellikle ergenlerle hatta ergenlik sonrası genç yetişkinlerle çalışan psikolojik danışmanlar ve terapistler için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Öyle ki öznelleşme sürecindeki ergenin iletişim içinde tuhaf idealleştirmelerinin, itirazlarının, alaylarının, huysuzluklarının çalışılması ve anlamlandırılması, diğer bir deyişle özerklik taleplerinin kabulü, terapötik çalışmanın gerektirdiği edilgenleşebilmenin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, Szwec ve Richard'ın ele aldıkları "birincil olumsuzlama" (bebeğin itirazı) ergenlik içinde tekrar farklı şekilde gündeme gelir ve yetişkinin, bu özerklik girişimine duyarlı bir eşliğini gerektirir. Bu sayede edilgenleşebilme kapasitesine sahip olmak üzere dönüşecek olan ergen, kendi üzerine de düşünmeyi, arzulayabilmeyi, öteki ile olan ilişkisindeki özerkliği aracılığı ile kazanacaktır. Gerektiğinde ergen, bu özerkliği kazanmak için ciddi riskli davranışlara girişebilir.

Dominique Fessaguet,[14] makalesinde ergenin olumsuzlama/itiraz sürecini, ölüme yaklaştığı ve sarhoşluk ayinleri olarak adlandırılabilecek tutumlarla eyleme döktüğünü söyler. Bu ayinlerde alkol komasına girip çıkmak, ölümden dönerek belki de annebabaya ait olan bedenden kurtulmak öznelleşebilmenin ilk adımıdır. Fessaguet'nin alkol komasına girip unutmak, ölmek olarak adlandırdığı bu nokta, ergenlikten yetişkinliğe geçiş ritüellerinin de bir modern uyarlaması gibidir. Bununla birlikte asıl mesele, ergenin bu tür riskli eylemlerinin yerini alabilecek dönüşüm olanaklarını ergenlerle beraber oluşturabilmek ve eyleme dökse bile özerkleşemeyen, sessiz sedasız kıyıda kalan ergenlerin yaşadıkları sorunların ayrımına varabilmektir. Bu noktada ölüme ya da dönüşüme giden maceralı yolda ergene eşlik etme görevi yetişkinlere düşer. Öyle ki genç yetişkinler olarak kendi yaşamlarının sorumluluklarını üstlenebilsinler.

14 Fessaguet,D., 2014, "Flirt avec la mort", Topique 126, *La sacrifice adolescent*, L'esprit du temps, s. 17-23.

IV. En Uzak Sahil'e Geri Dönmek

En Uzak Sahil'i bu kez psikanaliz kuramıyla günümüze uyarlamak istiyorum. Aren, 17 yaşında bir lise öğrencisidir; anne ve babasıyla şiddet içeren bir çatışma yaşamaktadır ve psikoterapiye gelir. Öncesinde terapist, randevu almak için arayan anneye terapiye gelmeyi istiyorsa Arren'in kendisinin araması gerektiğini nazikçe anlatır. Aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra, bir gün Aren arayıp terapiye gelmek istediğini söyler. Uzun yıllar süren psikoterapi süreci içinde Aren terapisti ile onu küçümsediği ve zaman zaman idealize ettiği bir ilişki kurar. Terapist, bu saldırıları ve idealleştirilme süreçlerini psikanalitik çalışmanın çerçevesini kullanarak yorumlarıyla düzenlemeye çalışırken, kendi öfkesine kapılır ve hatalar yapar (en uzak sahile geri dönüp durur, çünkü insan olarak eksikliğinin inkârı içindedir). Bu öfke dolu seanslar ardından, terapistin kendi karşı aktarımını görebilmesi sayesinde yapılan çalışmalarda, Aren en önemli dönüşüm anlarını yakalar. Bu nasıl oluşur?

1. Terapist de öfkelenmiş ve ideal olmaktan çıkmıştır, Arren itirazlarıyla onu yerinden etmiştir.
2. Bir sonraki seansa gelecek kadar sağlam bir ilişkiye güvenen Arren, yine de terapisti karşısında bulur (terapist tümgüçlülük düşleminden vazgeçmiş, dolayısıyla da ölmemiştir).
3. İkisi bu cehennemi ve gerginliği konuşabilirler.
4. Terapist, karşıaktarımını anlamanın verdiği bilgiyle, edilgen halde kalıp Arren'i dinler (bunun gerçekleşebilmesi için elbette terapist kendi narsisistik meselesini karşıaktarımında ele almış olmalıdır).
5. Arren sadece terapistin yorumlarını dinleyebilecek edilgenliğe erişmiş olmakla kalmaz, bunları seans sonrasında işleyebilecek hale de gelir.

Şimdi yazının başında sorulan sorulara dönebilirim;
İlk soru: ***Acaba neden bir ergen bir yetişkinle birlikte macera peşine düşer?***
İkinci soru: ***Bir yetişkinle maceraya çıkan ergen için edilgenliğin anlamı nedir?***

İlk sorunun yanıtı, ergenin öznelleşme (özgün ve özerk olmak da diyebiliriz) sürecinde, anne ve babasından başka, dürtülerini dönüştürmekte yardım edecek bir ötekine gereksinimi ortaya çıkar. Dolayısıyla macera, ona yetişkin arzularını dayatmayan bir biçimde ilişki kuran bir "ötekinin", kendini ergenin öznelleşme çabalarına sunabilmesidir. Çoğunlukla sosyal

çevre, bu olanağı ergene sağlar. Bu sağlanmadığında ise, ergenin terapötik bir çalışmaya gereksinimi ortaya çıkar.

İkinci sorunun yanıtı, ergenin kırılganlığıyla ilgilidir. Edilgenlik geri çekilip düşünebilmek için bir alan sağlar;[15] ergenin sürekli kendini koruma durumunda olması ise, ona bu olanağı tanımaz. Edilgenlik alanını yaratmak, ergenin olumsuzlama/itiraz hakkını kullanabilmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenledir ki terapist ile kendini anlamaya yönelik bir maceraya çıkmak, ergene son derece güvenli bir öznelleşme olanağı sunacaktır. LeGuin'in romanında ele aldığı tam olarak da budur: Bir ergen, yetişkinin onu yolda bırakmayacağına güvenip zorlu bir yolculuğa çıkarak, unutma ve ölümün baştan çıkarıcılığı ile yüzleşir ve eksikliği kabul ederek kral olur.

Sonuç Olarak

Ergenlerle çalışan psikolojik danışman ve terapistler, birçok aşamada zorluklar yaşamaktadırlar. Yetişkinin kendi sınırlarını bilmesi, diğer bir değişle kastrasyonu ve eksikliği kabul edebilmesi, şiddet ve cinsellikle baştan çıkarmadan uzak durabilmesi ve kendi karşıaktarımını iyi anlayabilmesi, ergenle çalışabilmesinin ön koşullarını oluşturacaktır. Böyle bir durum, kastrasyonun kabulü olan *en uzak sahile gitmek*, ölümle ya da eksiklikle yüzleşebilmek için gereklidir. Oradan dönerken, yetişkinin kendi eksikliklerini kabul ettiğini gören ergenin kastrasyonu, diğer bir deyişle eksikliği, yaşamın bir şartı olarak kabul edebilmesi daha kolay olacaktır.

15 Şahin, A., 2019, "Öğrenme üzerine psikanalitik bir açılım", *Psikanaliz Defterleri 3- Çocuk ve ergen çalışmaları*, YKY, s. 127-139.

Göver Kazancıoğlu

Kırbaç ve İp "Başka Seçenek Yok"!: Öğretmenin Ruhsallığında Ayrılık*

O, her şeyin mutlaka bir iz bırakacağına inanıyordu, izsiz şey olmazdı, kuşların bile izi vardı gökyüzünde, sözcüklerin dişte, bakışların yüzde
Hasan Ali Toptaş[1]
Gölgesizler

Nazlı dokuz yaşına göre büyük bedeni ve kayıtsız gibi gözüken bakışları ile o haftanın akşam saatlerindeki seansında, masanın başında çizimler yapmaya çalışıyordu. Babasının, o bebekken, annesini ve onu terk etmesinden sonra annesi de ruhsal olarak bir nevi hayattan ve Nazlı'dan çekilmişti. Seanslarındaki cansız hali, bakışlarındaki donukluk, erken çocukluk dönemindeki yoklukların ve kayıpların bir yansıması gibiydi. O akşam, kâğıda çizmeye çalıştığı resimlerden uzaklaşıp bakışlarını yavaş yavaş masa lambasına yönelttiği fark ediliyordu. Işıktan faydalanarak, elleriyle yaptığı şekillerin duvardaki yansımalarına bakıyor, ellerinin gölgesini arıyordu. Bir kuş yapmayı denedi, daha sonra donuk bakışlarını analiste yönelterek, aynı ses tonu ile, "*Bu kuşun izi olmuyor*" dedi. Sonra analistin, "Her canlının ve her çocuğun bir izi vardır hayatta, en az bir kişinin kalbinde" sözlerini sarf etmesi üzerine, o seansta bir resim çizmeyi başarıyor. Ardından birlikte kuşların nasıl bir izi olabileceğini düşünüyoruz; ortak düşüncemiz bu izin "ses" üzerinden olabileceği yönünde oluyor.

Günümüzden yaklaşık iki yüzyıl önce Marry Shelly[2], *Frankenstein Ya Da Modern Prometheus* adlı romanını yazdı. Roman, Marry Shelly'nin kişisel tarihiyle yakından ilintiliydi ancak eseri aynı zamanda döneminin düşün

* İstanbul Psikanaliz Derneği ve Özel Amerikan Robert Lisesi ortak etkinliği olarak, 22 Şubat 2020 tarihinde düzenlenen "Vedanın Zamanı: Mezuniyet" konulu 13. Okul ve Psikanaliz Sempozyumunda sunulmuş konuşma metninin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

1 Hasan Ali Toptaş, *Gölgesizler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2020, s. 42.

2 Mary Shelley, *Frankestein Ya Da Modern Prometheus*, çev: Yiğit Yavuz, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

dünyasının da bir yansıması gibiydi. Bilim dünyasında o dönem egemen olan Mekanik Dünya Görüşü'ne göre, insan da makineler gibi çeşitli parçaların bir araya gelmesiyle oluşmuş bir tür mekanik devreydi. Romanda Dr. Frankenstein laboratuvarında ceset parçalarından bir insan yaratmaya çalışır ama ortaya insaniyeti olmayan bir makine çıkar. Sonrasında Freud ve tabii dönemin en önemli bilim insanı fizikçi Einstein bunun böyle olamayacağını, insanın ve dünyanın çok daha farklı bir şekilde kavranabileceğini ortaya koyarak adeta bir devrime imza atarlar.

Psikanalist ve felsefeci Jonathan Lear[3], Freud'un devriminin ilk etapta bir öznellikler bilimi ortaya koymasından, zihinsel işleyişin ilkel (arkaik) biçimini keşfetmesinden ve sevgiyi doğadaki temel kuvvet-çekim olarak konumlamasından ileri geldiğini vurgular. Lear şöyle der:

> **Bu düşünceleri ciddiyetle ele almaya başladığımızdan itibaren dünyayı şimdikinden çok farklı görmeye başlarız. Freud fark etmiştir ki, insanın varoluşunu anlamlandırmaya dair bir çalışmanın olması zorunludur. Ve insanın gerçekliğini güçlü bir şekilde öznellik oluşturmaktadır. Bir birey olmak, o birey için, var olmak nasıl bir şeye benziyorsa öyle şekillenir. Bireyin ruhsallığında her daim canlı olan ve temel rolü olan anlamlar, duyumlar ve arzular o kişinin kim olduğunu belirler.[4]**

Nazlı da lambadan sızan ışık ve analistinin aracılığı ile gölgesini aramaktaydı, eğer gölgesi varsa o da vardı, o var ise bir kuş olup uçabilirdi.

I. Salzberger-Wittenberg, G. Williams ve E. Osborne, *Öğrenmenin ve Öğretmenin Duygusal Deneyimi*[5] adlı kitaplarında şöyle derler: "Bir dönemin sonu, bir okul yılının sonu, kalıcı veya geçici olarak bir ilişkinin sonlanması, okul yaşamının, çocukluğun, gençliğin veya bir yaşamın sonlanışı, değişen derecelerle tüm bu durumlar bizi kayıp ile yüzleştirir." Yazarlar şöyle devam eder:

> **Ayrılığa katlanabilirlik geçmişteki ayrılık ve kayıp deneyimlerimizin nasıl ele alındığı ile ilintilidir... Tüm ayrılıklar bir nebze hayal kırıklığı, öfke ve kaygı içerir. Duygusal acı kaçınılmazdır ve ruhsallıkta büyük önem taşır. Bu acıdan kaçınma ve acıyı dışarı atma ile sıkça karşılaşırız veya bunun alternatifi olarak hatırlama ve düşünme üzerine bir ruhsal çalışma ile bu acının zaman içinde geçişi ve hafifletilmesi mümkün olabilir.[6]**

---

3 Jonathan Lear, *Love and Its Place in Nature, A Philosophical Interpretation of Freudian Psychoanalysis*, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1998.

4 *Agy*, s. 4.

5 Isca Salzberger-Wittenberg, Gianna Williams, Elsie Osborne, *The Emotional Experience of Learning and Teaching*, Karnac Books, Londra, 2004, s. 139

6 *Agy*, s. 142.

Çok açıktır ki nesneden ayrılık acı verir. Acı aslen nesnenin kaybının ardından içinden geçilen süreçte yaşanan ıstıraptır. Spinoza *Ethica*'da[7] şöyle der: "Acı da iyi bir duygudur. Çünkü bize incinen kısmın henüz çürümemiş olduğunu gösterir." Spinoza'nın bu sözleri, S. Freud'un "Tekinsiz"[8] metninde ele aldığı "bir duygunun farklı niteliklerinin kuramı" düşüncesini önceler gibidir. Spinoza acının ruhsal ve bedensel niteliğini tanımlarken adeta bedenin içine süzülür; bir araştırmacı doktor gibi, acının bedene ne yaptığını gözleriyle görür, deneyimler ve aktarır.

On dört yaşında bir genç kız olan Eylül, nerdeyse vahşi diyebileceğimiz, sürekli değişen yaşam ve aile koşullarında geçen bebekliğinin ve çocukluğunun ardından, duyarlı bir ebeveyni tarafından yardım alması için getirilmişti. Psikoterapisinde yıllar süren güven, bağlanma, ayrılık ve bir araya gelme deneyimleri sarmalında zihninin en ilkel yanları daha tanınır ve konuşulabilir olmaya başlamıştı. Benim bir hafta için seans iptalim, ondaki erken dönem bırakılma ve kavuşmama deneyimlerini tekrar canlandırmıştı; üşüdüğünü söylediği bir seansta burnunu o kadar silmişti ki, aniden çok şiddetli bir burun kanaması başlatmıştı. Kanın neredeyse fışkırır tarzda çıkışı, ruhsallığının en ilkel yanlarından öldürücü duygularını[9] seans odasına akıtmıştı. İçine aldığı analisti onu terk ediyordu ve yalnızca burnunu şiddetle silerek onu içinden atamazdı; beni sonsuza dek yok etmeli, nefreti ile kafamı kesmeliydi ki benim fiziksel yokluğumda ruhsal bir yokluk ve dolayısıyla acı ve özlem hissetmesin. Sanki böylece aramızda kurduğumuz tüm bağlar da kesilecekti.

Felix Deutsch *Zihinden Bedene Gizemli Sıçrama Üzerine*[10] adlı kitabında Freud'un izinde bu gizemi araştırır. Eylül ilksel yani bebeksi duyguları ve o duyguları aktardığı bedeni ile içine aldığı beni ve sıcak ısıtan ilişkimizi burnundan çıkarmaya çalışmış ancak bu olmayınca benim kafamı keserek düşünmeyi ve hissetmeyi bırakmaya, dolayısıyla beni insanlıktan çıkarmaya çabalamış gibiydi. Birden ortaya akan bu kan ile, karşı aktarımımda da, bir süre düşünmede oldukça zorlandığımı anımsıyorum. Eylül de ardından ona önerdiğim yorumları hızla uzaklaştırmaya çalışmıştı. Sanki her ikimiz de bu eylem ile bir süre düşünemez halde kalmış gibiydik. Eylül bebekliğinden itibaren bir eşya gibi oradan oraya atılmış, ailesinde öldürücü şiddet eylemlerine başvurulmuştu; sıklıkla bana özdeşleştiği anne babası veya ötekiler

7 Edwin Curley, *A Spinoza Reader, The Ethics and Other Works by Benedictus de Spinoza*, Princeton University Press, 1994, s. 230.

8 Sigmund Freud, "The Uncanny", Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume 17, Vintage, Londra, 1919.

9 Herbert Rosenfeld, *Impasse and Interpretation*, Brunner-Routledge, 1987; New York, s. 204, 267.

10 Felix Deutsch, *The Mysterious Leap From The Mind and The Body*, International Universities Press, New York, 1959.

gibi davranmaya çalışır ve ona misilleme yapmamı beklerdi. Bu yaşadığımız anlar da aile içinde yaşanan şiddet anları ile sanki benzerlik taşımakta idi. Bir süre sonra ruhsallığın arkaik formunun Lear'ın dediği gibi tanınmış olması, aktarım ve karşı aktarım ilişkisi üzerine çalışılabilme, onda duygu ve davranışlarından suçluluk duymaktan çok, dönüştürücü bir etki yaratmaya başlamıştı. Sanırım en önemlisi Eylül, zihninin en ilkel yanlarını aktarabileceği ruhsal bir alan bulabilmiş, tüm gücü ile bunları dönüştürme çabasındaydı.

Daha önceleri bedeninden beni ve kurduğumuz ilişkiyi atma biçimi, seans öncesi ve bazen de sonrasında tuvalete girip, genitaller yolu ile dışarı fırlatmaydı. Kendisini kolayca atılabilen bir dışkı gibi deneyimlemiş ve sonrasında onu terk eden çevre ile özdeşleşmişti; şimdi bunu benimle tekrar ediyordu. Ardından bedeninde bir yer değiştirme başladı. İlk olarak dışarı atılma deneyimi mideye doğru ilerledi ve seans öncesi kusmaya başladı; son aylarda ise genitallerin yerine burun geçti. Zihnin olduğu yere doğru yaklaşma, zihinselleştirmenin ve dolayısıyla bir insan olarak var olabilmesinin yolunu açmaya başlıyordu. Sanki dört ayağının üzerinde genitallerini koklayarak varlığını hissetmeye çalışan Eylül, yavaş yavaş ayağa kalkıyor ve bir insan olarak hissederek ve düşünerek, bu yaşamda iz bırakacak bir yer arıyordu.

Psikanalist Fethi Benslama[11] günümüzde dünyayı Tanato Politik eğilimlerin kuşattığını belirtir yani Ölüm Politikasının. Ona göre, bazı aşırı grupların vaat edilen en yüksek mertebe için yıkması, yok etmesi gerekir; hatta kafa ile vücudu birbirinden ayırarak, insanlıktan çıkarıncaya dek. Amin Maalouf *Uygarlığın Batışı* adlı kitabında[12] atalarının uygarlığına hep çok bağlı, onun gelişimi ve zenginliğine hayran olmuş olduğunu ancak yaş aldıkça onu felaketler içinde, batma yolunda, yok olma gibi sözcüklerle tanımlamasına inanamadığını ifade eder. A. Maalouf: "*Ama gözlerimin önüne serilen bu viran manzara başka nasıl nitelenebilir?*" diye sorar ve şöyle devam eder: "*Parçalanan bu ülkeler, köklerinden sökülen bu binlerce yıllık topluluklar, tahrip edilen bu soylu kalıntılar, delik deşik edilmiş bu kentler ve gezegenin geri kalanı... Bu anlatılamaz vahşet seli –recmler, kafa kesmeler, uzuv kesmeler, çarmıha germeler, linçler– başka nasıl nitelenebilir?*"[13]

F. Benslama ve A. Maalouf'un izinden gittiğimizde, kafa yani zihin ile beden birbirinden ayrıldığında hissetme ve düşünme bitecektir ve o noktada topluluklar kendilerini yok etme veya yok edilme yani Ölüm Politikası

11 Fethi Benslama, *Günümüzde İslam'da Özne Sorunu*, İstanbul Psikanaliz Derneği Bir Konuk Bir Kuram Etkinliği, 20 Haziran 2015, Bağlam Yayınevi.

12 Amin Maalouf, *Uygarlıkların Batışı*, Yapı Kredi Yayınları, 2020.

13 Maalouf, *agy*, s. 59.

içinde bulacaklardır. "*Ancak tabii ki aslen öldürmemek önemli*" der Fethi Benslama. Oysa Jonathan Lear'e göre, ruhsal ve fiziksel olarak yeterince iyi bir çevre ile bu duygular tanınabilir, kabul edilebilir ve dile getirilebilir. Böylece dönüşebilir.[14]

Yazar ve yönetmen Damien Chazzelle, lisedeki stüdyo grubundan ve oradaki ilişkilerinden yola çıkarak yazıp yönettiği filmi *Whiplash*'de (Kırbaç)[15] bir gencin büyüme süreçlerinde öğretmenin önemini ustaca ele alır.

Terence Fletcher konservatuarın gözde öğretmenlerindendir. Aşırı disiplinli oluşu ile ün salmıştır. Çalışkan, hırslı, gelecek vaat eden bir bateri öğrencisi Andrew da Fletcher'ın grubuna girer. Fletcher bir caz parçasının, "Whiplash"ın (Kırbaç) mükemmel çalınmasını bekler gibidir. Oysa Andrew'u konservatuarda çalıştırdığı gruba seçerken, ona eğlenmesini ve özgür olmasını öğütlemiştir. Çünkü caz özgürlüktür. Fakat söylediğinin aksine kendisi sınırsızca özgür davranır ve Andrew'a karşı fiziksel ve duygusal olarak saldırganlaşır. Film boyunca izleyici öğretmenin öğrencisine karşı saldırganlığını izler ancak biraz daha dikkatli izleyip aslında dinlediğimizde, fiziksel olarak saldırılan bir davulcu ve onun çıkardığı sestir. Davul ve davulcu bir caz grubunun ritmini tutar, onun ritmine verilen kulak sayesinde diğer enstrümanları özgürce çalar; davul bir çerçeve görevi görür diyebiliriz. Ayrıca ritim yaşamdır. Fletcher özellikle bu ritimde, kendi nesnelliği içinde mükemmel olmayana saldırır. Fletcher, bir nevi hayata saldırır, yıkıcı dürtüler tekrar sahnededir.

Görünürde yönetmen filmdeki öğretmen karakterini bize kötü, sert, acımasız olarak tanıtır ancak öğretmen insandır ve insanın içinde yalnızca iyi, yapıcı duygular olmadığını gösterir. Damien Chazzelle neredeyse, S. Freud'un keşfi olan zihnin işleyişinin ilkel biçimini bize sahneler.

Kamera ile birlikte ışığı genç öğrenciye çevirir; ona koridorda uzaktan bakan bir erkek öğretmen vardır. Öğretmen şapkasını çıkarır; zaman içinde geriye doğru bakıp duyar gibidir. Gördüğü ve duyduğu şey nedir ve ne hisseder? Bir öğretmen her öğrenci ile farklı duygular hissedebilir. Kişiliğinin farklı yönlerini onda görebilir. Fletcher sanki ilk karede, enerji dolu bir genç erkek bedeni görmektedir; artık ne yapsa (kaslı gözükmeye çalışsa da) sahip olamayacağı ve kaybettiği gençliğinin bedenini. Genç beden ve zihin canlılığı, azim ve gelecek umutları ile çalışmaktadır. Bu, Fletcher'da sanki derin bir haset uyandırır. Artık onda olmayan, Andrew'da vardır. Sonrasında, bir derste Andrew çalmaya başladığında, Andrew'ya fırlattığı sert alet ile onun

14 Lear, *agy*, s. 7.

15 Damien Chazzelle, *Whiplash*, Bold Films, Blumhouse Productions, Right of Way Films, Sierra / Affinity, 2014.

genç bedenine saldırır. Öğretmen, yetişkinin zihnindeki çocuksu ve ilkel işleyişle, kendi uzuvlarını kullanarak, genç bedenin içine girip yaşlanmayı ve ölümü yok sayma düşlemini gerçek kılmak ister gibidir. Artık ölümsüz Tanrı öğretmendir: Her şeye muktedir, bilen ve her şeyi gördüğünü ve duyduğunu zanneden kişidir. Marry Shelly'nin karakteri Dr. Frankenstein ile yapmaya çalıştığı gibi, insanın bir makine gibi davranmasını bekleyen ve hep aynı kesinlikte, her defasında aynı sonuncu verecek bir caz orkestrası ve mekanik öğrenciler arzulamaktadır. O noktada fark ederiz ki öğretmen Fletcher, öğrencisi Andrew'nun gelişim süreçlerine eşlik edip onu mezun etme niyetinde değildir. Mezun kelimesi kökenini Aramcadan alır; izinli, icazetli anlamına gelir. Fletcher kendi ölümlülüğünü kabul edip kuşaklararası farkı tanımaz ve kendinden sonra gelen nesle yer açamaz.

Sylvia Zwettler-Otte *Ayrılığın Melodisi*[16] adlı kitabının "Analist Seçimi" başlıklı bölümünde, kendini keşif için ötekini arayışı irdeler. Dürtü kuramı bakış açısı ile, analizan analisti gerçek bir kişi olarak ele almadan, kendi iç gerçekliği üzerinden aktarım ilişkisini kurar. Nesne ilişkilerinde ise, analistin kişiliğinin etkisi belirleyici olandır. Her analist her hasta ile aynı örüntüde bir aktarım ortaya çıkarmaz. Otte, André Green'in görüşlerine yer verir. A. Green, S. Freud'un "Haz İlkesinin Ötesinde" makalesindeki dürtü ve nesnenin karşılıklı bağımlılığının altını çizer. Ona göre[17] konu dürtü ve nesne arasında bir seçim değildir, ikisinin nasıl bir çift olduğu üzerine düşünebilmektir. Dürtü ve nesne eşleşmesinin kuramı önceldir.[18] S. Zwettler Otte[19], A. Green'nin bu görüşlerinden yola çıkarak, bir analistin seçiminin aynı zamanda eski nesnelerden de ayrılık anlamına geldiğini vurgular ve şöyle devam eder: "... Bir analist seçimi sadece bir başlangıç değildir, bu durum aslen süregelen bir süreçtir. Analitik çiftin biri analist kalmak için bir savaş verirken, diğeri arzularına rağmen bu durumu kabul etmek için savaşmak durumunda kalacaktır."

Evet, analist kalmak için verilen savaşın, yalnızca öğretmen olarak kalabilmek için de gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Fletcher yalnızca öğretmen olarak kalamamıştır; öğrencisinin kullanımına bilgisini ve deneyimini vermekle yetinmemiş, öğrenciyi kendi ölümsüzlük düşlemi için de arzulamıştır. Nitekim filmde Fletcher'e yakın olan bir öğrencinin intihar ettiğini öğreniriz.

Melanie Klein, *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* adlı kitabında:

16 Sylvia Zwettler-Otte, *The Melody Of Separation, A Psychoanalytic Study of Separation Anxiety,* Peter Lang, Frankfurt, 2006, s. 121-123.

17 André Green, *Time in Psychoanalysis,* Londra, Free Association Books, 2002, s. 125.

18 André Green, *The Chains of Eros*, Londra, 2001, s. 136.

19 Zwettler-Otte, *agy,* s. 124.

Anne kendi duygularına fazla kapılmaz ve çocukla aşırı özdeşleşme kurmazsa, çocuğuna rehberlik ederken aklını en yaratıcı biçimde kullanabilir. Böylelikle çocuğunun gelişimini ilerletme imkânından tam bir doyum sağlar. Annenin doyumu, kendi annesinin onun için yaptığı veya yapmasını isteği şeyleri kendi çocuğu için yapma düşlemleriyle artırılır. Bunu başarmakla annesine olan borcunu ödemiş ve düşlemde annesinin açtığı yaraları kapamış olur, bu da suçluluk duygularını azaltır.[20]

Her ne kadar Fletcher bir erkek olsa da, her öğretmende olması gereken bu tanımdaki annesel niteliğe sahip değildir. Kendi düşlemlerini gerçek kılma peşinde, elinde simgesel bir kırbaç ile eğitim hayatının içinde, filmde kendi sözleri ile "*insanları onlardan beklenenden daha ötesine*" zorlamaktadır.

I. Salzberger-Wittenberg, G. Williams ve E. Osborne, ayrılık süreçlerinde ortaya çıkan çatışmalı hislere dikkatimizi çekerler, onlara göre:

Yas tutabilme kapasitesi, annenin, ayrılıkları ve memeden kesmeyi özenle ele alış becerisine, daha da ötesinde kaçınılmaz olan öfke, suçluluk ve hüzün duygularına katlanabilirliliğine dayanır. Dahası suçluluğun veya depresyonun ortaya çıkardığı kendi duyguları nedeni ile duygusal olarak ulaşılamaz olabilir ve hatta fiziksel olarak kendini bebeğinden çekebilir (tıpkı öğretmen gibi). Bebek, annenin ona bakım vermeyen veya isteksiz hali nedeniyle reddedilmiş ve kaygılı hissedebilir.[21]

Tüm bu duygular bir yere kadar öğrenci için, onun zihninde önemli bir yer tutan öğretmenden ayrılırken de harekete geçer. Eğer öğretmen, kendisinin varlığında üzüntü, öfke vb gibi duyguların ifade edilmesine izin verebilirse, bu durum öğrencilere kuvvetli bir saldırı karşısında öğretmenin hayatta kalabildiğini ve halen onu düşünen ve seven olmaya devam edebildiğini deneyimletir.

Bir öğretmen olan Nevin, kendisini beğenmeme ve bazı somatik şikâyetleri nedeniyle analiste başvurmuştu. Kendisini genç yaşına rağmen çok yaşlı ve çirkin hissediyordu. "Aynada kendime baktığımda gördüğüm şeyden memnun değilim" diye anlatıyordu. Uzun saatlerini geçirdiği okul yaşantısı, seanslarının ana konusunu oluşturmaktaydı. Özellikle öğrencileri ile ilişkisi ona yoğun duygular yaşatıyordu. Kendisini, içinden onlarla konuştuğunu hayal ederken buluyordu. Analisti ile ilişkisi daha yakın ve güvenilir olduğunda, öğrencilerden aslında ne kadar nefret ettiğini konuşabilmeye başladı. Ona göre bu nefret, özellikle hemen anlamayan çocuklara karşı daha fazla

20 Melanie Klein, *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*, Kanat Kitap, İstanbul, 2003, s. 240.

21 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 142.

idi. Analizde anlamayan bir çocuk konumunda olmanın ve analistine olan nefretinin yanı sıra bu öğretmen, günde en az altı saat, kendinden genç olan, özel olarak ilgilenilen ve önlerinde uzun bir gelecek olan çocuklarla olmanın derin nefreti ile öğretmen olmaya çalışıyordu. Kendisi bir azınlık grubunda doğmuş, yoksunluklarla büyümüş, hemen olgunlaşmak durumunda kalmıştı. Çocukların ona göre daha iyi bakım aldığını düşünmesi ve onların canlı duruşları, ona bireysel ve toplumsal düzeyde arzu ettiği bakımı alamadığını hissettiriyor ve onlara nefret duyuyordu. Bu zorlu duygularının analizi ve bir anlam bulması, daha da ötesi bir özne olarak yer bulabilmesi ile bedensel sıkıntıları oldukça azalmış, bu tür kuvvetli duyguları hissetmesinden dolayı kendiliğine ve bedenine yönlendirdiği yıkıcı dürtüler sonucu oluşan saç dökülmesi durmuştu. Bu öğretmen Fletcher'dan farklı olarak, deneyimlediği zorlu duygusal süreçleri bir öğrencisine veya bir sınıfa yansıtmamaya çalışarak, kendisi için bir yardım isteyebilmiş, ruhsal bir dönüşüm için cesaretle iç dünyasına doğru bir adım atabilmişti.

I. Salzberger-Wittenberg, G. Williams ve E. Osborne kitaplarının "Öğrenme güçlüklerinin bebeklik ile ilgili kökleri" adlı bölümünde, ilginç ve önemli bir etkileşime dikkat çekerler:

> **Okulda yaşadığımız her şey, tartışılan bir konu, bir şarkı, toplantılar öğrenci veya öğretmenin zihninin derinliklerindeki bilinçdışı düşlemleri kuvvetli bir şekilde harekete geçirir. Eğer bir de kişi daha kırılgan veya zedeleyici bir çevreden geliyorsa, okuldaki bu ilişkiler ve yeni deneyimler kaçınılmaz bir biçimde, kalıcı veya geçici olarak, öğrenme ve öğretme süreçlerinin önüne çıkacak hatta engelleyecektir.**[22]

Nevin öğretmen Fletcher'ın aksine; zihnin derinliklerindeki ilkel biçimi eyleme dökmeden bir yardım arayışına girmiş ve onu dönüştürmek için tüm gücüyle analizinde çalışmayı seçmiş, kaybettiklerinin yasını tutabileceği bir alan bulabilmişti. Ancak bazı öğretmenler, içinde yetişilen çevre, ruhsallık veya dış koşullar nedeniyle yardım isteme olanağından bile yoksun olabilir.

İnsanların belki de bir düşlemi gerçekleştirmek için okula öğretmen olarak döndüklerine ancak aradıklarını bulamadıklarına sıkça rastlarız. Ayrılık süreçlerinde yıkıcı duygular hükmettiğinde, ilişkinin yerini terk etme düşlemleri alır; kötü, kirli, ilgisiz ve cezalandırıcı olan nesneler iç dünyanın hâkimi olur. Sevilenin yokluğunda devam edebilmek için bazı geçici, yerine geçen nesneler gereklidir. Böylece yaslandığı kişinin dönüşünü beklerken; bebek bir parmak, çocuk bir oyuncak, yetişkin ise bir diğer kişi bulabilir.[23]

22 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 71.

23 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 142.

Günümüzde öğretmenlerin kendilerine zarar vermeleri ve intiharları artmaktadır[24]. Bir okul filmi olan *Mösyö Lazhar*'da da[25] film bir öğretmenin okuldaki intiharı ile başlar.

Yönetmen Philippe Falardeau film boyunca bu intiharın nedenleri ile ilgili açık bir sebep göstermez. Bizler, öğretmenin travmatik bir ayrılık ile okuldan sonsuza kadar ayrıldığını ama aynı zamanda geride kalanların zihninde sonsuza kadar kalmayı düşlemlediğini ve bunu eyleme döktüğünü, dolayısıyla aslen ayrılamadığını düşünebiliriz. Yoğun bireysel çatışmalarının yanında, öğretmenin okulda intiharı, o öğretmenin bir sistemde yer bulamadığını da anlatabilir. I. Salzberger-Wittenberg, G. Williams ve E. Osborne[26], eğer kişi dezavantajlı bir çevreden geliyor ise ve yoğun narsisistik yaraları varsa, kurduğu her ilişkinin onun için hayati önem taşıdığını belirtirler. Okul gibi, yetişkinlerin içindeki çocuksu kısımların ve çocukların yoğun bebeksi duygularının ortaya çıkabileceği bir alanda, bu duygulara ifade olanağı yaratılmasının okulun başlıca işlevlerinden olması gerektiğini hatırlatırlar. Bu ihtiyaç yalnızca öğrenciler için değil, öğretmenler ve okulda çalışan tüm yetişkinler için de geçerlidir. Öğretmen koroları, spor takımları, öğretmenlerin de oynadığı tiyatrolar, yazı yazma ve resim atölyeleri, psikolojik danışmanlarla grup çalışmaları ve okulda toplantılar aracılığıyla oluşturulan düşünme alanları, öğretmenleri de kapsamaya yönelik insani sistemlerdir. Oysa filmde öğretmenin yalnızlığını sadece satır aralarında fark ederiz. Bir sahnede, öğretmenin küçük bir kutu içindeki birkaç eşyasını almaya yalnızca erkek arkadaşının geldiğini öğreniriz.

Benzer zamanda kaybedilen bir diğer öğretmenin sınıfına vekil öğretmen olarak gelen Mösyö Lazhar da bir kutu açar. Kutu vahşi bir şekilde kaybettiği ailesine ait eşyalarla doludur. O denli dehşet dolu bir deneyim yaşamış iken, kutunun içinden çıkanlar çok acı verse de umut doludur. Mösyö Lazhar'ın kutusu yani ruhsallığı, onu zihninde taşımış bir kadın-erkek ilişkisinin, bir kalpte yer bulabilmişliğin ve üretkenliğin –iki çocuğu, mesleği– anıları ile doludur. Oysa, intihar eden öğretmenin filmde adını bile neredeyse duyamayız. Öğretmenin yaşamı bir ipin ucunda son bulmuştur. Onu tutan bir bağ ve tutunacak bir ip bulamamış, ne kişisel tarihindeki ebeveynlerinin zihninde ne de sistemde bir yer edinebilmiştir.

Zygmunt Bauman, *Eğitim Üzerine* adlı kitabında günümüzde egemen olan söylemi şöyle tanımlar:

24 www.egitimkolektifi.com, Aralık 2019 sayısı.

25 Philippe Falardeau *Mösyö Lazhar*, M3 Film, 2011.

26 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 71.

Hiçbir şeyin sonsuza dek burada kalacağına inanılmaz, yeri doldurulamaz hiçbir şey yoktur. Doğan veya üretilen her şey, insanlar ve insan olmayanlar vazgeçilebilir şeyler olup ikinci bir emre kadar varlıklarını sürdürürler... Sürekli arkada bırakılma ve oyundan elenme riskinin olduğu, yeni taleplere uygun hareket etmek adına başarısızlığın tekrar men edildiği başka bir zamanın olmadığını söylemek mümkündür.[27]

Oysa insan ancak eksiklikleri ve bir tamamlayıcıya olan temel ihtiyacı ile insan olarak var olabilir, ruhsal ve toplumsal düzeyde bir yeri olabilir.

Psikanalistler Ogden ve Gabbard, "ana babayı öldürmek, kendi için ve kendine karşı sorumlulukları olan bir kişi olarak kendi adına bir yer talep etmektir" diye belirtirler.[28] Bunu yapmak kolay değildir ve desteğe çok ihtiyaç duyulur. Kişi bu desteği talep edemeyince veya aile ve sistem bu ihtiyacı ön göremediğinde, tüm yıkıcı dürtüler kişinin kendisine yönlenebilir. Amin Maalouf bu destek ihtiyacını bireysel ve toplumsal olarak ele alır:

Bir insan yaşama isteğini kaybederse, ona yeniden umut vermek yakınlarına düşer. Başkasını ve kendini yok etme arzusu büyük insan topluluklarını istila ettiğinde ise derman bulmak bizlere, çağdaşlarına, diğer insanlara düşer. Bunu Öteki ile dayanışma duygusu içinde yapsak bile, en azından hayatta kalma arzusuyla yapmalıyız. Çünkü çağımızda umutsuzluk denizleri ve duvarları, tüm somut veya zihinsel sınırları aşarak yayılıyor ve önüne set çekmek kolay değil.[29]

Günümüzde diğer pek çok meslek dalını icra edenin maruz kaldığı gibi öğretmenler de insan olmaktan çıkarılmaktadır. Uç bir örnek olmakla birlikte, ele almak istediğim nokta yine de bu durum ile benzerlikler taşımaktadır. Psikanalist Fethi Benslama[30] insan olmaktan çıkan veya çıkartılmak istenen bazı aşırı uç örgütlerin de bir felsefesi olduğunu belirtir. Tanrı bize böyle buyurdu diyerek kitleleri öldürebilirler; bazı örgütlerin dayandıkları felsefe, bir yok etme eylemi olarak baş ile bedeni birbirinden ayırmaktır. Yani düşünmeyi sonsuza dek kesme; insanlıktan çıkarma ve insanlıktan çıkma. Hele de bir eylem biçimi olarak toplu öldürme, insanlık için büyük bir tehdittir.

Amin Maalouf'un büyük bir edebi güzellikle ifade ettiği gibi, sanki durmak, düşünmek ve yas tutmak için artık ne bir zaman ne de bir yer var:

---

27 Zygmunt Bauman, *Eğitim Üzerine*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 25-26.

28 Glan O. Gabbard, Thomas H. Ogden, "Psikanalist Olmak Üzerine", *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 71.

29 Amin Maalouf, *agy*, s. 62.

30 Fethi Benslama, *agy*.

Eskiden insanlara hiç değişmeyen bir dünyada gelip geçici oldukları duygusu hâkimdi, ailenizin yaşadığı topraklarda yaşar, onların çalıştıkları gibi çalışır, onların eğitildikleri gibi eğitilir, aynı şekilde dua eder, aynı ulaşım imkânlarıyla yolculuk ederdiniz... Aydınlanma çağının Fransız filozofları ülkelerinin toplumsal düzenini ve monarşisini kastederek 'ölçü, güllerin belleği ise bir bahçıvanın öldüğü asla görülmemiştir' diye iç geçiriyorlardı. Bugün biz düşünen güllerin ömrü giderek uzuyor ve bahçıvanlar ölüyorlar. Bir yaşamlık süre, ülkelerin, imparatorlukların, halkların, dillerin, uygarlıkların yok olduklarını görmeye yetiyor. İnsanlık gözlerimizin önünde başkalaşıyor.[31]

Hakikat ve ahlakı sosyolojiye taşıyan Polonya asıllı sosyolog Zygmunt Bauman, *Akışkan Hayat* adlı kitabında şöyle yazar:

Akışkan modern yaşam içinde pratisyenlerin en çok ihtiyaç duyduğu bilgi, nasıl bir şeye başlayıp bir şeyi açacağımız değil, nasıl bir şeyi bitirip kapatacağımızdır. Artık imha endüstrisi akışkan yaşamın ekonomisi içinde belirleyici konumları ele geçirir. Bu toplumun bekası ve üyelerinin refahı, hangi ürünlerin atılacağını hızla belirlemeye ve atıkların hızlı, etkin bir şekilde imha edilmesine bağlıdır. Bu toplumda evrensel kullan at ilkesinden muaf kalabilecek hiçbir şey yoktur ve hiçbir şey onun kollarından kurtulamaz. Canlı ve cansız varlıkların kararlılığı, inatçılığı ve katılığı tehlikelerin en sinsisi ve ölümcülüdür. En tüyler ürpertici korkuların kaynağı, en şiddetli saldırıların hedefidir.[32]

Bauman kitabında Italo Calvino'nun *Görünmez Kentler*[33] kitabından bir alıntı yapar:

Kentlerden biri olan Eutropia'da yaşayanlar, bıkkınlık hissine kapıldıkları, artık işlerine, akrabalarına, evlerine ve yaşamlarına tahammül edemedikleri anda başka bir kente taşınırlar ve orada hepsi yeni bir işe girer, yeni biriyle evlenir, pencerelerini açıp farklı bir manzarayı izler, zamanlarını farklı uğraşlar, dostlar, dedikodularla geçirir. Bağların gevşekliği ve ilişkilerin hemen iptal edilmeye hazır oluşu, bağlandıkları ve ilişki kurdukları her şeye yön veren ilkelerdir.

Öğretmenler de "kullan at" sisteminin bir parçası yapılmak istenebilirler. Sanki bilinçli olarak kadın ve erkek öğretmenlerin bedenlerindeki tüm çıkıntılar düzleştirilmeye çabalanırken, zihnin çıkıntıları ve bağlantıları da düzleştirilmek istenmektedir. Öğretmen de imha ve büyüme ekonomisinin bir parçasıdır artık. Deprem, sel gibi doğal afetler; terör, salgın ve ekonomik felaketler karşısında öğretmen bir *survivor* olmalıdır. Çünkü kullan at sis-

31 Amin Maalouf, *agy*, s. 11.

32 Zygmunt Bauman, *Akışkan Hayat*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 2018, s. 9-10.

33 Italo Calvino, *Görünmez Kentler*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2018, s. 108-109.

temleri; düşünmeye, hissetmeye, hele de depresif duygulara ve yasa sanki yer açamamakta, açmamaktadır. Hız ve performans en önemli "insani" değerler olmuştur. Geride kalan başının çaresine bakmalıdır. Başının çaresine bakması gerektiğini bilen özne, bir kısırdöngü ile tek bildiği şey olan hız ve başarıya geri dönmeli ve belki de zorunlu olarak Bauman'nın tanımı ile "kullan at" ilişkilere, psikanalist I. Salzberger – Wittenberg, G. Williams ve E. Osborne'e göre de "yüzeysel ilişkiye" bir şekilde mahkûmdur.[34]

Son yıllarda okullarda küçük yaşlardan itibaren uygulanan her sene ayrı bir öğretmenin o sınıfı okutması, grupların sürekli karılması ve okullardaki işten çıkarma ve çıkma döngüsü de sanki bu "kullan at" sistemine hizmet etmektedir. Böylece bir insanın temel ihtiyacı olan bağlanmanın, öğrenci ve öğretmen tarafından deneyimlenmesi imkânsız hale gelmektedir. Bağlanmadan bahsedemediğimiz noktada bir ayrılıktan söz etmek mümkün olabilir mi? Dolayısıyla yas sürecinin habercileri olan, Italo Calvino'nun [35] değindiği 'katlanamazlık' hissedildiği anda ya da biraz olsun zorlu duygular veya durumlarla karşılaşıldığında orası terk edilmelidir.

Z. Bauman *Eğitim Üzerine* adlı kitabında:

> **Kurumsal bir bağ geliştirmek ve herhangi bir işle gereğinden fazla meşgul olup duygusal bir bağ kurmak, bırakın ömür boyu orada çalışmayı, uzun süre emek vermek bile tedbirsizce şeylerdi... Her türlü bilgi artık daha kısa ömürlere sahiptir... Hiçbir şeyin sonsuza dek burada kalacağına inanılmaz, yeri doldurulamaz hiçbir şey yoktur görünürde. ... Doğan veya üretilen her şey, insanlar ve insan olmayanlar vazgeçilebilir...**[36] der.

Z. Bauman'nın[37] "başka seçenek yok" olarak sunulan, düşünme alanlarını sınırlandıran olarak tanımladığı sistemler, bağ kurmanın dolayısıyla düşünmenin önüne set çekerler. Ancak, *Analitik Bir Yolculuk*[38] adlı kitabında Marilia Aisenstein'nın Hanna Arendt'den bize aktardığı gibi, "*düşünmek ile yaşamak birbirinin aynısıdır*". Öyle ise tüm vahşiliği ile başı bedenden ayıran şiddet eylemleri kadar, "Kullan at", "Başka seçenek yok" dünya sistemleri de insan olmaya ve insan kalmaya karşı oldukça şiddetli saldırıda bulunmaktadır diyebiliriz.

Bir öğretmen ile konuşmamızı anımsıyorum, birinci sınıfta zorluklar yaşayan bir öğrencisinden bahsederken: "Bu sene tanışma gibi oldu, nasıl

34 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 144.

35 Italo Calvino, *agy*, s. 108.

36 Zygmunt Bauman, *agy*, s. 25.

37 Zygmunt Bauman, *agy*, s. 23.

38 Marilia Aisenstein, *Analitik Bir Yolculuk*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2019, s. 62.

olsa gelecek yıl ben ona ulaşmanın yollarını bulurum" demişti. Bir öğrenci grubu ile uzun bir birliktelik; başlangıçlar, gelişim, öğrenme, ayrılıklar ve kaybın işlenmesi için öğretmene ve öğrencilerin akranları arasındaki ilişkiye yeterince fırsat tanıyacaktır. Ayrıca okuldaki akranlar ve yetişkinlerle olan çatışmaların ve olası kırılmaların onarımı için de zaman olacaktır. Bu durumda hem öğretmen hem de öğrencileri, okuldan anlamlı ilişki deneyimleri ile ayrılabilirler.

Bu bağlamda *Whiplash* (Kırbaç) filmindeki tüm karakterleri, Andrew'un iç dünyasının parçaları ve onun dönüşüm süreci olarak, yani filmi onun bir düşlemi olarak da düşünebiliriz. Film bize büyümenin ve dolayısıyla ayrılmanın ne kadar meşakkatli, kanlı –ki filmin sonuna doğru yönetmen kanlı sahnelere yöneltir kamerasını– ve yoğun bir süreç olduğunu anlatır. Bu sürece eşlik edenler, çocuğun ve yetişkin dünyasının çocuksu parçalarının karmaşıklığını ve karmaşık olduğu için de daima bir düşünme ve anlam bulma alanına ihtiyaç olduğunu ortaya koyar.

S. Freud, "benliğin bir nesneden vazgeçebilmesinin tek yolu, onu içine almasıdır" der.[39] Andrew da gerçeklikte ve ruhsallığında büyümek ve ayrılmak için, iç dünyasında, düşlemlerinde ona engel olan, yıkıcı duygularını temsil eden, zalim öğretmen Fletcher'ı ilk olarak içine almış; ardından T. Ogden ve G. Gabbard'ın belirttiği gibi, Fletcher'ın varlığında, bir kültür nesnesi aracılığıyla ruhsal olarak onu öldürebilmişti.

Filmde gözlemleyebileceğimiz bir süreç de bedensel olandır. Film boyunca Andrew, tıpkı daha önce bahsettiğim Eylül'ün bedeni gibi sıvılarla kaynamaktadır. Ter, gözyaşı ve kan filmin büyük bir bölümünde hâkimdir. Ancak bu dönüşüm sürecinde, Andrew'ın bedeninden çıkan sıvılar Fletcher'da neredeyse hiç yoktur. Bu da bize Andrew'ın iç dünyasında büyümenin ne kadar yoğun bir süreç olduğunu düşündürür; ter, gözyaşı ve kan olmadan imkânsızdır, ayrıca samimi ve hakiki bir desteğe ihtiyaç vardır.

Öğretmen belki de ana oyuncu değil, yardımcı oyuncu olabilmeyi kabullenendir. Sahnededir ama ana oyuncu artık o değil öğrencileridir. İyisiyle kötüsüyle annebabalarından, kendi öğretmenlerinden alacaklarını almışlardır ve artık aldıklarını aktarma zamanıdır. Bu aktarımın eğitim için olmazsa olmaz olduğunu Z. Baumann şu satırlarla aktarır: "Eğitimin hiç değişmeyen hedeflerinden biri, gençlerin, girmek üzere oldukları gerçekliğe uygun bir yaşam için hazırlanmaları olmuştur... Kaliteli bir öğrenimin zihni kapanmaya değil, açılmaya teşvik edip kışkırtması gerekir."[40]

39 Sigmund Frued, *Mourning and Melancholia*, Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Frued Volume 14, Vintage, Londra, 1917e [1915], s. 249.

40 Zygmunt Bauman, *agy*, s. 28.

İlk eğitimini öğretmenlik üzerine alan eğitim psikanalisti Sylvia Zwettler Otte, "ilişkilerdeki ayrılabilme düzeyleri, entelektüel becerilerimizin özgürce gelişiminin bir ön koşuludur" der. S. Zwettler-Otte'ye göre:

> **Bunun için düşünme kapasitesi, idealize edilen otoritelere itaatten çok daha öncelikli bir konumda değerlendirilmelidir. Özgür bir zihnin olmayışı, körlükle otoriteyi takip etme ve kişinin kendine ait olan düşüncelerinden feragat etmesi tehlikesine yol açar. Ancak diğer taraftan inatçı, olgun olmayan bir karşı çıkış yine sadece diğerlerine karşı durmak adına ortaya çıkan bir duruştan fazlası olmayacaktır. İki seçenek de kişinin nesneye bağımlılığını sürdürür.**[41]

Andrew da filmin sonuna doğru "Whiplash"i –belki de kendini– kırbaçlamayı bırakır. Annebaba temsili öğretmeni, onu varlığında ruhsal olarak öldürmek üzere yola çıkar. Bir konserde Whiplash yerine kendi parçası "Caravan"ı (Kervan)çalacak ve artık hayat yolunda kervanını düzecektir, kendi sesi ve sözleri ile simgesel düzende yerini alacaktır.

Hasan Ali Toptaş'ın sözlerine şimdi tekrar kulak verelim: "*O, her şeyin mutlaka bir iz bırakacağına inanıyordu, izsiz şey olmazdı, kuşların bile izi vardı gökyüzünde, sözcüklerin dişte, bakışların yüzde.*" Andrew da çevresini ve sanatı kullanarak, bir iz bırakabilmişti hayata.

S. Zwettler Otte,[42] psikanalizde yaratıcı çözümler bulmak ve gelişim için ayrılmanın önemine dikkat çeker. Yeterince başarı ile ayrılamayan kişi diğerini gerçekten sevemez fakat ona ihtiyaç halindedir. Huzurla tek başına kalamama hali seçime izin vermez. Otte, Winnicott'ın "yalnız kalabilme kapasitesi"[43] üzerinde durur. Ona göre bu kapasite, ancak bir diğerinin varlığında gelişebilir:

> **Destekleyici, geliştirici çevre çocuğun henüz olgunlaşmamış olan benliğini destekler ve bu destekleyici çevre çocuk tarafından içselleştirilir, benimsenir yani ruhsal dünyasının bir parçası haline gelir. Böylece çocuk iç dünyasındaki tüm beceri, duygu, duygulanımlarla bütünlüklü bir şekilde yalnız kalabilme becerisine sahip olmaya başlar. Destekleyici ve güçlendirici çevreyi temsil eden herhangi bir kişi yoksa özgürleşmeye doğru giden gelişimde bir takılma, saplanma ortaya çıkar ve bazen yalnız kalma kapasitesine ve dolayısıyla ayrılmaya ve ardından yaratıcılığa hiçbir zaman ulaşılamaz.**[44]

41 Sylvia Zwettler-Otte, *agy*, s. 57.

42 *Agy*, s. 51.

43 Donald Winnicott, *The Capacity to be Alone*, in The Maturational Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development, 1990, Karnac Books, s. 29.

44 *Agy*, s. 53.

Öğretmenler çoğu kez daha düşmanca hislerde olduğu gibi, üzüntü ve şefkate ilişkin ifadeleri de kabullenmekte zorlanırlar. Ayrılıkta üzüntülerini ve acılarını paylaşabilmeleri nadirdir. Bununla birlikte değerbilirlik ve hatırlanmaya olan ihtiyaç kişilerin çok daha fazla önemsediği duygular olur. Ancak ayrılık üzerine düşünmemek ve konuşmamak, geçici olan bir ayrılığın bile unutulduğu anlamına gelmez. Eğer öğretmen ayrılık sürecinde ortaya çıkan duygulara tahammül etme cesaretinde değilse, öğrenciler de süreçte hissettikleri duygulardan şüphe duyup ifade etmede zorlanabilirler. Bu tür deneyimlerin fazlalığı, zaman içinde öğrenciler ve öğretmenler arasında derin bağlar kurmayı öteleyecek ve dolayısı ile onları "yüzeysel ilişkiler" kurmaya itecektir.[45]

Salzberger - Wittenberg, Williams ve Osborne şöyle derler:

> **Yaşamın sınırlılığının kabulü, deneyimimizi, bize verileni daha fazla takdir edilen ve değer verilene çevirir. Bize verilene karşı değerbilirlik ve şükran duygusu ile biz de başkalarının hayatlarına bir katkı sunmayı arzularız ve bu yolda öğretmenlerimizin bize olan emeklerini daha ileri taşıyabiliriz. Bu şükran duygusu ve değerbilirlik, onarıcı ve yaratıcı çalışmanın temeli ve ana kaynağıdır.**[46]

Ogden ve Gabbard'a göre:

> **... Analizi sonlandırmak, kendi kendini analiz etme çalışmasının 'sonlanması' ya da bir analizanla çalışmanın sonlanması, bilinçdışı çatışmanın çözümlendiği bir nokta değil ancak analitik çalışmanın öznesinin kendi deneyimini kendisi için düşünebileceği ve düşleyebileceği (daha geniş bir düzeyde) bir noktadır. ... En ideal olan, analistin, gençliğin kaybının ve kaçınılmaz olarak yaşlılığın ve ölümün tanındığı, kabul edildiği ve hatta kucaklandığı, irdelenmiş bir hayatı yaşamış biri olarak, yeni bir varoluş biçimine geçeceği yas sürecine girmesidir. Bu yolla analist, hastanın kayıp deneyimlerini ve onlarla nasıl başa çıktığını ya da onlardan nasıl kaçındığını daha iyi anlamayı başarabilir.**[47]

Mezuniyet de bu yönü ile aslında bir başlangıçtır. Öğretmen ise geride kalan olarak bu başlangıca ne derece izin verebileceği, kendi hayatını ne derece sorguladığı ile kaçınılmaz olarak ilintili olacaktır.

Ancak öğretmenin de destekleyen bir çevreye ihtiyacı olduğunu daha önce ele almıştım. İngilizcede zalimlik (*cruelty*) kelimesi, etimolojisine göre kökünü "kreue" dan alır ve kreue kan dökme, katliam, öldürme demek-

45 Salzberger - Wittenberg, Williams, Osborne, *agy*, s. 143-144.

46 *Agy*, s. 154.

47 Glen O. Gabbard ve Thomas H. Ogden, *agy*, s. 76.

tir.[48]Türkçeye Arapçadan geçen zalimlik ve zulüm kelimeleri ise kökünü karanlık, karanlıkta olma, ışıksızlıktan alır. Arapçada bu kökten ve z, l, m harflerinden türeyen pek çok kelime bulunmakta; bunlardan bazıları mazlum, zalim, mezalim, tazallüm, zulmet. Zulüm, dinsel terminolojide, bu kökten yola çıkılarak "bir şeyi ait olduğu yerin dışında bir yere koymak" olarak yorumlanmıştır.[49] Öğretmenin mesleğini yapamaması, "Kadrosuzluk"; "Kullan at", "Başka seçenek yok" gibi sistemler, sürekli öğretmen değişimi veya sınıf ve grupların sürekli değişimi, sanki öğretmenin bağ kurma işlevini ortadan kaldırmaktadır.

Leonard Cohen, *Anthem*[50] adlı şarkısında şöyle seslenir: "*Bir çatlak var her şeyde, ışık böyle sızıyor içeriye*". Aydınlanma dönemi ressamlarından Joseph Wright ışığı en iyi kullananlardandır; 1766 yılında yaptığı bir resim ile sanki eğitim, öğrenci ve öğretmenleri en kapsayıcı biçimde tasvir eder. Bu tablonun ismi "Filozof Güneş Sistemi Üzerine Ders Verirken"dir[51]. Tabloda güneş sistemi etrafına toplanmış öğrenciler ve güneş sistemi üzerine ders veren öğretmen resmedilir. Herkes bilimin ışığı etrafında toplanmıştır. O ışıktır ki çocukların yüzlerini aydınlatmış, böylece onların merakı ve öğrenme isteği resmin merkezinde konumlanmıştır.

48 Touria Mignotte, *Cruelty, Sexuality, and The Unconscious in Psychoanalysis*, Routledge, 2020, s. 6.

49 Yaşar N. Öztürk, *Kötülük Toplumu*, Yeni Boyut, 2015, s. 52.

50 Leonard Cohen, *Anthem*, The Future, Colombia, 1992.

51 Joseph Wright, *A Philosopher Lecturing on the Orrery*, Derby Müzesi ve Sanat Galerisi, İngiltere, 1766.

KAYNAKÇA

Aisenstein, M. (2019). *Analitik Bir Yolculuk*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2018). *Akışkan Hayat*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2020). *Eğitim Üzerine*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Benslama, F. (2015). *Günümüzde İslam'da Özne Sorunu*, İstanbul Psikanaliz Derneği Bir Konuk Bir Kuram Etkinliği, 20 Haziran 2015, Bağlam Yayınevi, İstanbul.

Calvino, I. (2018). *Görünmez Kentler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Chazzelle, D. (2014). *Whiplash*, Bold Films, Blumhouse Productions, Right of Way Films, Sierra / Affinity.

Cohen, L. (1992). *Anthem*, The Future, Colombia.

Curley, E. (1994). *A Spinoza Reader, The Ethics and Other Works by Benedictus de Spinoza*, Princeton University Press, New Jersey.

Deutsch, F. (1959). *The Mysterious Leap From The Mind and The Body*, International Universities Press, New York.

Falardeau, P. (2011). *Mösyö Lazhar*, M3 Film.

Freud, S. (1917e [1915]). *Mourning and Melancholia*, Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Frued Volume 14, Vintage, Londra.

Freud, S. (1919). *The Uncanny*, Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud, C. 17, Vintage, Londra.

Gabbard, G. O., Ogden, T. H. (2010). "Psikanalist Olmak Üzerine", *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Green, A. (2001). *The Chains of Eros*, Londra.

Green, A. (2002). *Time in Psychoanalysis*, Free Association Books, Londra.

Klein, M. (2003). *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*, Kanat Kitap, İstanbul.

Lear, J. (1998) *Love and Its Place in Nature, A Philosophical Interpretation of Fruedian Psychoanalysis*, Yale University Press, New Haven ve Londra.

Maalouf, A. (2020). *Uygarlıkların Batışı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Mignotte, T. (2020). *Cruelty, Sexuality, and The Unconscious in Psychoanalysis*, Routledge.

Öztürk, Y. N. (2015). *Kötülük Toplumu*, Yeni Boyut, İstanbul.

Salzberger-Wittenberg, I., Williams, G., Osborne, E. (2004) *The Emotional Experience of Learning and Teaching*, Karnac Books, Londra.

Shelley, M. (2016) *Frankestein Ya Da Modern Prometheus*, Tr. çev: Yiğit Yavuz, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Toptaş, H. A. (2020) *Gölgesizler*, Everest Yayınları: İstanbul.

Winnicott, D. (1990). *The Capacity to be Alone*, in The Maturational Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development, Karnac Books, Londra.

Wright, J. (1766). *A Philosopher Lecturing on the Orrery*, Derby Müzesi ve Sanat Galerisi, İngiltere.

Rosenfeld, H. (1987). *Impasse and Interpretation*, Brunner-Routledge, New York.

Zwettler-Otte, S. (2006). *The Melody Of Separation, A Psychoanalytic Study of Separation Anxiety*, Peter Lang, Frankfurt.

Halide Erten Şahan

Kuyucaklı Yusuf: Ayrılık, Ölüm, Yaşam Benlik İdeali Kavramının İzinde Psikanalitik Bir Bakış

Kuyucaklı Yusuf için yazarlar çeşitli tanımlar kullanmıştır. Asım Bezirci bu romanı "sadece bir eksen konu" olmasıyla birlikte "bir aşk hikâyesi"[1], Berna Moran "soylu vahşi olarak Kuyucaklı Yusuf"[2], Ahmet Oktay "bir yetimin romanı"[3], Yakup Çelik "bitmemiş bir destan"[4] olarak tanımlar. Bir yandan da bir ergenlik öyküsüdür ve tüm bu tanımlamaları içinde barındırır.

Kuyucaklı Yusuf [5] ölümle daha doğrusu cinayetle başlayan bir romandır. Sabahattin Ali, Yusuf'un öyküsünü buradan anlatmaya başlar. Kitabın ilk cümlesi şöyledir: "1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler." Olay sonrası köye ulaşan kaymakam Salahattin Bey, doktor ve başçavuş odaya girdiklerinde dehşete kapılmışlardır; ancak onları dehşete düşüren, ne odadaki kan ne de yorganın altında görünmeden kabaran iki vücuttur; onları dehşete düşüren şey sedirin köşesinde oturan ve kendilerine sabit gözlerle bakan küçük bir çocuktur. Yusuf, annesi ve babası ölünce *"uyusun fukaracıklar gayrı, ne yapalım?"* diye düşünerek başlarını yastığa getirmiş ve üzerlerini yorganla örtmüştür. Daha sonra odadakilerin dikkati Yusuf'un eline yönelir; elinde ne olduğunu sorduklarında, ileri doğru uzattığı sağ elinden kanlı paçavralar düşer. Annesini eşkıyadan kurtarmaya çabalarken sağ elinin başparmağı kesilmiştir ve doktor kopuk parmağı tamamen keser. Yani Yusuf anne ve babasının ölümüne/öldürülmesine tanık olduğu gibi, annesini de kurtaramamıştır aynı zamanda.

1 Bezirci A. (1974) *Sabahattin Ali: Hayatı, Hikâyeleri, Romanları*, Oluş Yayınevi, İstanbul, s. 159.

2 Moran B. (2017) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 2. 21. baskı. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 21.

3 Oktay A. (2002) Kuyucaklı Yusuf romanın bitiminde bulunan metin. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 217.

4 Çelik Y. (1997) "Bitmemiş Bir Destan: Kuyucaklı Yusuf", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (8), s. 129-147.

5 Ali S. (2012) *Kuyucaklı Yusuf*, 51. baskı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yusuf küçük bir çocukken kendisine yaşam veren anne ve babasından, ki bu anne ve baba romanın ilerleyen kısımlarında özlemle ve hayranlıkla anımsanan anne-baba olarak anlatılır, ölümle ayrılmış; hatta koparılmıştır. Moses Laufer, benlik idealinin anne-baba tasarımlarının bir çökeltisi olduğunu, çocuğun o zaman onlara atfettiği mükemmellik durumu için hissettiği hayranlığın bir ifadesi olduğunu belirtir.[6] Bu tanımla birlikte düşündüğümüzde, kökenleri anne-baba tasarımlarına uzanan benlik ideali, Yusuf için ölümle sınanmıştır. Eğer anne-baba tasarımları benlik idealinin birincil kaynaklarını oluşturuyorsa, yaşamın seyrinin ve devingenliğinin de bu kaynağa bağlı olduğunu ve bu kaynaktan beslendiğini söyleyebiliriz. Janine Chasseguet-Smirgel benlik idealinin[7] Eros'un hizmetinde olduğunu ve insanı, "hayatın ölüme doğru akarken geçtiği dolambaçlı yolları" tamamlamaya ittiğini söyler. Ancak Yusuf, anne ve babasının öldürüldüğü mekânda ve zamanda donakalmıştır adeta. Üstünü örttüğü anne-babasının yanında hareketsiz duruşu, kesilmiş olan başparmağını avcunun içinde sessizce tutuyor oluşu ve sabit gözlerle bakışı, bu donakalma halini yansıtmaktadır. Anne-babasının ölümü, belki de yaşamın canlılığının yitirilişi, Yusuf'un bedeninde böylesine sesiz ve ağır bir şekilde anlatılır. Zaten romanda da odaya girenleri asıl dehşete düşürenin Yusuf'un bu hali olduğu ifade edilir. Kopmak üzere olan başparmağını görmeleri ise hayretle ürpermelerine neden olur. Romanda benlik idealinin ölümle karşılaşmasında başparmağı bir metafor olarak ele alarak açıklayabiliriz. Başparmak anatomik yapısı ve özellikleri nedeniyle ele yüksek oranda işlevsellik kazandırır. Opozisyon denilen hareket başparmağın aynı anda üç ayrı hareketi (fleksiyon, adduksiyon ve iç rotasyon) yapmasını sağlayarak bu karmaşık harekete erişimi sağlar.[8] Evrimsel açıdan incelendiğinde başparmağın ele kazandırdığı oldukça yüksek orandaki bu işlevsellik sayesinde[9] insan alet kavrayabilir, alet kullanarak araç üretebilir yani düşleyebildiği şeyi yaratabilir. Alet kullanmaya başlayan canlının hem çevresini değişikliğe uğrattığı hem de değiştirdiği çevreden kendisinin etkilenerek değiştiği ve geliştiği göz önünde bulundurulursa, insan için sürecin hep devinim halinde olduğunu söyleyebiliriz. Yani benlik idealinin insana yaşamında sağladığı devinim gibi başparmağın ele kazandırdığı yüksek orandaki işlevsellik de

6 Laufer M. (1964) "Ego Ideal and Pseudo Ego Ideal in Adolescence". Psychoanal. St. Child, 19, s. 196-221.

7 Idéal du Moi'nın Türkçe çevirisinin Benlik İdeali olması gerekir; ancak çevirmen Ben ideali olarak çevirmiştir. Bu nedenle yapılan alıntılarda benlik ideali kullanılacaktır.

Chasseguet-Smirgel Janine (1975) L'Idéal du Moi . Ben İdeali. 1. basım (2005). Çeviren: Tura N. Metis Yayınları, İstanbul, s. 54.

8 Tamer D. (2000) (ed) Fonksiyonel Anatomi. 2. Baskı. Hekimler Yayın Birliği, Ankara, s. 116-117.

9 Young RW. (2003) "Evolution of the human hand: the role of throwing and clubbing". J.Anat. 202, s. 165-174.

bir devinim sağlamaktadır. İçeri girenlerin şaşkınlığı karşısında Yusuf ise "Bir şey değil, bir parmaktan ne çıkar?" diyecektir. Belki de burada Yusuf'un dile getiremediği acısı, kopmakta olan başparmağın bir öneminin olmadığı ile ifade edilir. Çünkü onu hem dış dünyaya hem de iç dünyasına bağlayan anne-babasını yitirmiştir. Yani yaşamın kaynağı olan, devingenliğini sağlayacak olan, dallanıp budaklanmasına zemin sağlayacak olan kökensel nesneler yitirilmiştir. Büyük amaçların, arzuların temsilcisi olan benlik idealinin[10] ölümün olduğu bu ana ketlenmesinin yolu açılmıştır.

Yusuf'un tüm bu acılar karşısındaki "sessiz iradesi" herkesin, özellikle de kaymakamın dikkatini çekmiştir ve kaymakam *"Benimle gel... Benim yanımda kal. Ben seni baban gibi severim, olmaz mı?"* der. Yusuf ise *"Bunlardan gayrı kimsem yoktu! ... Beni babam gibi sevemezsin ama geleyim. Senin de kimin kimsen yok mu?"* diye sorar! Yusuf can alıcı noktayı yakalamıştır aslında.

> **... gençliğini deli gibi geçirdikten, hayatın tadılmadık zevkini bırakmadıktan sonra birdenbire yorgunlaştığını, artık daha fazla koşacak kuvveti olmadığını görmüş, beş sene kadar evvel kendisinden tam onbeş yaş küçük olan kızla-Şahinde ile evlenivermişti. ... Otuz yaşına kadar gençliğinin ve içindeki sönmez görünen enerjinin yardımı ile hürriyetini ve benliğini koruyabilmişti**

diye anlatılır romanda Salahattin Bey. Şahinde ise "kapalı büyüyen ve bu şekilde bütün tabii arzu ve ihtiyaçlarını içinde hapsetmeye mecbur olan genç kız, gayet tabii olarak sinirli ve manen bozuk bir mahluktu" şeklinde anlatılır. Her daim kavga ve tartışmaların hüküm sürdüğü bu çatı altında, Şahinde'nin memnun olmayan ve sınırları zorlayan tavrının Salahattin Bey'i "nihayet karısı ile geçinemeyen kaymakam içer konumuna" getirdiği ve böylece Şahinde'nin "sabır ve feragat melaikesi mertebesine" eriştiği ifade edilir.

Eve ilk getirildiğinde Şahinde tarafından *"köylü piçi"* olarak karşılanmıştır Yusuf. Sabahattin Ali onun bu evdeki ilk yıllarını şöyle anlatır:

> **Hiç kimseyle konuşmak istemeyen Yusuf evde herkese karşı soğuktur. İş gösterilmediği zamanlar pencereden Kuyucak dağlarına doğru bakar, bulutların arka tarafından bir şeyler görmek ister; fakat odaya birisi girer girmez derhal başını çevirerek herhangi birşeylerle meşgul olurdu.**

Annesinin ve babasının üstünü örttüğü, kopmak üzere olan parmağını elinde sakladığı gibi kendisi de dış dünyaya karşı kabuk bağlamış ve sessizleşmiştir. Berna Moran, *Kuyucaklı Yusuf*'ta metnin birbirinin anlamını pekiştiren birtakım karşıtlıklarla örüldüğünü söyler: Şehir-doğa, yapay insan-doğal insan, yozlaşmışlık-masumiyet, şehvet-aşk gibi.[11] Doğa, yaşamı ve canlılığı

10 Blos P. (1972) "The Function of the Ego Ideal İn Adolescence". Psychoanal. St. Child, 27, s. 93-97.

11 Moran B., *agy*, s. 21.

temsil ederken kasaba, ölümü temsil etmektedir. Romanda Yusuf sık sık doğaya kaçar gibi anlatılmaktadır. Sanki kaçtığı doğa ve bakışlarının uzandığı Kuyucak Dağları canlı kalabildiği, aynı zamanda ketlendiği tek yer gibidir. Diğer yandan geldiği, doğduğu, büyüdüğü, annesini ve babasını kaybettiği dolayısıyla anne-babasını temsil eden yerdir. Rahmi Öğdül ufuk çizgisinin tanımını bir yazısında şöyle yapıyordu: "Ufuk çizgisi, görünür olan ile görünmez olanı ayıran sınırdır. Ufkun ötesinde 'terra incognita' uzanıyor yani bilinmez topraklar."[12] Ve şöyle de söylenebilir: "geçmiş ve şimdi" ile sınırdan sonra olan "gelecek", belki de hepsi birbirinin içinde. Dolayısıyla yalnızca ayıran mı acaba, belki de birleştirendir bir yanıyla ufuk çizgisi... Ve bunlara Smirgel'in şu söylediklerini ilave edebiliriz:

> **Bence –Freud'un anlayışına bağlı kalıyorum– birincil narsisistik evre, doğumun kendisinden önceki bir zaman dilimini de içeren bir döneme yayılır. Dolayısıyla insani gelişmenin doruğu, ana rahmine ya da başka bir deyişle, gelişmenin en arkaik evresine bir dönüş vaadini de taşır. Bizi ileriye doğru iten şey, görkemli bir geçmişin (kendi kendimizin ideali olduğumuz bir zamanın) özlemidir.**[13]

Yusuf'un bu sessizliğe gömülü halini her şeyin etrafında örüleceği Thanatos'a ilişkin olarak düşünebiliriz. Birincil narsisistik nesnenin gerçeklikte yitiminden ve belki bu yitime engel olamamaktan kaynaklanan suçluluk duygusu da vardır; ruhsal acı nedeniyle sessizliğe gömülmüş ve hayata dair tüm bağlar ötelenmiştir artık.

Yusuf on yaşlarına kadar kabuğunda yaşarken, Salahattin Bey'in de tayini Edremit'e çıkmıştır. İlk defa Edremit'te mektebe gitmiştir ancak okuma-yazmayı öğrenir öğrenmez mektebe gitmekten vazgeçmiştir. Yusuf'un tahsile karşı olan bu lakaytlığı karşısında Salahattin Bey'in ısrarları üzerine Yusuf şunları söyler:

> **Hocanın bildiği birisinin işine yarasa, kendi işine yarardı. Sen bile okudun bildin de ne oldun sanki? Benim babam birşeycikler bilmezdi; ama evinde sözü senden çok geçerdi... Şu Şahinde anam sabahacak encek gibi dırlanır durur da bir yolunu bulup onu bile susturamazsın; ne edeyim ben senin okumanı.**

Ve daha öncesinde de annesiyle babasının kavgalarını hatırladığında annesi için aklından şunlar geçmiştir:

> **Zavallı kadıncağız mukabele etmek, hatta ağzını açmak şöyle dursun gözlerini bile kaldıramaz, sessiz sessiz ağlardı.**

---

12 Öğdül R. (2018, Eylül 21) "Yoksa Siz İdiot musunuz?", *Birgün-Kültür ve Sanat*

13 Chasseguet-Smirgel Janine (1975), *agy*, s. 39.

Yusuf kasabaya alışamamış, kendisini hep yabancı ve ayrı bulmuştur. Romanda Yusuf'un yaşıtlarının özelliklerine/niteliklerine göre gruplar tanımlanmıştır. Yusuf hiçbir akran grubuna yakınlaşmamış ve gelişiminin önemli bir parçası olan okulu da reddetmiştir. Aslında kasabayı, kasabalı olmayı, Salahattin Bey'i reddetmiştir. M. Laufer; ergenlikle beraber artık benliğin görevinin, eski içsel bir modele ulaşmanın yeni yollarını bulmakla birlikte yeni dışsal bir modelin talepleriyle de karşılaşmak olduğunu söyler.[14] Ancak Yusuf dışsal tüm talepleri, yani yeni bağlar oluşturmayı, akranlarıyla ortak bağlar oluşturmayı reddetmekte ve kendi kabuğunda kalmayı tercih etmektedir.

Yine M. Laufer'dan aktarmaya devam edecek olursak:

> **Normalde, üstbenlik gerçek anne-babadan sürekli olarak uzaklaşır ve bir bakıma kişilerüstü bir hale gelir. Oidipal karmaşanın yaşandığı dönem üstbenlik için bir zemin hazırlar. Onlar başta mükemmel görünürler ancak ilerleyen zamanda saygınlıklarını hayli kaybederler. Özdeşleşmeler sonraki durumlarda da gerçekleşir ve karakter oluşumu için düzenli olarak önemli katkı sağlarlar; fakat bu yalnızca benliği etkiler. Bütün bunların üstbenlik üzerinde bir etkisi yoktur; ki bu üstbenlik en erken dönemlere ait anne-baba imagoları ile belirlenmiştir. Benlik idealinin içeriği yaşam boyu değişmese de ergen dış dünyanın yeni beklentileriyle karşılaşır (öncelikle akranlarından) ve onlarla özdeşleşir. Bunlar benlik özdeşleşmeleridir; fakat daha önceki içselleştirilmiş taleplerle aynı derecede hissedilir. Bu bağlamda ben bunları "ergenlikte benlik idealinin parçası" olarak adlandırıyorum. Bunun yerine, geçici ya da savunmacı olsalar da özdeşleşmeler, üstbenlikle ilişkisini bir yapı olarak başkalaştırma çabasında benliğe yardım edebilecek tek yoldur. Üstelik özdeşleşmeler üstbenlik işlevlerinin birbiriyle olan ilişkisindeki değişimlere de yardımcı olabilir.[15]**

S. Freud yas çalışmasının önemli bir parçasının gerçeklik testi tarafından oluşturulduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Yasta, gerçeklik testinin emrinin ayrıntılı bir biçimde yerine getirilebilmesi için zaman gereklidir; bu görev tamamlandığında benlik de libidosunu kayıp nesnenin üzerinden çekecektir." Ve yasın işleyişinin tamamlanması halinde ise benliğin tekrar özgür ve ket vurulmamış hale erişebileceğini ekler.[16]

Yukarıda romandan alıntılanan iki paragrafı S. Freud'un ve M. Laufer'in görüşleri doğrultusunda düşünecek olursak, Yusuf anne-babasının kaybı karşısında yasını tutamamış/işleyememiş ve anne-babasının ölümüyle be-

14 Laufer M., *agy.*

15 Laufer M. (1964), *agy.*

16 Freud S. (1917(1915)) "On Metapsychology The Theory of Psychoanalysis". *Metapsikoloji* içinde, *Yas ve Melankoli*. 2. Basım (2013). Çeviri: Kapkın E.ve Tekşen A. Payel Yayınları, İstanbul.

raber adeta ölümü andıran bir sessizliğe gömülmüştür. Sanki o dönemdeki içsel/ruhsal yapıyı kilitlemiş ve hiçbir şeyin bu yapıya temas etmesini istememiştir. Zaman durmuş, gerçeklik bertaraf edilmiştir. Adeta büyümeyi, gelişmeyi, serpilmeyi reddediyor gibidir. Üstbenliği oluşturan anne-baba imagolarından uzaklaşmak istememektedir sanki. Şahinde'ye karşılık annesinin tavrını düşünürken ve Salahattin Bey'e karşılık babasının tavrını düşünürken tartışmasız onun anne ve babasıdır mükemmel olan. Diğer yandan akranlarından ve diğerlerinden yönelebilecek dış beklentilerle temas etmeyi de reddeder. Bu bağlamda üstbenliğin yapısında yerini alan benlik ideali en arkaik haliyle kalmaya mahkûm edilmiştir sanki. Kendisini hiç kimseye ihtiyacı olmayan tüm güçlü bir konumda tutmakta ve bu nedenle gerçeklik/dış dünyayla olan bağları zayıflamaktadır. Ve Freud şöyle söyler: "Benliğin gelişimi birincil narsisizmden bir uzaklaşmayı içerir ve o durumu tekrar canlandırmaya yönelik güçlü bir başka girişime yol açar. Uzaklaşma, libidonun dışarıdan dayatılmış bir benlik ülküsüne yer değiştirmesi aracılığıyla ortaya çıkar."[17] Buna J. Chasseguet-Smirgel'in şu söylediklerini ekleyebiliriz: "Aslında benlik idealinin özgünlüğü; mutlak narsisizm ile nesne ilişkisi, haz ilkesi ile gerçeklik ilkesi arasında halka işlevi gören bir kavram olmasıdır; çünkü benlik idealinin kendisi de benliğin nesneden ayrılığının bir ürünüdür."[18]

Yusuf'un bu süreçleri şöyle anlatılıyor romanda: "Böylece küçük Yusuf, bir sur harabesi üzerinde çıkan bir yabani incir ağacı gibi, biraz sıkıntılı ve şekilsiz; fakat serbest ve istediği gibi büyüyor, gelişiyordu." Yusuf umursamaz, özgüveni yüksek görünen, kimseden korkusu ve çekincesi olmayan, konuşmayan haliyle ve akranlarını korkutan sükunetiyle tasvir edilir.

Yusuf'un bu durumu Salahattin Bey'i ve Şahinde'yi memnun etmemekle beraber her ikisinin ihtiyacını da karşılar aslında. "Yusuf'un varlığı" sanki evdeki bir boşluğu doldurur; çünkü "Şahinde böylece Muazzez'in sorumluluğunu almak zorunda kalmıyor, Muazzez'i her zaman Yusuf'a bırakıp istediği gibi gezebiliyor, kızı da her yere götürüp başına dert almak veya evde bırakıp gözü arkada kalmak gibi sıkıntılardan kurtuluyordu" diye anlatılır ve şöyle devam edilir: "Yusuf kimse farkında olmadan evin en sözü geçen adamı oluvermişti. Şahinde bile buna alışmıştı." Yani Yusuf bu evde kendi babası gibi olmuştur, aslında Salahattin Bey'in de olamadığı gibi...

İlerleyen süreçte Yusuf'un temasta bulunduğu tek kişi Muazzez olur:

17 Freud S. (1914) On Metapsychology The Theory of Psychoanalysis. *Metapsikoloji* içinde, *Narsisizm Üzerine: Bir Tanıtım*. 2. Basım (2013). Çeviri: Kapkın E. ve Tekşen A. Payel Yayınları, İstanbul, s. 91.

18 Chasseguet-Smirgel Janine (1975), *agy*, s. 40.

Yusuf'un asla ihmal etmediği bir tek kişi Muazzez idi. Gün geçtikçe ahbaplıkları artıyordu. Bazen anası, babası küçüğe söz geçiremezler ve Yusuf'a müracaat ederlerdi. Muazzez'in onun sözünden çıktığı görülmemişti. Birbirlerine bu kadar sokulmalarında, çok yalnız ve alakasız bırakılmalarının da tesiri vardı... Şahinde Hanım geziyor, eğleniyor, çalgı, cümbüş vakit geçiriyordu. Salahattin Bey'in ise evin semtine uğradığı yoktu. Gündüzün hükümet işleri, gece de rakı meclisleri onun yüzünü çocukların bazen haftalarca görmemelerine sebep oluyordu.

Böylece Yusuf temasta bulunduğu tek kişi olan Muazzez'in bakımını üstlenmiş; bununla birlikte ruhsallığını da bir ötekine açabilmiştir. Evde Muazzez'e bakarak hem annesel boşluğu üstlenmiştir hem de yıllar içinde sözü dinlenen kişi haline gelerek, babasal boşluğu doldurmuştur.

Yusuf, ergenlik döneminde yol alırken "ilk çatışmasını ve ardıl çatışmalarını" yine ergenlik döneminde olan Muazzez aracılığıyla yaşar. Bir bayram günü Muazzez'le beraber çarşıya gittiklerinde, kasaba eşrafından Hilmi Bey'in şımarık, sarhoş, ahlaki niteliklerden yoksun olarak betimlenen oğlu Şakir, Muazzez salıncakta sallanırken salıncağı hızlandırmış ve ona yemenisini atmış, Muazzez ise korkuyla çığlık atmıştır; Yusuf bunun üzerine Şakir'e yumruk atarak onu yere sermiştir. Bu süreçte Şakir babasının yardımıyla kaymakamı tuzağa düşürerek (kumar ile borçlandırarak) Muazzez'le evlenmeyi planlarken, Yusuf arkadaşı Ali'den borç alarak bu planı bozar çünkü Muazzez'in böyle başına buyruk, ahlaktan yoksun birisiyle evlenmesine razı değildir. Ancak bu sefer Ali evlenecektir Muazzez'le. Şakir tarafından Ali öldürülünce, evlilik mevzusu, ta ki Şahinde Hanım'ın yine Şakir'in ailesiyle yakınlaşma kurmaya çabalamasına dek, kapanmıştır.

Ali ile evlilik hazırlıkları yapılırken Muazzez, Yusuf'a *"Yusuf'u istediğine"* dair imada bulunmuştur. Sonrasında Yusuf'un ev halkı ile ilgili düşünceleri ve hissettikleri romanda şöyle anlatılır:

Hayatta Yusuf'a hiçbir şey kıymetli görünmemiş, peşinden koşmak, erişmek, sahip olmak arzusunu vermemişti. Etrafına daima bir yabancı gözüyle bakmış, hiçbir yere bağlanmak arzusu duymamış..., fakat en gizli yerlerde saklı duran bu arzuyu, hapsedildiği yeri parçalayarak ortaya çıkar çıkmaz öldürmeye mecbur kalıyordu."..."Zaten Yusuf senelerden beri hiç kimseye kalbinde muhabbet beslemiyor ve bir insanı sevebilmesi için ona hayran olması lazım geldiğini anlıyordu. Salahattin Bey'i bir parça seviyorsa buna sebep Yusuf'u çok kızdıran aczinin yanında, bu adamın harikulade denecek kadar iyi bir kalbe malik olmasıydı. Zaten Şahinde kadar manasız, dırdırcı, ne yaptığını bilmez bir kadına peygamberce bir sabır ile tahammül eden bu adam Yusuf'u ilk günden beri hayrete düşürüyordu"..."Halbuki Muazzez'e karşı olan hisleri büsbütün

başkaydı. Onu hariçte bir mevcut, yabancı ve başka bir insan olarak düşünmüyor; kendinin bir parçası, kolu, gözü ve yüreği olarak tasavvur ediyordu. Burada beğenmek veya beğenmemek, sevmek veya sevmemek, hayran olmak veya küçük görmek bahis mevzuu olamazdı; çünkü böyle şeyleri bir kere bile kafasından geçirmiş değildi. Muazzez'e dair içinde uyanan ve şuuruna varan his, onun kendisinden koparılması ihtimaline karşı duyduğu müthiş bir acı oldu.

Yusuf Muazzez'i hem büyütmüş hem de beraber büyümüşlerdir. Muazzez'le kurduğu yakın ya da derinlikli bu ruhsal bağda aslında kendisinin de tek bağı olan anne-baba temsillerini aracı olarak kullanmış; bir yandan da bu temsilleri yaşatmıştır. Onu besleyen annesi gibi o da bakmış, beslemiş; kuralları olan ve koruyan babası gibi de korumuştur Muazzez'i. Adeta yalnız başına olduğu o kabuktan Muazzez'le birlikte olduğu başka bir kabuğa taşınmıştır. Ancak ergenlik dönemiyle beraber, akranlarının hatırlatmasıyla da fiziksel genital üstünlüğü ve cinsel eş olma gerçeğiyle karşılaştığında ruhsal bir çatışmanın içinde bulmuştur kendisini. M. Laufer, S. Freud'un "Narsisizm Üzerine" (1914) metninde nesne seçimi üzerine ifade ettiği düşüncelerine başvurarak, ergende aşk nesnesi seçiminin eş zamanlı olarak birtakım içsel taleplere ve beklentilere de yanıt vermesi gerektiğini belirtir ve ergende nesne seçimini belirleyen etkenlerin şunlar olabileceğini söyler: [19]

a. Aslında ne olduğu (kendi imajı)
b. Ne olmak istediği (şimdiki benlik ideali)
c. Ne olması gerektiği (özeleştiri)
d. Ne olmaması gerektiği (vicdan)

Yusuf'ta henüz "ne olmak istediğine dair" (onu ileriye taşıyacak olan benlik ideali) bir canlılık olmasa da, diğer sayılan etkenlere ilişkin oluşumlar ifade bulur. Bu oluşumlar Yusuf'u aynı zamanda "olduğu yerde canlı tutan" anne ve baba tasarımları olup, bunlar Muzazzez'in varlığında temsil edilir. Zaten bu nedenle mesele Muazzez'i sevip sevmemek, ona hayran olup olmamaktan çok daha ötedir. Muazzez'in bir başkasıyla cinsel eş olma fikri, gerçeklikte de tek derin bağı olan bu temsilin Yusuf'tan koparılmasına ve Yusuf'un daha da yalnızlaşmasına, derin bir ruhsal acı çekmesine karşılık gelir.

Ali'nin ölümü Yusuf'un Muazzez ile eş olma ihtimalini yavaş yavaş açığa çıkartmaktadır ki buna paralel olarak Yusuf'ta belirgin değişiklikler oluşmaya başlar. Umursamaz ve dünyaya meydan okuyan tavrı ile konuşmayan, soru sormayan, insanları dinlemek dahi istemeyen hali yavaş yavaş kaybolur; yerine merak eden, soru sormaya başlayan, bir şeyler öğrenmek isteyen biri belirir. Sanki yabancılığı kaybolmakta ve etrafına dahil olmak istemektedir. Ve ilk defa ne olacağına dair, hayatta ne iş tutacağına dair sorular sormaya başlar: "Bir

19 Laufer M. (1964), *agy.*

baltaya sap olmak icap ediyordu. Hangi baltaya?... On seneden beri içlerinde yaşadığı halde bir türlü alışamadığı bu insanların arasında onun da sağlam bir yeri olmalıydı. Yalnız kendisine dayanan, yalnız kendisinin olan bir yeri..." M. Laufer'in şu sözleri Yusuf'un içinde olduğu durumu da açıklamaktadır: "Ergenlerde cinsel gelişim yeni ve ek bir talep getirir. Bu nedenle bir zamanlar yeterli olan özdeşleşmeler, kişinin eş rolünü üstlenmesine yardımcı olma konusunda yetersiz kalabilir."[20] Bu ifadeler Yusuf için tabii ki tartışmaya açıktır çünkü benliğin zenginleşmesine vesile olacak olan akranlarıyla ve diğerleriyle olası özdeşleşmelere kapı çok daha önceden kapatılmıştır. Aslında şu an bir pusulaya ihtiyaç duyduğunun farkındadır, ama hangi pusuluya ve neredeydi bu pusula?

Romanda Edremit'e geldikten sonra yani ergenlik döneminde, Yusuf'un başı her sıkıştığında doğada ve zeytinlikte zaman geçirdiği anlatılır. Doğa adeta onu sakinleştirecek, dinginleştirecek yer gibidir. Doğa yaşamı temsil eden olarak anlatıldığı gibi, sanki Yusuf için "annesel tasarım" olarak da işlev görür. Doğanın yaşama, annesel olana dair bir karşılığı varsa, cinsel olana dair bir karşılığı da vardır elbet. Romanda bunu karşılayan betimlemelere rastlanıyor. Muazzez, Ali'yle evlendirilmek üzereyken Yusuf'un doğadaki bir anı şöyle anlatılır:

> **Bir akşam Yusuf doğada bulur kendisini, sırtını bir ağaca dayarken tabiatta o anda müstakil hiçbir şeyin olmadığını hisseder ve kendisini yekpare gece ile bütünleşmiş hisseder, korkuyla ürperir, kendisini yabancı, ayrı, uzak hisseder, sonrasında dayandığı ağacın gövdesine iki eliyle sarılır, parmakları soğuk yarıkların arasına girer, elini kaygılanarak çeker ve yine ne kadar yalnız olduğunu fark eder.**

Buradaki betimleme ile sanki ağaç ve gece metaforu zemininde Yusuf'un cinsel deneyimi anlatılıyor gibidir; dolayısıyla anne temsiline de işaret ettiği söylenebilir. Sonrasında korkuyla ellerini çekmesi ise kastrasyona işaret ediyor gibidir ki bu duygu bir zamanlar annesini kurtarmak için atıldığında kaybettiği başparmağını hatırlatmaktadır sanki. Yusuf'un burada deneyimlediği bütünleşme hissinin ardından gelen korku ve kaygı M. Laufer'ın şu sözleriyle açıklanabilir:

> **Ergenlikte, benliğe yabancı olabilecek isteklerin bir kısmının preoidipal düzeyde doyum için olduğuna dair bir farkındalık/ayrımsama vardır. Buna karşın haz veren mastürbasyon ve eşlik eden düşlemler bu esnada olabilir. Sonrasında, kendi bilincine regresyonu temsil eden ve aynı zamanda kaygı yaratan bir parçasının girmesine izin vermesinden dolayı, kendisini hayal kırklığına uğratmış gibi hisseder.**[21]

---

20 *Agy.*

21 Laufer M. (1964), *agy.*

M. Laufer ayrıca benlik idealinin mevcut mastürbasyon çatışmasıyla doğrudan ilgili olduğunu ve üstbenlikten kaynaklanan tehdidin her zaman olduğu kadar güçlü olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Mastürbasyonun eş zamanlı seyreden regresif ve progresif yönleri mevcuttur. Regresif yön otoerotik aktivite ve benliğe yabancı düşlemlerin bilinçli hale gelme tehlikesi ile ilgilidir. Progresif yön ise, mastürbasyonun ve beraberindeki düşlemlerin bir deneme eylemi olarak deneyimlenebileceğine ve bunun gerçeklikteki cinsel eş rolünü üstlenmek için benlik adına bir hazırlığa aracılık edeceğine işaret eder."[22] Yusuf için düşünecek olursak; ergenlikle beraber cinsel eş olma ihtimalinin hissedilmesi ve Muazzez'in bir aşk nesnesi olarak belirmesinin ardından olan bu cinsel deneyim progresif yönü, korku ve kaygıyı uyandırması ile de adeta regresif yönü çağrıştırmaktadır. Aynı zamanda yaşadığı korku ve elini kaygıyla çekmesi bu tehdidi hissediyor oluşuna işaret etmektedir.

Yusuf doğa ile ilk kez bu kadar yakınlaşmış ve gece ile bütün olma hissini yaşamıştır. Ancak gece olabildiğince karanlık ve sınırsız hissedilmiş, doğada hiçbir şeyin bağımsız olmadığı duyumsanmıştır. Elleri, ağacın kabuğundaki yarıklarda, ardından gelen kaygı ve yalnızlık ile boşluğu hissetmiştir. Bu sınırsız boşluk ve karanlık erken dönemde annede karşılaşılan mıdır? Ya da hissedilen bu boşluk küçük bir çocukken kaybedilen annenin mi yokluğudur? Bütün bunlar aynı zamanda bilinmeyen, tanımlanamayan, merak uyandıran ve yalnızlık hissini görünür kılan kadın cinsel organına da işaret ediyor gibidir.

Sınırlar tanımlar, kapsar, işaret eder; dolayısıyla belirsizliğin, kaybolmuşluğun endişesini de yatıştırır. Sanki Yusuf yaşanan ölümler, ayrılıklar ile sınırlara dair duyumunu da yitirmiş gibidir. Bu bağlamda Muazzez, Yusuf'ta canlandırdıklarıyla hatırlatan/aracı işlevi görmektedir. Sabahattin Ali, bunu romanda şu bölüm ile açıklar gibidir:

> **Muazzez'in varlığı Yusuf için büyük boşlukları dolduracak mahiyette bir şey değildi, fakat onun yokluğu müthişti. Onun bu kadar sebepsiz yere, bu kadar insafsızca Yusuf'un hayatından koparılması çıldırtacak kadar acı idi. Hayatında asıl aradığı şeyin Muazzez olmadığını biliyordu, fakat Muazzez olmadan bunu aramaya muktedir olamayacağını sanıyordu.**

Bu süreçte Şahinde Hanım Muazzez'i tekrar Şakir'le evlendirme hevesine kapılır. Bunun farkına varan Yusuf; –Yusuf'un harekete geçememesinden dolayı Muazzez'in kışkırtıcı davranışının da etkisiyle gibi duruyor– belki de bu pusulasızlığın kendisini sürüklediği kaygıyla ne yapacağını bilemez bir halde Muazzez'i Şakirler'in evinden kaçırır ve bir at arabasıyla nereye

22 Laufer M. (1964), *agy.*

gideceklerini bilmeden kasabadan uzak – kendisini ve Muazzez'i doğanın içine doğru salıverir. Aslında Yusuf, Muazzez ile olan yakınlığının çok daha önceden farkına varsa da, gelecek için plan yapamamakta, kritik bir eşikte olduğunu hissettiği anda düşünmeden ya da planlamadan aniden harekete geçmektedir. Elbette yaşama dair hayaller kurmanın yanı sıra, yaşama dair plan yapmak ve bunu düzenleyici bir şekilde eyleme geçirmek dış dünya ile bağlantı kurmayı gerektirir. J. Chasseguet-Smirgel benlik idealinin bir proje fikri içerdiğini vurgular ve şöyle söyler: "Benlik idealinin oluşumu aynı zamanda gerçeklik ilkesine de uygundur; çünkü doyuma ulaşmak için en kısa boşalma yolu seçilmez (ki haz ilkesine göre seçilmesi beklenirdi.)."[23]

Sonrasında Salahattin Bey'in ısrarıyla Edremit'e dönerler ve düğünleri olur. Romanın bu kısmında Yusuf ve Muazzez'in beraberliği ve aşkı bir coşkuyla; kısa bir süreliğine olan ayrılıkları ise yoğun bir özlemle anlatılır. Ve bu J. Chasseguet-Smirgel'in şu ifadelerine karşılık geliyor gibidir: "Bana öyle geliyor ki aşkta, seçimin ilk anından başlayarak, özne ve nesne, ben (özne) ile benlik ideali (nesne) arasındaki ilişkinin nesnelleşmesini temsil ederler. Başka bir deyişle; özne kendini ete kemiğe bürünmüş idealinin yanı başında bulur... yani iki düzeyin bir bayram sevincinde kaynaşması, ben ile ben olmayanın ayrışmasından önceki ilk bağın yeniden bulunması şeklinde."[24]

Ancak Yusuf halen vaktini ya evde Muazzez ile ya da doğada zeytinliklerde geçirir. Kaymakam Salahattin Bey, ne yapacağını bilemeyen Yusuf için, onun için çok uygun bir iş olmadığını düşünse de, yanında kâtip olarak iş ayarlar. Ne de olsa herkesin imrendiği –Muazzez'in de imrendiği– bir iştir, memur olacaktır, beyefendi gibi giyinecektir. Tam da bu dönemde 1. Dünya Savaşı başlar ve Yusuf'un akranları askere alınır. Kaymakam Yusuf'a *"Senin parmak işe yarayacak galiba..."* der. Yusuf'un bakışları elindeki boşluğa, başparmağının olmadığı yere takılır ve senelerden beri aklına getirmek istemediği hadiseler canlı olarak gözünün önüne gelir. O zamana kadar duymadığı bir acı hisseder; babasını ve annesini anımsar; romanda ilk defa annesinin ayrıntılı tasviri yapılır:

> **... gününün çoğunluğunu alt kattaki toprak zeminli mutfakta bulgur taşını çevirmek, hamur açmak ve ateş yakmakla geçiren annesi sanki karşısındaydı. Onun ocağa doğru eğilip, bir türlü ateş alamayan odunları, gözleri yanarak üflediğini görüyordu.**

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarıdır ve ülke savaşa girmek üzeredir, ülkenin işgali söz konusudur. "Anavatanın" savaşa girmesi ve tehlikede olması,

23 Chasseguet-Smirgel Janine (1975), *agy*, s. 41.

24 Chasseguet-Smirgel Janine (1975), *agy*, s. 63.

kaybettiği başparmağı "sayesinde" askere gitmeyecek ve bu savaşta rol almayacak olması, Yusuf'un bakışlarını ve zihnini elinde başparmağının olmadığı "o boşluğa" ve "yara izine" çeker. Yusuf'un yıllar sonra anımsadığı (öldürülen) annesi evi besleyen ve sıcak tutan bir annedir. Ve o gece kaymakam evde kalp krizi geçirerek ölür. Yusuf bir kez daha ölümün getirdiği bir ayrılıkla karşılaşmış, bu ise onu bir dönüşüme sürüklemiştir. Yusuf'un ruh hali şöyle anlatılır:

> ... **Hayatta bir insanı bu kadar üzecek bir hadisenin mevcut olabileceğine inanamıyor ve kendini hep korkulu bir rüyada sanıyordu. Yüzü o kadar değişmişti ki o civarda bulunanlardan hiçbiri ona yaklaşmaya cesaret edemiyordu...**" ... "**Artık hayatta tek başına idi. Daha doğrusu tek başına ayakta durmaya ve kendinden başka iki kişiyi de tutmaya mecburdu. Dayanacak kimsesi yoktu.**

Her ne kadar Salahattin Bey, Yusuf'un hayranlık duyacağı ve dolayısıyla özdeşleşebileceği bir nesne olarak tercih edilmese de, kimsesiz kaldığı anda, hatta eşi Şahinde Hanım'a rağmen onu evine almış, korumuş ve beslemiştir. Sanki annesinin anımsadığı halini andırır Salahattin Bey. Onun hayatta kalabilmesini sağlayan yardımcı bir nesne rolü üstlenmiştir. Onun kaybının ardından evde büyük bir boşluk hissedilir:

> **Şahinde kavga etmediği zamanlar konuşmazdı, Muazzez lafa karışmaya korkar ve Yusuf daima susardı. Bu evde konuşan, şaka yapan, soran, hatta fırsat düştükçe, üç dört kelime ile de olsa anlatan ve havadis veren hep Salahattin Bey idi.**

Bu satırlarda ev, sanki ruhsal bir aygıt gibi anlatılmaktadır. Şahinde, serbestliği, eğlenceye ve keyfe düşkünlüğü ile altbenliği; Yusuf evde sözü geçen kişi konumuna gelen olmakla –sanki bir erişkinmiş gibi– (ve hatta merhamet etmesi beklenen kişi olmakla) üstbenliği; Salahattin Bey ise, Şahinde'yi sınırlamaya ve Yusuf'u hayata iliklemeye çalışarak evin benliğini temsil ediyordur. Muazzez ise bu üç kişi arasında salınmaktadır. Romanda bu ölümden sonra, Yusuf'un da Muazzez'in de *"mutlak yalnızlık"* hislerinden ve *"müşterek felaket"* hislerinden bahsedilir.

Yeni gelen kaymakam kasabanın eşrafıyla hemen samimi olan ve zevkine düşkün birisi olarak tanımlanır. Yusuf'a köylere tahsildarlık görevi verilir. İlk önce Muazzez'i yalnız bırakmak istemez, özellikle de Şahinde'yle yalnız bırakmak istemez ancak geçim derdi nedeniyle kabul eder. Tabii ki bu yalnızca böyle açıklanamaz. Salahattin Bey'in ölümüyle, yine hissettiği yabancılık, mutlak yalnızlık ve üstelik alınması gereken evin "erişkin erkeği" rolü unsurları görünür olur. Diğer yandan, tahsildarlık görevi evden uzaklaşmasına bahane olacaktır. Böylece hem evdeki bu gergin rolü üstlenmekten kurtulacaktır hem de kendisini her daim bırakabildiği ve dinginliğe erişebileceği doğada olacaktır.

Salahattin Bey'in ölümü ile evin ölümü de hızlanacaktır. Bir süredir yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunu hisseden Yusuf'u, Muazzez'i yalnız bıraktığına ve onun tehlikede olduğuna dair düşünceleri harekete geçirecektir. Daha önce olduğu gibi Muazzez ile beraber kaçmayı düşünmüştür yine. Bir gün eve aniden gelir, cümbüş sesi vardır, üst kata çıktığında gördükleri Yusuf'u dehşete düşürür ve şöyle anlatılır: "... Hilmi Bey (Şakir'in babası), kaymakam İzzet Bey, Şahinde, Şakir ile Hacı Ethem'i, kendini bilmeyecek kadar sarhoş olan Muazzez'i jandarma bölük kumandanı Kadri Bey'e karşı kendini korumaya çabalarken görür." Yusuf ilk önce elindeki kırbacı etrafa sallar, sonrasında ise bu kırbaç lambaya çarpar ve oda tam bir karanlığa gömülür. Kendisine ateş edildiğinde Yusuf da etrafa ateş etmeye başlar. Ve romanda şöyle anlatılır:

> **Bu karanlık odanın her köşesinde bir ölüm saklı olduğunu ve buradan çıkmak için her şeyin yok edilmesi icap ettiğini sanıyordu. Zaten artık kafası herhangi bir şey düşünecek halde değildi. Uzun senelerden beri nefsine karşı yaptığı tahakkümlerin acısı çıkıyor, içinde boşandığını hissettiği bir çarkı artık durduramayacağını anlıyordu. Bu anda bütün hayatıyla, bütün muhitiyle, bütün dünya ile hesap kesiyor ve bu hesaplaşma şimdiye kadar her şeye baş eğdiği nispette korkunç oluyordu...**

Sanki bu an Muazzez tarafından daha önce hissedilmiştir; çünkü Muazzez daha önce *"Yusuf, ben senden korkuyorum"* demiştir. Muazzez'in bunu hissetmesi elbette şaşırtıcı değildir. Ancak bu felaket, yıllarca dillendirilemeyen acının ve öfkenin yani bir şekilde var olamayan bu duyguların oluşturduğu zeminsel koşullarla beraber, Yusuf'un eyleme savruluşunu tanımlıyor. Yusuf, Muazzez evlenmek üzereyken onu kaybedeceğini düşündüğü gece, hem gecenin içinde hem de ağacın gövdesinde karşılaştığı boşluk ve yalnızlık hissiyle dehşete kapılmıştı. Şimdi ise karısı Muazzez'i yitireceğini düşünerek evden kaçırmaya geldiği bu gece gördükleriyle dehşete kapılıp karanlığın içinde kendisini öfkesine teslim eder; elleri ise bu sefer sürekli tetikte dolaşır. Muazzez'i karanlıkta bulur, atına binerler ve yine doğaya bırakırlar kendilerini. Muazzez vurulduğunu söylediğinde *"Kim vurdu seni?"* der şaşkın bir şekilde. Yusuf hayvanın daha fazla gidemeyeceğini anlayınca Muazzez ile yere atlar ki bu yer şöyle tanımlanır romanda: "Bulundukları yer iki dağın arasında, oldukça yüksek bir geçitti. Karşıya bakılınca sarp kayalardan ibaret bir dağ görünüyor ve arkalarında, geldikleri yolun hizasında, Edremit Ovası uzanıyordu." Adeta acıya bezenmiş, ölümle gelen yeni bir doğumun eşiğindedir Yusuf, diğer yandan da geçmiş ile geleceğin birbirine karıştığı ve karşı karşıya geldiği yerdedir. Muazzez'i toprağa gömdükten sonra önünde "kabaran toprak yığınına" bakar ve "ağlamaya başlar". Artık engellenemeyen

bir şekilde gözyaşı döken Yusuf için şöyle yazarak bitirir S. Ali: "Bir kere daha dönüp geriye baktıktan ve ömrünün en korkunç senelerinin geçtiği bu kasabaya yumruğunu uzatıp tehdit eder gibi salladıktan sonra, atını ileriye, dağlara doğru sürdü."

Yusuf'un atını sürdüğü dağlar sanki çocukken kaymakamın evinde hiç kimseye belli etmeme çabası içinde pencereden seyre daldığı dağlardır; ki orası geçmişini, öyküsünü barındırandır. Bir başka deyişle bakışlarının uzandığı yer ufuk çizgisidir; ufuk çizgisinde ise Eros vardır.

Sonuç

Sonuç olarak, anne-baba tasarımlarının çökeltisinden oluşan, çocuk için ideal davranış modellerini belirlemeyi sürdüren ve üstbenliğin bir parçası olarak işlev gören benlik idealinin[25]; Yusuf için küçük bir çocukken anne-babasının ölümü, yeterli çevresel dayanaklarının olmaması, yakın ilişkiler ve bağlar kurabileceği nesneler olmaması nedeniyle zenginleşemeyen ruhsal yapısında arkaik haliyle kaldığını söyleyebiliriz. Kaymakamın evinde kendi halinde oluşu, okula gitmek istemeyişi, yakın ilişkilerde bulunamayışı ile adeta dış dünyaya karşı kabuk bağlamış ve gerçeklikten uzaklaşmıştır. Benlik libidosu yitirilen nesnelere tutunmuş hatta yapışmış, yas işlenememiş, dolayısıyla benliğin özgür ve ket vurulmamış hale erişiminin önü açılmamıştır.[26] Zamanla kaymakamın evinde Muazzez'in varlığı ile adeta yeni bir var oluş edinmiştir. Bu ise Salahattin Bey'in ve Şahinde'nin evde bıraktıkları boşlukları kullanması ile mümkün olmuştur; ki Yusuf bu boşlukları kendi annesinin ve babasının tasarımları ile doldurmuştur. Yani preödipal ve ödipal özdeşleşmeleri ile Muazzez'e annesi gibi bakım vermiş, şefkat göstermiş; babası gibi korumuş, onun hakkında kararlar almış ve bunları uygulamıştır. Aslında Yusuf'un bir dış nesneyle kurduğu bağ ancak kökensel nesnelerin tasarımı ile mümkün olmuş; diğer yandan da anne-baba tasarımları ile kurulan bağ bir başka nesne ile kurulan bağda sürdürülür olmuştur.

M. Laufer, üstbenliğin en erken dönemlere ait anne-baba imagoları ile belirlendiğini ve yapısının değişmediğini, benlik için amaç belirleme işlevini üstlenen benlik idealinin üstbenliğin bir parçası olduğunu, benlik idealinin içeriğinin de yaşam boyunca değişmediğini ifade eder. Fakat ergenin dış dünyadan yeni beklentilerle (öncelikle akranlarından) karşılaştığını ve bunlarla özdeşleşme olduğunu söyler. Bu özdeşleşmelerin ise benlik özdeşleşmeleri olduğunu, üstbenliğin içeriğini değiştirmediğini, benliğe üstbenlikle iliş-

25 Laufer M. (1964), *agy.*

26 Freud S. (1917(1915)), *agy.*

kisini bir yapı olarak başkalaştırma çabasında yardımcı olabilecek tek yol olduğunu, üstelik bu özdeşleşmelerin üstbenlik işlevlerinin birbirleriyle olan ilişkisindeki değişimlere de yardımcı olabileceğini söyler. M. Laufer benlik özdeşleşmelerinin önemini vurgular ve bunları "ergenlikte benlik idealinin parçası" olarak adlandırır.[27] Ancak Yusuf kökensel nesnelere olan kemikleşmiş bağları, dış dünyaya ve nesnelere sırtını çevirmiş olması nedeniyle benliği zenginleştirecek olan özdeşleşmelerden yoksun kalmıştır ve arkaik bir benlik idealinin varlığı söz konusu olmuştur. M. Laufer, ergenlik döneminde benliğin karşısına çıkan ana sorunsalların genitalin genital önceliğe erişmesi, bir aşk nesnesinin bulunması, ilk nesnelerle ilişkinin değişime uğrayacak oluşu, preoidipal özdeşleşmelerin, Oidipal özdeşleşmelerin ve mevcut içsel ve dışsal beklentilerin bütünleştirilmesi ile ilgili olduğunu belirtir.[28] Ancak Yusuf ergenlik dönemiyle beraber, cinsel eş olma ihtimalini hissetmesi, Muazzez'in bir aşk nesnesi olarak belirmesi ve dış dünyadan ayrık bir şekilde kendi kabuğunda yaşaması ile kendisini bir dizi karmaşanın içinde bulur çünkü cinsel gelişim yeni ve ek bir talep doğurmuştur; fakat yaşadığı sorunlara çözüm olabilecek "ergenlikte benlik idealinin parçası" olarak adlandırılan benlik özdeşleşmelerin varlığı mümkün olmamıştır.

J. Chasseguet-Smirgel, benlik ideali ile Eros-Thanatos ikiliği arasında bir ilişki kurarak benlik idealinin Eros'un hizmetinde olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Benlik ideali, başlangıç noktası (birincil narsisizm) ile genital örgütlenmeye yansıtılması arasında, insanı, 'hayatın ölüme doğru akarken geçtiği bu dolambaçlı yolları' tamamlamaya iter. Benlik idealinin örgütleyici arzusu kökensel duruma geri dönüş yoluyla gerilimlerin boşaltılması olsa da, bu dolambaçlı yolların kendileri de gerçeklik ilkesinin oluşmasıyla ilgilidir. Gelişme sırasında ortaya çıkan karışıklıklar, özneyi, hep beklenen doyuma en kısa yolu, yani gerileme yolunu seçerek ulaşmak için dolambaçlı yolları terk etme riskiyle karşı karşıya bırakır; bu sürecin ise ölüm dürtüsüyle bağlantılı olduğu düşünülebilir."[29] Yusuf ise anne ve babasının ölümü ile dış dünyadan ve gerçeklikten uzaklaşmıştır. Yaşamı ise Thanatos'un hükmünde geçmektedir adeta. Olgunlaştırıcı ve yön-plan belirleyen bir benlik idealinden yoksun kaldığı için, neyi istediğini planlayamamakta, bir plana göre hareket edememektedir. Kendisi için kritik olan anlarda ani bir şekilde harekete geçmesi (Muazzez'i Şakir'in evinden kaçırması, tahsildarlık görevi sırasında bir gece aniden eve yine Muazzez'i kaçırmak için gelmesi ile evde çatışma çıkması...) Yusuf'u tehlikeye ve yıkıma sürüklemiştir.

27 Laufer M. (1964), *agy.*

28 Laufer M. (1964), *agy.*

29 Chasseguet-Smirgel Janine (1975) *agy*, s. 54.

Sabahattin Ali ve Kuyucaklı Yusuf Üzerine...

Kuyucaklı Yusuf Sabahattin Ali'nin ilk romanıdır. 1931'de Aydın Hapishanesi'nde romanın baş kişisiyle (Yusuf ile) tanışır, çıktıktan sonra da ilişkisini sürdürür. Romanı 1931-1932 yıllarında hazırlamıştır.[30]

Sabahattin Ali yazdığı yazılar, romanlar nedeniyle tepki alır, tehdit edilir ve hedef gösterilir. Artık ne çalışabilir, ne yazabilir, ne de yaşayabilir durumda iken daha fazla dayanamayacağını hissederek başvurduğu yerlerden pasaport alamaması nedeniyle kaçmayı planlar.[31] Bulunduğu yerin üzerine karanlık çökmüştür ancak yine de ufuk çizgisinin (ya da sınırın) ötesinde umut ve yaşam vardır. Fakat kaçmasına refakat eden kişi sınıra yaklaştıkları yerde S. Ali'yi öldürür.[32]

Arkadaşı Cevdet Kudret tarafından; Sabahattin Ali'nin üç kitaplık bir dizi tasarladığı; birincisinin *Kuyucaklı Yusuf*, ikinci cildin Çineli Kübra adını taşıyacağı ve dağa çıkan Yusuf'un eşkıyalık günlerini anlatacağı, üçüncü cildin ise Yusuf'un dağdan inerek göçebe yörükler arasında geçirdiği hayatını anlatacağı bildirilir.[33]

Belki Sabahattin Ali belirsiz/bilinmez olan, aynı zamanda da yaşam vaat eden ufuk çizgisine ve ötesine geçebilmiş olsaydı Kuyucaklı Yusuf da ufuk çizgisinin ötesine erişecek ve onun yaşamının geri kalanını öğrenmiş olacaktık.

Berna Moran, *Kuyucaklı Yusuf*'un, yazarını Orhan Kemal'in, Yaşar Kemal'in ve genellikle Anadolu romancılarının öncüsü haline getirdiğini yazar.[34] Şöyle de denebilir: Sabahattin Ali, zengin ruhsallığının ve zihninin ürünleri olan yapıtları ile hep yaşamış ve canlı kalmıştır; Orhan Kemal, Yaşar Kemal gibi nice edebiyatçıların zihinlerinde varlığını sürdürerek her daim devinim gösteren bir canlılığın içinde var olmuş ve olmaya da devam edecektir.

Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf* ve benlik ideali, Cemal Süreya'nın aşağıdaki şiirini[35] bana çağrıştırır. Cemal Süreya ve bu şiiri, metinde bahsedilen birçok şeye denk düşer.

30 Bezirci A. (1974), *agy*, s. 153.

31 Bezirci A. (1974), age, s. 32-36.

32 Bezirci A. (1974), *agy*, s. 32-36.

33 Bezirci A. (1974), *agy*, s. 153.

34 Moran B., 2017, *agy*, s. 22.

35 Süreya C. (1995, *Bütün Şiirleri*) *Sevda Sözleri*. 52. baskı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 84 (Papirüs, sayı 1, Haziran 1966).

BENİ ÖP SONRA DOĞUR BENİ

Şimdi
utançtır tanelenen
sarışın çocukların başaklarında.

Ovadan
gözü bağlı bir leylak kokusu ovadan
çeviriyor o küçücük güneşimizi.

Taşarak evlerden taraçalardan
gelip sesime yerleşiyor.

Sesimin esnek baldıranı
sesimin alaca baldıranı.

Ve kuşlara doğru
fildişi: rüzgarın tavrı.
Dağ: güneş iskeleti.

Tahta heykeller arasında
denizin yavrusu kocaman.

Kan görüyorum taş görüyorum
bütün heykeller arasında
karabasan ılık acemi
- uykusuzluğun sütlü inciri -
kovanlara sızmıyor.

Annem çok küçükken öldü
beni öp, sonra doğur beni.

Cemal Süreya

KAYNAKÇA

Ali S. (2012) *Kuyucaklı Yusuf*. 51. Baskı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Bezirci A. (1974) *Sabahattin Ali: Hayatı, Hikayeleri, Romanları*, Oluş Yayınevi, İstanbul.

Blos P. (1972) *The Function of the Ego Ideal in Adolescence*. Psychoanal. St. Child, 27, s. 93-97.

Chasseguet-Smirgel J. (1975) *L'Ideal du Moi. Ben İdeali*. 1. Basım (2005). Çeviren: Tura N. Metis Yayınları, İstanbul.

Çelik Y. (1997) "Bitmemiş Bir Destan: Kuyucaklı Yusuf", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (8), s. 129-147.

Freud S. (1914) "On Metapsychology The Theory of Psychoanalysis". *Metapsikoloji* içinde *Narsisizm Üzerine: Bir Tanıtım*. 2. Basım (2013). Çeviri: Kapkın E.ve Tekşen A. Payel Yayınları, İstanbul, s. 91.

Freud S. (1917(1915)) "On Metapsychology The Theory of Psychoanalysis", *Metapsikoloji* içinde, *Yas ve Melankoli*, 2. Basım (2013). Çeviri: Kapkın E. ve Tekşen A. Payel Yayınları, İstanbul, s. 244-245.

Laufer M. (1964) "Ego Ideal and Pseudo Ego Ideal in Adolescence", *Psychoanal. St. Child*, 19, s. 196-221.

Moran B. (2017) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 2, 21. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 21-47.

Oktay A. (2002) *Kuyucaklı Yusuf* romanının bitiminde bulunan metin. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 217.

Öğdül R. (2018, Eylül 21) "Yoksa Siz İdiot musunuz?" *Birgün-Kültür ve Sanat*.

Süreya C. (1995, Bütün Şiirleri) *Sevda Sözleri*. 52. Baskı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 84 (*Papirüs*, S. 1, Haziran 1966).

Tamer D. (2000) (ed) *Fonksiyonel Anatomi*. 2. Baskı. Hekimler Yayın Birliği, Ankara, s. 116-117.

Young R.W. (2003) "Evolution of the human hand: the role of throwing and clubbing". J.Anat. 202, s. 165-174.

Katkıda Bulunanlar

Nergis Aküzüm

1978 yılında Ankara'da doğmuş, ilk, orta ve lise eğitimini TED Ankara Koleji'nde tamamlamıştır. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezuniyeti sonrasında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Arastirma Hastanesi'nden Psikiyatri Uzmanlığını almıştır. İstanbul Psikanaliz Derneği üyesidir.

Özgecan Atabay

Klinik Psikolog. İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü ve Paris Diderot Üniversitesi Klinik ve Psikanalitik Psikopatoloji Yüksek Lisansı mezunudur. Fransa/Normandiya Bölgesi'nde bulunan Yeni Navarre Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümü'nde ve Paris Bölgesi'nde bulunan kliniğinde çocuk, ergen ve yetişkinlerle psikoterapi çalışmalarını sürdürmektedir.

Isée Bernateau

Psikanalist, Paris Diderot Üniversitesi Klinik Psikoloji ve Psikopatoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir. PUF yayınlarından çıkan *Ergen ve Ayrılık* (2010) ile *Denize Bakış: Ruhsallığın Kayıt Yerleri* kitaplarının yazarıdır; Jacques André ile birlikte *Nefretin Yolları* kitabının (2014) editörlüğünü yapmıştır.

Halide Erten

Psikiyatri uzmanı, psikoterapist. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 2007 yılında mezun oldu. 2009-2014 yılları arasında Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde psikiyatri uzmanlığı eğitimini tamamladı.2016 yılından beri İstanbul Psikanaliz Derneği'ne bağlı formasyonda psikanalisttir.

Antonino Ferro

Antonino Ferro psikiyatr ve İtalyan Psikanaliz Cemiyeti (SPI) ve Uluslararası Psikanaliz Birliği üyesi eğitim analisti ve süpervizördür. Çocuk, ergen ve erişkin analistidir; ağır bozukluklarla özellikle ilgilenmektedir. Kuramsal bakımdan farklı modellere her zaman ilgi duymuş ve farklı eğilimlere sahip psikanalistlerle çalışmıştır. İki yıl SPI Ulusal Bilim Sekreteri ve dört yıl Milano Psikanaliz Merkezi Başkanı olarak görev yapmıştır. IPA'nın "Psikanaliz ile Çağdaş Bilimler Arasındaki İlişkiler" komitesinde yer almıştır. Avrupa Psikanaliz Birliği (EPF) Program Komitesi daimi üyesidir. 2011 IPA Kongresi Avrupa Başkanı olmak üzere seçilmiştir. Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika ve Avustralya'da pek çok ülkede seminer, konferans ve süpervizyonlar vermiştir. 2007 Mary S. Sigourney Ödülü'nün sahibi olan Ferro birçok dile çevrilmiş çok sayıda kitap ve makalenin yazarıdır. Birçok psikanaliz dergisinin yayın kurulunda yer almaktadır. Beş yıl boyunca Uluslararası Psikanaliz Dergisi'nin (IJP) Avrupa editörü olarak görev yapmıştır. IJP Yıllıkları İtalyanca versiyonunun editörüdür.

Defne Satgan Gouban

Klinik psikolog ve psikoterapisttir. Boğaziçi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde lisans eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Klinik Psikoloji bölümünde yüksek lisans eğitimi almıştır. Bir süre İstanbul'da özel bir Fransız lisesinde psikolojik danışman olarak görev yapmış, 2013 yılında Fransa'nın Nantes şehrine yerleşmiştir. Burada psikoloji lisans diploması denkliğini elde ettikten sonra ikinci uzmanlık derecesini Rennes 2 Üniversitesi Klinik Psikoloji bölümünün alt dalı olan "Psiko-kriminoloji ve Viktimoloji" alanında almıştır. Sürgün, göç, kayıp, yas ve travma gibi alanlarda sürdürdüğü çalışmaların yanı sıra suça maruz kalmış kişilere hukuki yardım ve psikolojik destek hizmeti sunan bir kurumda ve kendi ofisinde psikolog olarak çalışmaktadır. Pek çok süreli yayında yer almış olan makale çevirilerinin yanında, Serge Tisseron'un *Empatik Bir Psikanalizden Kesitler* adlı eserini Türkçeye kazandırmıştır.

Sezai Halifeoğlu

Psikiyatr ve psikanalisttir. Psike İstanbul Derneği üyesidir. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş, uzmanlık eğitimini de aynı yerde tamamlamıştır. Kliniğin yanı sıra, eğitim alanında çalışanlar ile psikanaliz kuramlarının rehberlik ettiği süpervizyon çalışmaları yürütmektedir. Makaleleri de çoğunlukla eğitim ve psikanaliz alanlarını ilgilendiren, bu alanları buluşturma girişimleridir. Bianca Lechevalier'nin *Psikanalitik Anne-Çocuk Tedavisi* (2018) kitabına, "Divan ve Psikanaliz, Ergen Psikanalizinde Divan'ın Yeri" başlığıyla ek bölüm yazmıştır. *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesidir.

Didier Houzel

Caen Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Emekli Profesörü ve Fransa Psikanaliz Derneği üyesi psikanalisttir. Houzel, uzun yıllar Caen Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümü'nü yönetmiştir. Melanie Klein, Wilfred Bion ve Esther Bick'in kuramsal ve klinik yaklaşımlarının Fransa'da tanınmasına öncülük etmiş ve Fransız "Çocuk Psikanalizi Dergisi"nin yayın yönetmenliğini yapmıştır.

F. Göver Kazancıoğlu (M.A.)

Psikanalist ve Uzman Psikolojik Danışman. İstanbul Psikanaliz Derneği ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) analist üyesidir. İlgi alanları eğitim ve psikanaliz, yaratıcılık ve psikanaliz ve kadın çalışmalarıdır. 2004 yılından itibaren Ulusal ve Uluslararası toplantılarda pek çok bildiri sunmuştur. "An adolescent journey: Filling the void with sound" adlı bildirisi yayımlanmış ve Psychology Progress tarafından, Otizm çalışmalarına önemli bir katkı olarak değerlendirilmiştir. Elda Abrevaya ile ortak makalesi "A woman looking for a woman" Karnac Yayınları, IPA Psikanaliz ve Kadın Serisi'nde yer alan *Eşcinsellikler* adlı kitapta yayımlanmıştır. Kazancıoğlu, psikanalist olarak İstanbul'da çalışmaktadır.

Gizem Kural Hatipoğlu

2010 yılında University of Nottingham Psikoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını University College of London'da Teorik Psikanalitik Çalışmalar üzerine yapmıştır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında çeşitli kurumlarda çalışmış ve derneklerden eğitimler almıştır.

Bianca Haïm Lechevalier

İstanbul doğumlu olan Bianca Lechevalier Haïm, Paris Psikanaliz Kurumu (SPP) formatör analistidir. Paris Tıp Fakültesi'nde Nöropsikiyatri klinik şefliği yapmış ve uzun yıllar Caen Üniversitesinde Klinik Psikoloji dersleri vermiştir. F. Tustin ödülünü de almış olan Lechevalier'nin çeşitli dergilerde ve kitaplarda yayımlanmış yazılarının yanı sıra Bernard Lechevalier ile birlikte yazdığı *Le corps et le sens,* ("Beden ve Anlam" chez Delachaux et Niestlé, Lausanne, 1998.), H.Sybertz et G.Poulouin ile birlikte yazdığı *Les contes et la psychanalyse,* ("Masallar ve Psikanaliz", In Press, Paris, 2001), *Traitement psychanalytique mère-enfant,* ("Psikanalitik anne çocuk tedavisi", In Press, Paris, 2004) ve *Le Souffle de l'Existence,* ("Varoluşun Soluğu", In Press, Paris 2016) adlı kitapları vardır. Otizm, psikosomatik ve soykırımların kuşaklarötesi sonuçları konularında önemli çalışmaları yapmıştır.

Ceylin Özcan

Galatasaray Lisesi'ndeki eğitiminin ardından Paul Valéry Üniversitesi'nden klinik psikolog olarak 2006'da mezun oldu. 2015 yılında Paris Diderot Sorbonne Üniversite'si "Psikanaliz, Psikopatoloji ve Tıp Araştırmaları" alanında en yüksek dereceyle doktor ünvanını aldı. İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde ve Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen Paris Üniversitesi Psikanaliz Çalışmaları Departmanı'nda doktora sonrası araştırmacı öğretim görevlisidir. İstanbul ve Paris'te psikanalist ve süpervizör olarak psikozlar, psikopatolojide kaygı, cinsiyetlenme ve toplumsal bağ alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. CRPMS, Alfapsy ve WPA Psikiyatri'de psikanaliz grubu üyesidir.

Talat Parman

İstanbul Psikanaliz Derneği kurucu üyesi, formatör analist. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tıp eğitimi ve Paris René Descartes Üniversitesi'nde psikiyatri uzmanlık eğitimi almıştır. Yirmi yıl boyunca İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü Adolesans Bilim Dalı'nda çocuklar, ergenler ve aileleriyle çalışmıştır. Psikiyatri doçentidir. Ergenlik ve psikanaliz konularında yazılmış kitapları ve J. B. Pontalis'ten yaptığı kitap çevirileri vardır. *Psikanaliz Defterleri* dizisi yayın kurulu üyesidir.

Şeyda Postacı

Psike İstanbul ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesi psikanalisttir. İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji yüksek lisans programı çocuk ve ergen terapisi alt dalında süpervizördür. *Psikanalitik Psikoterapiler* (Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları) kitabındaki "Derinlemesine Çalışma" bölümünün yazarıdır. Melanie Klein'ın *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* adlı kitabında ve Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı'ndan çıkan *Bir Düşünce Bir Usta* ve *Psikanalitik Bakışlar* kitaplarında makale çevirileri vardır. 2009'dan beri Uluslararası Psikanaliz Dergisi Türkçe Yıllık Yayın Kurulu üyesi ve çevirmenlerinden biridir. *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesidir.

Marjorie Roques

Klinik Psikolog, Dr.; Caen Normandie Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve Caen Üniversite Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümü, Ergen-Kriz ve Hastaneye Yatış Ünitesinde görev yapmaktadır. Fransa'da Médico-Psychologique Derneği üyesi ve

Uluslararası Projektif Yöntemler ve Psikanaliz Araştırma Topluluğu üyesidir. Araştırma ve çalışma konuları ruhsal, fiziksel, cinsel şiddet ve zorbalık, somatik hastalıklar ve bununla bağlantılı travmalar, ergenlik süreci, riski durumlar ve yaratıcılık süreçleri üzerinedir.

Alper Şahin

Doktorasını Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamladı. TEV İnanç Türkeş Lisesi ve Robert Kolej'de Psikolojik Danışmanlık Bölümü başkanlığı görevini yürüttü. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurucuları arasında yer aldı. Lyon II, Nijmegen, Harvard, Jyvaskyla üniversitelerinde akademik çalışmalar yaptı. Üniversite öğretim üyeliğinden emekli oldu. Psikanalist olarak serbest çalışmaktadır. İstanbul Psikanaliz Derneği ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesidir. *Psikanaliz Defterleri* dizisinin yayın kurulu üyesidir.

Sanem Tayman Eksin

Klinik Psikolog. Fransa'da Lyon Lumière 2 Üniversitesi'nde Psikoloji ve Kognitif Bilimler lisanslarını çift ana dal yaparak tamamlamış, ardından aynı üniversitede Psikopatoloji ve Klinik Psikoloji yüksek lisansını bitirmiştir. Bianca Lechevalier tarafından yazılan *Psikanalitik Anne-Çocuk Tedavisi* kitabının çevirmenidir. *Suret Psikokültürel Analiz,* dil ve çeviri editörüdür.

Filiz Torun

Psikolojik Danışman, psikoterapist ve formasyonda analisttir. İstanbul Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü mezunudur. Dr. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü'nde beş yıl süren psikodrama eğitimini tamamlamıştır. Anne babalara ve ergenlere yönelik psikodrama çalışmaları gerçekleştirmiştir. Uzun yıllar özel eğitim kurumlarında Psikolojik Danışman olarak çalışmıştır. İstanbul Psikanaliz Derneği'nde psikanaliz formasyonuna devam etmektedir. Okul psikolojik danışma ve rehberlik servislerine yönelik süpervizyon çalışmalarını yürütmektedir. İstanbul Psikanaliz Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği ve İstanbul Grup Psikoterapileri Derneği üyesidir.

Neslihan Zabcı

Klinik psikolog ve psikanalist Dr. Neslihan Zabcı, 1994 yılında Boğaziçi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü'nden mezun olmuş, klinik psikoloji yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü'nde yapmış, Paris René Descartes-Sorbonne Üniversitesi'nden "Çocuk ve Ergenin Ruhsal Özelliklerinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi" alanında uzmanlık diploması almıştır. İstanbul Üniversitesi Klinik Psikoloji ve Paris Descartes-Sorbonne Üniversitesi Klinik Psikoloji, Psikopatoloji ve Psikanaliz bölümlerinde çift doktora yapmıştır. *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesidir.

Talat Parman
Ayrılık, Ayrılık, Aman Ayrılık!

Isée Bernateau
Ayrılmak: Uzun Bir Yol, Özne İçin Bir Gereklilik

Sezai Halifeoğlu
Arzuların Karşılaşma Alanı Olarak Sınır

Didier Houzel
Depresif Konumdan Birincil Depresyona

Bianca Lechevalier
Birincil Depresyon: Ruhsallığın Kara Deliğinden Varoluşun Soluğuna

Şeyda Postacı
Bitmeyecek Öykü ve Ötesi

Antonino Ferro
Freud'dan Francis Bacon'a

Ceylin Özcan
Oidipus'un Ötesinde Çocuksu ve Eksiklik

Neslihan Zabcı
Çocukluk Çağı Depresyonu: Psikanalitik Yaklaşım

Filiz Torun
Ergende Ayrılık Çabasının Aynası: Deri

Marjorie Roques
Ergenlikte Annebaba Ayrılığının İlerideki Etkileri: Bir Genç Yetişkin Kadının Olgu Çalışması

Alper Şahin
En Uzak Sahile Gitmek

Göver Kazancıoğlu
Kırbaç ve İp "Başka Seçenek Yok"! Öğretmenin Ruhsallığında Ayrılık

Halide Erten Şahan
Kuyucaklı Yusuf: Ayrılık, Ölüm, Yaşam; Benlik İdeali Kavramının İzinde Psikanalitik Bir Bakış

ISBN: 978-975-08-4868-1
9 789750 848681

Aile Saati
Ekranı Kapat, Kitabı Aç!
https://ailesaati.kocsistem.com.tr

